arkzin®

IZLAZI SVAKOG DRUGOG PETKA

ISSN 1330-4011

MEGAZIN ZA POLITIKU I KULTURU CIVILNOG DRUŠTVA, br. 28, 9.12.'94. god. IV, cijena 800 lipa, 150 SIT, 4 DEM

Demilitarizacija Istre

Droge: Edukacija a ne histerija

Intervju: slavko goldstein "Čekaju nas godine nesreće"

Sličice iz velegradskog nadzemlja

KAKO JE POLITIKA PROIZVODILA MRŽNJU?

Specijalni prilog

DELOŽACIJE

10. XII. MEĐUNARODNI DAN LJUDSKIH PRAVA

S A D R Ž A J

IMPRESSUM
arkzin

arkzin d.o.o. Republike Austrije 23/I, Zagreb

BROJ 28
ZAGREB, 8. PROSINCA 1994.
CIJENA: 800 LIPA
IZDAVAČ: ARKZIN D.O.O. REPUBLIKE AUSTRIJE 23/I, ZAGREB. TEL/FAX (041) 57 19 11
E-MAIL: ARKZIN_ZG@ZAMIR-ZG.ZTN.ZER.DE

GLAVNA I ODGOVORNA: VESNA JANKOVIĆ
NJEN ZAMJENIK: BORIS RAŠETA
ILUSTRATORI: VELJKO DANILOVIĆ & KARO
FOTOGRAFIJE: **ark**PHOTO, NINO ŠOLIĆ
GRAFIČKA REDAKCIJA: DEJAN KRŠIĆ, RUTTA D.D.
REDAKCIJA: BORIS BUDEN, MILIVOJ ĐILAS, AIDAN FENTEN, TONI GABRIĆ, MIROSLAV HORVAT, DEJAN KRŠIĆ, IGOR MARKOVIĆ, BOŽO MATIĆ, DAVOR JAMBOR (ĐUHOVNI ZOV), JO VAN DER SPEK, TATJANA TAGIROV, BORIS TRUPČEVIĆ
TAJNICA: JASNA KOKOT
TRANSPORT&TD: ILSE DANCKERS

PHOTOSHOPPING BY MAK!!!

TISAK: HRVATSKA TISKARA, SLAVONSKA AVENIJA 4
GLAVNI DISTRIBUTER: TISAK, ZAGREB
MIŠLJENJEM MINISTARSTVA KULTURE I PROSVJETE REPUBLIKE HRVATSKE, ARKZIN JE OSLOBOĐEN PLAĆANJA POREZA NA PROMET.

POLUGODIŠNJA PRETPLATA: 20 DEM u protuvrijednosti HRK po tečaju NBH na dan plaćanja. Za Evropu 50 DM, Australiju i SAD 50$.
Uplate na žiro-račun ARKZIN d.o.o. broj 30101-603-28437.
Devizni račun kod Varaždinske banke 34800-620-16, ARKZIN d.o.o. 2500-71-0816396
NE ZABORAVITE POSLATI KOPIJU UPLATNICU SA SVOJOM ČITKO ISPISANOM ADRESOM!!!

Hrvatskoj, od dolaska na vlast hrvatskih državotvoraca pa do danas, ni u jednom trenutku nije uspjelo suvislo obrazložiti "što zapravo hoće". Svaki nesporazum u komunikaciji svodio se na priču o svijetu prepunom zlonamjernika koji svaku hrvatsku želju, od one za stvaranjem samostalne države do one o podjeli Bosne, dočekuje neprijateljski jer je sam naopako ustrojen - ne priznaje volju malih naroda, njihovu potrebu za slobodom, samostalnim razvojem, posebnim kulturnim identitetom itd, ukratko, ideološki je zaslijepljen. Hrvatski nesporazum sa svijetom, međutim, bio je otpočetka nesporazum Hrvatske sa samom sobom

Sjeća li se netko znamenite hrvatske šutnje? Bilo je to krajem osamdesetih u onoj bivšoj Jugoslaviji koja je tada intenzivno radila na svom skorom rasulu. U Srbiji je novi vožd sa svojim podaničkim aparatom, svojim akademicima i svojim medijskim egzekutorima raspaljivao takozvani narod prijeteći svima ostalima u bivšoj federaciji onim najgorim što je srpstvo ikada imalo - mitom o ratničkoj superiornosti. U Sloveniji je demokratski proboj zahvatio daleko širi spektar društvenog života. Volja za demokratskom promjenom artikulirala se na kulturno i civilizacijski već pripremljenom terenu. No premda je slovenska javnost bila već znatno senzibilizirana upravo za vrijednosti civilnog društva, kada je izgledalo da se proces demokratizacije odvija, nacionalni pokret za osamostaljenjem, koliko god se doimao reaktivnim, već je razvio svoju dinamiku. Demokratizacija je za Slovence na kraju tog procesa značilo samo jedno - nestati jednom zauvijek s ukletog Balkana i to po svaku cijenu. Naročito ako će plaćati drugi.

Mutavost ujesto šutnje

Da je upravo u toj potpuno jednodimenzionalnoj želji do riječi došao već sasvim razvijen zametak onog istog rasizma koji danas neobuzdano divlja upravo na tom Balkanu, kao autentično, gotovo endemsko, obilježje njegove ukletosti, nije tek puka ironije sudbine. Rasizam nije ni sredstvo ni način na koji se uspješno bježi od onog drugoga koji ugrožava. On je tek način na koji se bezuspješno pokušava pobjeći od samoga sebe, od drugoga u nama samima. U propaloj Jugoslaviji, na ukletom Balkanu, Slovenci su bili reprezentanti Evrope, zapadne civilizacije i slobodnog demokratskog svijeta. U tu Evropu pak, u samom aktu osamostaljenja, ušli su kao Jugosloveni, kao autentični Balkanci.

Nasuprot ove slovenske ambivalentne i srpske regresivno mitske glasne artikulacije volje za promjenama, hrvatska je šutnja, u ona sudbonosna vremena, ipak još bila neka poruka. Ta šutnja naime bila je prije svega šutnja hrvatskih komunista i kao takva imala je svoj neosporni povijesni dignitet. Ona je bila jedini mogući odgovor komunista na izazov demokratskih promjena. Kao što je i njihovo decentno povlačenje s te iste povijesne scene bila jedina adekvatna reakcija na te promjene. U tom smislu, koliko god to paradoksalno zvučalo, hrvatski su komunisti, u svojoj šutnji i u svojoj fatalističkoj spremnosti na bezuvjetnu abdikaciju bili jedini u bivšoj Jugoslaviji doista na nivou svjetske povijesti. Ali, na žalost, ne i na nivou tadašnje jugoslavenske političke situacije.

Bezlične komunističke lutke od papira zauvijek su otpuhnuli prvi demokratski izbori devedesete. Hrvatska šutnja napokon je i formalno okončana. Na njeno mjesto nastupila je neizdrživa buka nacionalnog buđenja, a uskoro i tutanj topova. Ali samo jedan izlaz iz šutnje ima pravo nazvati se napretkom - artikulirani govor. On se međutim nije dogodio. Naprotiv, dogodio se pučanstvo. Srpske godine raspleta zamijenile su godine hrvatskoga raspleta. Namjesto hrvatske šutnje na scenu je stupila zaglušujuća hrvatska mutavost.

Što, zapravo, hoće Hrvati

O čemu je riječ? Reći za neko društvo da ono raspolaže artikuliranim govorom znači ustvrditi da je to društvo posredstvom svojih političkih i intelektualnih predstavnika u stanju obrazložiti svoju političku volju i prezentirati svoj kulturni identitet na onaj način koji omogućuje komunikaciju s civilizacijskim okruženjem, danim povijesnim i ideološkim kontekstom, ukratko sa svijetom. Hrvatskoj, od dolaska na vlast hrvatskih državotvoraca pa do danas, ni u jednom trenutku nije uspjelo suvislo obrazložiti "što zapravo hoće". Svaki nesporazum u komunikaciji svodio se na priču o svijetu prepunom zlonamjernika koji svaku hrvatsku želju, od one za stvaranjem samostalne države do one o podjeli Bosne, dočekuje neprijateljski jer je sam naopako ustrojen - ne priznaje volju malih naroda, njihovu potrebu za slobodom, samostalnim razvojem, posebnim kulturnim identitetom itd, ukratko, ideološki je zaslijepljen. Hrvatski nesporazum sa svijetom, međutim, bio je otpočetka nesporazum Hrvatske sa samom sobom.

FOTO KEITH HOLMES

Žrtve trče završni krug

Antologije i antisemitizam

Dva nedavna događaja ponovo su aktualizirala ovaj problem. U Bavarskoj je zabranjena "Hrvatska čitanka", zbog jedne pjesme Slavka Mihalića, a u Zagrebu se pred Židovskom općinom zbio klasični antisemitski ispad zbog kojega je - na temelju ratnih uredaba - Vojno tužiteljstvo podnijelo krivičnu prijavu protiv nekolicine pripadnika *Nove hrvatske desnice*. Ono što je zajedničko ovim dvama slučajevima jest odlučna reakcija države na one pojave u kojima njeni organi vide izravno ugrožavanje temeljnih načela na kojima funkcionira normalno društvo. Konkretno: Mihalićeva pjesma "Progonstvo Iloka" nije dobila odobrenje za upotrebu u bavarskim školama jer "*proturječi temeljnim načelima Ustava Države Bavarske i temeljnog Ustava SR Njemačke, kao i najvišim odgojno obrazovnim ciljevima u Bavarskoj, prema kojima je zadatak škole da odgaja za razumijevanje među narodima, pomirenje među narodima, kao i za toleranciju, mirotvorstvo i poštivanje drugih naroda*". U Zagrebu bi Schwartz, Bujanec i drugovi trebali odgovarati zbog "*krivičnog djela izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti...*" U Mihalićevoj pjesmi, u spomenutom udžbeniku namijenjenom prije svega djeci, govori se između ostaloga o klanju, odsijecanju glave, silovanju i vađenju srca iz živoga mesa, a hrvatski Novodesničari dijelili su letke na kojima se dovodi u pitanje brojka od šest milijuna Židova stradalih u nacističkim konclogorima i, navodno, traži izbacivanje Židova iz Hrvatske. Ono bitno, međutim, što određuje karakter i povezanost ovih slučajeva upravo je problem hrvatskog komuniciranja sa svijetom. Jer, to isto što je u nas normalno, što je dio svakidašnjeg života takoreći, vani postaje opsceni predmet, izaziva zazor, čak cenzuru. Antologijska pjesma našeg slavnog poete biva u Njemačkoj zabranjena zbog onih istih morbidnih motiva, isticanje kojih je u nas dokaz neospornog patriotizma. A hrvatski antisemiti krivično se gone ne zato što izazivaju "nacionalnu, rasnu, vjersku mržnju, razdor i netrpeljivost", kako stoji u optužbi, nego zato što njihov ispad šteti trenutnim političkim interesima hrvatske države, odnosno, njihovo krivično proganjanje može toj državi sada samo koristiti. "Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje" u nas je ne samo društveno i javno tolerirana, nego društveno nadasve poželjna odnosno javno poticana patriotska rabota. Ta nacionalna, vjerska i rasna mržnja, ukratko rasizam u svim njegovim vidovima i stupnjevima, od primitivno pučkog do profinjeno intelektualnog, od benigno psovačkog do krvožedno hušačkog toliko je neprikriveno sveprisutan u hrvatskoj stvarnosti da s pravom možemo pitati je li hrvatski nacionalizam, hrvatska državotvorna ideologija koja tu hrvatsku stvarnost naskroz prožima u svojoj biti išta drugo do li sam taj rasizam. Nije li hrvatska sloboda osvojena na izborima bila i ostala prije svega sloboda upravo te mržnje, sloboda uživanja u njoj bez ikakvih pravnih, moralnih ili religioznih ograda i bez ikakve odgovornosti za njene posljedice? Nije li zgražanje našeg malo finijeg građanstva nad neizdrživim kičom pučkih svetkovina koje su poput vulkanske erupcije provalile ispod tanke opne hrvatske depresivne šutnje, i koje je kao veliki meštar karnevala otpočetka poticao i predvodio sam Predsjednik, nije li dakle to jalovo malograđansko zgražanje nad jeftinom zabavom prljave svjetine, nad tim pijankama i masovnim pokoljima volova i koza i samo bilo izraz opčinjenosti tom mračnom stranom hrvatskih saturnalija - preopasnom brzinom nasilja? Jer, zašto bi hrvatski Dioniz bio manje "bog ubilačkog bijesa" od njegova grčkoga originala? I napokon, nije li vrijeme da jednom već prestanemo slijepo vjerovati u bajku o nacionalizmu s ljudskim licem. O čistoj, nepatvorenoj, ljudskoj toploj i djetinje iskrenoj, najsublimnijoj ljubavi prema domovini koja u smislu prirodne zakonitosti nužno kulminira u praktičkoj realizaciji nacionalne države. I o mržnji, rasizmu, kao slučajnim devijacijama, sporednim nesavršenostima koje u konačnici povijesnog procesa nacionalnog državnog osamostaljenja ipak ostaju zanemariva veličina. Današnji hrvatski rasizam nije nikakva isključivo reaktivna tvorba, otprilike, uzgredna posljedica srpske zločinačke agresije. Naprotiv, on je jedan od uzroka rata, i to za Hrvate onaj daleko najbitniji. Jer za svoj rasizam Hrvati su bili i ostali odgovorni, jednako kao što nikada nisu bili i ne mogu biti odgovorni za srpsko imperijalističko ludilo i zla koja ono ostavlja za sobom.

Odigrana uloga žrtve

Jasna svijest o definitivnom neuspjehu u komuniciranju sa svijetom, o bespomoćnoj hrvatskoj mutavosti, dobro je sredstvo za otrežnjenje. Slučaj Mihalićeve pjesme pokazuje da je uloga žrtve jednom zauvijek odigrana. Ta uloga bila je univerzalno prepoznatljiva i veoma funkcionalna. U njoj se mogla relativno komotno zauzeti klasična poza histerika koji emocionalno ucjenjuje svijet i kojemu je u toj pozi dopušteno mnogo toga što je normalnima zabranjeno. Hrvatska žrtva međutim zatvorila je puni krug, prošla je kompletni put od svoje cijele istine do svoje cijele laži, od Vukovara do Mostara. I nitko se nema pravo čuditi što danas ispod maske nevine žrtve svi odjednom vide vampirske očnjake.

Zrelost hrvatskog rasizma

Drugi slučaj, slučaj antisemitskog ekscesa pred Židovskom općinom daleko je ozbiljniji. Između klasičnog rasizma i modernog antisemitizma postoji, naime, jedna neobično važna kvalitativna razlika. Rasist svoj objekt mržnje, pripadnika "manje vrijedne rase", doduše, ponižava i najčešće neljudski iskorištava, ali je u načelu spreman jedan te isti svijet podijeliti s njim, bez obzira koliko nepravedno. Antisemit, međutim, u svome svijetu ne nalazi mjesta za svoga "Židova". Njegov univerzum je potpun tek kad je iz njega isključen njegov navlastiti objekt mržnje. Manje vrijednim rasama nacizam je, kao što znamo, namijenio ulogu robova. Židovima - plinske komore. U tom smislu možemo reći da je hrvatski rasizam tek s antisemitskim ispadom pred Židovskom općinom dosegao svoju punu zrelost. Njemu više ne treba maska žrtve. On ne samo da na jednom, u svjetskom smislu univerzalno razumljivom jeziku jasno daje do znanja što hoće, nego i retroaktivno objašnjava što se je zapravo htjelo-recimo onom tezom Predsjednikovom o "humanom preseljenju".

"Židovi, van!" - Tako i nikako drugačije glasi napokon jasno artikulirana, svima do kraja razumljiva hrvatska istina, istina hrvatske državotvorne ideologije. I spremni smo pristati na sve što nas može zaštititi od nje. I na vojne sudove za civile, i na ulogu mutave žrtve, pa čak možda i na staru hrvatsku šutnju. Jer nema danas ništa strašnije od gole hrvatske istine.

Židovi, van!" - Tako i nikako drugačije glasi napokon jasno artikulirana, svima do kraja razumljiva hrvatska istina, istina hrvatske državotvorne ideologije. I spremni smo pristati na sve što nas može zaštititi od nje. I na vojne sudove za civile, i na ulogu mutave žrtve, pa čak možda i na staru hrvatsku šutnju. Jer nema danas ništa strašnije od gole hrvatske istine

Piše Boris

Blut und Buden

INTERVIEW

Pred nama su godine nesreće

Razgovarao: Boris RAŠETA • Foto: Nino ŠOLIĆ

Kako danas stvari stoje, izgleda da osamdeset posto građana ove zemlje nema ni kakvu prošlost. Okrenu li se iza sebe - praznina. Bili su članovi Komunističke partije, Saveza komunista (Jugoslavije, Hrvatske), Socsaveza, bili su *pioniri maleni*, *vojska prava*, ali i bivši pravi vojnici JNA, no cijeli paket članstava danas najrađe zaboravljaju. Neki su snimali pjesme, najčešće za Maršala, ali i za Partiju majku, drugi su snimali filmove o obrambenoj moći JNA, treći su pisali knjige i stjecali akademske titule na socijalističkom razumijevanju povijesti. Mnogi su stekli pozicije i obogatili se na apologiji ondašnjeg poretka i svih njegovih emanacija, a većina ih je kasnije prešla u HDZ, stranku koja predstavlja suštu suprotnost svemu što su do jučer propagirali.

Svi ti životi, sve te individualne historije, za većinu predstavljaju tek nerado oživljavanu uspomenu. Brojni se stide, i čini se da je stid zasad jedini jasno uspostavljen i vidljiv odnos prema vremenu prošlom.

Povijesna paradigma koja je pobijedila - ideja nacionalne države - u suprotnosti je sa svim što je programatski bilo utkano u *ancien regime*. Preko noći je došlo do prevrednovanja svih vrijednosti, jedna svjetskopovijesna epoha je okončana, nastupila je nova, možda ne manje revolucionarna. Iza "crvenih" došli su "crni", baš kao u Stendhallovu romanu. Ista je pojava veoma raširena i u zemljama bivšeg socijalističkog lagera.

Naša je promjena (iskorak u "postsocijalizam") imala dvije konkretne i uočljive posljedice. Zagovornici "socijalističkog samoupravljanja", "nesvrstane Jugoslavije" te "bratstva i jedinstva", postali su *out*. Ideologija i država koji su iza njih stajali, deplasirani su i nalaze se na "smetlištu historije". S druge strane, obnovljena je ideja "državotvornosti", i niz vrijednosti koje iz tog ideala slijede. Ustaše, jedini radikalni "državotvorci" iz moderne hrvatske povijesti, i njihova tvorevina, NDH, naglo su dobili na cijeni. Obrat je potpun, što se vidi i po molbama koje mnogi pišu na natječajima za javne službe. Znatan broj ljudi navodi, u tim molbama, da potiču iz ustaških obitelji (u svojoj biografiji to je, recimo, naveo i predsjednik Vlade Valentić, a ministar obrane u "Jerusalem postu" izjavio je da su ustaše, u osnovi, bili dobri iako možda malo nestašni momci), ili bar, da su u familiji imali pokojeg poštenog domobrana. I domobrani donose kakve-takve poene. Partizane pak prešućuju mnogi, a kao preporuku za napredovanje ne navodi ih, čini se, nitko. Uostalom, to je i bolje - dovoljno dugo su stare zasluge bile osnov napredovanja mnogih. Ali, što s novim "preporukama"? Riječ je - možda je izraz malo pretenciozan - o epohalnoj krizi identiteta.

Čini se da su ova pitanja, izuzev onih striktno političkih, najteža i najozbiljnija pitanja sa kojima se uopće suočava hrvatsko društvo i svaki pojedinac koji nije tek rođen. Formule u upotrebi su najčešće negacije - mi nismo Istok, Balkan, mi smo *antemurale christianitatis*, isl - ili su pak uglavnom lišene stvarnog sadržaja, poput posve apstraktne ideje "Europe".

Crno-bijele ocjene - a takve kod nas uporno preovlađuju - imaju ideološko-pragmatičku osnovu, bez obzira tko ih piše. Na osnovu njih se povijest slaže u ladice, a suvremenici procjenjuju kao podobni ili nepodobni. Pristajanjem na takve interpretacije legitimira se uvijek iznova i političko jednoumlje, koje je deklarativno i formalno odbačeno. Ono se - između ostalog, i na tim, "paralelnim kolosijecima", diskretno ali uporno i snažno regenerira. I tu je potrebno napraviti radikalan rez. Taj posao jedva da je otpočeo.

Kako se suočiti s poviješću? Kako povijest "razumno apsolvirati"? O tim pitanjima razgovali smo sa Slavkom Goldsteinom, urednikom "Erasmusa", izdavačem i publicistom. On se upravo u vrijeme ovog razgovora spremao na put u Beograd radi drugog skupa "Hrvati i Srbi" (prvi je održan prošle godine u Mimari), no put je "zbog prometnih razloga" otkazan. Sastanak će se po svemu sudeći održati sredinom siječnja - ako do tada bude otvoren auto put Zagreb - Lipovac, koji se, eto, još do jučer zvao "Autoput Bratstvo-Jedinstvo".

Otkazivanje tog skupa, u vrijeme kada se činili da su uvjeti za njegovo održavanje ipak sazreli, daje naslutiti da će put do mogućih rješenja ipak biti i dug i težak, unatoč povremenih bljeskova optimizma.

U većini vaših tekstova u "Erasmusu", ali i u javnim istupima, stalno imate posla s povijesnim temama. Zašto je povijest danas tako važna da su njome impregnirane sve djelatnosti od politike do kulture? I zašto se vi, neprestano, tako uporno borite protiv onoga što se kolokvijalno naziva "avetima prošlosti"?

Ako se, i kad se u svojim tekstovima bavim poviješću - osobito u posljednje vrijeme - onda to svakako nije stoga što bi mene osobno te teme naročito opterećivale. U većini slučajeva riječ je o odgovorima na pokušaje instrumentalizacije i manipulacije poviješću. Ta pojava nije neobična, niti je isključivo hrvatski fenomen. To se često događa u vrijeme formiranja nacionalnih država uopće. Njihovo stvaranje obično ide uz jačanje nacionalne samosvijesti, pa se u tu svrhu iz povijesti izvlače brojne herojske ličnosti, djela koja bi trebala služiti kao uzori, i slično. No, kod nas se ide korak dalje od granice koju bismo mogli označiti prihvatljivom. Povijest se grubo izvrće i falsificira, ali ne zato da bi se ojačala nacionalna samosvijest, već zato da bi nam se danas nametnule neke ideje iz prošlosti koje je već i prošlost odbacila.. I to je ono najopasnije. Svaka epoha ima svoje standarde, svoje kriterije i zahtjeve. Postoji tendencija afirmiranja nekih veoma pogubnih ideologija, epizoda i trendova iz hrvatske povijesti. Te ideologije ni onda nisu bile dominantne, a sada ih se pokušava predstaviti kao takve i dati ih u prihvatljivom izdanju.

Najosjetljiviji ste na pitanje rehabilitacije NDH. Kako vi osobno pamtite tu državu i to vrijeme?

Imao sam tada 13 godina i dobro se sjećam tog perioda. Kao židovski dječak imao sam užasna iskustva. Oca su mi odveli iz kuće dva dana nakon uspostave NDH, i nikada se više nije vratio kući. Ubijen je u Jadovnu. Djeda i baku su odveli u Jasenovac. Dvije tetke također. Jednoga strica sa ženom i djecom, nešto kasnije, odveli su u Auschwitz. Nitko se od njih nije vratio...

Sjećam se i drugih mučnih detalja, koji se ne tiču isključivo moje obitelji. Ipak, kad pišem, pokušavam se uzdići iznad razine osobnih iskustava.

Sve što sam pisao o NDH - ako ste čitali moje tekstove, mogli ste zapaziti taj detalj - dokumentirano je pretežno novinskim tekstovima iz onog vremena, najčešće objavljivanim u "Hrvatskom narodu" i listu "Ustaša".

Ne mogu reći da sam uspostavio potpun odmak, obzirom na osobna iskustva - ali te njihove novine, ti dokumenti, ti statuti i tekstovi vlastitim jezikom dovoljno govore o tome da je to bila jedna mračna, totalitarna, fašistička, razbojnička i ubilačka država s kojom se nitko pametan i pošten u Hrvatskoj, ni na koji način ne bi smio identificirati.

Je li onda opravdana izjava da "NDH nije bila samo kvislinška i zločinačka tvorevina već i izraz želje hrvatskog naroda za svojom državom"?

Spomenuta Tuđmanova izjava bila je taktizersko-političke naravi. Njome se htjelo pomiriti potomke antifašista i partizana, te bivše partizane, koji su htjeli pristupiti HDZ-u, sa ustašama i pristašama ustaškog pokreta, te ljudima u emigraciji koji u NDH ili nekim njenim aspektima ipak vide nešto pozitivno. Ta je rečenica po svom sadržaju zapravo posve neodređena. Očito, nije riječ o povijesnoj ocjeni. S jedne strane, posve je točno da je hrvatski narod u nekim razdobljima svoje povijesti težio državnoj samostalnosti. To je nedvojbeno. Ali je s druge strane isto tako jasno, da hrvatski narod nikada nije težio *takvoj* državi. To je hrvatski narod, na sreću i dokazao jer se većinski, veoma brzo, svrstao na stranu protiv te države.

Nije sigurno da je to uvjerenje danas dio javnog mnijenja. Hrvatski partizani danas u javnim nastupima osjećaju neku vrstu stida. To se najjasnije dalo vidjeti u tv-duelu Ivana Gabelice i Milivoja Kujundžića iz HDZ-a, gdje je Gabelica - imajući na umu pretpostavljeni, samorazumljivi, neupitni legitimet NDH - konstantno napadao Kujundžića zbog njegove partizanske prošlosti, a ovaj se cijelo vrijeme branio s tezom da je bio obmanut, zaveden, isl. Jesu li hrvatski partizani, kako danas često tvrde, išli prema samostalnosti hrvatske države, ili je riječ o izgovoru?

Prije svega, uopće se ne slažem da se hrvatski partizani stide svojega partizanstva. Ja sam bio partizan i ne stidim se svojega partizanstva. Upravo suprotno, osjećam zadovoljstvo što sam tada bio u partizanima. Ne samo zato što sam tamo spasio glavu, (a da nisam išao, izgubio bih je sasvim sigurno) nego ponajprije zato što smatram da je za ljude u tadašnjoj, okupiranoj Evropi, to bio pošten izbor. I zato, što smatram da su partizani bili ne samo pobjednici u ratu, već su bili ona strana koja je spriječila daleko veće zločine na ovim prostorima.

Govorio sam o dijelu javnih nastupa, gdje se to može primjetiti.

A ne, ponavljam, ratnoga se razdoblja partizani ne trebaju stidjeti, već naprotiv, iako je bilo pojedinaca i pojedinih epizoda koje su nagovještavale zlo. Međutim ono što je neugodno za nas bivše partizane, jest zloupotreba vlasti koju je kroz partizansku borbu stekla KP, da bi potom tu vlast zloupotrebila za raznovrsna, politička i druga, nasilja i za uspostavljanje jednog totalitarnog sistema.

Niste mi odgovorili jesu li se hrvatski partizani borili za hrvatsku državu, ili za obnovu Jugoslavije?

Hrvatski partizani se nisu borili za samostalnu ili nezavisnu hrvatsku državu, već za federalnu.

Čak i Milan Đukić, međutim, često tvrdi da se njegov otac, partizan, Srbin, borio za hrvatsku državu...

Ne. Dovoljno je pogledati programske i zakonske dokumente iz onoga vremena (AVNOJ-eve; ZAVNOH-ove; isl). Iz njih je vidljivo da su se partizani borili za obnovu Jugoslavije, ali ne rojalističke, već federativne. No, i ta je ideja izigrana, jer kao što je poznato, Jugoslavija nije bila prava federacija. Bila je to zapravo centralistička država, posve u duhu sistema kojega je diktirala centralistički ustrojena komunistička partija, s jednim čovjekom i jednim politbiroom koji su o svemu odlučivali. Ovdje želim dodati jedno objašnjenje. Antifašistička koalicija je u svijetu bila identificirana sa borbom za demokraciju. Partizanska borba za federativnu Jugoslaviju poistovjećivana je sa borbom za autonomiju pojedinih republika. Obje ideje bile su u partizanima proklamirane kao temeljni program, ali su po komunističkoj partiji kasnije izigrane. KP je ipak bila ustrojena u duhu Kominterne. To međutim ni najmanje ne mijenja na činjenici da je partizanski pokret odigrao silno pozitivnu ulogu. Prvo zato, što je spriječio daljnje pokolje ustaša, braneći srpska područja u Hrvatskoj i Bosni. I drugo, spriječio je osvetu većih razmjera i dominaciju četnika, koji su počeli osvetničke i druge genocidne akcije u Bosni, Sjevernoj Dalmaciji, pa i u Lici, koje bi bez partizanskog otpora četnicima zacijelo imale daleko tragičnije posljedice po hrvatski i muslimanski narod. U zasade partizanskog pokreta treba upisati i to što je poslijeratno uređenje, ipak bilo manje zlo no što bi bilo po četničkom programu. Da nije bilo partizana, četnici bi prevladali i vratila bi se monarhistička Jugoslavija u daleko gorem izdanju nego što je bila ona predratna Jugoslavija.

Taj bi se scenarij odvijao po Moljevićevom programu, koji bi Hrvatsku sveo na gotovo nepostojeću pokrajinicu oko Zagreba. Dakako, ne samo položaj Hrvata. Loše bi prošli i Muslimani, Makedonci,... uostalom, i Srbi bi u takvoj Jugoslaviji po svemu sudeći loše prošli.

Jednom ste prilikom izjavili da bi napustili Hrvatsku da se deseti travanj proglasi za nacionalni praznik. U Jugoslaviji niste davali tako ultimativne izjave. U jednom ste pak intervjuu "Vjesniku" izjavili da ste "kao Židov osjetljivi, a kao Hrvat zabrinut". U "Vjesniku" ste pak, 1989. izjavili ovo: "Moram naglasiti da se stav jugoslavenskih i hrvatskih vlasti prema našoj židovskoj zajednici, ni onda (u vrijeme kada je Jugoslavija prekinula diplomatske odnose sa Izraelom 1967.) nije promijenio. Uvijek je bio korektan. Nikad poslije rata nismo bili ni diskriminirani ni neravnopravni". Možda ste kao Židov ipak preosjetljivi?

Pitanje desetog travnja za mene nije samo političko, nego i osobno pitanje. Deseti travanj je za mene simbol dana kada je tri četvrtine moje obitelji pobijeno. I u zemlji koja bi taj simbol ponovo uzela, ja neću živjeti. To je sasvim osobno pitanje.

Ono je ujedno i političko jer smatram da je to loše za zemlju, ali se iz političkih razloga teško daju izjave poput te, da nećeš živjeti u takvoj zemlji. Iz političkih bi razloga čovjek mogao i odlučiti da će baš živjeti u toj zemlji, kako bi poboljšao stanje u njoj.

Poslijeratna Jugoslavija je zanimljivije pitanje. U jednom vašem tekstu iz "Erasmusa" napisali ste da je "komunistički totalitarizam u Evropi pokopan neslavno, bez plotuna s krstarice Aurora... i nitko se u nas ne otima za njegovu ostavštinu.", te da je dakle bezopasan, a da opasnost leži u obnovi ustaških tradicija. Jeste li ta dva totalitarna sustava stavili jedan uz drugi zato što ste smatrali da između njih nema razlike. Što ćemo s komunističkom Jugoslavijom? Je li ona bila - da parafraziramo Tuđmana - samo "kvislinška tvorevina" ili je bila "dijelom i izraz težnji hrvatskog naroda". Kako danas interpretirati Jugoslaviju?

Stavljati znak jednakosti između komunizma i fašizma nije ispravno. Komunističku ili socijalističku Jugoslaviju treba analizirati kao fenomen za sebe, a ne na temelju pitanja koliko je to slično fašizmu, a koliko nije. Njena prava povijest još nije napisana, i trebalo bi je napisati sada. Međutim, postoji sasvim dovoljno radova o pojedinim razdobljima te države, da bi se već danas mogli dati neki sudovi. Postoje i dobre memoarske knjige. Po mom mišljenju, kao povijesno svjedočanstvo najvrijednije su Đilasove knjige. Kao izdavač, objavio sam dosta takvih knjiga, pa i neke od najznamenitijih među njima, kao "Moskovske godine" Veljka Mićunovića, koje su mnogo rekle o upravljačkim metodama, sistemu Jugoslavije, načinu vođenja politike, diplomacije i unutarnjih poslova. Bilo je i pokušaja sinteze, baš kao što je bila ona Bilandžićeva, pa neke dokumentarno vrijedne knjige objavljene u emigraciji.

Neke su epizode i znanstveno dosta temeljito obrađene. Iako nisam povjesničar mogao bih reći da se nazire i periodizacija.

Najgrublje rečeno, prvo razdoblje otpočinje s jeseni 1944. ulaskom partizana u Beograd (u Hrvatskoj se to isto osjeća naročito poslije svibnja 1945.). To razdolje obilježava preuzimanje totalitarne vlasti po uzoru na sovjetsku boljševizam i staljinizam. Ubijali su se neprijatelji i potencijalni neprijatelji, bez sudova, oduzimana je imovina, kolektiviziran je seljački posjed, bilo je mnogo deložacija iz stanova. Taj period traje do 1949., 1950. Pod dojmom loma sa Staljinom i Rusijom, počinju i unutrašnja traženja novih oblika, i počinje nešto što se zvalo decentralizacija, liberalizacija (o demokratizaciji se rijetko govorilo), isl, stidljivi zaokret prema rudimentarnim elementima tržišne privrede i to se naročito intenzivno osjeća u periodu od 1951. do 1953. godine. To se prekida aferom Đilas i pomirenjem sa Rusima. Dolazi opet val autokratskog stezanja, pa onda opet potkraj 50-ih blaga liberalizacija. Naizmjenični valovi zamrzavanja i odmrzavanja upravo su jedna od karakteristika Titovog diktatorskog načina upravljanja. Kao rezime, mislim da ipak treba istaći tri točke. Prvo, zahvaljujući tim povremenim djelomičnim liberalizacijama, zla staljinistička totalitarizma bila su u Jugoslaviji ublažena i mi smo, ekonomski i duhovno, živjeli bolje od zemalja pod sovjetskom kontrolom. Nismo se, naravno, ni približili stanardima zapadnih zemalja, ali smo ipak daleko odmakli od Istoka. Drugo, usprkos tim poboljšanjima i razmjerno boljoj situaciji, komunistička Jugoslavija je ipak bila totalitarna zemlja. I treće, zbog zataškavanja pravih problema, mnoga su neriješena pitanja u Jugoslaviji ostala potisnuta... Te su neuralgične točke buknule čim se otvorio taj Papenov lonac. Velik dio krivnje za tako katastrofalan raspad, slom Jugoslavije i tragedije koje su pri tom nastale, treba pripisati komunističkom totalitarizmu koji usprkos povremenih perioda liberalizacije nije riješio ključne probleme tog društva i države.

"Bojim se da nam predstoje duge godine života pod stresovima, u opasnostima i s povremenim okršajima. Pa i ako ne bude velikog rata, bojim se mučnog života, propadanja u zaostalost i bijedu, općih frustracija za generacije koje dolaze. Ali napisao sam da su obrati uvijek mogući, pa možda ih te nove generacije i donesu. Nažalost, tome se više ne možemo nadati niti od moje generacije niti od ljudi koji trenutno vladaju i kroje sudbinu..."

SLAVKO GOLDSTEIN, UREDNIK "ERASMUSA", IZDAVAČ I PUBLICIST, O PROŠLOSTI I BUDUĆNOSTI:

Danas je pojam "jugonostalgičar" jedna od najčešćih i najtežih primjedbi koje se mogu pripisati raznim kategorijama "državnih neprijatelja". Zašto ta kvalifikacija nosi u sebi tako oštre konotacije? Nije li nostalgija - čak i tamo gdje je ima - privatna stvar?

Ni nostalgije ne treba generalizirati, jer ih ima najrazličitijih, od najintimnije privatnih do apsurdno političkih. Netko nostalgično želi povratak ustaškog režima, netko komunističkog, ali su na svu sreću obje takve nostalgije uzaludne i - vjerujem - minorno manjinske. Što se mene tiče, mislim da intimne nostalgije mogu biti i plemenite, ali u politici su nostalgične želje za restauriranjem prošlosti obično krajnje deplasirane. Jugoslavije više nema, ne može je nakon svega što se dogodilo više ni biti, i treba poći od novih činjenica.

Je li Jugoslavija bila doista "Srboslavija"(dakle, neovisno od pitanja ideoloških zastranjivanja)? Jesu li je Hrvati - a imali ste dosta prilika da upoznate autentične stavove znatnog dijela hrvatske poslijeratne elite - doživljavali kao "tamnicu naroda"?

Hrvati s kojima sam se družio uglavnom nisu bili zadovoljni Jugoslavijom kao državom, ali su smatrali da se u njenim okvirima - uz odlučniju demokratizaciju režima - mogao pronaći povoljniji modus vivendi za Hrvatsku. Sve se to promijenilo s jačanjem agresivnog srpskog nacionalizma 80-ih godina i pojavom Slobodana Miloševića, kada naglo raste osjećaj da u takvoj Jugoslaviji ne vrijedi ostati.

Je li jugoslavenski poredak bio zločinački, i je li pojedinim ljudima s ključnih pozicija, odgovornim za zločine koje ste spominjali, uspostavom demokracije, trebalo suditi, kako je učinjeno primjerice u Istočnoj Njemačkoj, sa Honeckerom?

Nema nikakve dvojbe o tome da je u prvom nasilničkom valu komunističke vladavine počinjeno zločina koji se mogu tretirati kao ratni zločini, koji dakle nikada ne zastarijevaju. Kada bi se sudilo *a la* Honecker, dosta bi ljudi iz onoga razdoblja podlijegalo takvom sudu. Stvar se relativizira time što je od 1951. nadalje prestalo takvo masovno ubijanje i nasilje i sve se ipak uglavnom svodilo na politički teror koji se više ne može nazvati ratnim zločinom, u onom smislu u kojem danas govorimo o toj pojavi. Za takav politički teror teško je diferencirati političku od krivične odgovornosti. Nisam pravnik i teško mi je to razlučiti.

Vi ste na javnoj sceni prisutni od 1945. nadalje. Koliko su vam ti događaji onda bili poznati?

Nisu mi bili poznati detalji i razmjeri zločina, ali od nekih ljudi s kojima sam razgovarao, koji su izlazili iz zatvora, su mi pričali, i to je bio glavni razlog - iako je bilo i drugih - što sam se odmah poslije rata distancirao od politike Partije raznim selidbama, pa i privremenim odlaskom u Izrael. Tako sam 1946. prestao bilo što raditi u Partiji, a onda sam 1948. vratio partijsku knjižicu.

Bojao sam se javno istupiti jer je to tada bilo krajnje opasno, ali sam zapravo u jesen 1945. sa sobom prelomio da to ne štima, i u proljeće naredne godine prestao raditi bilo koji partijski posao. Koča Popović me jednom prilikom, u vrijeme kada više nije bio član partije, u šali imenovao sekretarom organizacije bivših komunista, jer sam imao najdulji vanpartijski staž.

U jednom tekstu u "Erasmusu" opisali ste te unutarnje lomove veoma slikovito, slijedećim riječima. "Tu dilemu" (između želje da se ostane pošten i ljudski dosljedan, i "želje da se s datim okolnostima sklopi neki prihvatljiv kompromis"), "svatko je rješavao sam za sebe, najčešće u intimnim lomovima, u tjeskobi određujući vlastite granice rizika, koje variraju od prilike do prilike i od čovjeka do čovjeka, granice između oportunizma koji se sam pred sobom još može opravdati, i oportunizma pred kojim ti je mučno samog sebe pogledati u ogledalu...". Koji je od ovih oportunizama bio češći? Koliko je uopće bilo takvih situacija? Koliko ste se puta, pred ogledalom, pitali o takvim stvarima?

Nalazio sam se u takvim situacijama, osobito kad su mi se neki prijatelji ili znanci našli u zatvoru a ja im nisam smio ni mogao pomoći. Nastojao sam spašavati obraz na taj način da sam kao pisac i izdavač maksimalno objavljivao one stvari za koje sam znao da će probiti neke postojeće granice zabrana, a da neće pogubno škoditi poduzeću koje sam vodio. Objavio sam puno tekstova i knjiga koje su se smatrale heretičkima i previše liberalnima, i imao sam zbog toga raznih sitnih neprilika, ali nisam doveo u opasnost poduzeće i taj posao. Taj kompromis je svatko radio na svoj način. U tim situacijama bilo mi je dosta neugodno.

S druge strane, znam da ste pomagali Čičku po izlasku iz zatvora, Gotovcu i drugima, dakle kada to svakako nije bilo osobito "stimulativno"..

U "Liberu" sam nastojao dati posla ljudima koji su dolazili iz zatvora ili su imali drugih neprilika. Budiša je korigirao, Berković je recenzirao, Gotovac je prevodio, Čičak je prodavao knjige, Šoljan je prevodio, Škrabalo je prevodio, Mihalić je lektorirao i tehnički uređivao knjige... Pavletiću smo objavili prvu knjigu poslije zatvora, objavljivali smo Stanka Lasića, Šegedina, Frangeša, Nerkeza Smailagića... Većina ljudi u tadašnjem "Liberu" bila je sklona pomoći tim ljudima, i time smo dijelom prali vlastitu savjest. Meni je bilo vrlo neugodno to što nisam javno mogao prosvjedovati protiv suđenja tim ljudima, pa sam im zapravo drugim načinima pomagao. Moram isto tako reći da objavljivanje tih knjiga, radi spašavanja savjesti, nije obuhvaćalo samo hrvatske pisce, nego i beogradske. Recimo, objavio sam Kišovu "Grobnicu za Borisa Davidoviča", kada ga u Beogradu nisu htjeli objaviti, 1976. ili 1977. godine. Pa Gojka Nikoliša, Veljka Mićunovića, jednu knjigu Pekića i Kocbeka. Dakle, ni bih se htio praviti nekim velikima afirmatorom isključivo hrvatskih pisaca.

Kako biste definirali odgovornost intelektualca, posebno unutar takvih poredaka?

Ne bih govorio o tome što mora ili ne mora intelektualac, jer uopće nije jasno tko je intelektualac. Samog sebe ne volim tako nazivati. Ja sam izdavač, urednik i publicist. Svatko se u tim situacijama ponaša prema svojim kriterijima, prema svom karaketru i svojoj kičmi. Doživio sam, na primjer, neugodnosti jer nismo htjeli maknuti sa uredničkog položaja Frangeša u časopisu "Croatica" i Pažanina u biblioteci "Politička misao", 1972. Napali su nas po novinama, i mene osobno, i nisu nam dali već odobrene kredite od fonda za tiskanje sabranih djela A.G. Matoša. U pitanje je došlo cijelo poduzeće - stotinjak ljudi. Tada je poduzeće spasio Krleža, svojom intervencijom. Naravno da je čovjek, znajući da nije samo njegova egzistencija u pitanju, puno oprezniji.

> "Netko nostalgično želi povratak ustaškog režima, netko komunističkog, ali su na svu sreću obje takve nostalgije uzaludne i - vjerujem - minorno manjinske. Što se mene tiče, mislim da intimne nostalgije mogu biti i plemenite, ali u politici su nostalgične želje za restauriranjem prošlosti obično krajnje deplasirane. Jugoslavije više nema, ne može je nakon svega što se dogodilo više ni biti, i treba poći od novih činjenica"

Nemojmo dakle govoriti o intelektualcima. Govorimo o profesiji. Sudac, primjerice, u totalitarizmu se ponaša maksimalno dobro ako poštuje svoju profesiju, nezavisnost sudstva, zakone, isl. On ne mora davati javne izjave, poštivanje profesije je već otpor totalitarizmu. Izdavač je u drugačijem položaju jer ne može svoju profesiju čuvati samo tako da se nečemu suprotstavlja, već mora objavljivati knjige koje probijaju barijere i otvaraju puteve slobode misli

Vi ste ipak više od izdavača. Ovdje se možemo dotaći pisma kojemu ste supotpisnik, pisma u kojemu tražite odstupanje dr Franje Tuđmana s mjesta predsjednika države. Što je bio cilj tog pisma? Jeste li doista ozbiljno vjerovali da će vas on poslušati i odstupiti?

Nismo mislili da će odstupiti, već smo vjerovali da će to imati učinak na javno mišljenje, što se i ostvarilo. To je bio rujan 1993. godine. Glavni je povod bila suodgovornost za rat Hrvata protiv Muslimana u Bosni, tu je politiku i sam Tuđman kasnije revidirao, sigurno i zbog drugih pritisaka, ali mislim da je i naše pismo u tom pravcu djelovalo.

U zadnjem "Erasmusu" ste napisali ovo: "Promatrano racionalno, logički, hladno saldakontistički ništa se dobro ne nazire za narednih deset-dvadeset godina". Zašto ste tako pesimistični?

Niste rekli nastavak te rečenice. Da su u društvima i u povijesti događaju obrati, pa se prema tome i ovdje može dogoditi obrat. Moj tekst je, od strane jednog sugovornika kojega jako cijenim, ocijenjen kao "optimistični pesimizam". U cijelom tekstu upravo plediram za to da nam se ne dogodi deset ili dvadeset godina nesreće. Ako se današnje stanje ne izmijeni, to će nam se dogoditi. Plediram za preokret.

Današnje stanje je još uvijek stanje u kojemu se raspiruje netolerancija, vode se zakulisne igre između država na ovome tlu. Mi ne znamo kakve su sve dogovori između Miloševića i Tuđmana, Krajine i Miloševića, Karadžića i Miloševića, ne znamo kakvi su pravi odnosi između hrvatskog i muslimanskog rukovodstva - a ne znaju ni oni sami, jer je sve skupa tako fluidno i neprijatno zataškano - da iz svega toga još ništa jasno ne vidimo. Sve su loše mogućnosti još uvijek otvorene a dobre se jedva naziru. Što će biti ako Zapadna Bosna padne u srpske ruke? Što će biti s Bošnjacima kao narodom ako se ostvari podjela BiH između Hrvatske i Srbije, s pretežnom srpskom dominacijom? Što će biti s Hrvatskom ako joj Velika Srbija i Zapadna Srbija budu trajno kucale u "mekom trbuhu" i na prilazima moru? Iako zvuči paradoksalno, mislim da to ne može biti prednost niti za Srbe, jer bi nastalo neprirodno stanje koje nikome ne može donijeti dobro.

Bojim se da nam zaista predstoje duge godine života pod stresovima, u opasnostima i s povremenim okršajima. Pa i ako ne bude velikog rata, bojim se mučnog života, propadanja u zaostalost i bijedu, općih frustracija za generacije koje dolaze. Ali napisao sam da su obrati uvijek mogući, pa možda ih te nove generacije i donesu. Nažalost, tome se više ne možemo nadati niti od moje generacije niti od ljudi koji trenutno vladaju i kroje sudbinu.

Slučaj posljednjeg terorističkog akta u Karlobagu, devastacija obiteljske kuće odvjetnika Slobodana Budaka, tek je posljednja karika organiziranog zločinačkog lanca

Šutnjom postajemo sukrivci zločina

Ako šutimo i šapućemo, posta jemo sukrivcima zločina", rečenica je koju je zagrebački odvjetnik Slobodan Budak izgovorio novinaru *Slobodne Dalmacije* u siječnju 1992. godine, u tekstu "Mrak jede ljude", govoreći o slučajevima nestalih i ubijenih građana srpske nacionalnosti u Karlobagu (listopad 1991.). Tajna o nestalima s gospićkoga područja tad je prvi puta izišla u javnost, a istraga dosad, do polovine prosinca 1994. godine, nije pomaknuta s mrtve točke!?!

O ubijenim Srbima

Dvije godine nakon ratnog zločina u Karlobagu, odvjetnik Budak je, kao potpredsjednik *HHO-a* (napokon) gost *HRT-a*, u emisiji *TV-parlament* na temu deložacija (25. listopada ove godine), u kojoj je "slučaj Karlobag" ponovo potegnut pitanjem "gledatelja iz Karlobaga", izgovorenoga od voditelja Branka Bilića: "Zašto gospodine Budak ne odete u Obrovac pitati za one Hrvate koji su tamo stradali, kad ste tako pravedni i hrabri, i kad se toliko zanimate za srbe iz Gospića i Karlobaga?". U istoj emisiji, Vladimir Šeks ga je optužio, kao i cijeli HHO, da "ima ambicija druge vrste, a borba za ljudska prava je paravan" i da je "politizirao slučaj Karlobag", te odgovarajući na Budakovo pitanje po čemu to zaključuje izjavio: "Po tome. Da vam kažem još po čemu. Vi ste napisali 1991. godine ovaj vaš primjer koji ste iznijeli, da su Srbi iz Karlobaga i Gospića odvedeni i ubijeni bez suda. Nit' sudske presude. Vi niste proveli istrage, vi niste mogli provesti istrage, vi ne znate što se dogodilo i pod kojim se okolnostima dogodilo s tim ljudima. Ali ta informacija je otišla u svijet...".

U istoj emisiji, Budak je iznio slučaj jedne nasilne deložacije koju su provodili naoružani i uniformirani ljudi, u kojemu se za pomoć obratio tadašnjem predsjedniku Ureda za zaštitu ustavnog poretka predsjednika Republike, Josipu Manoliću, koji mu je odvratio: "To rade oni Šuškovi razbojnici. Tu ti nitko ne može pomoći. Neka stranka opiše slučaj i brzojavno ga pošalje predsjedniku dr. Franji Tuđmanu".

Uzročno-posljedična veza

Nekoliko dana potom, u noći od 31. listopada na 1. studenog, provaljeno je i potpuno uništen inventar u obiteljskoj kući odvjetnika Budaka u Karlobagu.

"Ta dva moja navoda - kaže on, misleći na karlobaške ratne zločine i citiranje Manolića - u to sam apsolutno siguran, bili su uzrokom što je nasilnim provaljivanjem izvršen upad u moju kuću (djedovina) u Karlobagu, na rivi, ni stotinu metara udaljenu od tamošnje policijske postaje, te su mi sav namještaj, pokućstvo, uređaji, prozori i vrata sjekirom isječeni i uništeni. To je bila *prijetnja* i pokazivanje odlučnosti *zločinaca* koje sam spomenuo sudjelujući u TV-parlamentu, kako bi se obeshrabrilo one koji namjeravaju progovoriti i o ratnim zločinima na hrvatskoj strani (kojih je bilo unatoč činjenici što je Hrvatska žrtva imperijalističkog, osvajačkog rata države Srbije koji je rezultirao, privremeno, okupacijom znatnog dijela hrvatskog državnog teritorija i 'čišćenja' istog od hrvatskog i drugog nesrpskog žiteljstva)".

Za razliku od uobičajene prakse, osumnjičeni je ekspresno nađen - riječ je o 21-godišnjem Alenu Vignjeviću, rodom iz Bjelovara i službom u Karlobagu tek godinu dana. U Informaciji HHO-a stoga tvrde: "Prema informacijama kojima raspolaže Odbor, on je samo posljednja karika u organiziranom zločinačkom lancu". Zdrava pamet tome će povjerovati - osumnjičeni, koji je u istrazi i priznao djelo, pušten je na slobodu, a cijela stvar je pravno postavljena naopačke, kvalifikacijom djela kao oštećenje tude stvari, a ne terorizma. Odvjetnik Budak se obratio na mnoge državne adrese, tužilačke i ostale, tražeći pravilnu kvalifikaciju djela te "zahtijevajući hitno provođenje istrage radi otkrivanja suučesnika (podstrekača, pomagača i prikrivača) prvenstveno u krugu osoba odgovornih za ubojstva sedmorice građana Karlobaga u listopadu 1991.".

No, općinski državni odvjetnik u Gospiću Boris Zdunić, ništa ne poduzima u "predmetu Budak", navodno s obrazloženjem da "čeka vještačke nalaze o identitetu osoba čiji su tragovi (otisci i krv) nađeni u Budakovoj kući", umjesto da zatraži sudsku istragu. I ne samo to, usprkos obećanju i zakonskoj obvezi, okružni državni odvjetnik Pavo Rukavina, zabranio je Budaku kao oštećenom uvid i prijepis spisa!

U pozadini cijele priče Budakovo objelodanjivanje ratnih zločina u Karlobagu i iznošenje Manolićeve rečenice da iza jedne deložacije stoje "Šuškovi razbojnici"?

Blokada organa gonjenja

U njihovu ponašanju, kaže odvjetnik Budak u jednom od dopisa koje je ovih dana uputio javnosti, on prepoznaje "ponašanje kojim se izražava nespremnost da se doista otkriju kako izvršitelji ovoga djela na njegovu štetu, tako i zločinci koji su izvršili ubojstva sedam građana Karlobaga srpske narodnosti, jer su ta dva događaja povezana, a Državnom odvjetništvu već je dugo dostupna mogućnost identificiranja izvršitelja ubojstava, jer su uniformirane osobe koje su odvele tih sedmoro ljudi bile vođene u njihove kuće po ondašnjem policajcu u policijskoj postaji u Karlobagu Stipi Hećimoviću, za što su saznali iz krivične prijave protiv nepoznatih, podnesene u studenom 1991.". Odvjetnik Budak, uz to što "do danas nema saznanja da je išta učinjeno na otkrivanju i krivičnom progonu izvršitelja opisanih zločina" (a zastupnik je dvije obitelji ubijenih), kaže i slijedeće: "Danas, u većoj mjeri nego do sada, gotovo sam siguran da su organi gonjenja (policija i državno odvjetništvo, te istražna služba suda) u RH potpuno blokirani od zločinačkih snaga postiranih na vrlo utjecajnim mjestima u državnom aparatu, koje sprečavaju zakonito postupanje tih organa, a sve to s ciljem da se onemogući izvršavanje već preuzetih obveza RH, da će sa svoje strane poduzimati potrebno na otkrivanju i krivičnopravnom procesuiranju izvršitelja najtežih krivičnih djela, pa i ratnih zločina na hrvatskoj strani, tijekom Domovinskog, obrambenog rata".

Vlast, od bivših tužitelja (državnih odvjetnika) - Vekića, Hercega i drugih, nižih po rangu - do sadašnjih, republičkih i lokalnih, o zločinima šuti. Odvjetnik Budak, odbor kojem pripada, i ostali odbori za ljudska prava i malobrojni pojedinci njegov slučaj, očito, trebaju shvatiti kao opomenu da zašute, u suprotnom... Nakon devastacije njegove kuće, telefonskih prijetnji, napadačkih i dezavuirajućih izjava nositelja vlasti, od predsjedničke na niže, Budakova izjava citirana na početku ovog teksta ima još jaču snagu: "Ako šutimo i šapućemo, postajemo sukrivcima zločina".

U svakom slučaju, nama se radi o glavi!

Tatjana TAGIROV

PRAVNA DRŽAVA / Ako smo na pragu slobode, vrijeme je upitati kakva nam se sloboda sprema

Mrak jede ljude

Pravnoj nesigurnosti uveliko pridonose predsjedničke uredbe koje sužavaju zajamčena prava pojedinca, pozivajući se na ratno stanje koje nije proglašeno. Takve uredbe donosi Sabor i to dvotrećinskom većinom, a predsjednik tek kad se Sabor ne može sastati, što do sada nije bio slučaj. Zašto se uredbe donose tek sada kada se najavljuje skora pobjeda?

Piše: Branimir POFUK

LJUDSKA PRAVA

Slobodan BUDAK: »Ako šutimo i šapućemo, postajemo sukrivcima zločina«

Foto: Mio VESOVIĆ/MO

TERORIZAM

TRAGOM SENZACIONALNE GLASINE O POKATOLIČAVANJU STUDENATA U STUDENTSKIM DOMOVIMA:

Čistačice uvijek zvone dvaput!

Naš popularni Boris Trupčević po službenoj se dužnosti pretvorio u uho, i ispitao slučaj navodnog masovnog pokatoličavanja studenata u studentskim domovima "Stjepan Radić" i "Cvjetno naselje". Što je prava istina u ovom misterioznom događaju? Je li na pomolu nova afera "pokrštavanje" - ovaj put, nažalost, Hrvata?

Možda znate, a možda i ne, za po sljednji događaj koji je uzburkao zagrebačku studentsku populaciju. Radi se o famoznim "*Biblijama koje su u studentskim domovima počeli davati studentima*". Tako mi je to S. rekla prije dva tjedna. "*A oni koji neće uzeti moraju ići na razgovor kod upraviteljice doma. Ma, zamisli molim te koja pizdarija!*" nastavila je ona. Po službenoj dužnosti pretvorio sam se u uho i ubrzo ju preispitao tko, što, kad, gdje i kako? Njene su spoznaje imale izvorište u Studentskom domu "Stjepan Radić" gdje stanuje njena kolegica sa studija. Dva dana poslije uputili smo se tamo kako bi istražili o čemu se radi. Prva stvar koju smo saznali bila je da nisu u pitanju Biblije nego samo Novi zavjet. Naime, neko vrijeme nakon useljavanja studenata, pričaju mi stanari doma, od vrata do vrata, čistačice su nudile studentima da uzmu Novi zavjet. Kako se studenti naselja nisu pokazali zainteresiranima ovaj način distribucije je propao.

Neslužbeni Milas

Nakon nekog vremena priča se ponovila, ali na drugačiji način. Čistačice su opet obilazile dom od vrata do vrata i davale Novi zavjet koji je, u međuvremenu, postao obavezni inventar sobe. Mnogi ga i dalje nisu htjeli uzeti, a onaj su ga ovaj put ipak uzeli jer su čistačice popisivale sobe koje nisu uzele Novi zavjet uz napomenu da će te osobe ići na razgovor kod upraviteljice doma. Nakon takvog distributivnog nastupa mnoštvo se studenata opravdano naljutilo i proširilo vijest o događaju. U drugom nastupu uz Novi zavjet priložen je prigodan letak svećenika Josipa Stanića u kojem se objašnjava "da je ova knjižica dio inventara sobe koju ste dobili" i da knjižice "poklanja Gideons international društvo, posredstvom STEP grupe (pentekostalci)".

U SD "Cvjetno naselje" priča je nešto drugačija. Tamo su knjižice (s letcima) stavljene u sobe prije ulaska studenata i na taj način nije bilo nikakvih problema. Kako je priča postajala sve zanimljivija potražili smo odgovore kod upraviteljice SD "Stjepan Radić" Jasenke Polić-Bilišiko. Nažalost, ona nije smjela razgovarati s novinarima bez odobrenja ravnatelja Studentskog centra, pa je samo, u neformalnom razgovoru, demantirala da je itko bio zvan na razgovor. Na kraju se to pokazalo istinitim, no ostaje pitanje jesu li čistačice razgovor same izmislile ili ih je netko uputio na tu metodu uvjeravanja. Tragom ključa za zaključana usta upraviteljice nazvali smo ravnatelja SC-a Cvitana Milasa.

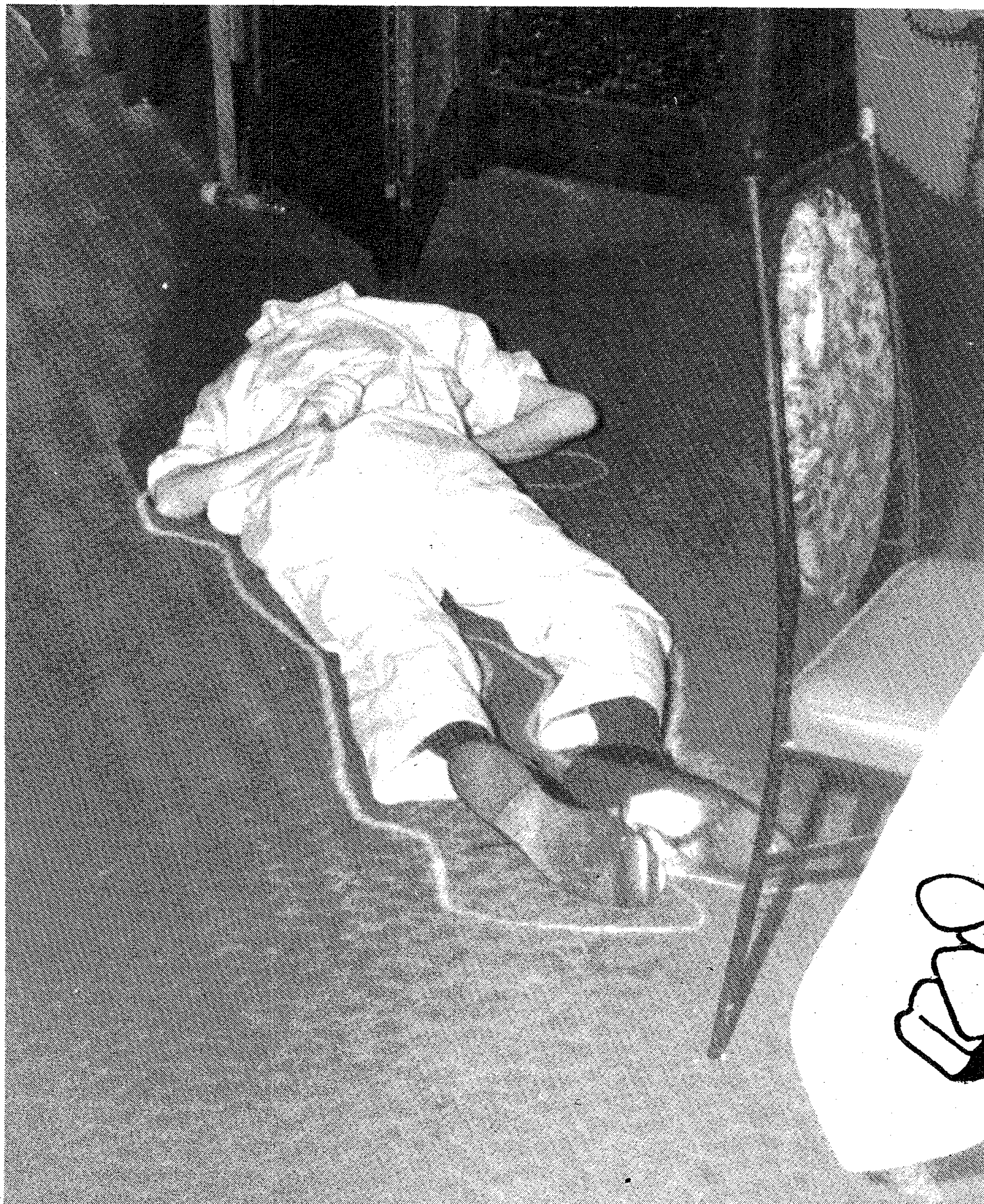
Skandaozni atak na duše

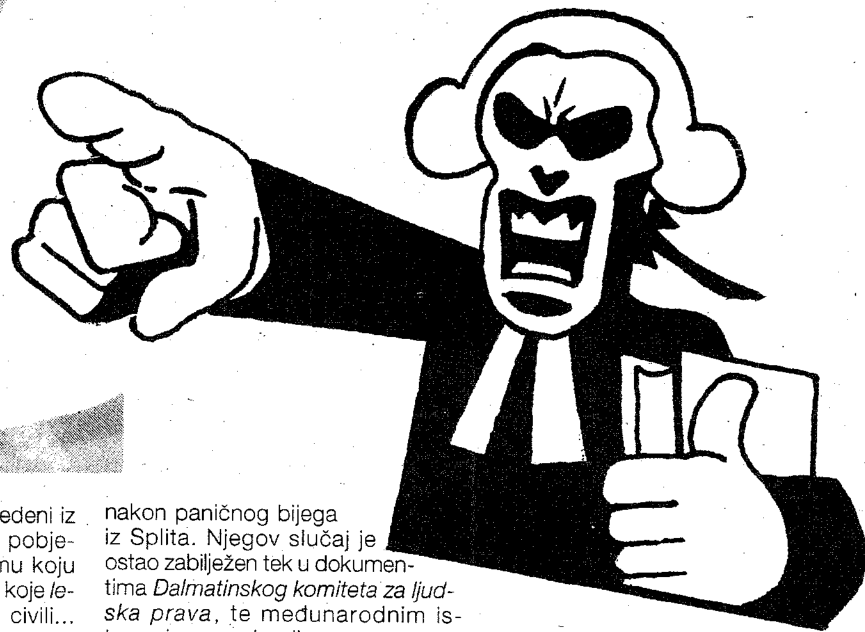
Gospodin Milas nije bio raspoložen za službene stavove i istrage po domovima pa nas je uputio kod svećenika Josipa Stanića koji vodi Katolički pastoralni ured u SD "Cvjetno Naselje" i kojem je on prepustio cijelu priču oko Novih zavjeta. U svom osobnom stavu gospodin Milas je izrazio protivljenje bilo kakvom prisiljavanju studenata da uzmu Novi zavjet. Već ovdje priča je počela strmoglavo gubiti svoja mračna obilježja, a pri susretu s vrlo susretlivim gospodinom Stanićem mračna strana priče je nestala jer je, u stvari niti nema. Gospodin Stanić nam je objasnio da je samo Gideons international društvo zamolilo da se poklonjene knjižice podjele studentima, te da se statusu inventara pribjeglo zato da oni koji knjižicu ne žele ne bace, nego lijepo vrate. Mračna ostaje samo glasina proizvedena navikom da se od vladajućih - i onih kojima vladajući "vladaju" - može najčešće očekivati samo loše.

Cijela ova priča nam samo još jednom pokazuje da živimo u vremenu vrlo napetih živaca, velikog pritiska i straha, kada su i dobronamjerni ljudi u stanju da od jedne šture i nepotpune informacije naprave skandalozni i monstruozni atak na njihove duše, dok je to, u stvari, jedna obična lijepa gesta.

Latinoamerički princip dvokolosijeke (jedne javne, a druge tajne) policije i vojske, počinje funkcionirati u Hrvatskoj?

Doviđenja u novom filmu o novom Bušiću!

Mjesto događanja: **Split**, koje ga je tad doista slobodna *Slobodna Dalmacija*, perom bivšeg njenog novinara zvala *Osijekom na moru*, zbog sličnosti u "crnoj dimenziji života" - ubojstava ljudi, tad većinom srpske nacionalnosti, u ta dva grada, koja su - po tradiciji - svrstavana u rubrike *počinitelj nepoznat*. U međuvremenu, dotične novine "oslobođene" su po vukovarskom receptu, i cijelu je priču prekrio mrak i šutnja.

Kronologija zločina

Tadašnja kronologija glasi ovako: pukla je glasina da vlasti privode civile u vojnu bazu Loru, gdje ljude muče i maltretiraju. Slučaj hapšenja braće **Gojka** i **Uglješe Bulovića**, u lipnju 1992. godine, koji je završio smrću Gojka (obdukcija u KBC Split pokazala je da je smrt nastala uslijed premlaćivanja u Lori - no postupak protiv počinitelja je - obustavljen!), bio je tek početak priče. Na identičan način skončali su tih dana i **Nenad Knežević** i **Dalibor Sardelić** (Hrvat i borac HV-a). Splitska i ina javnost zasuta je potom i drugim crnim informacijama - **Ivan Nedeljković** izrešetan je pored kombija "parkiranoga" kod hotela "Lav", **Špiro Pokrajac** nađen je ubijen na obali, a slučaj ubojstva (veljača 1992.) supružnika **Đorđa** i **Vesne Gašparević** iz Žrnovnice kod Splita, mnoge je podsjetio na poznati "slučaj Zec". Njihovi iznakaženi leševi nađeni su na smetlištu pokraj Žrnovnice.

Novine, pokojna *Slobodna* sa svojim (sad bivšim) novinarima **Zvonimirom Krstulovićem** i **Borisom Dežulovićem** (autora usporedbe s Osijekom), objavile su niz napisa, tadašnji saborski zastupnik profesor **dr. Nikola Visković** budio je svojim intervjuima uspavanu javnost, i ritam zločina je zaustavljen.

U svim spomenutim slučajevima, međutim, i više nego dvije godine kasnije, zajednički je nazivnik i dalje - počinitelj nepoznat.

Nepoznati počinitelji poginuli na ratištu

Kriminalisti znaju: što je više vremena prošlo, manja je vjerojatnost nalaženja počinitelja. Na novinarski upit dokle je stigla istraga u slučaju supružnika Gašparac, prva je reakcija bila - iznenađenje što to nekoga zanima gotovo tri godine potom. Drugo, svuda zid šutnje "u interesu istrage". Tek vrlo ljubazna informacija iz Državnog odvjetništva da istraga i dalje traje, policija radi, vještačenja su obavljena, ali sve je ostalo na pretpostavkama.

Zna se da su supružnici odvedeni iz kuće, da pas njihove djece pobješnjelo laje na svaku uniformu koju ugleda, da su ubijeni oružjem koje *legalno* ne mogu posjedovati civili... Osumnjičenih - nema, iako će novinarski "nezvanični i dobro obaviješteni izvor" reći da "su počinitelji poznati, ali da je to danas bezvrijedan podatak, jer su dvojica ionako već poginula na hercegovačkom ratištu".

A na mnogim će se mjestima čuti da su Gašparevići ubijeni greškom, jer nisu bili Srbi, već Hrvati!

I put, potom, nepogrešivo vodi u Žrnovnicu, do događaja koji su, kako kažu, povezani s naprijed rečenim.

Slika Žrnovnice je slijedeća: 28 kuća srušili su domaći mineri (ne četnici s druge strane) i tiskara u koju je uloženo dotad pola milijuna DEM dignuta u zrak, ubojstvo Gašparaca, hapšenje ljudi, i nikad provjerena priča o leševima iz Hercegovine "spremljenima" u jedan od tunela raketne baze bivše JNA, koju je pokušao "čačkati" **i lord Owen**. Navodni svjedok te priče otišao je u navodno u Srbiju, odakle se, međutim, nikad i nikome nije javio.

Drugi akter žrnovničkih događanja je, nakon pritisaka i vrbovanja, nađen mrtav, navodno uslijed srčanog udara.

Treći akter je danas na sigurnom, nakon paničnog bijega iz Splita. Njegov slučaj je ostao zabilježen tek u dokumentima *Dalmatinskog komiteta za ljudska prava*, te međunarodnim istovrsnim organizacijama.

Slučaj Ilije G.

Ilija G., umirovljeni inspektor (koji je radio i u istrazi povodom slučaja supružnika Gašparević) iz Žrnovnice, uputio se svojim automobilom rano ujutro 14. lipnja 1994. godine prema Splitu. Zaustavila ga je civilna policija s molbom da pomogne gurnuti maskirni kombi s vojnom registarskom tablicom. Kad je prišao kombiju, iz visoke trave se pojavilo šest uniformiranih osoba, čija su lica bila išarana bojom. Na glavu su mu stavili crnu vreću za smeće i ruke na leđima vezali lisicama. Nakon dva sata vožnje kombijem, dovezli su se negdje do granice s tzv. Krajinom, do usamljene kuće na obronku, probušene granatom, u kojoj nije bilo struje. Tamo ga je mlatilo sedam uniformiranih ljudi ispitujući ga o tome s kime kontaktira, tko je od Srba radio s njim u policiji... Zatim su se povukli na "konzultacije", i iz njihovih došaptavanja naslutio je da ga imaju namjeru odvesti prema srpskim minskim poljima i pustit ga da tamo strada.

Kad su se vratili, rekao je da je nekoliko dana ranije upozoren što će mu se dogoditi od jednog policajca, a da za to znaju i drugi. Uslijedili su dogovori voki-tokijem, ostao je sam, onda su se otmičari vratili i zahtijevali da što više kontaktira s dvojicom Srba koji su ranije radili u policiji, i s njima stvori postupno "grupu s antihrvatskim stavovima". Pristao je na sve, i idućega dana su ga, u rano jutro, ostavili na cesti nedaleko mjesta na kojem je bio otet.

Slijede telefonski pozivi omičara - požuruju "dogovor", ispituju ga o kretanju, prijete pitanjem "Znaš li što se dogodilo Đoletu?" (Đorđu Gašpareviću)...

Sreća latinoameričkog tipa

Uz pomoć aktivista za ljudska prava, iz Hrvatske bježi u Sloveniju, i zna se da bi se vratio "kad bi - po njegovim riječima - banda koja terorizira Žrnovnicu bila pohvatana".

U Žrnovnici, inače, postoji osoba koju se sumnjiči kao organizatora svih aktivnosti, od ubojstava, do otmice Ilije G. Uniformirani otmičari imaju svoja imena - ona su znana, kao što se zna i kojoj službi pripadaju. Međutim, svjedoci, jedan po jedan bivaju preplašeni, odlaze, ili umiru. Šutnja im je jedina garancija prostog preživljavanja. Onima koji ostaju, ako se i usude nešto reći, stižu prijetnje. Splitska "crna bilanca" tako i dalje ostaje s rubrikom "počinitelj nepoznat", s perspektivom da nalikuje upravo na onakve običaje i sisteme koji postoje tamo daleko, u Južnoj Americi, iz koje nam se poglavar ozaren vratio.

Neki zaključuju da, s obzirom na poznata a "tajna" imena, i u Splitu, i u Zagrebu, latinoamerički princip dvokolosijeke (jedne javne, a druge tajne) policije i vojske, počinje funkcionirati u Hrvatskoj.

U tom slučaju, doviđenja u nekom novom filmu, o nekom novom Bušiću!

Tatjana TAGIROV

J'accuse

Sporazum jest mali korak prema reintegraciji, ali njegove efekte ne bismo smjeli skoro očekivati. Ratna opcija pak ne dolazi u obzir, mada će biti sve teže kontrolirati snage koje vuku u tom pravcu. Hrvatskoj u takvoj situaciji preostaje jedan jedini, i to onaj najteži i najsporiji put: oslobađanje od iluzija o brzom uspjehu i provođenje konzistentne miroljubive politike malih koraka

Sporazum u ruci, realizacija na grani

Sporazum o uspostavljanju po jedinih privrednih i komunikacijskih veza sa područjima Hrvatske pod srpskom kontrolom mogao bi biti burno pozdravljen od onih kojima je uistinu stalo do odbacivanja ratnih sjekira na smetlište povijesti. Ali kako to u politici, a i inače u životu obično biva, uspjeh rijetko dolazi u idealnom obliku. Sadržaj sporazuma, a još više zbivanja koja se odvijaju paralelno s njegovim stupanjem na snagu, više od mnogih događaja u posljednje vrijeme ukazuju na tragičnu ambivalentnost hrvatske politike u većini strateških pitanja. Njegovim potpisivanjem hrvatska je javnost stavljena pred svršen čin a pojedini dijelovi teksta izazvali su u dva navrata malu pobunu parlamentarnih opozicijskih stranaka. Opozicija tom dokumentu zamjera nedostatak jasne preambule iz koje bi se nužno vidjelo da nije riječ o sklapanju sporazuma između dva ravnopravna međunarodna subjekta, nego da se radi samo o jednoj etapi procesa reintegracije UNPA u sastav matične države. Opozicijski krugovi također ističu i dio Sporazuma kojim se predviđa da pripadnici UNPROFOR-a patroliraju na putovima između "Sektora Zapad" i Zagreba, čime se mandat mirovnih snaga proširuje mimo svih dosad donijetih rezolucija Vijeća sigurnosti, prema kojima bi "plave kacige" trebale biti zadužene isključivo za situaciju unutar UNPA.

Sporazum javni, opcije tajne

Zbog reakcije opozicionih stranaka, ali vjerojatno još više zbog nepredvidivosti vlastite glasačke mašinerije koja bi zahtijevala dodatna mukotrpna uvjeravanja i nagovaranja, hrvatski su se državni čelnici pomalo naivno odlučili za obavijanje ovog događaja velom tajnosti. Iz Šeksovih opravdanja takvih postupaka, izrečenih na press konferenciji HDZ-a u Saboru, proizlazi da je vlastima iznenada neobično stalo do kredibiliteta, jer da su naime sa predstavnicima vlasti lokalnih Srba postigli "gentlemanski sporazum" po kojem se s dokumentom prijevremeno ne ide u javnost. Šeks se inače usprotivio javnoj diskusiji o Sporazumu, uz karakterističan argument da bi time došlo "do otkrivanja važnih strateških činjenica samim pokazivanjem raspoloženja i stavova stranaka i pojedinaca". Tako se u Zagrebu samo nagađalo o onome što je istovremeno znao čitav Beograd a što je prethodno bilo i predmet rasprave u kninskoj skupštini. Pozicija Sabora time je još jednom ispala smiješnom, svodeći se na dosadni pseudodemokratski privjesak koji je tu samo da ometa vladajuće krugove da u miru provode svoje političke zamisli.

Potpisivanje "ekonomskog" sporazuma dogodilo se u času kada se činilo da sve veći dio naše javnosti polako gubi živce, zalažući se za vojno rješenje. Tu nije riječ samo o Šuškovim verbalnim ispadima u Sjedinjenim Državama. "Prošireni" Odbor za unutrašnju politiku i nacionalnu sigurnost početkom mjeseca je na zatvorenoj sjednici izglasao zaključke znatno oštrije intonirane u odnosu na one sa posljednje rasprave Zastupničkog doma o efikasnosti UNPROFOR-a. Ukratko, u zaključcima u čijem je donošenju sudjelovala većina zastupnika, stoji da nije došlo ni do najmanjih pozitivnih pomaka u provedbi relevantnih rezolucija Vijeća sigurnosti, te da je omogućavanje prelaska međunarodno priznate granice između Hrvatske i Bosne i Hercegovine "srpskim paravojnim terorističkim skupinama"..."do sada najteži dokaz besmislenosti daljnjeg ostanka UNPROFOR-a na okupiranim područjima Republike Hrvatske".

UNPROFOR go home

Od vlade se traži da ubrza stvaranje svih potrebnih političkih, diplomatskih i vojnih pretpostavki kako bi Hrvatska "u najkraćem mogućem roku uspostavila stanje ustavnosti i zakonitosti na sada okupiranim područjima". Poruka ovakvih zaključaka kojima se reaktualizira ultimatum UNPROFOR-u da do 10. 1. 1995. započne sa pa-

HRVATSKO, HRVATSKIJE, NAJHRVATSKIJE, ULTRA, TURBO...

Crveno usijanje Željka Olujića

Piše: Božo MATIĆ

Glavna vijest treće stranice rubrike unutarnje politike *Vjesnika* od 5.12.94. bilo je osnivanje Hrvatskog foruma i razgovor s izabranim predsjednikom Željkom Olujićem pod naslovom *"Matica i HAZU ne predstavljaju sve intelektualce!"*.

Već prvim javnim nastupom Hrvatski forum, osnovan 23. studenoga 94, predstavio se u pravom svjetlu. Sam predsjednik Olujić do krajnosti je razotkrio idejni i politički profil nove organizacije i njenih članova-utemeljitelja - Nedjeljka Kujundžića, Ive Biondića, Ivana Lučeva i Nedjeljka Gabelice - koji se smatraju pravim hrvatskim intelektualcima.

Već u *Vjesnikovom* naslovu očigledna je tendencija nove organizacije - kao što se uz postojeći Filozofski fakultet osniva i *Studia Croatica* a Hrvoje Šošić zagovara osnivanje *Hrvatske akademije* hrvatskije od HAZU, sad *Hrvatski forum* želi zamijeniti Maticu.

Neka cvjeta tisuću cvjetova

Daleko od toga da je riječ o sakrosantnim institucijama čije djelovanje ne treba propitivati, dapače, na stranicama Arkzina to je radio Boris Buden. Olujić se žestoko brani od primisli da bi bila riječ o stranačkoj organizaciji. No brani se nepotrebno! U postojećem nizu, među čak 53 stranke jedna više ništa bitno ne mijenja - problematičnost koncepta Hrvatskog foruma jeste njegova nesumnjiva ideologiziranost u cilju ostvarivanja potpune dominacije vladajuće stranke. Evidentno je riječ o tome kako vladajuća stranka usprkos svemu nije uspjela ovladati svim segmentima društva, pa pokušava instalirati svoje paralelne organizacije.

Umjesto isticanja jasnih i nedvosmislenih pozitivnih principa svog djelovanja Olujić svoj prvi javni nastup u funkciji predsjednika HV, naravno, koristi za difamaciju Matice, HAZU, *"Goldsteina i ljudi oko Erasmusa"* - te oni *"rade za novac"*, *"saboteri"*, *"govore protiv Republike Hrvatske, dobivaju obećanja i povlastice za to"*, *"umjesto da ga brane, svoj narod diskreditiraju"*...

Olujić kaže: *"gospoda koja odlaze u Beograd (Goldstein, Erasmus...) ne odlaze u ime hrvatske inteligencije, jer im ona nije dala nikakav mandat..."* što marljivi urednici *Vjesnika* u naslovu formuliraju kao: *"Matica i HAZU ne predstavljaju sve intelektualce!"* No point i jeste u tome, intelektualcima nitko ne daje nikakav mandat, oni ne govore ni u čije ime osim svoje i ime nekih općih humanih i intelektualnih vrijednosti, slobode i prava. I niti jedna institucija ne može pretendirati da predstavlja sve intelektualce.

"Postoje određeni ljudi i u Matici hrvatskoj i u HAZU koji se, kad im tako odgovara, proglašavaju demokratima, a drugi put se proglašavaju socijalistima..." kaže Olujić.

Kao prvo, nije jasno zašto bi u ovom slučaju nužno bila riječ o kontradikciji, ali - ne upada li i sam Olujić u shizofreniju kad govori kako *"mi jesmo konzervativci u smislu očuvanja i zaštite hrvatskih nacionalnih interesa, no ljevičari u smislu zaštite materijalnih interesa hrvatskog radništva i seljaštva"*. Ne zaboravimo da se i nacizam zvao nacional-socijalizam i da je na vlast došao s, naizgled, do usijanja crvenim socijalnim programom!

Olujić izbjegava odgovor na pitanje je li riječ o desničarskom programu. No kako ne znamo što "stvarno" Olujić, Kujundžić i društvo u HV misle, moramo analizirati što govore. Kao prvo oni ne razumiju da pozicije "lijevo" i "desno" ne postoje kao nešto apriorno, samo za sebe. Riječ je o pozicijama koje se stalno definiraju i redefiniraju u mreži postojećih odnosa. Olujić kaže: *"Pozdravio bih da nam se pridruže državotvorni hrvatski ljevičari"*. Problem je u tome što je nešto tako kao što su "državotvorni hrvatski ljevičari", na način kako to Olujić shvaća, naprosto nemoguće. Naime, kad Olujić kaže: *"politika jedne stranke kao što je Račanova i politika HNS-a pokazuju logičnost i poštenje i mislimo da i ljudi iz tih stranaka mogu djelovati u Hrvatskom forumu"* on upravo razotkriva mjeru u kojoj "Račanova stranka" uopće više ne djeluje kao lijeva stranka! Ukratko, Hrvatski forum želi okupiti "sve snage - od lijevih do desnih" ali samo pod uvjetom da "ljevica" baš i ne inzistira na nekom ljevičarenju!

I Poglavnik je radio mrlje!

HF tvrdi da će *"svojom kritičnošću biti određeni korektiv hrvatske državne vlasti..."* Dodaju: *"Upozoravat ćemo hrvatsku vlast na sve greške koje se događaju..."* a istovremeno svima drugima negira to pravo i proglašava ih neprijateljima naroda i države!

Svim snagama stupamo u društvo reda, rada, rekreacije i apsolutne regulacije. Ideja Hrvatskog foruma (skraćeno: HV!), organizacije koju su osnovali Željko Olujić, Nedjeljko Kujundžić i društvo, primiče nas realizaciji tih sretnih vizija Nove hrvatske desnice

U domoljubnom zanosu Olujić kliče: "hrvatska povijest i ideologija čiste su kao suza (tvrdim to, izuzev mrlja iz Pavelićeva režima)". Otvorena manipulacija je proglašavanje ustaških zločina, pokolja, logora, rasnih zakona itd. nekim sitnim "mrljama", nebitnim deformacijama, ali još luđi je govor o nekoj "hrvatskoj ideologiji" (koja je i kakva je to ideologija?), dok ideja "hrvatske povijesti čiste kao suza" opasna deluzija. Oni koji se smatraju hrvatskim intelektualcima morali bi se sjetiti marksističkog slogana kako je "svaki dokument kulture istovremeno dokument barbarstva". Povijest je puna krvi, izdaja, iznevjerenih obećanja, preljuba, laži, suza nevinih... Nikakva i ničija povijest nije i ne može biti "čista kao suza"!

Ljevica na Drini

Kako su, uopće, spojivi ciljevi "zaštite izvorne hrvatske uljudbene, misaone, ćudoredne i stvaralačke baštine" - aktivnosti kakve bi se, u najgorem slučaju mogle shvatiti kao traljavo definirani ciljevi neke amaterske etnološke udruge ili KUD-a - i militantne "borbe za cjelovitu Hrvatsku u njezinim povijesnim granicama". O tome gdje vide povijesne granice cjelovite Hrvatske - na Kupi, Drini, Zemunu ili Kosovu - naravno ni riječi!

"Ne želimo zaboraviti na naše duhovne interese, protivimo se dovlačenju kapitala sa Zapada i rasprodaji Hrvatske pod nekakvim uvjetima toga tzv. slobodnog tržišta. Ne želimo zemlju jeftine radne snage, prostitucije, kocke..." S jedne strane uzor koji nam se nameće su zemlje "narodne demokracije" poput Albanije, Kube ili DR Koreje s njihovom izolacionističkom politikom, a s druge strane zaboravlja se činjenica da je pretvaranje Hrvatske u zemlju jeftine radne snage, prostitucije i kocke rezultat politike vladajuće stranke - gospodarskih čuda pretvorbe bez novca, "monetarističkih" mirakula u sklopu državne privrede itd.

No Hrvatski forum sam po sebi ionako nije jako bitan. Važnije je pitanje kakvu viziju društva i države nam nudi i kreira, u kojem smjeru naš razvoj pokreće? Očito je da se ide za ukidanjem svih nezavisnih, od države i vladajuće stranke nekontroliranih institucija, za dokidanjem nezavisne sfere civilnog društva odnosno stvaranjem svojevrsnog para-civilnog društva tj. za militarizacijom društva. To je ono o čemu je bilo riječi u Grubišićevom "štapskom dokumentu", to je ono što je pisala Maja Freundlich, to je ono što se događa osnivanjem i vjerojatno prešutnim djelovanjem 'đeneralovog' HIKZA - Hrvatskog kulturno informativnog zavoda, to je ono što se naslućuje iza povećanja cijena tiska kod jedinog, monopolnog novinsko-tiskarskog poduzeća u Zagrebu (izgleda po kriteriju: 30 posto "državotvornim novinama", 70 posto "nedržavotvornim novinama"). Isto vrijedi i za primjerice, objavljivanje difamatorskih tekstova službenika jedne službe koji je zbog naravi svog posla poželio ostati anoniman itd. itd.

Ukratko, ostvaruje se jedna od ključnih ideja *Nove hrvatske desnice* koju u istom broju *Vjesnika*, u rubrici Stajališta zagovara Nedjeljko Kujundžić - totalna regulacija! Ne ostaviti niti jedan društveni prostor slobodnim, sve podrediti očuvanju i reprodukciji stečene vlasti. Dakle, ponovo se pokazuje da je fašistoidna Nova hrvatska desnica autentično čedo "zajedničarskog" korporativizma.

kiranjem kofera, gotovo da ne ostavlja prostora za bilo kakav komentar. Ratničkom se raspoloženju priklanja čak i dr Ivo Banac, izjavom da bismo "svi bili za ratnu opciju" kada bi ministar Šušak ustrojio vojsku na načelima discipline i profesionalizma.

Tako se čini. kao da potpisivanje "ekonomskog" sporazuma pomalo odudara od prirodnog toka stvari. Između onih koji i dalje zagovaraju mir iznad svega i djelovanje u skladu s tzv. "namjerama međunarodne politike" i sve snažnije struje puhača u ratne diple nalazi se i dalje Predsjednik, kao glavni katalizator, lavirajući svojim izjavama i postupcima od opcije do opcije, prije svega zbog karaktera dnevnopolitičkih događaja. Prije puta u Latinsku Ameriku čelnicima vlastite stranke je tvrdio kako Hrvatska neće nikome dopustiti da umjesto nje vodi njezinu politiku, a na povratku, navikao već da "mulci u vlastitim redovima" svako njegovo odsustvo iskoriste kako bi izveli nešto na svoju ruku, izjavljuje - posve suprotno - da ne namjerava učiniti ništa što ne bi bilo u skladu sa "svjetskom politikom i međunarodnim čimbenicima", izričito odbacujući svaku mogućnost "nepromišljenih avanturističkih koraka".

U središte diskusija o vojnom "rješavanju" problema reintegracije sve se rjeđe stavljaju pravna ili etička pitanja, koja prepuštaju mjesto onim vojnim. Vrednovanja hrvatske vojne sile kreću se od vrlo ozbiljnih zamjerki, poput spomenutih Bančevih ili Karla Gorinšeka koji dovodi u pitanje stvarnu efikasnost Hrvatske vojske, pa do uvjeravanja o vojnoj nadmoći nad drugom stranom i olakog obećavanja brzine i sigurnosti pri obavljanju "oslobodilačke" operacije. Činjenica je da nitko od ratnih zagovarača nije ponudio zadovoljavajući odgovor na pitanje - što će biti ako stvari krenu naopako, pa očekivana munjevita akcija zapne u dugotrajnom ratnom glibu, uz ponovno uključenje značajnijih snaga Treće Jugoslavije, a što bi sve bilo praćeno uskraćivanjem bilo kakve pomoći Hrvatskoj i hermetičkim zatvaranjem vrata međunarodnih ekonomskih i financijskih institucija. U tom svjetlu, sporazum sa Srbima uz sve svoje manjkavosti ipak je neusporedivo manje zlo rješenje.

Testiranje hrvatsko-muslimanske suradnje

Potpisivanje Sporazuma uzbunilo je duhove i sa kninske strane. Tamošnje vlasti nastoje svojoj javnosti predstaviti njegov tekst na način da ga se oslobodi svakog političkog sadržaja, uz skretanje pažnje na konkretne koristi koje će njihova krajina imati od tog dokumenta. No najkarakterističnija značajka vezana uz dokument je ta da je on potpisan u trenutku odlučne srpske ofanzive na bosanske snage u okolici Bihaća pri čemu prvi put u ovako širokoj akciji surađuju jedinice bosanskih i hrvatskih Srba. Rezultati ove koordinacije znatno smanjuju izglede da u dogledno vrijeme započne dobrovoljna reintegracija Krajine u hrvatski politički prostor. Istovremeno, stručnjaci upozoravaju da Hrvatska vojska, sukobivši se u ofenzivnoj akciji sa združenim snagama bosanskih i hrvatskih Srba, ne bi imala ozbiljnijih izgleda za uspjeh. To sada definitivno pokazuje da je odluka o rušenju Fikretove prehrambenoindustrijske imperije, bez obzira da li je potekla iz Sarajeva ili Zagreba, bila jedna od kobnijih strateških pogrešaka u bosanskom ratu. Štetu od toga sada imaju i Bosna i Hrvatska, a neposrednu korist su ostvarili Srbi. Potpisivanje ekonomskog i komunikacijskog sporazuma sa krajinskim Srbima u takvom svjetlu zasigurno neće doprinijeti jačanju muslimansko-hrvatskog povjerenja.

Nakon svega, možemo zaključiti da se Hrvatska nalazi u nezavidnoj situaciji s obzirom na kurentna zbivanja u balkanskom loncu. Sporazum jest mali korak prema reintegraciji, ali njegove efekte ne bismo smjeli skoro očekivati. Ratna opcija ne dolazi u obzir, mada će biti sve teže kontrolirati snage koje vuku u tom pravcu. Hrvatskoj u takvoj situaciji preostaje jedan jedini, i to onaj najteži i najsporiji put: oslobađanje od iluzija o brzom uspjehu, reorganizacija političkih aktivnosti i izrada dobrog programa za zbrinjavanje izbjeglica, te odluka na dugoročno i strpljivo provođenje konzistentne miroljubive politike malih koraka.

Toni GABRIĆ

Igre nulte sume

Piše: Denis PAVIČEVIĆ

U slučaju Bosne i Hercegovine, Cipra i Libanona - tri najsloženija krizna žarišta u današnjem svijetu - na razmjerno malim teritorijama eksplozivno se sukobljuju interesi nekoliko "lokalnih" naroda, konfrontira se nekoliko civilizacija i vjeroispovijesti, te, u pozadini, nekoliko nepomirljivih interesa najmoćnijih država svijeta.

Takvih ratova ima još, no ovaj se prostor nalazi u srcu Evrope pa ga iz "higijenskih" razloga nije moguće pomesti "pod tepih", što je uobičajeno, tehničko rješenje kada je riječ o manje "civiliziranim" područjima.

Igre nulte sume

Eksjugoslavenski prostor podsjeća danas na bure puno vode, šuplje na više mjesta. Svaki pokušaj da se iz bureta zaustavi istjecanje vode na jednom mjestu, uzrokuje jače curenje vode na nekom drugom mjestu. U svakom slučaju, istjecanje vode - kroz jednu ili drugu rupu - nije moguće zaustaviti, bez obzira na to kojoj ćemo rupi pokloniti najveću pažnju.

Tako stoji stvar i s pokušajima pronalaženja političkog rješenja. Popusti li se Muslimanima, Srbi ne pristaju; popusti li se Srbima, Muslimani neće biti zadovoljni. Popusti li se Srbima i Muslimanima, Hrvati će se prepoznati kao žrtve. Da je riječ o zatvorenom krugu pokazuju sva dosadašnja pregovaračka iskustva. Svi ovdašnji "igrači" pregovore shvaćaju kao ono što teoretičari igara nazivaju "igrama nulte sume". U takvim igrama, svaki dobitak za protivnika nužno znači jednak gubitak za vlastitu stranu, jer se raspodjeljuje ograničena količina premija. Pitanje teritorija i geopolitička logika - lokalna i svjetska - tipičan su primjer takve "igre nulte sume". To je najveći i nažalost gotovo nerješiv problem ovoga rata. Kako, primjerice, raspodjeliti Bosnu uz opći konsenzus, ako Srbi hoće 66 posto, Hrvati žele 22 posto, a Muslimani hoće i imaju pravo na bar 40 posto? Pritom, niti jedna strana nije vojno poražena. Sve skupa, riječ je o najmanje 128 posto teritorija kojeg bi, za zadovoljavajuće rješenje, bilo potrebno negdje pronaći. Druge računice mogu iskazivati različite iznose, ali sve veličine prelaze teritorijalnih 100 posto. Računice koje idu preko 100 posto moguće su u ekonomiji ili fizici, ali ne i u geografiji. Nitko se neće odreći zemlje u korist drugoga, ako na odricanje nije natjeran.

"Časni" izlazi

Najnoviji srpsko-muslimanski sukobi oko Bihaća jasno demonstriraju sve navedene kontroverze. Zapad (odnosno, njegov, kako se pokazalo, utjecajniji dio), je izostankom vojne intervencije, očito htio Bošnjake staviti pred svršen čin, jasno im pokazati da ne mogu računati na vanjsku vojnu pomoć, i da će morati sa Srbima, kao vojno znatno slabija (de facto, poražena strana) sklopiti sporazum koji im neće odgovarati. Drugim riječima, da Srbima priznaju pravo na dio zemlje koju smatraju svojom.

Je li toleriranje srpske pobjede korak do mira, kako misle zapadni zagovornici *realpolitik*? "Nužni izlaz"?

Bošnjaci su, inače, prilikom srpskog napada na Bihać očekivali vojnu pomoć, ne samo zapadnih sila, već i republike Hrvatske. Bio je to još jedan test za perspektivu hrvatsko-muslimanske federacije.

Ako Hrvatska ne intervenira i Bihać posve padne (ili bude pretvoren u novo Goražde) poremetit će se odnosi Bošnjaka i Hrvata, i mogle bi doći do obnove neprijateljstva a potom i do obnove rata između njih. Bošnjaci su podozrivi prema Tuđmanu koji je u mnoštvu prilika iskazivao jasnu namjeru da, ako Srbi uzmu dio Bosne, i on uzme svoj dio. Ta je namjera u zadnje vrijeme - valjda se na to mislili prilikom brojnih zaklinjanja u "kontinuitet" - ponovo svom snagom došla do izražaja.

Pored toga, gdje smjestiti 150 tisuća izbjeglica?

Izgube li Bošnjaci drugu rundu protiv Srba (Bihać), lako moguće da će biti samo pitanje dana kada će se ponovno okrenuti protiv Hrvata, koje će optuživati za nelojalno i nesavezničko ponašanje, i pokušat će od njih - kao i ranije - oduzimati teritorije koje su izgubili od Srba. Bošnjaci, naime, ni u posve očajnim situacijama nisu priznavali poraz, i vjerojatno je nerealno očekivati da ikada potpišu, ma kako diplomatski upakiranu, kapitulaciju. Razlog je jednostavan: oni bez kompaktna i održiva teritorija nestaju s lica zemlje kao etnički i politički subjekt.

Međunarodni labirinti

U zatvorenom je krugu jednako tako i međunarodna zajednica, jer svaki potez x veže uz sebe predviđeni, poželjni efekat y i mogući, nepoželjni ali posve siguran učinak z (sukob interesa globalnih sila).

Vođa američke republikanske većine u Kongresu, Robert Bob Dole, zalaže se za povlačenje UNPROFOR-a iz Bosne i Hercegovine, i energično bombardiranje srpskih vojnih ciljeva u BiH, možda i u Hrvatskoj. Rješenje je konzistentno. No, veliki napadi NATO-a razjarili bi Ruse, koji su i na zadnjem sastanku KESS-a pokazali iznenađujuće naraslu "samosvijest" - odnosno bahatost prema zajedničkim interesima - provodeći isključivo vlastitu volju; izazvali bi, nadalje, jaku srpsku kontraofanzivu, mobilizaciju dodatnih "patriotskih" energija, ali bi posve otvoreno konfrontirali i interese Velike Britanije i Francuske na jednoj strani, sa interesima SAD i islamskog svijeta na drugoj. Možda je pretjerana srpska procjena da bi to bio kraj "tigra od papira", kako podsmješljivo nazivaju NATO, ali bi njegovo ionako krhko jedinstvo moglo posve pući. I NATO bi tada bio posve neefektan.

Da nije riječ o konstrukciji lišenoj smisla, pokazuje svaka NATO-va akcija u BiH, koja ima do kraja predvidljiv scenarij: najprije uslijedi blagi napad na srpske položaje, potom se buni Rusija (ponekad prva izlijeće Francuska ili Britanija), nakon toga slijede primjedbe na Amerikance ("vi nemate svoju vojsku u BiH") i odmjeravanje snaga u Vijeću sigurnosti ili u NATO-u, a u međuvremenu Srbi "pacifikuju" zamišljeni prostor, i povlače se kao mirotvorci, što im predstavlja dodatni argument za "koncilijantnost" i "kooperativnost", pa neće biti čudno ako Karadžić za koji mjesec stekne Miloševićev svjetski "ugled" mirotvorca i Ghandija. Zar bi to, nakon svega, bilo iznenađenje?

S druge strane, ako bi se Srbima i formalno priznao onaj dio vojnih osvajanja koji oni smatraju prihvatljivim - a to je oko 60 posto Bosne, međunarodna bi zajednica (ponajprije UN) doživjela krah ravan onome koji je Liga naroda doživjela u Drugom svjetskom ratu. Danas su UN na pragu ponora, ali UN svi žele održati na nogama, iako je danas teško zaključiti da za to postoje veoma jaki razlozi - izvan humanitarne sfere. Stoga se najviše snage troši na pronalaženje rješenja koje bi Srbima priznalo pravo na dio osvojenih teritorija, ali se to ne bi otvoreno priznalo.

A "oslonac na vlastite snage"? Ako Hrvatska napadne UNPA zone, osvojit će, sigurno, bar 150 - 200 četvornih kilometara, i tada će - što zbog žestoke reakcije anglo-francusko-ruske alijanse (čije je postojanje, doduše neformalno, više nego očito), što zbog popratnih efekata rata (slučaj Medak) - nastati žestoka reakcija međunarodne zajednice, u kojoj će, kao i u masu puta do sada, prevladati zagovornici mirovne opcije, "pod svaku cijenu".

Oni se uvijek "vade" na argument da bi obnova hrvatsko-srpskog rata stvari vratila na početak. Američko amenovanje takve akcije (navodno su Amerikanci gurali Hrvatsku u intervenciju kod Bihaća, kako bi dobili jak izgovor da interveniraju, de facto zajedno, ali su ih spriječili Britanci) ne bi značilo puno.

U takvoj se konstelaciji Hrvatska, BiH, a prema mnogim analitičarima i Srbija (iako je riječ o zemljama sa dugom tradicijom državnosti, neobično velikim, svijetlim i junačkim histrojiama) zapravo u sve većoj mjeri svode na banana države, lišene mogućnosti "da svoju sudbinu uzmu u svoje ruke", što im se "nikada u povijesti nije događalo".

> Kako - pod egidom "pravednost" - omogućiti Britancima i Francuzima geostratešku kontrolu nad jugoistočnom Evropom, Amerikancima osigurati realizaciju pravednog mira za Muslimane, islamskim državama osjećaj da Bošnjaci nisu odbačeni samo zato što su muslimani, Srbima dati dovoljno teritorija da mogu potpisati mir, a istodobno zadovoljiti Bošnjake i Hrvate? I povrh toga, očuvati jedinstvo NATO - pakta, kredibilitet UN... Odgovor glasi - na žalost, nikako...

Odsustvo konsenzusa

Nesloga moćnih na prvoj ozbiljnoj prepreci pokazuje da je novi svjetski poredak samo iluzija.

Razlozi sučeljavanjima veliki sila ne leže, naravno, u Bosni i Hercegovini, i nisu od jučer. Evropa se u tom smislu - iako je još početkom devedesetih izgledalo drugačije - nije pomakla daleko od 1914. godine. Uzroci tih sukobljavanja su kompleksni, i ne mogu se svesti samo na geopolitičke faktore. Riječ je o mitologiziranim slikama povijesti, sličnima onima koje su dijelom proizvele i ovaj rat. Zapad se nad njima nadmeno zgraža ("balkanizmi") ali reduciramo li do kraja motive njihova ponašanja, doći ćemo do istih, prepoznatljivih matrica romantizirane nacionalne tradicije i mitologiziranih predodžbi povijesti.

Konačno, ovaj rat pokazao je, više no bilo koja teorijska računica, kako Evropa - Njemačka, Britanija i ostali, mogu i bez "toplog mora", i bez auto puta Zagreb - Beograd, i bez auto puta Beograd - Niš, i bez našeg "baby-beefa", kragujevačkih "Yuga" i zlata iz Majdanpeka. Pa i Rusija, eto, može bez "toplog mora". Iracionalnost svjetskog uma sama odmjerava snage na najiracionalnijem zakutku kugle zemaljske kugle.

Tko može presjeći čvor

Kako, govoreći posve konkretno, omogućiti Britancima i Francuzima geostratešku kontrolu nad jugoistočnom Evropom, ukloniti njihovu podozrivost prema Njemačkoj i islamskom svijetu, Amerikancima osigurati realizaciju pravednog mira za Muslimane, islamskim državama osjećaj da Bošnjaci nisu odbačeni samo zato što su muslimani, Srbima dati dovoljno teritorija da mogu potpisati mir bez opasnosti da njegovi potpisnici sutradan ne budu srušeni od nacionalističkih pričuvanih snaga (koje stoje na svakom ćošku), a istodobno zadovoljiti Bošnjake i Hrvate? I tako dalje...

Odgovor, nažalost, glasi - nikako. Dok se ne pronađe rješenje, čiji će konstruktor svakako zaslužiti Nobelovu nagradu za mir.

Zato je najvjerojatniji ishod ovog rata, takav da - nema ishoda. Pod egidom "pravednost" nije ga moguće izvesti, a druga rješenja su neprihvatljiva.

Nisu li Cipar i Libanon dovoljno jasni primjeri? Drugačije misle samo dežurni optimisti, ali oni, kako se iz dana u dan možemo uvjeriti, jednostavno nemaju pokrića.

Ima li Bosne

Piše: Pero Jurišin (STINA)

Srpsko okruženje Bihaća sa ciljem ovladavanja željezničkim pravcem prema Banja Luci, novi prijedlog tzv. međunarodne za jednice - oličene u tzv. kontaktnoj skupini o eventualnoj konfederaciji bosanskih Srba sa svojom maticom sa druge strane Drine, odbijanje i pomisli na takvo što od čelnih ljudi Bosne i Hercegovine, te uvjetovanje postojanja Federacije BiH konfederacijom sa Hrvatskom od strane predstavnika Herceg Bosne, ponovno otvaraju dileme - da li se to rješavanje krize u BiH u kresšendu bliži završetku, ili se stvari ponovo vraćaju na početak. Ako bi pogledali razložno onda bi lako zaključili da bez jednog od tri konstitutivna naroda, ali i bez onog četvrtog koji se u statistikama često navodi kao *ostali* nema cjelovite BiH. Polazeći od takvog stajališta jasno je da se perspektiva opstanka cjelovite BiH samo u kompromisu svih prema svima umjesto sadašnjeg stanja rata svih protiv svih, bilo da se on vodi oružjem ili za pregovaračkim stolom za kojim su strane sugovornice ušančene u svojim rovovima, spremne da svakog trenutka ponovo otvore vatru jedna na drugu.

Hoće li Srbi dati dodatne ustupke?

Iz toga proizlazi i pitanje koji su to kompromisi na koje strane u "sporu" moraju pristati da bi ostvarile taj cilj - koji naravno nije krajnja želja svih, ali naspram međunarodne zajednice ne mogu baš puno birati - osim trenutno Srba, koji zahvaljujući izuzetnoj vojnoj premoći i zahvaljujući njoj ostvarenim teritorijalnim dobicima još uvijek odoljevaju međunarodnim pritiscima. Naravno, njihov otpor potpomognut je podijeljenošću interesa onih koji su na sebe preuzeli rješavanje krize na prostoru bivše Jugoslavije. Hrvate i Muslimane, kao slabije strane u sukobu upravo zbog slabosti lakše se natjeralo na ustupke. Kako u pogledu odustajanja od ratnih operacija, tako i na zajedničku vezu u Federaciji kojom su ujedno pristali na podjelu teritorija po principu 51/49. Naravno to im je omogućilo i da konsolidiraju svoje snage, a Muslimanima je omogućilo da u bukvalnom smislu očuvaju svoju golu egzistenciju. Kao nagradu za poslušnost, a nakon što Srbi ni famoznog 15. listopada nisu pristali na kompromis, međunarodna zajednica je zatvorila oči pred združenim napredovanjem snaga Armije BiH i HVO, te operacijama 5. korpusa u Cazinskoj krajini. Međutim, nasuprot očekivanjima, poglavito u Sarajevu, podrška međunarodne zajednice se tu zaustavila, a zračni naleti NATO aviona na Udbinu očito nisu imali dalekosežnije učinke.

Demografska pomjeranja

Postavlja se pitanje što je to zaustavilo međunarodnu zajednicu da pruži efikasniju podršku vladi u Sarajevu, koju smatra legitimnim predstavnikom BiH i njenim trupama, pogotovo u okolici Bihaća. Jedan od mogućih odgovora nalazi se vjerojatno u pristajanju Srba na ustupke, ako bi im bilo omogućeno konfederiranje sa Beogradom. Drugi dio odgovora moguće se krije i u dvama na prvi pogled sekundarnim razmišljanjima međunarodne zajednice. Kao prvo to je prikrivena težnja da se ipak onemogući stvaranje muslimanske države u Evropi. Jednim dijelom ta je "opasnost" sanirana "federaliziranjem" sa Hrvatima. Kao drugo to su procesi koji se odvijaju na prostoru same Federacije i koji ne daju osnova da se stanje u BiH može vratiti na negdašnje - odnosno na suživot u vidu Izetbegovićeve "tigrove kože".

Takav mogući stav znači da je međunarodna zajednica prihvatila sve ono što se zbilo kao gotovo nepopravljivu štetu ocjenjujući da unatoč svim naporima neće uspjeti u najosnovnijoj stvari - povratku prognanih i izbjeglih, kako bi se bar stvorila kakva takva pretpostavka za revitalizaciju multikulturalne i multietničke BiH. Možda ovakva ocjena izgleda preoštra, ali kada se sagledaju razmjeri svega onog što se desilo na prostoru BiH u protekle dvije godine, onda je obnova BiH kakva je bila nekoć gotovo neizvediva.

Dovoljno je samo navesti podatak da je u ratu poginulo oko 280 tisuća ljudi. "Humano preseljenje" i osvajanje životnog prostora dovelo je do pomjeranja milijun i devetsto tisuća ljudi, bilo da su otišli iz svojih domova, bilo iz BiH. Taj "etnoinžinjering" doveo je do toga da danas svega 180 tisuća ljudi u BiH ne živi u "svojoj" zajednici "krvi i tla", već su dakle ostali na "pogrešnoj strani". Tako je oko 80 tisuća Muslimana i Hrvata na prostoru koji je pod kontrolom Srba, dok je oko sto tisuća Srba na teritoriji pod kontrolom Armije BiH i HVO-a. Riječ je dakle o svega 4,5 posto stanovništva BiH, dok bi primjerice prema Vance-Owenovom planu sa početka rata 51,6 posto stanovnika BiH živjelo u svojim provincijama.

Dogodilo se dakle ono za što su mnogi vjerovali da je nemoguće - "tigrova koža" Bosne i Hercegovine podijeljena je onako kako je to jedino i bilo moguće - ubijanjem i protjerivanjem čime su kao krvavim rezovima uklanjane pruge za kože, stvarajući tako krvave granice u čije okvire će teško i malo tko poželjeti da se vrati.

Većina onih, koji su sve malobrojniji, koji još vjeruju u mogućnost obnove BiH kakva je bila jezgra restauracije vide u velikim urbanim centrima, za koje postoji uvjerenje da su očuvali multikulturalnost i suživot. Tu se u prvom redu spominje Sarajevo, koje je do početka rata bilo najveći ne samo muslimanski, nego i srpski, hrvatski grad, ali i najveći grad "ostalih". Danas je grad rascijepljen, a u dijelu koji kontroliraju Srbi gotovo i nema "onih drugih". U dijelu koje kontroliraju be-ha vlasti ostala je tek trećina prijašnjih Srba, otišli su skoro svi Židovi i Slovenci, a i broj Hrvata je svakodnevno sve manji, kao i "ostalih". Većina njih najradije bi izašla iz grada-logora, a jedan od motiva, pored održanja gole egzistencije je i pojačan proces SDA-izacije, koji se uglavnom tumači kao muslimanizacija. Egzistencijalna ugroženost "dopunjena" je tako jazom stvorenim "čišćenjem" struktura u policiji, vojsci, poduzećima.

> Nacionalne oligarhije se mogu natjerati na potpis mirovnog sporazuma, ali se oni njihovim politikama ne mogu stvoriti, za što je najbolji dokaz upravo Washingtonski sporazum

Washington "na terenu"

Brojne muslimanske izbjeglice, također su promijenile strukturu stanovništva, ali i "strukturu" ponašanja i logiku življenja i razmišljanja, u čemu i urbani Muslimani vide opasnost od gušenja vrijednosti koje bi trebale predstavljati odskočnu dasku za buduću multietničku i multikulturalnu BiH.

Sličan proces odvija se i u tuzlanskoj regiji, gdje je sve očitiji sukob između lokalnih socijaldemokrata koji su na vlasti i vladajućih nacionalnih stranaka, koje su neregularnim putem preuzele vlast na kantonalnoj razini. Osim kadrovskih promjena proces se odvija i preko političkih zahtjeva za teritorijalnom atomizacijom. I dok je takav srpski prijedlog zbog ratnih okolnosti magrinaliziran do zaborava, zahtjev HDZ-a naišao je na razumijevanje vladajuće SDA. Stoga i ne čude izjave čelnih ljudi i jedne i druge nacionalne stranke da se lako dogovaraju oko provođenja Washingtonskog sporazuma, ali da ima i onih koji koče njihovu provedbu na terenu.

Sličnost platformi

"Bez obzira na pozicije i odnose u trenutnom ratu, bez obzira što u ratu nesumnjivo postoji agresor i žrtva, sve tri vladajuće i dominantne nacionalne stranke imaju u mekšoj ili tvrđoj varijanti istu platformu, koju karakteriziraju nacionalna homogenizacija i nacionalna isključivost, koji vode u nacionalne konfliktne totalitarizme, koji bez obzira kakvi se kompromisi nudili i sklapali ne mogu osigurati trajni i stabilni mir, već ostaju osnovom dubokih etničkih, političkih kulturnih, religijskih i ideoloških podjela", kaže jedan od "kočničara" Sejfudin Tokić, tuzlak, član BiH parlamenta i Unije b-h socijaldemokrata. Drugim riječima, nacionalne oligarhije se mogu natjerati na potpis mirovnog sporazuma, ali se oni njihovim politikama ne mogu stvoriti, za što je najbolji dokaz upravo Washingtonski sporazum.

Dugoročno, to je rad na getoizaciji vlastitog naroda, čime se u stvari radi protiv njegovih interesa, jer teritorijalna autonomija u većinskom "tuđem" okruženju ne pruža nikakva dugoročna garancija opstanka, ako je on postavljen upravo na takvim osnovama. Težnja za zatvaranjem, zasnovana na iracionalnosti kao što je strah, ma kako on bio induciran, dovodi i do iracionalnosti samog zatvaranja.

Evropski paradoksi

"Što su ljudi ugroženiji, nacionalne homogenizacije su veće i ljudi misle da će na malom nacionalnom prostoru lakše rješavati svoje probleme. Sada ih je nemoguće uvjeriti da to ništa ne znači, ako sam taj prostor nije demokratiziran", kaže Ivo Komšić, član Predsjedništva BiH, predsjednik Hrvatskog narodnog vijeća i HSS BiH.

Strah, mržnja, strepnja, iščekivanje možda su najizraženiji u Mostaru, gradu za kojeg se prije rata smatralo da ima razvijeniju multikulturalnost čak i od Sarajeva. Danas je taj grad potpuno podijeljen. Rušenjem starog mosta kao da je nestala i posljednja spona nekadašnjeg sa današnjim i sutrašnjim Mostarom. Lelujavi viseći most koji danas spaja dvije obale, ugibajući se pred svakim nesigurnim korakom kao da jasno kazuje koliko je poljuljano povjerenje među dojučerašnjim sugrađanima.

Unatoč svemu, kao paradoks - jer paradoks je i da Evropa koja se tek uči suživotu, uči ljude u BiH koji su vjekovima živjeli zajedno - treba istaknuti da u BiH ništa nije nemoguće. Uz doduše odlučujući utjecaj međunarodne zajednice, da paradoks bude još veći, budućnost multietničke BiH najviše će ovisiti od najugroženijeg naroda, koji je podnio najviše žrtava. U protivnom i Muslimani i država za koju se bore bit će izbrisana sa svih zemljopisnih karata.

Humanitarna katastrofa u Cazinskoj krajini

NATO, baci bar mlijeko

UNHCR distribuira posljednje zalihe hra-ne u Bihaću, a situacija u Velikoj Kladuši je još gora. Monique Tuffelli, jednogodišnja direktorica UNHCR-ova ureda u Bihaću, koja je napustila grad u nedjelju, 4. prosinca, ostavivši tamo dvoje ljudi, rekla je na press konferenciji da nikakva hrana ne dolazi u grad i da je apsolutno nemoguće izaći iz bihaćkog područja. Ipak, čini se da se oko 30-tak izbjeglica iz Bihaća nalazi u Gašincima. Prema podacima kolega novinara, dobili su čak i izbjeglički status, što predstavlja izuzetak u hrvatskoj politici prema izbjeglicama - od 9. rujna izbjeglice iz Bosne ne mogu dobiti izbjeglički status u Hrvatskoj.

U Bihaću još uvijek ima vode. U Velikoj Kladuši žene idu rano ujutro, sakrivene maglom, po vodu do izvora. U Bihaću kirurško odjeljenje još uvijek radi, imaju struju i lijekove, te oko 1500 pacijenata na 700 kreveta. Dobili su zadnje zalihe UNHCR-a, zalihe koje su zadnjih mjeseci bile distribuirane samo u ekstremno hitnim slučajevima. U Velikoj Kladuši nema bolnice, nema struje, nema telefona. Moguć je jedino radio kontakt, i to kad ima baterija... NATO, baci baterije!

U Bihaću je dovoljno stabala, tako da grijanje nije problem kao u Sarajevu. U selima ljudi imaju vrtove i mogu se prehraniti. U samom gradu Bihaću nema hrane. Hrana se ne može kupiti, niti se može dobiti humanitarna pomoć. Monique je čula da se negdje može kupiti 50 kg brašna za tisuću DEM. To znači da bi jedan kruh koštao 20 DEM (samo za brašno)! NATO, baci brašno! U Bihaću nema mlijeka za bebe. NATO, baci mlijeko!

U Bihaću su ranjenici u bolnici uglavnom vojnici, 50 do 80 novih dnevno. Samo su dva civila poginula od metka. U Velikoj Kladuši ne znamo koliko je ljudi poginulo, ali je situacija daleko opasnija nego u Bihaću. Na kući u kojoj rade dvoje UNHCR-ovih ljudi, svi prozori su slupani.

Monique Tuffelli, koja si napustila Bihać zbog hitnih osobnih razloga, što si radila u Bihaću? Gdje ljudi ne mogu pobjeći. Gdje nema više hrane za distribuiranje. Postoje drugi načini da se pomogne ljudima: razgovarati, govoriti o situaciji, biti simbolično bli-zu njih...

Humanitarni konvoji ne mogu do Bihaća. Samo 12 od 148 konvoja dobilo je dozvolu za prolazak. Posljednji je bio 1. listopada. Zadnjih mjeseci bilo je mjesečno 1 kg pomoći po osobi. Krajinski vlastodršci odbijali su propuštati konvoje. Jedini način pritiska na UNHCR je reduciranje pomoći za "Krajinu". Zračna dostava pomoći bila bi tada jedina mogućnost. UNHCR je od srpnja preporučivao zračnu dostavu, ali NATO-članice Njemačka, Francuska I SAD to ne žele. Preopasno. NATO, baci Bihać!

I tako 190. tisuća ljudi u Velikoj Kladuši, Cazinu, Bihaću I svim drugim gradovima i selima mogu početi gladovati.

Jo van der Spek

DOK SE VODE BORBE OKO BIHAĆA:

Kako se živi na Turnju

Ovih smo dana u Zagrrebu sustreli Selimu M. iz Velike Kladuše, koja je sa svojim malim djetetom provela na Turnju tri mjeseca. Selimi su njezini hrvatski prijatelji pomogli da prijeđe granicu, doslovno je kidnapiravši iz tamošnjeg improviziranog izbjegličkog logora. U Hrvatskoj se nalazi ilegalno, priremajući odlazak u neku od zapadnih zemalja. Njezina nam priča ukazuje na raspoloženje među ljudima koji su i dalje prikovani za mjesto odakle se ona uspjela izvući.

"U augustu je iz Zapadne Bosne u Hrvatsku bježalo preko sedamdeset tisuća ljudi, i zbjeg je zaustavljen pred Turnjem. Do tamo smo stigli kako je tko mogao, od autobusa do zaprega. U početku je na Turnju bilo grozno. Selo je bilo posve porušeno. Našim je autobusom stiglo 68 ljudi, a u njemu je bilo svega četrdesetak sjedala. Oni koji su mogli, noću su spavali na njima. Drugi su noćili na cesti, prekriveni čebadima ili samo jaknama, ako čebad nisu dospjeli ponijeti od kuće. Mada je bio august, ljudi su se budili mokri od rose."

Izbjeglice su tako provele tjedan dana, da bi ih potom policija pustila u samo selo. Tada je započelo samoorganiziranje. Selima tvrdi kako nikad ne bi povjerovala da je moguće organizirati život u takvim uvjetima.

Svi su spali na isto

"Narod je razvio sve prikrivene mogućnosti snalaženja i samoorganiziranja. U selu gotovo ni jedna kuća nije bila nadkrovljena. Ljudi su uzimali građevni materijal sa potpuno porušenih kuća i njime popravljali one nešto manje oštećene. Kako nije bilo cementa, cigle su lijepili blatom a prozorska su okna ispunjavali najlonom." Ipak, niti predratni Turanj ne bi mogao primiti na desetke tisuća ljudi a kamo li sadašnji, uništen ratnim vihorom. U sobama je znalo biti i po dvadesetak ljudi. Takva koncentracija na malom prostoru u pravilu dovodi do netrpeljivosti i svađa, ali Selima ističe da je to u situaciji u kojoj su se našli bila prava rijetkost. "Dok smo bili kod kuće, svi su nevoljko primali izbjeglice na stan. Kad smo sami postali izbjeglice, nitko više nikome nije smetao. Ljudi su se preko noći promijenili. I bogati i siromašni, svi su spali na isto".

Smještaj koji vjerojatno mnogima neće biti dovoljan za preživljavanje zime nije ništa bolji od hrane koju izbjeglice dobijaju. U početku je redovito stizao samo kruh, dok bi poneka konzerva dospjela tek svakih nekoliko dana. Kasnije, priča Selima, konzerve više uopće nisu stizale. Tko je imao novaca kupovao je hranu, a tko nije - jeo je suhi kruh. Od humanitarne pomoći dobijali su pomalo graha, riže i brašna, ali to je u početku bilo neupotrebljivo jer nije bilo peći niti "šporeta". "S vremenom smo od cigala i lima pravili peći, a drva smo kolima dovozili iz šuma pod nadzorom SAO Krajine."

> Za izbjeglice u Turnju danas se ne zanima nitko. "Babo" više nije saveznik. A nije li još lani bio naš prijatelj?

U sadašnjoj bici za Bihać između Petog B-H korpusa i srpskih snaga, turanjski izbjeglice drže stranu - Fikretu Abdiću i njegovim *Jedinicama narodne odbrane*. Fikret je za njih bio i ostao pravi narodni vođa, čovjek koji je i u ratnim i u mirnodopskim vremenima najviše pažnje posvećivao pragmatičnoj strani života, sadržanoj u vrlo jednostavnom nazoru: dok "Agrokomercovi" pogoni rade, bit će kruha za sve. Kladuški izbjeglice doživljavaju Peti korpus kao nešto suprotno od Fikreta; kao vojsku prisilno unovačenih ili zavedenih ljudi vođenu bandom ratnih profitera, a pod vrhovnim nadzorom Alije Izetbegovića čija je želja da vidi bosanski barjak na Uni daleko iznad brige za sudbinu naroda "Nitko se od velikih vođa nije zapitao - zašto je toliki narod pobjegao iz Zapadne Bosne?! Ne razumijem zašto Alija Fikreta nije pustio na miru. Danas bi naš kraj cvjetao. Vratit ćemo se kućama tek ako pobjede Jedinice narodne obrane. Ni mrtvi ne bismo išli natrag pod vlast Alije Izetbegovića i njegove vojske."

Cigare - najtraženija roba

Selima, vjerujući informacijama koje dolaze putem Abdiću odanih medija, ne vjeruje da Srbi imaju namjeru okupirati "Bihaćki džep". Prema njezinom viđenju stvari, raširenom i među izbjeglicama u Turnju, Srbi samo artiljerijom pružaju podršku Abdićevoj vojsci. "U ove dvije godine rata mi u Kladuši nismo sa srpske strane 'dobili' niti jednu granatu. Mogu reći da smo s njima uvijek fino živjeli. Ljudi su iz Kladuše znali ulaziti u pogranične dijelove srpskog teritorija, u kupovinu, jer je roba kod njih bila jeftinija. Jednom sam i ja išla i ništa mi se nije dogodilo. Na kontrolnim točkama niti 'naši' niti 'njihovi' nisu pravili probleme. Trebali smo samo pokazati ličnu kartu. Išlo se u susjedna sela, Ponikve, Plazikur, u okolicu Cetingrada, ali šverceri su putovali i dalje u srpski teritorij. Najtraženija švercerska roba bile su cigare."

Ponekom se objavljivanje Selimine priče u trenutku kada borbe oko Bihaća dovode u pitanje općeproglašene "vitalne hrvatske nacionalne interese" može učiniti neumjesnim. Ali to je samo priča kao i svaka druga, nužna za zaokruživanje ratnog mozaika. Uostalom, nije samo ona i raskorak s tzv. "nacionalnim interesima". Dok smo mi razgovarali sa Selimom, Hrvoje Šarinić je s istom tom srpskom klikom koja razara Bihać potpisivao gospodarstveni sporazum. A Gojko Šušak im je nagovještavao rat. A nije li ono "Babo" lani bio i "naš" prijatelj?

Toni GABRIĆ

Uloga UNPROFOR-a u Bosni i Hercegovini predmet je mnogobrojnih analiza, kako u domaćoj tako i u inozemnoj javnosti. Što treba, što može i hoće, te što čini UN, odnosno UNPROFOR u Bosni i Hercegovini, analizira David Rieff u tekstu koji, uz redakcijska kraćenja, i prenosimo iz "Balkan War reporta"

Suučesnik u genocidu

Ograničenost UN-a da slobodno djeluje više je no očita. Kao što UN-ovi diplomati konstantno ponavljaju, ta institucija ne može ići mnogo dalje no što to njezine članice (posebno pet stalnih članica Vijeća sigurnosti: USA, Rusija, Kina, Britanija i Francuska) žele.

Iz današnje pozicije može izgledati naivno pretpostaviti da će UN biti sposobne učiniti mnogo na izgradnji pravednijeg i mirnijeg svijeta. Pa ipak taj cilj je bio gotovo predmet vjere za mnoge pobornike UN-a. Prema riječima sadašnjeg glavnog tajnika Boutros Boutros-Ghalija uzetim iz njegove *Agende za Mir* iz 1992., organizacija traži da postane *"sposobna održavati mir i sigurnost, osigurati pravdu i ljudska prava kao i promovirati ... društveni progres i bolje uvjete života kao i veću slobodu"*.

Jedino podjela iz perioda hladnog rata, inzistira Boutros-Ghali, sprječila je UN da se pojave kao "središnji instrument za prevenciju i rješavanje konflikata kao i za mirovne operacije." Dvije godine kasnije teško je čitati ove redove bez gorkih misli o ulozi UN-a u bosanskom previranju. Čak je i Brian Urquhart u svojem novom eseju o UN-ovim mirovnim operacijama suglasan da je kredibilitet UN bio *"testiran i ozbiljno ugrožen u bivšoj Jugoslaviji"*. Prekasno je došlo do spoznaje da nije bilo posebnog razloga vjerovati da će inicijativa UN-a na očuvanju mira ili rješavanju sukoba biti efektivnija u posthladnoratovskom periodu nego ranije, kada je, kako tvrdi Boutros-Ghali, *"ruka sigurnosti bila onesposobljena okolnostima koje nisu mogle biti kontrolirane"*.

Kriza vjere u instituciju

Zapravo je bilo daleko vjerojatnije da gomila država, što su zapravo UN, bude još "onesposobljenija" - teorijski, kao i praktično - u bavljenju unutardržavnim sukobima danas, nego što je to bio slučaj u vrijeme opunomoćenih ratova između Sjedinjenih Država i Sovjetskog imperija.

Čak i Boutros-Ghali i njegovi kolege u Sekretarijatu počinju to shvaćati. Euforija perioda u kojemu je *Agenda za mir* nastala, zamijenjena je razočaranjem dijela upravo onih elemenata javnosti u Zapadnoj Evropi i Sjevernoj Americi koji su sve do nedavno bili najprijateljskije raspoloženi prema UN. Ali, iako UN-ov propali pokušaj "stvaranja nacije" u Somaliji i iznad svega, njihova predstava u Bosni vode ka krizi vjere u instituciju među autsajderima, ljudi unutar organizacije čvrsto vjeruju da te pogreške nisu oni napravili. Funkcioneri UN-a istinski su ustrajni u uvjerenju da su u Bosni imali samo mandat koji im je dan od strane Vijeća sigurnosti - koji je trebao, kako ga oni razumiju, preko angažmana mirovnih snaga dovesti do ublažavanja humanitarnih konzekvenci bosanskog sukoba, a ne do njegovog razrješenja. Oni također vjeruju da uopće nisu kiksali. Ukoliko je tamo i došlo do nekakvog gubitka kredibiliteta, suprotstavljaju se oni, to je zato što su ljudi pogrešno razumjeli ulogu UN-a. Među mnogim kritičarima uloge UN-a u Bosni postoji tendencija da se prihvati dio ovih opravdanja. UN se, kažu oni, okrivljuje za ono što se dogodilo u Bosni, iako odgovornost nije na Sekretarijatu i UNPROFOR-u već prije svih na velikim silama - posebno Britaniji i Francuskoj, koje su svoju namjeru da ne spase Bosnu sakrile iza smokvina lista umočenog u UN-ovo plavetnilo. Gledajući povijest mirovnih operacija - koje su u svojoj "klasičnoj" formi predstavljale postavljanje neutralnih trupa između dviju zaraćenih strana od kojih se tražilo da zaustave sukob - bilo je nerealno očekivati od UNPROFOR-a da u Bosni učini nešto više od onoga što je učinio. Podjednako je nerealno i očekivati od UNPROFOR-a, uprkos činjenici da je to akronim od *zaštitnih* snaga UN-a, da će doista štititi stanovnike Bosne za vrijeme trajanja sukoba. U krajnjoj liniji jedan od postulata funkcionara UN-ovih mirovnih snaga jest da se takve operacije moraju izvesti uz najčišću nepristranost.

Funkcioneri *Department of Peace-keeping Operations* i sami će priznati da je to moralni problem za njih, jer on znači ne stati na stranu pravde protiv nepravde, ili žrtve (sve dok je ona ratoborna, a ne samo civil ili izbjeglica) protiv agresora. Oni inzistiraju da je svijet (a tu prije svega misle na pet stalnih članica Vijeća sigurnosti) u slučaju Bosne morao izabrati između humanitarne i vojne misije, a mandat koji je Vijeće sigurnosti odobrilo bio je ono prvo. Da su velike sile željele vojnu intervenciju, umjesto mandata jadno financiranim i jadno opremljenim mirovnim snagama prema Poglavlju VI, mogle su mandatirati operaciju iz Poglavlja VII, prema modelu Zaljevskog rata - drugim riječima, vojnu intervenciju na strani bosanske vlade. Ali mirovne snage su pogrešan instrument za ovu vrstu akcija, kao što su funkcioneri UN-a izvještili u izveštajima Vijeću sigurnosti i prije nego što je UNPROFOR poslan u Bosnu. Ili, kao što je komandant UNPROFOR-a general-pukovnik Sir Michael Rose izjavio povodom fijaska akcije u Goraždu 1994. - *"Nitko ne vodi rat iz bijelo obojenog vozila"*.

Čak i oni koji su se užasnuli načina na koji se UN ponašao u Bosni ne mogu poreći veliku dozu istine u prethodnoj izjavi. Velike sile su opetovano demonstrirale da se ne žele miješati u sukob u Bosni. Na primjer, produžen je embargo na oružje, iako je bio podržano od strane Sekretarijata i dijela diplomata u Zaljevu kornjača, u osnovi je djelo vlada Francuske i Velike Britanije. Sekretarijat ne može biti odgovoran niti za odluku Bushove administracije da ne pošalje pomoć Bosni. Ta odluka je bila bazirana na procjeni nacionalnog interesa Sjedinjenih Država, koja je završila zaključkom da domaći politički rizik od ozbiljne vojne intervencije nema opravdanje u regiji koja je od tako marginalnog značaja za Sjedinjene Države.

Aktivnosti UNHCR-a su u sličnoj funkciji. To ne znači da velike sile ne žele olakšati patnje običnom narodu u Bosni. Bez svake sumnje to žele, i to ne samo zato jer to želi zabrinuta javnost u njihovim zemljama. Ali ta nastojanja, koja su prethodila UNPROFOR-ovom dolasku u Bosnu, kao što osiguravaju i osnovu za njegovo permanentno prisustvo, pretvorili su se u najveći od svih smokvinih listova. Tako više nikoga ne čudi što mnogi od funkcionera UNHCR-a koji su boravili u Bosni zaključuje s gorčinom da su bili iskorišteni. Ti funkcioneri su uvijek iznova pozivali Zapad da učini više, i prema riječima bivšeg šefa UNHCR-a u Zenici, "da se odluči". Ali, u stvarnosti, Zapad se odlučio, i to već negdje krajem 1992. godine.

Zapad je odlučio da će jedini odgovor svijeta na genocid u Bosni, biti malo humanitarne pomoći.

Ili-ili

Da budem precizniji, velike sile vjerojatno nikada nisu čvrsto izabrale između politike s velikodušnom humanitarnom dimenzijom i najtvrđe *realpolitik*. Zapravo, sada se čini izvjesnim ono što su svojevremeno sugerirali jedino neki članovi *Medecins sans Frontieres*- da je Mitterrandova čvrsta odluka da otvori sarajevski aerodrom bila vođena željom da se učini nešto za stanovnike tog grada, ali također i željom da isključi svaku mogućnost vojne intervencije koja bi Bosnu zaštitila predstojećih masakra i komadanja.

Činjenica je da su, gotovo cijelo vrijeme rata, stvari išle na gore, a čak i u Sarajevu, gdje je humanitarna pomoć nekako redovito stizala grad je bio raketiran, dok je UN gledao. Ta stvarnost izgleda da nije imala uticaja na ljudstvo UNPROFOR-a. Oni su čak bili vidno šutljivi pri izražavanju otvorene sućuti onome što se Sarajevu dešava, jer bi čak i takav čin opće ljudske solidarnosti mogao ugroziti njihovu proklamiranu nepristranost. Neki od UN-ovih funkcionera išli su na teren. Za većinu drugih, njihov rad je bio neka vrst reminiscencije na kolonijalne administratore iz vremena velikih evropskih imperija.

Dio ovakvog pristupa bosanskoj tragediji sumnjivo se pripisuje istreniranosti, kao i moralno samozadovoljstvo. Kao što je jednom prigodom rekao UNHHCR-ov funkcioner Jose Maria Mendiluce: *"Bili smo potpuno nepripremljeni da mislimo o Bosancima kao o ljudima, koji nas mogu nešto naučiti. Umjesto toga stalno smo ih tretirali samo kao žrtve, kao populaciju koja prima pomoć."*

Vremenom, kako se rat razvukao, žrtve su počele ići na živce onima koji su došli pomoći. Do nekog stupnja, ogorčenje UN-ovih ljudi je razumljivo. Nitko ne voli svakodnevno dobivati loše vijesti, i ljudski je ponekad se naljutiti na onoga tko ih donosi. No to što je nešto ljudski, ne znači nužno i da je u redu. U drugačijem kontekstu, realizacija ovih činjenica dovela bi makar kod nekih funkcionera UN-a do samokritičnije pozicije, čime bi se i UNPROFOR kao institucija pokrenuo u tom smjeru. Ali jedan od najvećih problema za UN u Bosni jest to što mu samokritika ne spada u opis poslova. Institucija koja vjeruje da stoji ispred najviših principa moralnosti i slobode teško može prihvatiti ideju priznavanja vlastitih pogrešaka.

Bosna je zoran primjer ovakvog odnosa. Niti jedan službenik UN-a nije javno dao ostavku jer je organizacija pretrpjela poraz propustivši spriječiti genocid. Mnogi novinari, koji su provelі dosta vremena u Bosni vratili su se s osjećajem da, ma kako čudno zvučalo, UNPROFOR smatra sebe oštećenom stranom u tamošnjem sukobu. Nije nikakva tajna da se mirovne snage smatraju moralnim glumcem u toj drami. *"Tamo nema crnog i bijelog"*, jednom je rekao bivši zapovjednik UNPROFOR-a, general Lewis MacKenzie, u tipičnom momentu okrivljavanja svih strana, *"sve su to nijasne sivog"*.

Čak i prihvativši taj argument, generalu ipak nije u nijednom trenutku palo na pamet okriviti UNPROFOR za takvo stanje, a da ne spominjem one u Zagrebu ili New Yorku.

Unutarnja "solidarnost"

Jedna od posljedica visokog mišljenja koje Ujedinjeni narodi imaju o sebi, vidljiva je iz činjenice da se nikada nisu ozbiljno pozabavili odgovaranjem na optužbe o korupciji i zloupotrebi vlasti. Primjerice, nikada nije pokrenuta ozbiljna istraga protiv *UN Civil Affairs* službenika u optužbi za prodaju dokumenata s kojima se moglo napustiti Sarajevo. Kada je konačno odlučeno da se pošalje Komisija koja bi ispitala slučaj, niti jedan od njenih članova nije razgovarao sa tamošnjim novinarima koji su mogli potvrditi mnoge navode, a kasnije su izjavili da ih nisu mogli pronaći. Oficiri UNPROFOR-a su također propustili signalizirati i zauzdati kulturu prezira, snishodljivosti i okrutnosti koja puno govori o UNPROFOR-ovom ponašanju prema civilima, posebno u Sarajevu.

> **Funkcioneri UN-a istinski su ustrajni u uvjerenju da su u Bosni imali samo mandat koji im je povjerilo Vijeće sigurnosti. Mandat je trebao, kako ga oni razumiju, preko angažmana mirovnih snaga dovesti do ublažavanja humanitarnih konzekvenci bosanskog sukoba, a ne do njegovog razrješenja. Oni također vjeruju da uopće nisu kiksali. Ukoliko je tamo i došlo do nekakvog gubitka kredibiliteta, suprotstavljaju se oni, to je zato što su ljudi pogrešno razumjeli ulogu UN-a**

I put u pakao...

No takav razvoj događaja i odnosa vjerojatno je bio neizbježan. Jedna od mnogih neugodnih istina koju su se funkcioneri UN Sekretarijata i UNPROFOR-a gnušali priznati, jest da je UNPROFOR neprijateljska vojska u Bosni.

Njegove namjere mogu formalno biti dobre, ali oni su ipak okupatorska vojska i to je za njih korumpirajuće iskustvo.

U UNPROFOR-ovoj interpretaciji autoriteta nad sarajevskim aerodromom, na primjer, uključeno je i pravo odluke tko smije napustiti grad. Takvo selekcioniranje je vjerojatno proizašlo iz interesa sigurnosti nastavljanja akcije dopreme humanitarne pomoći. Ali u praksi je to značilo da je UNPROFOR postao, za sve namjere i svrhe administrator sarajevske opsade.

U Bosni se tako, kao na samo nekoliko mjesta u modernom svijetu, stara istina da je put u pakao popločan dobrim namjerama, pokazala istinitom.

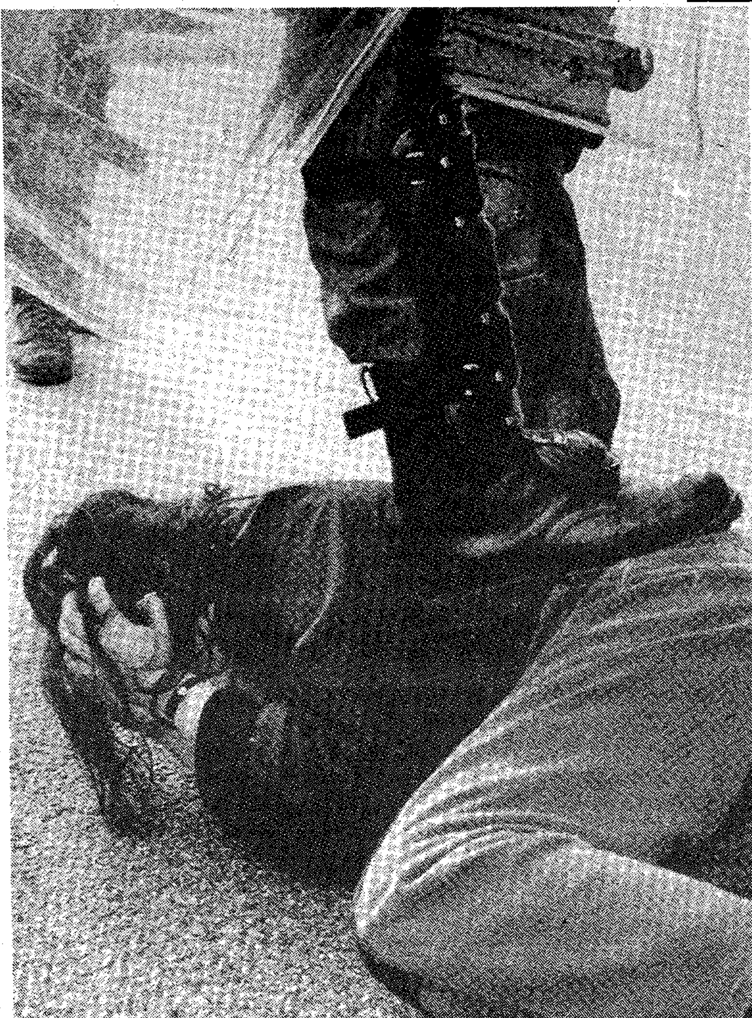
Gruba istina je da je UN u ime plemenitih ciljeva - humanitarni napori koji su trebali umanjiti efekte rata na civilno stanovništvo - postao, da posudim izraz uzet od UNHCR-a, izvršni partner srpskih vojnih nastojanja, ili, u krajnjoj liniji, njihov nesvjestan suučesnik.

Ovakva tvrdnja može izgledati pretjerana, čak i onima koji inače kritiziraju UN-ovu predstavu na Balkanu. Na kraju krajeva, veliki broj službenika UN-a - i civila i vojnika - ubijen je u Hrvatskoj i Bosni, a i svi ostali su riskirali svoje živote zarad humanitarnih ciljeva - dobar dio ih je bio pod nišanom bosanskih Srba.

Žrtveni jarci

Vozači konvoja koji su riskirali živote da bi dopremili pomoć u najugroženija područja Bosne i Hercegovine teško mogu biti optuženi za neku skrivenu agendu. Ali ostaje činjenica da hrabrost i odanost ciljevima velikog broja UN-ovih ljudi na terenu - činjenica često prezentirana od strane Sekretarijata u New Yorku kao dokaz njihove nepristrasnosti - dokazuje malo o pravoj prirodi UNPROFOR-ove misije. Upravo suprotno, moguće je da su njihove žrtve samo još jedan neophodni smokvin list iza kojeg su sakriveni pravi interesi UN-a u Bosni. A UN ima svoje vlastite interese, neovisno od svog mandata. Njegove akcije su imale dubok uticaj na razvoj rata u Bosni. Jer uprkos svemu rečenom, prisustvo UN-a u Bosni, bez obzira koliko je života spašeno, dalo je bosanskim Srbima snagu neophodnu da završe svoja osvajanja i upotpune etničko čišćenje u istočnoj Bosni i Bosanskoj Krajini. Da je UN deklarirao beznadnost svoje misije ranije, svijet bi možda poduzeo neke druge odlučnije oblike akcije. Velike sile su zapravo stalno držane na udici. Ali funkcioneri UN-a, prezirni prema nezavisnosti Bosne, zaplašeni od Srba, igrali su veoma autonomnu i zabrinjavajuću ulogu u bosanskoj katastrofi. Mirovne snage su stalno naglašavale da rade unutar logike očuvanja mira. Ali u Bosni nije bilo mira koji je trebalo čuvati. Borba koju je tamo trebalo voditi je trebala biti borba za pravdu.

Funkcioneri UN-a kategorički su odbacili takav pogled, ustrajno insistirajući da njihov posao nije osiguravanje pravde. Ali njihova nemoć da vide zašto ljudi očekuju upravo to od njih, i njihova ogorčenje što su kako se sami vide, žrtveni jarac neuspjeha velikih sila, ono je što čini budućnost UN-a sumornom i mračnom.

Rani radovi i druge priče

Uspomene na Janšu evocirao i njegove doprinose općenarodnoj obrani i društvenoj samozaštiti, te njihovoj realizaciji u praksi, analizirao: Toni Gabrić

Široj hrvatskoj javnosti Janez Janša je poznat kao organizator vrlo uspješne obrane u dvotjednom ratu koji je nakon proglašenja slovenske nezavisnosti protiv zapadne eksjugoslavenske republike povela federalna armija. Dvije godine potom, afere izazvane brojnim prekoračenjima ovlasti tadašnjeg slovenskog ministra obrane imale su odjeka i izvan ove mlade države, a Janez Janša bio je prisiljen napustiti svoju kancelariju.

Kod nas je nešto manje poznato da je ovaj ambiciozni političar osamdesetih godina bio jedan od vodećih teoretičara slovenskog mirovnog pokreta, i da je svojim javnim djelovanjem žestoko "razmrdao" ugled koji je JNA uz pomoć propagandne mašinerije sebi izgradila u jugoslavenskom, pa tako i slovenskom društvu. Janšini pisani radovi i nastupi na brojnim javnim diskusijama provocirali su gnjevne ispade pojedinih generala i komiteta zaštite. Još je važnije bilo to da su njegovi radovi zanemarili status posvećenog tabua koji je imala Armija, ušavši u razmatranje sadržaja i dosega tadašnjeg obrambenog koncepta. "U biti, kod nas je teorijska rasprava o obrambenom konceptu zabranjena", pisao je tada Janša. "Jasno je da netko tko raspolaže s 95 posto sredstava namijenjenih obrani, tko raspolaže autonomnim sistemom školstva, odvojenim sudstvom, autonomnim sistemom nagrađivanja, autonomnom partijskom organizacijom, autonomnim zdravstvenim, socijalnim itd. institucijama, tko raspolaže industrijom, tko realizira toliko deviznog priliva kao npr. Bosna i Hercegovina, neće dopustiti ozbiljne rasprave o vlastitom odumiranju, a pogotovo ne o svom ukidanju".

Kontinuitet s JNA

Janšini kasniji postupci u političkoj praksi ni na koji način ne mogu umanjiti vrijednost njegovih priloga teorijskom uobličavanju alternativnog obrambenog koncepta. Nasuprot tome, desetak godina stari radovi sačuvali su, unatoč svim političkim promjenama na ovim prostorima, znatan dio svoje aktualnosti.

Pod hrvatskim nebom upravo se zbiva javno bacanje rukavice nekih bivših pripadnika komandnog kadra koji su u Hrvatsku vojsku pristupili iz JNA, u lice priučenim oficirima dospjelim na visoke vojne funkcije u pojedinim fazama rata, a stjecajem prevladavajućih "stani-pani" okolnosti. Pravi se politički sraz u vojsci naizgled već završio, i sa svojim kadrovskim (kadrovičkim?) epilogom dobro nam je znan. Konačni je ishod naime bio takav, da oni koji su ostali na svojim položajima, prema ocjeni većine upućenijih promatrača, nisu najblaže rečeno, sposobni razviti bilo kakvu konzistentnu obrambenu koncepciju. Najsretnija od svih realnih mogućnosti po hrvatsku obranu unatoč svemu bila bi ta, da se na njezino kormilo vrate oni koji su u postojećoj lepezi epiteta stekli nadjevak vojnih tehnokrata - mada je riječ o ljudima školovanim na osnovama ONO i DSZ i generalskim zvjezdicama osvojenim dugim maršem kroz takav sistem.

U takvom, najsretnijem ishodu, korištenje Janšine kritike jugoslavenskog obrambenog koncepta vjerojatno bi bilo potpuno umjesno.

Vojska - država u državi

Stanovite odrednice koje upućuju na kontinuitet s JNA možemo i ovako prepoznati, kao prvo u tendenciji ideologizacije i politizacije vojske i prekomjernoj skrivenosti (ne-javnosti) zbivanja unutar nje. Kontinuitet je sadržan i u odsustvu potpunog koncepta, koji ni tada nije postojao - ta se šupljikavost ranije prikrivala deklarativnim kulisama ideje o naoružanom narodu a danas je ona dijelom opravdavana permanentnim ratnim stanjem "koje nam ne da disati" ali je u biti također rezultat ideologiziranosti vojske i negativne kadrovske selekcije koja se u pravilu rađa kao posljedica takve ideologiziranosti.

"Mirovni pokret koji izbjegava vojna pitanja, odnosno koji nema niti najmanjeg upliva na obrambenu politiku države, sam sebe ne može opravdano deklarirati kao pokret", pisao je Janša. Mirovni pokret u Hrvatskoj koji je ljeti 1991. sticajem nesretnih okolnosti dobio snažan zamah, ne može se zastidjeti zbog izbjegavanja diskusije o vojim pitanjima - od uključivanja u proces institucionalizacije civilne službe, pitanja demilitarizacije nekih područja zemlje, ispitivanja političkih dometa ratne opcije, pa do reagiranja na pojedine Predsjednikove "ratne" dekrete kojima se vojnim ili civilnim organima daju izuzetne ovlasti. Ipak, neka pitanja i dalje ostaju nerazrađena. Suvisla diskusija o prednostima i nedostacima ulaska u "Partnerstvo za mir" ili sklapanja drugih vojnih saveza odnosno proglašenja neutralnosti, o cjelovitoj obrambenoj koncepciji, pa i depolitizaciji profesionalnog vojnog kadra i položaju pripadnika etničkih i nekih drugih manjina unutar vojske tek predstoji, kao i politički pritisak u cilju potpune ili bar veće demilitarizacije pojedinih segmenata državnog/društvenog života, poput sudstva, zdravstva, nekih privrednih grana itd.

Arkzin objavljuje članak Janeza Janše "ALTERNATIVNI OBRAMBENI KONCEPTI", koji je prvi put objavljen 1986. godine u zbirci "HLADNI MIR IN DRUGE VROČE TEME", tada kapitalnom djelu slovenske mirovnjačke publicistike a danas pravom raritetu. Članak je djelomično prilagođen suvremenoj čitalačkoj publici u Hrvatskoj

Janez Janša

Alternativni obrambeni koncepti

Pojam "alternativni obrambeni koncept", koji bi bio sastavljen drugačije od postojećih, ne odbacujući svaku upotrebu sile i rata, podrazumijeva odgovarajući oblik oružane prisile. Tim više, on predstavlja, za razliku od pacifističkih poimanja vojnih pitanja, realan izraz i odraz suvremenih dilema kao i sintezu naprednih "podruštvljeno-obrambenih" i mirovnih predstava o načinu na koji neka zajednica može bez veće opasnosti od militarizacije ostvarivati svoje elementarno pravo na obranu. O alternativnom obrambenom konceptu zbog toga raspravljaju i oni koji bi postojeći način vojnog organiziranja određene za jednice željeli promijeniti, a ne pod svaku cijenu ukinuti. Priznaje se potreba vojne organizacije koja može služiti isključivo u obrambene namjene.

> Mirovni pokret koji izbjegava vojna pitanja, odnosno koji nema niti najmanjeg upliva na obrambenu politiku države, sam sebe ne može opravdano deklarirati kao pokret", pisao je Janša. Mirovni pokret u Hrvatskoj koji je ljeti 1991.

Ovakvu u neku ruku grubu definiciju samog pojma, ključnu za razumijevanje ili nužnu kao ishodište za svaku raspravu o tim pitanjima, treba nadopuniti podrobnijim sadržajem i postojećim rješenjima. Obrambeni koncept koji predstavlja službenu vojnu doktrinu u SFRJ, kojega obično poljepšavamo nazivom "Općenarodna obrana i društvena samozaštita" sam po sebi, kako je deklariran, posjeduje do određene mjere sve; alternativu većini postojećih vojnih koncepata, prije svega onima blokovskih država. Tu su prije svega izrazito ciljane i obrambenoj svrsi namijenjene vojne pripreme, zamisao nenaoružanog otpora itd. S druge strane, taj koncept posebno u praksi sadrži većinu oznaka klasičnog vojnog organiziranja države, dodatno opterećenog značajnim manjkavostima koje su neke blokovske države u cilju veće efikasnosti, ali i zbog rezultata općenitog demokratskog društvenog razvoja, već odavno riješile. Među njima se kao prva ističe represija prema prigovaračima savjesti, koji odbijaju služenje vojnog roka s oružjem u ruci ili općenito u vojsci, te nejednakopravnost jezika i pisama naroda i narodnosti u JNA, u kojoj se kao službeni jezik upotrebljava isključivo srpskohrvatski. Praktični primjer "alternativnog obrambenog koncepta" ne postoji, samo su tu i tamo upotrijebljeni neki njegovi elementi.

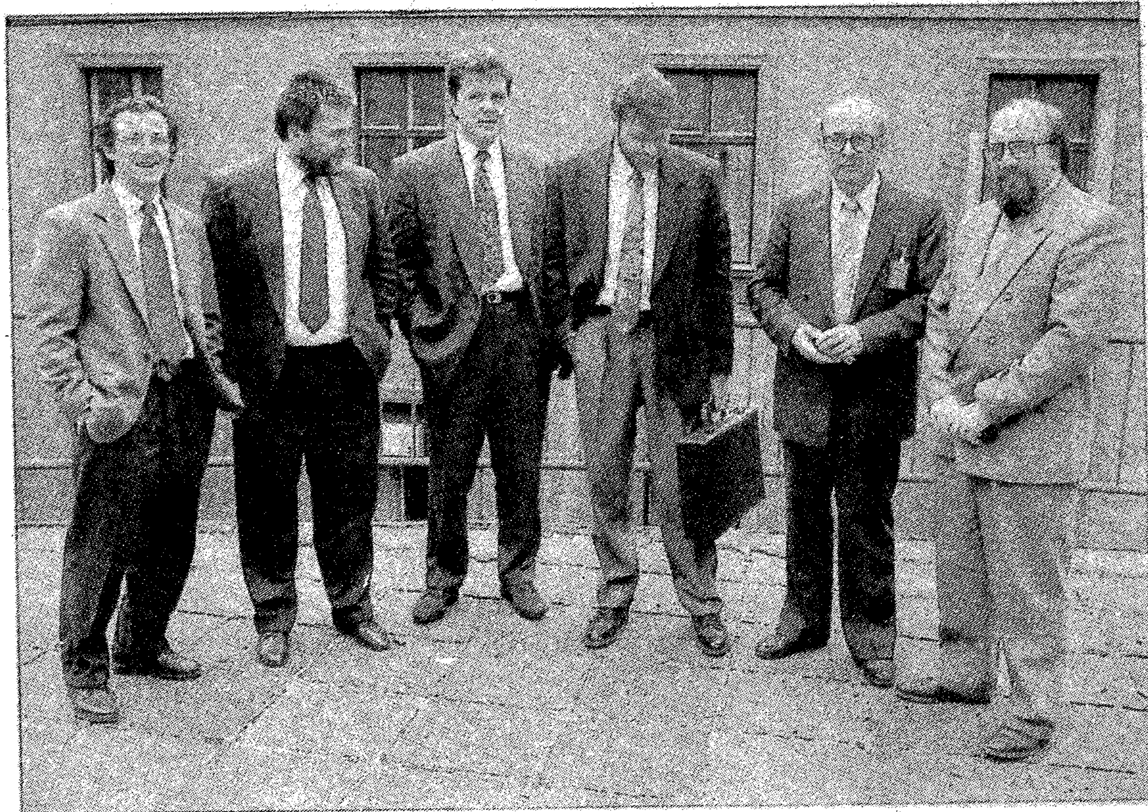
Takav koncept išao bi za ostvarenjem zamisli koje svakako nisu i nikad neće biti točno definirane, ali će isto tako uvijek biti aktuelne. Po našem mišljenju, radi se o načinu obrambenog organiziranja društva koje:

1. *isključuje svaku upotrebu sile u svrhu agresije;*
2. *omogućava potpunu kontrolu "civilnog društva" nad oružanim snagama;*
3. *ostvaruje potpunu nacionalnu ravnopravnost u oružanim snagama;*
4. *dopušta najveći mogući stupanj (s obzirom na efikasnost) demokratizacije unutrašnjih odnosa u oružanim snagama;*
5. *dopušta "prigovor savjesti" odnosno ima razvijene oblike alternativnog služenja vojnog roka;*
6. *u najvećoj mogućoj mjeri drži oružane snage izvan upliva bilo kakvih političkih stranaka ili ideologija;*
7. *svoju funkciju obavlja putem modernog mobilizacijskog sistema i uz kratak vojni rok;*
8. *ne troši više od 2-2,5 posto nacionalnog dohotka.*

S obzirom na realne odnose idealan bi bio, parafraziramo li Engelsa, upravo takav obrambeni koncept koji bi kombinirao po stoječa rješenja i iskustva švicarskog sistema (sistem vojnog obrazovanja, jednakopravnost svih triju jezika u armiji), švedskog (odnos između regularne i teritorijalne komponente u oružanim snagama), jugoslavenskog (općenarodni obrambeni rat) i izraelskog (unutarnji odnosi u vojnim jedinicama, efikasnost - ali dakako ne i njihova agresivnost). Takav alternativni obrambeni koncept čini se odgovarajućim za neblokovske države s demokratskim društvenim uređenjem unutar postojećih međunarodnih odnosa, kad svjetskim događanjima više ili manje prevladavaju dvije vojne velesile. Ostaje otvorenim pitanje u kojoj mjeri promjene u vojnim doktrinama manjih država utječu na sprečavanje svjetskog rata ili nuklearne katastrofe. Taj upliv je prije svega dugoročnog karaktera. Same promjene su trenutno mnogo važnije unutar nacionalnog horizonta, prije svega kao put ka svladavanju najveće zapreke demokratizaciji.

Preveo: Toni Gabrić

Autonomne regije onemogućit će ratove

Budući da je u najnovije vrijeme Istra zasječena krutim granicama novih nacionalnih država (Hrvatske i Slovenije), danas je rasprava o demilitarizaciji Istre nužno i rasprava o konceptu transregionalizma. Transgraničnost Istre nužna je radi zadovoljenja takvog dometa životnih odnosa u Istri koji se bazira na suživotu (tal. *convivenza*) kao elementarnom postulatu. Težnja za suživotom u Istri produkt je povijesnog razvoja koji je u svojim mračnim periodima uvijek išao na štetu stanovnika Istre, pripadnika različitih entiteta, društvenih slojeva ili političkih opredjeljenja - jednom škodeći romanskom življu, drugi put slavenskom, jednom domicilnom stanovništvu, drugi put "fureštima" (kako se u Istri kaže za doseljenike čije se doseljenje pamti), jednom politički lijevo orijentiranim, drugi put onima koji nisu bili na pozicijama ljevice...

Jačanje civilne sfere

Drugim riječima, dotad politički neosviještena; kao takva politički nedjeljatna i time osuđena na nametanje tuđih rješenja, na vjetrometini sukoba različitih država, kultura, političkih i pravnih sistema - istarska ljudska supstanca shvatila je u ozračju pluralizma početkom devedesetih, da aktualni povijesni kontekst pruža priliku za drugačije osmišljavanje odnosa unutar Istre, ali i prema državama čijoj je jurisdikciji Istra izložena.
Zato je u prvoj polovici 1991. IDS izradio *Nacrt programa demilitarizacije Istre*, koji je, već u svom nedovršenom obliku, poslužio za takva djelovanja i radnje koji su doveli do mirnog povlačenja bivše JNA iz Istre.
U tom su procesu, koristeći se javnom i tajnom diplomacijom kao sredstvom pregovaranja, pritisaka i amortizacije napetosti, sudjelovali i sadašnji čelnici IDS-a, u interakciji sa onovremenom političkom vlašću u Istri, osobito sa ondašnjim predsjednikom Skupštine općine Pula, a današnjim županom Istarske županije mr. **Lucianom Delbiancom**.
Koncept demilitarizacije za koji se IDS zalaže počiva na jačanju civilne sfere nauštrb vojne. Zato se i dalje, u konzistentnoj namjeri za demilitarizacijom Istre žele stvoriti takvi uvjeti koji neće provocirati stečena prava vojnih lica: premda traži "ubrzanu demilitarizaciju regije", IDS želi da se "svim zaposlenim u vojnim službama, ako žele nastaviti rad i život u regiji; to i omogući". Takva formulacija je principijelna, i u ovom trenutku od manjeg značaja, budući da je mobilnost vojski u Istri veća (jer se ostvaruje na manjim teritorijima) i ne očekuje se njihova velika i trajna koncentracija u raznim dijelovima Istre, zajedno sa izgradnjom novih, velikih i trajnih vojnih objekata. IDS se zalaže za takvo ustrojstvo Hrvatske vojske koje će se bazirati na principu teritorijalnosti u obrani (slično švicarskom konceptu obrane). U namjeri da ubrza privredni razvoj IDS se zalaže za prenamjenu "postojećih vojnih kompleksa i potencijala". Sigurnost u državi i regiji osiguravala bi policijska služba u suradnji sa regionalnim organima. Dio mladih Istre bi supstituirao služenje vojnog roka obučavanjem civilnoj zaštiti "radi spremnosti za slučaj elementarnih i drugih nepogoda".

Dugoročna opredjelenja

Sva navedena opredjeljenja IDS-a vezana za demilitarizaciju su programatska, dakle dugoročna, i preuzeta su iz Programske deklaracije IDS-a, donešene u lipnju 1991. Premda su se od tada dogodile znatne promjene u vojnom i političkom smislu, osnovni koncept demilitarizacije Istre može ostati netaknut. Istra bi, po konceptu IDS-a, bila demilitarizirana pos sličnom postupku kakvim je svoju demilitarizaciju nedavno provela Panama. Činjenica je međutim da za takvu demilitarizaciju "ostatak Hrvatske", kao države u kojoj je najveći dio Istre, još nije spreman. Treba se nadati da Hrvatska neće dovijeka imati militantne susjede, tim više što bi za potpuno i konačno rješenje "balkanskog pitanja" jedino potpuna demilitarizacija Balkana pod međunarodnim nadzorom bila svrsishodna. Slična namjera kao da se počinje ostvarivati u drugom kutu globusa: Latinska Amerika, kao "bačva baruta" u tom dijelu svijeta, prestaje biti desetljećima korištena za unutrašnjopolitička i vanjskopolitička interesna i vojna sučeljavanja, čemu je nedavna demilitarizacija Paname (i njeno proglašenje takvom) signifikantan indikator (Kostarika se demilitarizirala još 1947.).
U IDS-u smatramo da valja utjecati na procese koji mogu osigurati trajan mir. Takav je pokušaj nastojanje za demilitarizacijom Istre u svijetlu evropskih integracijskih, obrambenih i sigurnosnih kretanja.
Ostaje otvorenim pitanje kako provesti demilitarizaciju Istre prije demilitarizacije njezinog okruženja. Osim transgraničnog tretiranja Istre, što bi osiguralo trilateralnu demilitarizaciju ("hrvatskog", "slovenskog" i "talijanskog" "dijela" Istre), ključno je pitanje stupanj autonomije za kojeg će se izboriti u svojim "matičnim" državama dijelovi regije. Autonomni status mogao bi regulirati pitanje demilitarizacije što primjerice filozof i praktičar euroregionalizma **Denis de Rougemont**, zaokupljen globalnim ciljem sprečavanja ratova, smatra pravilom a ne izuzetkom, jer "jasno je da će autonomne i udružene regije učiniti ratove, što se nacionalnim zovu, neizvedivim".

> IDS se zalaže za takvo ustrojstvo Hrvatske vojske koje će se bazirati na principu teritorijalnosti u obrani (slično švicarskom konceptu obrane). U namjeri da ubrza privredni razvoj IDS se zalaže za prenamjenu "postojećih vojnih kompleksa i potencijala". Sigurnost u drzavi i regiji osiguravala bi policijska služba u suradnji sa regionalnim organima. Dio mladih Istre bi supstituirao služenje vojnog roka obučavanjem civilnoj zaštiti "radi spremnosti za slučaj elementarnih i drugih nepogoda"

Šest vojski u jednom stoljeću

Upravo de Rougemontov stav polazište je IDS-a u kreiranju mirotvorne politike kroz osnivanje autonomnih i demilitariziranih regija. Zato IDS stjecanje autonomnog statusa i demilitarizaciju Istre eksplicitno uključuje u svoje projekte: u Deklaraciji o Autonomnoj Županiji istarskoj i Deklaraciji o Euroregiji Istri, koje su usvojene na posljednjem Saboru IDS-a ističe se da će područje Autonomne Županije istarske odnosno Euroregije Istre biti demilitarizirana zona. Za takvim političkim stavom slijedi u odgovarajućem trenutku njegova operacionalizacija, koja će uzeti u obzir nadu da su aktualne hrvatska odnosno slovenska odnosno talijanska vojska sa svojim jedinicama i objektima posljednje od šest vojski koje su boravile u Istri samo u ovom stoljeću.
Nadamo se da će od država na čijim se područjima Istra nalazi uslijediti takvo priznanje i prihvaćanje evropskih uzusa i normi, koje će uzeti u obzir psihološko-emotivnu težnju građana Istre za autonomnim statusom i demilitarizacijom, što je činjenica koja se vise ne može ni zanijekati ni izbjeći.

Nenad Klapčić (IDS)

Europska iskustva - BELGIJA

Ne mora više Belgijanac u vojnike

Slučaj Belgije pokazuje kako ideja o ukidanju obavezne vojne službe i nije tako nerealna. Prigovor savjesti u Belgiji je prihvaćen 1964. godine, a civilno služenje uvedeno 1966. godine u okviru Civilne zaštite.
Od 1969, poslije duge borbe, prigovaračima savjesti je dozvoljeno da služe u društvenim, kulturnim i drugim neprofitnim organizacijama pod uvjetom da su te organizacije priznate kao društveno korisne.
Od tada su prigovarači savjesti mogli služiti i u društvenim organizacijama, uključujući i pacifističke, antiratne pokrete dok su desne snage u vladi uvijek pokušavale vratiti prigovarače savjesti u Civilnu zaštitu i bolnice.
Jasno je da ukidanje vojnog roka ne predstavlja potpunu pobjedu pacifizma - ukidanje vojnog roka ne znači ukidanje armije niti nestanak militarizma.
Kao prvo, vlada se na to odlučila iz budžetskih razloga - opća je obaveza skupa; odgovornost u armiji je ionako u rukama profesionalaca (zbog tehnološke sofisticiranosti modernog naoružanja, između ostalog! - često su čitavi rodovi, poput avijacije - profesionalni).
Činjenica je da moderne armije s obaveznim služenjem vojnog roka imaju puno zajedničkog s profesionalnom armijom.
Nameću se pitanja - što je profesionalna armija? Što je s civilnom službom? Što je s pravnim statusom prigovarača savjesti?
Problem je s demokratskom kontrolom vojske, pogotovo u zemljama u kojima nisu dovoljno razvijeni demokratski mehanizmi a javnost osjetljiva na zloupotrebe! U svakom obliku organizacije vojske postoji opasnost - profesionalna armija može se izroditi u silu odvojenu i otuđenu od društva, potencijalnu silu preuzimanja vlasti, vojnog puča i sl.
S druge strane, koliko profesionalna vojska podsjeća na plaćeničku? Profesionalna armija, da bi istakla svoju razliku od plaćeničke vojske može, može upotrebiti istu ideologiju patriotske armije koja brani narod, naciju, Državu, i zašto da ne, i neke demokratske vrijednosti - kao što je na primjer - sloboda.
U idealnom smislu može se tražiti da sredstva ušteđena obustavom regrutacije utroše na društvene i kulturne organizacije... mada je teško očekivati da će se to stvarno dogoditi.
Zakonsko pravo na prigovor savjesti u Belgiji definirano je samo u odnosu na obavezno služenje vojnog roka, tako da nestankom regrutacije neće više biti pravne mogućnosti za nekoga da službeno i pravno izražava svoj prigovor vojnoj službi. Kako ukidanje obavezne vojne službe ne znači i ukidanje vojske i rata što bi se dogodilo ako vlada proglasi opću mobilizaciju svih vojno sposobnih građana? Neke političke partije i pacifističke organizacije pripremaju zakonski projekt po kojem bi prigovor savjesti trebalo uključiti u ustav te da on više ne bude definiran isključivo u odnosu na vojsku već bi se moglo primjeniti i na ostale dijelove društva, u policiji, administraciji (vladin službenik mogao bi odbiti potpisati papire za protjerivanje političkih izbjeglica npr.) ili čak i u privatnom biznisu (u proizvodnji oružja, ili u situaciji kada pojedinac odbija učiniti nešto što bi zagadilo čovjekovu okolinu...)

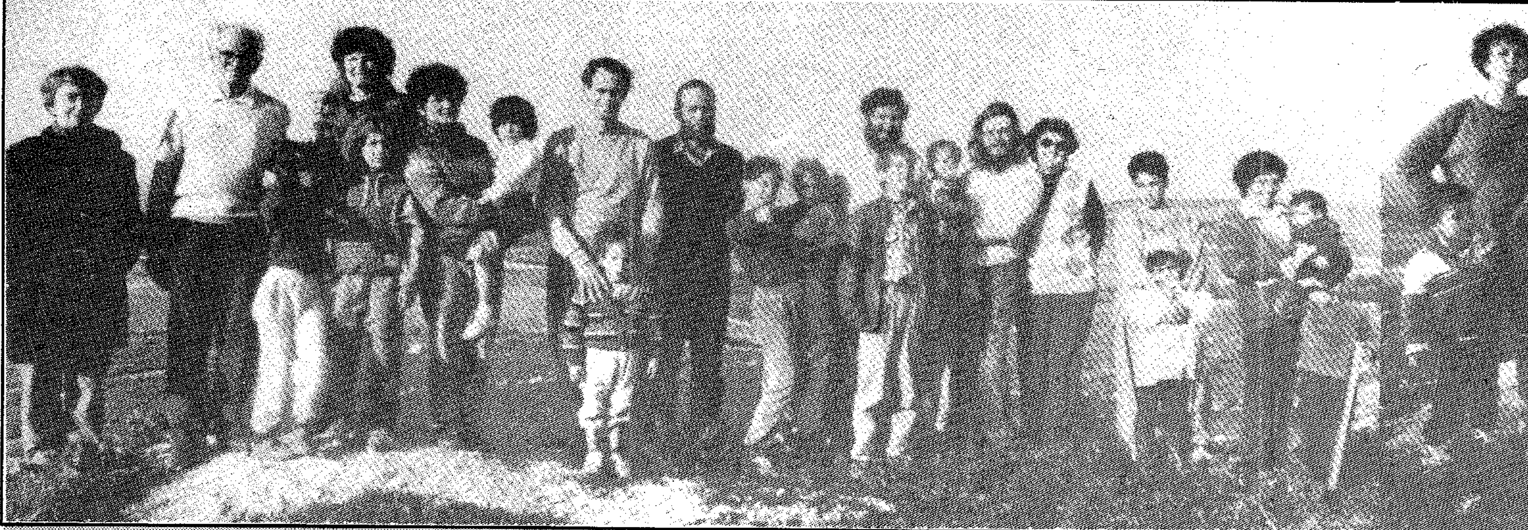
[priređeno na osnovu teksta Kome sada prigovarati, Bruna Martensa, objavljenom u časopisu Dialogue, br. 3 mart/april 94]

nizozemski slučaj

U plavim misijama

Nizozemska transformira svoju armiju u potpuno profesionalnu službu. Glavni, osnovni razlog je novac: manja, fleksibilna i manje skupa armija ne treba mnogo poluuvježbanih vojnika da služe u masovnom ratu protiv komunističkog neprijatelja. Jer neprijatelj više ne postoji. Osnovni zadatak nizozemske armije sada je sudjelovanje u UN peace-keeping akcijama.
Nizozemski plavi šljemovi mogu se vidjeti diljem svijeta. Regrutiranje vojnika za akciju u ex-Jugoslaviji medu onima koji služe vojni rok potaklo je diskusije o lošoj uvježbanosti i pritiscima da se "dobrovoljno" javi. Neki vojnici su izvedeni pred sud jer su odbili izvršiti naređenje. U zadnje vrijeme generali snažno protestiraju protiv vlade, jer misle da neće biti dovoljno novca za armiju novog tipa, i za njihove penzije.
Do sad je svaki muškarac mogao je biti pozvan na obaveznu vojnu službu u trajanju do 14 mjeseci. Ali bilo je dosta lako to odbiti i obavljati neku vrstu civilne službe umjesto vojnog služenja. Naravno, bilo je i mnogo trikova da se izbjegne služba zbog zdravstvenih, naročito mentalnih, problema . Svake godine deset do dvadeset mladića izabralo bi da ode u zatvor, jer su odbijali podvrći se bilo kakvoj vrsti pregleda od strane vojnih vlasti. Ti potpuni odbijači vojne službe proveli bi godinu dana u zatvoru.
S potpuno profesionalnom armijom ideja da cjelokupna /muška/ populacija učestvuje u obrani nacije je napuštena. Obavezna služba je uvijek bila izvor diskusija o upotrebi armije, i suprotstavljanja mogućnosti organiziranog nasilja nad pojedinačnim regrutima. Sada se glavna diskusija vodi oko plaća i profesionalnih perspektiva profesionalaca. Opasnost da profesionalna armija postane odvojen segment, bez društvene civilne kontrole, nije više predmet diskusije. Vojska će se društvu prezentirati samo u vidu izvještaja o misijama obavljenim u dalekim krajevima svijeta i reklamama koje pokušavaju privući ljude koji nemaju pametnijeg posla.

comandante MALARIA

Piše: Vesna KESIĆ

Oaza mira

Medijacija - posredovanje u sukobima i njihov menadžment, veoma je ozbiljan, racionalan, čak znanstveno utemeljeni posao i proces - objasnila je nedavno i u intervjuu *Arkzinu* Merle Lefkoff, koja je posredovala i u pregovorima visokog diplomatskog ranga na Bliskome Istoku. Kad jednom sukob izbije, pogotovo ovako dubok i drastičan kakav je između Židova i Palestinaca (Srba/Hrvata/Muslimana) sve postaje milijun puta teže. Uvježbavati praksu mira na lokalnoj razini, među tzv. običnim ljudima u ratnome okružju i moru traumatskih doživljaja, iracionalnih osjećaja, boli, bijesa i mržnje što prate ratove i etničke religiozne konflikte, doimlje se naivnim. Ali nije nemoguće. To već dvadesetak godina dokazuju ljudi iz *Oaze mira*.

Tko je ovdje Židov?

Riječ je o Židovima i Palestincima, izraelskim državljanima, koji su je još u vrijeme kulminacije izraelsko-palestinskog rata, odlučili na tada gotovo nezamisliv socijalni eksperiment: da demonstriraju mogućnost koegzistencije ("suživota"), u zajednici čija se filozofija sažima u uzajamnom prihvaćanju, poštivanju i suradnji. Ako lica prve generacije naseljenika iz 1977. godine na fotografiji uz ovaj tekst budu iole prepoznatljiva, vjerujem da će i ponekom čitatelju oko lutati od lika do lika u pokušaju da razabere - tko je tu Židov/Židovka, a tko je Palestinac/Palestinka?

Kao što sam to činila i ja, unatoč nelagodi da radim nešto "politički nekorektno". Dakako, razlike su nevidljive. Nitko nije ni nalik uobičajenim predodžbama "tipičnog" izraelskog Židova, militantnog državnog bojovnika, odnosno Palestinca -fanatičnog terroristu džihada. Patetično, ali točno - ljudi naprosto izgledaju kao ljudi, što ne znači da među njima ne postoje velike kuturne, etničke i svekolike razlike. Za razliku od Srba i Hrvata, npr. dijeli ih i međusobno nerazumljiv jezik. Zato se Oaza mira, i sve što se u selu i s njim u vezi odvija uvijek označava dvojezično, na arapskom i hebrejskom: *Neve Shalom/Wahat al-Salam*.

Nedavno je u Zagrebu boravila američka sociologinja Sharon Burde, po vokaciji također posrednica u konfliktima i izvršna direktorica projekta *Oaza mira*. Prema njezinim riječima, naivnu viziju bilo je moguće pretvoriti u praktičnu djelatnost polazeći od veoma jednostavnog načela: orijentacija na budućnost i život u miru moraju postati važniji od rata i prošlosti.

Danas u Oazi mira živi dvadesetak obitelji sa stotinjak članova - 50 Palestinaca, islamske ili kršćanske vjeroispovijesti, i 50 Židova. Do konca stoljeća pouzdano se očekuje rast sela do 40 obitelji. Ideja kooperative rođena je u glavi jednog katolika, dominikanca Brune Hussara. Oslanjajući se na spise sve tri religije zaključio je da se mnogo toga napisano o ratovima, ali i o uzajamnom poštivanju i toleranciji, pluralizmu i ideji mira.

Odgoj djece

No, pozivu tog filantropa na suživot, nisu se u tolikoj mjeri odazvali religiozni, koliko mlađi, sekularni, obrazovani ljudi. Vjernici u filozofiju integracije i koegzistencije. Kad su prvi od njih krenuli u ostvarenje projekta, vremenu i sredini usprkos, nije ih podržala niti jedna palestinska ili židovska institucija, politička stranka ili vlada.

S obje strane tada je dominirala politika razdvajanja. "A ljudi su već tada bili umorni od rata. Vjerovali su da mora postojati alternativa", priča Sharon Burde. Ta alternativa ratu i mržnji - dijalog i suodnos, najlakše se ostvaruje u zajedničkom životu, kroz svakodnevne susrete i suradnju između pojedinaca i grupa.

Neva Shalom/Wahat al Salam - Oaza mira, za sada je jedina takova potpuno integrirana zajednica Palestinaca i Židova. Ali za razliku od herojskih početaka, Oaza je danas ugledno selo kooperacije i suživota koje obilaze znatiželjnici i eksperti za komunikaciju i medijaciju, političari, ljudi dobre volje, mirovnjaci i turisti iz cijeloga svijeta.

Svojevrstan politički - multietnički kibuc, Oaza mira je kooperativa kojom demokratski upravljaju i vladaju njeni članovi uz pomoć vrlo razrađenih principa i sustava javnog života i donošenja odluka, sa suvlasničkom ekonomskom osnovom i dvonacionalnim odgojnim sustavom.

Zajedno s prvom novorođenom djecom otpočelo je i stvaranje odgojno - obrazovnog okvira u kojom se primjenjuju i uče ideali suživota i ravnopravnosti. Najprije su osnovane bilingvalne i dvonacionalne jaslice, zatim vrtić, a potom i osnovna škola. Učitelji na svim razinama ravnopravno su zastupljeni Palestinci i Židovi. Svatko od njih govori svojim jezikom svoj djeci, tako da djeca istodobno razvijaju svijest o vlastitoj kulturi, identitetu i tradicijama, ali i razumijevanje, prihvaćanje i ljubav za kulturu onih drugih. Već desetak godina vrtići i škole otvoreni su i za djecu iz okolnih sela. Danas od devedesetoro djece dvije trećine njih dolazi iz "vanjskog svijeta". Izraelsko ministarstvo odgoja tek je 1993. službeno uključilo njihove škole u državni sustav obrazovanja, ali danas već razmišlja kako da Neve Shalom/Wahat al Salam model proširi po cijeloj zemlji. *"Osigurati djeci odgojnu sredinu koja unapređuje razumijevanje između dva naroda, ključni je korak prema stabilnome miru"* kaže Sharon. Krajem sedamdesetih u Oazi je osnovana i Škola mira, ustanova koja nizom seminara i radionica promovira odgoj za mir i nenasilje. Jedan od glavnih "predmeta" u toj Školi je proučavanje i pokušaj razumijevanja povijesti i kompleksne prirode židovsko-palestinskog sukoba, uz teorijska znanja, ali i praktične vještine o dinamici i medijaciji sukoba, psihologiji etničkih sukoba, odnosima moći, stereotipovima, perepciji unutar konfliktnih situacija i sličnim disciplinama. Cilj je tog tipa edukacije da svaka pojedinka/pojedinac, shvati svoju ulogu i svoju poziciju unutar sukoba. Tečajeve vode zajednički timovi Palestinaca i Židova, vrhunski izraelski i svjetski stručnjaci i praktičari. Do 1994. oko 15 tisuća ljudi pohodilo je i učilo u Školi mira - što je postao i jedan od važnih izvora zarade u Oazi.

> **Kako izgleda suživot Židova i Palestinaca, izraelskih državljana, koji su je još u vrijeme kulminacije izraelsko-palestinskog rata, odlučili na tada gotovo nezamisliv socijalni eksperiment: da demonstriraju mogućnost koegzistencije u zajednici čija se filozofija sažima u uzajamnom prihvaćanju, poštivanju i suradnji?**

Natjecanje u žrtvovanju

Negdje na rubu sela, u njegovom najugodnijem kutku, nalazi se kuća mira - mjesto za toliko neophodnu refleksiju, meditaciju ili molitvu u okružju gromoglasne buke ratne akustike i retorike. Mjesto se još naziva "dumiš" - tišina. Iako se ljudi razlikuju po kulturi, vjeri i uvjerenjima, upravo mjesto šutnje i refleksije može postati zajedničko svetište. U njemu se održavaju razgovori o duhovnim i etičkim vrednotama na temelju tekstova svih triju velikih religija koje se sreću na tome tlu.

Sharon zajednicu predstavlja u SAD. Sakuplja financijsku pomoć i promovira svijest o njenim principima i postojanju. Oazu mira finanijski pomažu različite grupe prijatelja u desetak zemalja svijeta, a među najjačima su liberalne kršćanske crkve iz Evrope. Američki Židovi - kojima pripada i Sharon, Amerikanka u drugoj generaciji, porijeklom iz Istočne Evrope - nisu uvijek skloni takvome eksperimentu. Zašto mu se ona ipak posvetila? *"Shvatila sam da je to pokušaj da se pronađe pravedno rješenje za obje strane. Oba su naroda, Palestinci i Židovi, dugo i teško trpili posljedice povijesnih i vjerskih opsesija. Konflikt među njima postaje još teži kad njihovi lideri, napose političari, patnje svojih naroda iskorištavaju u političke svrhe. To dovodi do najgoreg mogućeg odnosa između dva naroda - kompeticije u viktimizaciji* ("žrtvovanju", rekao bi valjda stručnjak za takve pojave u nas prof. Z. Šeparović)."

"Kao Židovka", priča dalje Sharon, *"jesam pristalica židovske države, ali baš zato shvaćam zašto i Palestinci moraju tamo imati i svoju državu. Postojanje židovske države ni na koji način ne smije ugrožavati palestinsku državu niti dovoditi u pitanje identitet Palestinaca. Devedeset posto Palestinaca koji žive u Izraelu vjerojatno se neće odande iseljavati, ali im palestinska država može garantirati sigurnost i samopouzdanje, osigurati njihov položaj u Izraelu i biti izvor njiovog ponosa. Da bi im to omogućio, Izrael mora biti ogledna demokratska država i dati sva politička prava svojim građanima Palestincima. Oni moraju imati punu kontrolu nad vlastitim poslovima, kulturom i školstvom - što do sada nije bila izraelska politika. Većina Židova u SAD potpuno je nekritički podržavala tu politiku Izraela."*

Sklonost crno bijelom

Temelji "laboratorija" mira i suživota, Neve Shalom/Wahat al - Salam nastali su dvadeset godina prije "povijesnog susreta na vrhu" između Arafata i Rabina i njihove povelje o principima, potpisane 1992. u Norveškoj do koje je došlo - nakon medijacije na najvišoj razini. U početku, sve je izgledalo kao kap u moru na biblijskom poprištu vjerskih i etičkih sukoba od pamtivijeka. Danas je Oaza mira ogledni model, koji se, osim u Izraelu, primjenjuje na još nekoliko mjesta u svijetu - u Južnoafričkoj Republici, i u Sjevernoj Irskoj. Pitamo se, kakvi su to biblijski mirakuli bili potrebni da političari i nacionalni vođe počnu osluškivati mirotvorni šapat i prije nego što se stvori pakao na zemlji? A nakon što ga stvore, koliko vremena treba proći i što se još sve mora dogoditi prije nego netko "važan" primijeti da u Pakracu, npr. postoje začeci nečeg sličnog izraelskoj Oazi mira. S tom razlikom što u Pakracu, za sada, međusobno komuniciraju tek međunarodni volonteri s jedne i sa druge strane. A oni kažu: *"Ma razgovarali bi i građani, iako govore "nikada više", samo kad bi im se dopustilo...."*

Sharon Burde, direktorica projekta Oaza mira

Optužuju me da sam naivna

Kako najčešće vaši američki sunarodnjaci reagiraju na vaš angažman oko Oaze mira?

Ljudi su pogotovo nakon tako dugog i žestokog sukoba, skloni crno-bijelom razumijevanju stvari, ne žele pokušati shvatiti situaciju i potrebe druge strane. Optužuju me da sam naivna s tim projektom, dugo su tvrdili da je on, s obzirom na snagu sukoba i razdvojenosti toliko marginalan da je potpuno beznačajan. Dakako, postoje i oni radikalni koji cijelu stvar smatraju izdajom prema židovskom narodu i državi. Njih ne zanimaju manjinska prava i što je još gore, u tlačenju tuđih političkih i ljudskih prava ne vide opasnost da se i sam Izrael pretvori u policijsku i militarističku državu - kaže Sharon Burde.

ISTRAŽIVANJA

Beogradska agencija "Argument" analizirala je pisanje lista "Politika" u toku 1991. po zajedničkoj matrici po kojoj je paralelno zagrebački IDIS analizirao pisanje "Vjesnika". Zasad je rađeno samo beogradsko i zagrebačko istraživanje. Komparacije još nisu napravljene. "Arkzin" objavljuje tekst o rezultatima BG - istraživanja.

Analiza lista "Politika" pokazuje da se rat kao tema pojavljuje već u januaru 91. godine, kada rata još nije bilo.

U novogodišnjem broju "Politike" (31. XII 1990., 01. i 02. I 1991.), Milovan Vitezović - pesnik (i/ili političar), dugo vremena nakon svoje političke konstatacije da se narodu, vođi i svima nama 'dogodio narod', objavljuje pesmu "Molitva Đorđa Petrovića svetom kralju Studeničkom u manastiru Feneku na Božić 1814":

"Tvoja patnja i na mom je licu,
Daj me sveti u Srbiju vrni..."

Zdenka Milivojević zatim pokazuje kako su se uz tekstove o investicionim ciklusima i planu izgradnje Srbije, uz tipični naslov "Srbija hoće i može", pojavljuju natpisi tipa "Treći put za Jugoslaviju" s podnaslovom "Sprečiti raspad Jugoslavije" i feljtonsko štivo u kome se reinterpretira istorija, kao što je tekst "Dučićev obračun sa zabludama" u kome se naglašava kako je *"pre pola veka velikom pesniku bilo jasno ono što drugi nisu videli ili nisu hteli da priznaju i kažu: da krvave ruke i masovne grobnice srpskog naroda predstavljaju onaj poslednji prag trpljenja koji je preden".*

U 35-om nastavku feljtona nalazi se i udarno objašnjenje *'mi smo videli da tokom XIX veka nije bilo među Srbima i Hrvatima nego samo progona i pokolja: i da se u tom XIX veku politika Hrvatske kretala samo u okviru austrijanstva i katoličke propagande sa krupnim zaverama protiv pravoslavnih krajeva. Nikad nije bilo, prema tome, kroz nebrojene generacije Srba i Hrvata ni znaka nacionalne solidarnosti i krvnog afiniteta."*

Dvadesetog januara na strani 13. "Politike" ogroman naslov "Velika obmana srpskog naroda", najavljuje govor Dobrice Ćosića u Kruševcu: *"S nacionalnom dezintegracijom i asimilacijom srpskog naroda tekla je i eksploatacija srpske privrede. Na provizornu postbrionsku Jugoslaviju, na zaraćeno stanje i sadašnji haos u njoj srpski narod ne može više da pristaje u ime nekakvih 'viših ciljeva'. Avnojevske granice nisu ni etničke ni istorijske. Odavno su pali svi ti 'viši ciljevi', mi smo najzad uvideli da su ti viši ciljevi samo njihovi ciljevi. Šta hoće taj isponižavani, izobmanjivani, oklevetan, nerazumevanjem i mržnjom opkoljeni srpski narod koji je najodgovorniji za svoj sadašnji položaj? Srbija je imala još u 19. veku jasan nacionalni cilj - ujedinjenje svih Srba u jednu državu, a u prvom svetskom ratu, to je bio njen prvi ratni cilj, sa porazom svog najvećeg neprijatelja Austrougarske".*

Na I programu Televizije Beograd 25. januara se emituje dokumentarni film o Špegelju, a politika 26. januara tim povodom obaveštava da je "... otkriven hrvatski plan oružane pobune" i citira se izjava Martina Špegelja iz pomenutog filma *"mi smo u ratu s vojskom. Ako do nečega dođe, pobiti ih sve na ulici, u stanovima, bacati bombe, pištolj u stomak, žene, djecu..."*

San o velikoj...

Politika objavljeje tekst u kome se govori da je *"Zagrebačka 'Astra' uvezla 36 hiljada kalašnjikova"*, dok informacije o načinu na koji su se Srbi do tada naoružavali - otimanjem oružja od lokalnih stanica milicije - nisu objavljivane.

30-og januara "Politika" na naslovnoj strani objavljuje da je *"uvoz oružja bio po nalogu vlade"*, a najavljuje se novi feljton "Kome smetaju Srbi u Hrvatskoj", s podnaslovom - "San o velikoj

Ostalo je histerija

Hrvatskoj do Drine, Zemuna i Crnoj Gori kao njenom privesku, san o izbacivanju Srba s Istočnog Jadrana". Na prvoj strani je objavljen antrefile (kao najava većeg teksta na 9. strani), u kojem se pod naslovom 'Kraj iluzija' ukazuje na komentar Milorada Vučelića, danas direktora Radio televizije Srbije. U njemu se kaže: *'Moramo se do kraja i bez iluzija i samoobmana suočiti sa činjenicom da se u Hrvatskoj, među Hrvatima, do sada nije našao niko ko bi izrekao bar jednu jedinu reč osude javnim planerima 'kasapljenja' i novog ustaškog genocida nad Srbima i svim drugim nepoćudnim. (...) Hrvatska, dakle, ponovo šuti...'.*

Po kasnijim izveštajima Crvenog krsta, konstatuje Zdenka Milivojević, u januaru mesecu još nije bilo rata u Hrvatskoj, nije bilo izbeglica iz Hrvatske, a od februara meseca sa etnički mešovitih područja postepeno počinju odlaziti i Srbi i Hrvati. Ključni razlog je medijski proizveden 'strah od rata'.

"Politika" u svoj informativni govor, nakon afere Špegelj, uvodi izraz 'ustaša', a od 30. jula 1991. intenzivno koristi izraze 'ustaške formacije', 'ustaška gnezda', 'ustaške snage', 'ustaška uporišta'. Od 27. septembra uvodi se u upotrebu izraz 'crnokošuljaši', 'crne legije', 'crne trojke' itd. Na početku godine, kada rata još nema, novinari "Politike" svoje tekstove zasnivaju na 'argumentima', a za njima posežu pre svega u istoriju, a potom i u aktuelnu situaciju u Kninskoj krajini.

Ovaj list o aktivnostima 'hrvatske' i 'srpske strane' informiše na dva različita načina. Kontekst u koji smešta informacije o tim aktivnostima je istorijski, a oznake za 'hrvatsku stranu' su: 'paravojne formacije', 'partijske vojske', 'naoružani HDZ-ovci'. 'Srpska strana' dobija oznake 'napaćeni i prognani srpski narod', 'krajinska vojska', 'borci', 'branioci', 'oslobodioci' itd.

Obrazac proizvodnje rata je imao institucionalnu, političku i socijalnu uzlaznu liniju: od Memoranduma SANU (1986.) preko medijske glorifikacije nacionalnog interesa, njegove odbrane (1987.-1989.) do definitivne političke institucionalizacije nacije (1989.) i medijske konstrukcije neprijatelja (1990.). Sledilo je intenzivno praktikovanje nacionalne ideologije od strane lokalnih političara u Kninu (1990) i, na kraju, početak pojedinačnih incidenta u Kninskoj krajini, koje mediji smeštaju i obrazlažu istorijskim kontekstom, dajući im podršku, legimitet i motiv da postanu sve učestaliji (1990.-1991.).

Šestoaprilski rat

U martu 1991. ovi incidenti su prerasli u nacionalistički rat u Hrvatskoj. Rat u Bosni i Hercegovini je po istom receptu pripreman sve do 6. aprila 1992. godine. Očigledno je, konstatuje **Zdenka Milivojević**, da se politička propaganda, kojom je "Politika" stvarala predstave o neprijatelju i podsticala rat, zasnivala na ideološkoj zloupotrebi istorijskog konteksta, poluistinitim informacijama, uskraćivanju informacija, vrednovanjima, naglašavanju delova pojedinih događaja i specifičnom jeziku mobilizacije za naciju, odnosno rat. Uklopljenost crno-belih poruka u kontekst, unutar kojeg se jasno razdvajaju prijatelji od neprijatelja, je opšti informativni obrazac, koji publici otvara mogućnost "učitavanja između redova". Time se stvara privid neutralnosti i privid jednomišljenja, zasnovanog na navodnom uzajamnom razumevanju i poverenju. Glavni proizvođači rata su sve vreme u pozadini: republička rukovodstva, mediji, lokalni političari, a ostrašćeni sledbenici ideologije i sitni delikventi počinju realizaciju velikosrpskog političkog programa, konstatuje Zdenka Milivojević. Nena Skopljanac, istraživač u Agenciji "Argument" objašnjava kako se od mitske svesti došlo do političke paranoje: mediji, striktno kontrolisani (posebno državna televizija kao najuticajnija), korišćeni su kao jedno od najvažnijih sredstava vladanja. Manipulacija se sastojala u preciznoj selekciji informacija; u striktnoj selekciji izvora informacija; učestaloj upotrebi komentara za propagandne aktivnosti, neretko bez ikakve informacije o prezentiranim faktima. Inače, analiza sadržaja pokazuje da se u 9453 slučaja autori ne pozivaju ni na kakav izvor, na službene izvore poziva se u 1080 članaka, a u neposredan uvid autora u 472 slučaja).

Srpski nacionalni interesi

Medijska priprema za rat je realizovana kroz "nacionalizaciju" medijskog diskursa, odnosno kroz reinterpretaciju i ideologizaciju istorije, povratak nacionalnoj tradiciji i kroz nametanje teze o ugroženosti Srba u Hrvatskoj. U periodu predratnih konflikata zadatak propagande je bio da definiše "nas". Njen osnovni cilj je bio da pojača nacionalni identitet i da poboljša kolektivnu svest, simultano onemogućavajući kritičku svest i pretvarajući pojedinca u deo mase. U tom periodu je takođe kreiran imidž "drugog" i demoniziran je spoljni (hrvatska strana) i unutrašnji neprijatelj (svako ko ne želi da prihvati interpretaciju "srpskog nacionalnog interesa" onako kako ga je definisala vladajuća partija i veći deo opozicije). Osnovna intencija je bila, konstatuje Nena Skopljanac, da se diskredituje svaka sumnja da je vladajuća politika pogrešna i da se ljudi navedu na ponašanje u maniru - jedna ideologija, jedna partija, jedan vođa. "Oni" u početku nisu bili striktno označeni kao neprijatelji, već neko ko "nama" nije naklonjen. Demonizacija spoljnog neprijatelja počela je posle jasno izražene namere Hrvatske da postane nezavisna, koja je bila interpretirana kao pretnja realizaciji programa srpskog nacionalnog interesa. Istorijom je manipulisano tako da ona kreira poruke za sadašnjost. Da bi se povećala uverljivost ubeđivanja bilo je neophodno da istaknuti eksperti i javne ličnosti uzmu učešće, što su mnogi i učinili. Fakti su birani iz veoma širokog istorijskog perioda (od kosovske bitke 1389. do ranih osamdesetih), ali čitav proces reinterpretacije je tekao kroz:

(a) distanciranje od perioda "socijalističkog društva" ili takozvane "Druge Jugoslavije";

(b) kritičke opservacije o srpskoj odluci da stvori Jugoslaviju ("takozvanu "Prvu Jugoslaviju");

(c) kroz glorifikaciju srpske nacionalne istorije iz perioda pre stvaranja Jugoslavije.

Nena Skopljanac nastavlja taj ratni fotorobot pomoću parafraza glavnih propagandnih tvrdnji: "Mi": među Srbima je bilo najviše žrtava tokom II svetskog rata, srpski doprinos oslobođenju Jugoslavije je bio najveći i oni imaju pravo da je zadrže u postojećim granicama; komunizam nikada nije bio imanentan Srbima, njega je nametnuo Tito i njegovi kolaboracionisti među srpskim političarima; Srbi su bili u najgoroj poziciji u tom sistemu; postojala je zavera "Slaba Srbija - Jaka Jugoslavija"; Srbi jedino zahtevaju jednaka prava koja drugi već imaju, ali u okviru postojeće Jugoslavije... Srbi su se hrabro borili za oslobođenje ne samo za sebe, već i za svoju braću Hrvate; Srbi su jedini ti koji su imali svoju vlastitu državu u prošlosti (čak najjaču u srednjem veku); Srbi su jedini imali demokratske institucije; Srbi su vodili rat protiv turskih zavojevača; Srbi su branili Evropu od islamskog uticaja; u oba svetska rata Srbi su bili na istoj strani na kojoj su bili "saveznici"; Srbija je pobedila moćno austrijsko carstvo u I svetskom ratu i ceo svet se divio srpskim vojnicima i njihovoj pobedničkoj armiji; Srbi su platili veliku cenu za slobodu; Srbija je žrtvovala zajedničkoj državi sve što je imala (svoju nezavisnu i međunarodno priznatu državu, dinastiju i vojsku); Srbija je uzela učešće u stvaranju Jugoslavije zbog ostvarenja sna o zajedničkoj državi Južnih Slavena, a ne iz svojih interesa; srpska politika je bila bazirana na jednakosti s Hrvatima; Srbi su se borili protiv Nemaca tokom II svetskog rata i nisu kolaborirali s njima radi razbijanja Jugoslavije... "Mi" smo jedna od najstarijih nacija u Evropi, s vlastitim pismom, jezikom, i jedinstvenom kulturom, "Mi" smo, verni, pravedni, saosjećajni, miroljubivi...

A kakvi su drugi

"Oni": Među Hrvatima je bilo daleko manje žrtava tokom II svetskog rata, njihov doprinos oslobođenju je manji nego naš; Hrvati su vladali drugom Jugoslavijom; Hrvatska je bila ekonomski i politički privilegovana; hrvatski politički lideri su, među ostalima, kreatori zavere protiv Srbije; separatističke tendencije kod Hrvata su postojale od početka; Hrvati su se borili u austrijskoj carskoj armiji protiv Srba u I svetskom ratu; Hrvati uglavnom nisu ničim doprineli zajedničkoj državi, prevashodno zato što ništa nisu ni imali; Hrvatska je pristupila Jugoslaviji zato što je to u to vreme odgovaralo njenim interesima; hrvatski politički lideri su stalno izazivali konflikte na političkoj ravni sa svojim zahtevima da se onemogući "srpska hegemonija" koja, faktički nije ni postojala; hrvatski političari su kolaborirali s Nemcima u II svetskom ratu u cilju razbijanja Jugoslavije i stvaranja nezavisne države... "Oni" nikada nisu imali vlastitu državu, "Oni" su uvek radije bili potčinjeni svojim zavojevačima, nego što su se borili za slobodu; "njihova" nacionalna kultura ne ide daleko u prošlost i samo je bleda kopija zapadne kulture... "Oni" su zlobni, konspirativni, hipokriti, nasilni...

Istina je na srpskoj strani

Cilj tako suprotstavljenih tvrdnji je bio: da se izrazi ključna teza - da su Srbi dobrovoljno izabrali da žive u Jugoslaviji; ako je iko ugrožen u Jugoslaviji, to su bili Srbi; Srbi su platili veoma visoku cenu u ljudskim životima u dva svetska rata da bi kreirali zajedničku državu; oni neće dozvoliti njeno razaranje, braniće je svi sredstvima, a "istina" i "pravda" su na srpskoj strani... Glavni cilj glorifikacije srpske istorije bio je stvaranje mitske svesti o "nama", osećanje ponosa, dignita, samorespekta, što je trebalo da pojača patriotizam, da Srbe obaveže da se drže zajedno i da budu spremni da se žrtvuju. Teza da su Srbi u Hrvatskoj ugroženi bila je, kako smatra Nena Skopljanac, ključni momenat propagande u predratnom periodu zato što su preko nje "drugi" definitivno nazvani neprijateljima. Intencija je bila da se obnovi kolektivno istorijsko sećanje među Srbima, pojačano kasnije tezom o ponovljenom genocidu, sa detaljima ubistava, mučenja i masakra, uz ritualno ponovno sahranjivanje kostiju žrtava genocida. Istovremeno, trebalo je razviti solidarnost sa delom istog naroda ali glavni cilj je bio da se potvrdi teza da Srbi moraju živeti u jednoj državi, ako žele da žive kao slobodna nacija. Sve je kulminiralo u mitu o Srbima kao "nebeskom narodu", to je izraz koji je najjasnije sublimirano i metaforično izrazio željenu prirodu "Nas". Imidž "Njih" nije bio tako eksplicitno kreiran, zato što je trebalo sugerisati da to i nije vredno razmišljanja. Publici je ostavljano samo da zaključi da sve što smo veliki "Mi" bili i mali "Oni" nisu.

Milan MILOŠEVIĆ (AIM)

Analiza sadržaja pokazuje da se u 9453 slučaja autori ne pozivaju ni na kakav izvor, na službene izvore poziva se u 1080 članaka, a u neposredan uvid autora u 472 slučaja

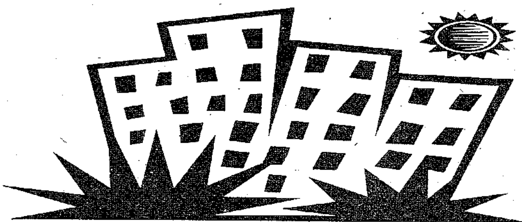

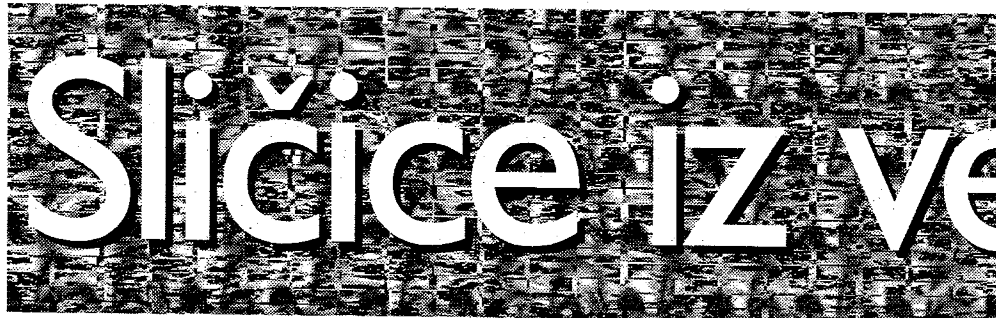
FOTO: KEITH HOLMES

METODOLOGIJA I AUTORI

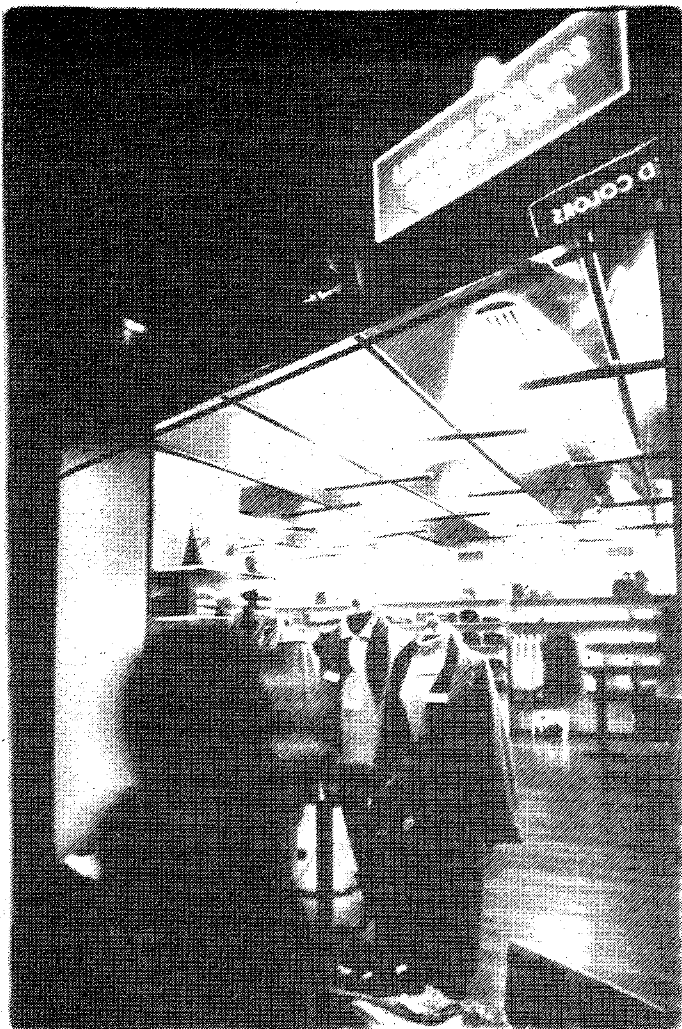
Agencija "Argument" završila je obradu podataka i sada više autora priprema njihovu interpretaciju. Ljubiša Rajic, (inače doskorašnji urednik lista "Republika") priprema analizu "Jezik politike i rata"; Kazimir Ćurguz, novinar "Politike", inače član *Nezavisnog udruženja novinara Srbije*, piše o medijskoj opremi tekstova o ratu i politici; Dragana Antonijević, etnolog Balkanološkog instituta SANU, o mitovima i simbolima u ratnoj propagandi; Srećko Mihajlović, istraživač u Institutu društvenih nauka, o medijskoj interpretaciji uzroka i ciljeva rata... Zdenka Milivojević, istraživač u agenciji "Argument" u razgovoru za ovaj članak uvažava činjenicu da je u tom periodu glavni protagonista ratne propagande televizija, ali i da se u analiziranim novinama nalazi zapravo ista propagandna matrica. Ona zapaža da uspostavljanje višepartijskog sistema u Srbiji i insistiranje na političkoj komunikaciji unutar novonastalih medija nije, uprkos očekivanjima, uspelo da spreči, umanji ili obustavi proizvodnju nacionalne mržnje i rata.

ZAGREB,

Piše: Boris RAŠETA • Foto: Nino ŠOLIĆ

"Što se zbiva kad netko nakon nekoliko godina dođe u Varšavu?" postavlja retoričko pitanje profesor Karol Soltan, sa Sveučilišta Maryland u SAD (v. *Arkzin* br. 12), i odgovara: "Prizemlja zgrada u Varšavi potpuno su se izmijenila, ali ako podignete pogled vidjet ćete one iste sive zgrade... prizemlje je fantastično, novi dućani, sjajni, puni robe, potpuno izmjenjeni. No ako uđete u zgradu vidjet ćete još veće osipanje, još manje novosti. Ako pak živite u toj zgradi, onda ćete usto znati i da grijanje ne radi dobro i da nedostaje struje. Ono površinsko, što je relativno lako izmijeniti, to se izmijenilo i to nije beznačajno. Ono što je skrivenije, dublje, to se nije izmijenilo. Ne treba potcjenjivati promjene koje su se dogodile, ali dušu institucija, kao i ljudsku dušu, teško je izmijeniti."

Tako o Varšavi. Za Zagreb, Soltan kaže: "Zagreb je drugačiji, koliko sam do sad uspio vidjeti..."

Je li Zagreb stvarno drugačiji?

Profesor Ognjen Čaldarević, sociolog grada, slaže se da je možda pretenciozna ocjena da su urbane promjene u postkomunističkim prijestolnicama jedinstvene. "Urbanistički plan Zagreba završen je 1986. godine, i sada se - na osnovu tog plana, razvija ideja da se problemi grada rješavaju po pojedinim problemskim punktovima." Generalni urbanistički planovi su zaboravljeni. Ideja je zapravo da se grad dotjeruje i poljepšava u segmentima, ali ne samo s urbanističkog stajališta, već i iz aspekta ljudi koji nastanjuju četvrti o kojima je riječ. Bitno je, kaže Čaldarović, kako sami stanovnici doživljavaju svoje dijelove grada, koje su njihove potrebe, isl.

Ipak, restauracija izgleda počinje i završava u strogom centru, gdje su uočljive brojne promjene. Građevinski radovi neprestance su "u tijeku". Na sve strane, počev od Jelačić placa, obični asfalt zamjenjuje se skupocjenim, crvenosmeđim češkim kamenom. Ulice kakve su bile do jučer, u tradiciji socijalističkog sivila, postaju raskošne postkomunističke avenije. Sade se uništeni drvoredi. Prizemlja zgrada u kojima se otvaraju novi dućani oblažu se skupim sivoplavim mramorom. Stare firme zamjenjuju se novima, najčešće se dodaju i neonske reklame, karakteristični simbol velegrada. Ulazna vrata su od skupocjenog drveta, u plemenitim nijansama mahagonija. Noću, preko izloga koji blješte u svjetlu, navlače se, čvrste i dekorativne, rešetke. Ljudi bi mogli doći u napast.

Izloga svjetski poznatih, prestižnih tvrtki, sve je više: danas se već mogu vidjeti *Cartier* i *BMW*, *Rosenthall*, *Sony*, *Panasonic*, *Pierre Cardin*, *Escada*, *Benneton*, *Stefanel*, *Versace*...

Em smo Europa

Ideološkoj jednoobraznosti - zbog koje je u davna vremena izjednačeno sve što se moglo izjednačiti - ovdje je ponajprije oduzeta nevinost. Zagreb danas pokušava nalikovati New Yorku, Milanu, Tokyu, ili Berlinu. Ipak, proces koji se tim gradovima već dogodio, tzv. *sitizacija* - centar grada prazni se od stanovništva, a ispunjava se isključivo poslovnim sadržajima - ovdje se ne događa tako intenzivno.

"Sitizacija dijelom jest otpočela", kaže dr Čaldarović, "ali se ipak kontrolira, budući veliki dio središta grada ima socijalni karakter. Naš je centar jako živ, nije ispunjen poslovnim već životnim punktovima. To se vidi i iz činienice da nije otišao u visinu - što bi značilo da je kapital pobijedio u borbi za prostor - već raste u širinu. Na Jelačićevu trgu nemate velikih poslovnih nebodera, koji bi predstavljali vrhunac tog procesa, već uglavnom izloge..."

Zapravo, na višim katovima zgrada u centru grada, nalaze se uglavnom - umirovljenici.

Osim želje da se ukaže na kulturne korijene, HDZ-ova vlast nastoji, intenzivnim radovima u centru metropole, na Zagrebu pokazati sve odlike trostrukog hrvatskog čuda: gospodarskog, političkog i vojnog. Centar Zagreba treba izgledati ultrareprezentativno. Urbanističke zahvate dijelom prati i razvoj trgovine.

Prije rata, u Zagrebu je bilo registrirano 400 poduzeća; danas ih je 4 tisuće. Većinom je riječ o malim, trgovinskim tvrtkama, s jednim ili nijednim zaposlenim.

Ulazimo u "Stefanell", na samom početku Ilice. "Stefanelovi" izlozi ističu cijene znatno više od ostalih dućana u gradu. Muški sakoi koštaju 600 - 700 njemačkih maraka, puloveri, ženski i muški koštaju od 300 do 500 maraka, košulje do dvjesta...

"Nismo ništa skuplji od domaćih radnji sa sličnom kvalitetom robe", kaže nam Antonija Lozić, poslovođa ove trgovine. "Tu smo negdje, po cijenama. Svratite u susjedni NIK, pa ćete se uvjeriti i sami." "Stefanell" je jedinstven u gradu po tome što nudi otplatu robe na deset rata. "Da, dajemo je i to bez kamata. Zašto? Zato što *mi poslujemo europski*. Mi smo prvi uveli kredit na karticu. Ljudi misle da je ovdje najskuplje, ali nam se kasnije, kada obiđu druge trgovine, vraćaju..." Zaključak? "Prodaja ide dobro. Vrlo dobro radimo, a na ovu kvalitetu robe, moramo imati takve cijene."

Dvije Hrvatske

Sonja Bienennfeld, vlasnica elitnog boutiqua "Escada", koji se nalazi u najstrožem centru grada, u Marinkovićevoj ulici - u istoj zgradi stanuje potpredsjednik Vlade, Vladimir Šeks - također tvrdi kako nema problema s kupcima. Još uvijek ih nema dovoljno da bi *boutique* poslovao s velikim dobicima, ali i oni će doći. "Ovo radim iz zadovoljstva", tvrdi.

Modnu reviju "Escade" u hotelu *Intercontinental* prošli mjesec, jedan domaći uglednik opisao je kao "obožavanje misterija kapitalizma". Tvrdi, da je "Zagreb u ognjici".

Donekle, to je točno. Kapitalizam jest postao kult, pojava koju se obožava. Na Zapadu, kapitalizam je masovna religija, sa svim prednostima koje takav sustav nosi. Podešen na funkcioniranje sa parlamentarnom demokracijom, uz zavidan nivo razvijenosti građanskog društva - zadnjeg stadija povijesti, kako je zaključio razvikani Fukuyama - takav kapitalizam izgleda kao prilično podnošljiv ambijent za život. Kod nas, kapitalizam je pozitivna pojava samo za ezoteričnu manjinu sljedbenika koji imaju privilegiju uživati u njegovim dobrim stranama. Divlji kapitalisti obožavaju divlji kapitalizam, jer im jedino on donosi ekstraprofite. Mnogi će reći da je u pitanju latinoamerički model. Ta usporedba ima mnogo točnog u sebi. Masa je strašno osiromašena, i istraživanja pokazuju da oko 95 posto ljudi jedva sastavlja kraj s krajem.

Na samom početku Ilice, tako, smješten je dućan u kojemu se prodaje najbolji svjetski porculan, "Rosenthali". Cijene su tri, četiri, pet puta veće no za *no name* porculan. No, oni koji drže do sebe, kupuju ovdje. Ispred izloga stoji zid s ciglama na koje su upisana imena žrtava i nestalih u ratu. Pogled na gomilu cigli, pobuđuje pomisao na smrt i trpljenje. Raskoš porculana oštro kontrastira dvije Hrvatske: jednu, koja je u ratu izgubila sve, i drugu, koja je (uglavnom, isto u ratu) sve stekla. Jedna je u "ognjici kapitalizma" i slavi život, druga je u "sivoj zoni" i bori se za opstanak. Od nacionalnog jedinstva, naglašeno snažnog za vrijeme rata, nacija se danas dijeli na dva sloja, bogate i siromašne. Profesor Josip Županov, sociolog, kaže da je početkom devedesetih nacionalna solidarnost bila na vrhu građanskih vrednota, ali se danas potiskuje: novac se vraća kao primarna vrijednost. Novac je ponovo Bog.

Ljudi s 24 noge

Nije možda zgoreg, dok gledamo mase ljudi pred izlozima (uvijek je pred njima mnoštvo ljudi) prisjetiti se već zaboravljenog Karla Marxa: "To što ja jesam i što mogu, nije dakle, određeno mojom individualnošću. Ja sam ružan, ali mogu kupiti najljepšu ženu. Dakle, ja nisam ružan, jer je djelovanje ružnoće, njena odbojna snaga, uništena pomoću novca. Ja sam - prema svojoj individualnosti - hrom, ali mi novac pribavlja 24 noge; dakle ja nisam hrom; ja sam rđav, nesavjestan, nepošten i glup čovjek, ali je novac cijenjen, dakie cijenjen je i njegov posjednik."

Oni koji voze BMW, objeduju iz "Rosenthaila" i odijevaju se, recimo, u Versaceove kreacije, doista danas, za mnoge djeluju kao inkarnacija savršenstva.

Kad smo već kod Versacea: boutique na Jelačićevu trgu u Zagrebu, gdje se prodaju njegove kolekcije, vjerojatno je najskuplja prodavaonica muške mode u Zagrebu. Muški sakoi koštaju od 3 do 6 tisuća kuna. Prevedeno na razumljivi ekvivalent, riječ je o tisuću do dvije tisuće njemačkih maraka. Prsluci koštaju oko 2 tisuće kuna, koliko i košulja. Konkretno, to znači da vam za jedno odijelo "od glave do pete Versace", treba preko 12 tisuća kuna - 3,5 tisuća njemačkih maraka. To je prosječna godišnja plaća prosječnog hrvatskog radnika. On, kao takav, vjerojatno ipak ne obožava misterij kapitalizma.

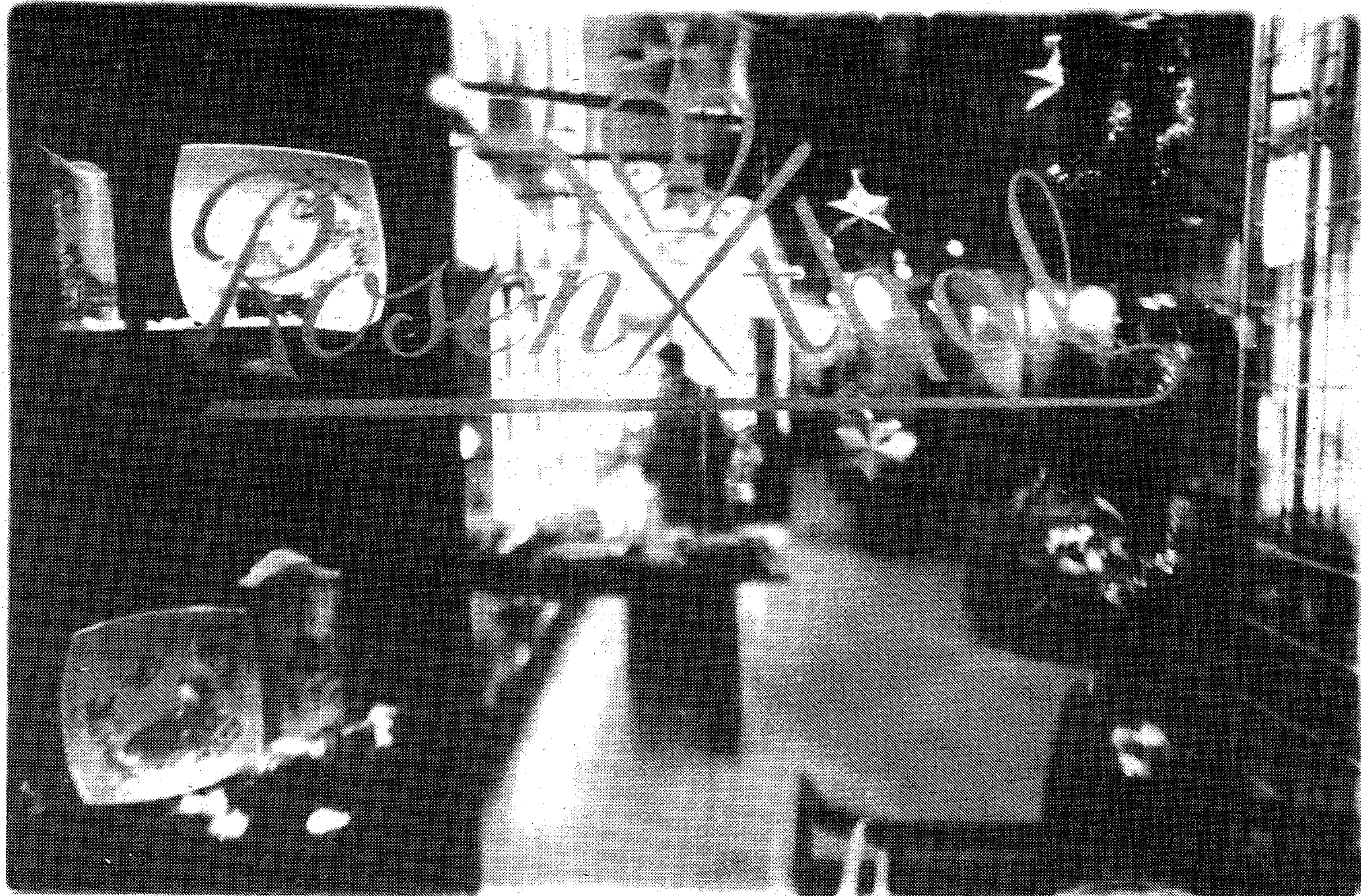
U velegradskom podzemlju

Ali klasa novih "buisnessmana" polako ipak raste. Profesor Županov, tvrdi da su istraživanja vrijednosnih orijentacija hrvatskih građana još osamdesetih godina pokazivala da se novac, iako isprva skriven kao motiv, u produbljenim fazama socioloških istraživanja još onda počeo pokazivati kao vodeći motiv djelovanja. Počeo se, po njegovu mišljenju, razvijati mentalitet građanskog društva: tome su doprinijeli imputi zapadnog svjetonazora, zahvaljujući otvorenim granicama i sezonskim navalama "gastarbajtera", ali i cijeli niz drugih faktora.

U vezi s tim pitanjima, zgodno je podsjetiti na jednu aktualnu sociološku dilemu: postoji li u Hrvatskoj srednja klasa? Ako ne postoji - a mnogi tvrde da je doista nema - tko kupuje sve te grozno skupe stvari? Profesor Županov mišljenja je da se

"Evropa" prestaje već na prvom katu, iznad izloga, i već par tramvajskih stanica daleko od centra grada. Za mnoge, ona - kao povijesna etapa - još nije ni započela

U centru Zagreba je sve više blještavih izloga: metropola ubrzano pokušava steći zapadni izgled. Na stare zgrade, prekrivene naslagama prašine i smoga, dograđuju se mramorna prizemlja, blješti mesing i kristal. Slavi se kapitalizam, a klasa novih bogataša demonstrira vlastitu, novostečenu moć. Iza raskošnih fasada, i u četvrtima izvan centra, ipak, nazire se tužno lice sadašnjice.

elegradskog nadzemlja

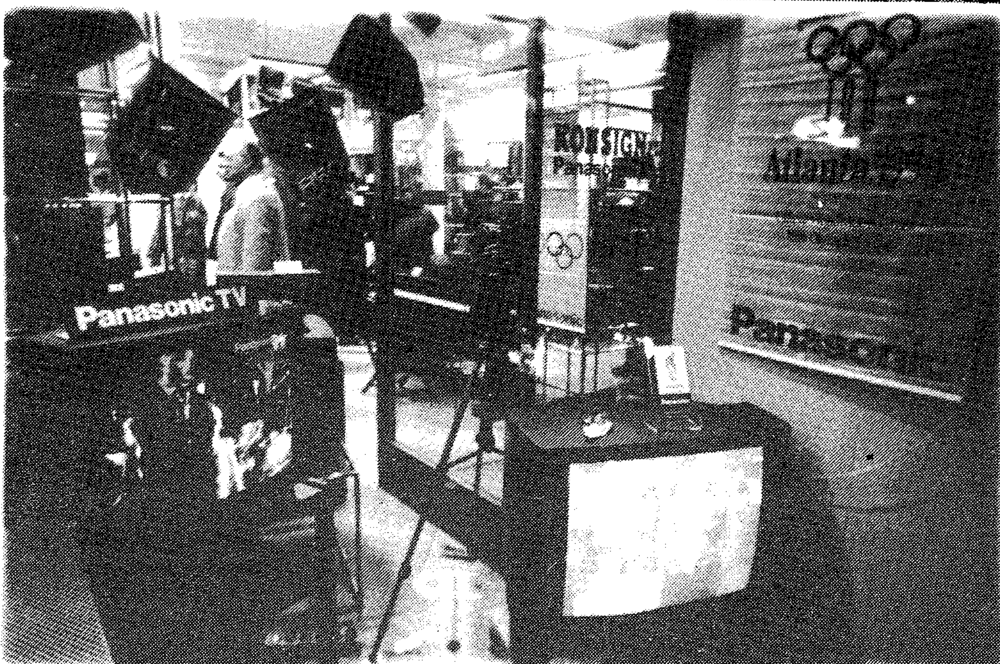

PHOTO N INOŠOVIĆ

kod nas ne može govoriti o puritanskoj, protestantskoj etici kapitalizma, na kojoj je, kroz generacije, stvarano bogatstvo i moć Zapada. Riječ je, ukratko, o uvjerenju da se poštenim radom pojedinaca, marljivim skupljanjem (sitnih) bogatstava, iskupljuju zemaljski grijesi, a Bog, nagrađujući poslovnim uspjehom marljive, zapravo stvara kapitalistički, poduzetnički duh, i u krajnjoj konzekvenci, nacionalno bogatstvo. Taj proces ide stoljećima, od reformacije naovamo. Nitko kod nas, po njegovu mišljenju - a teško je ne složiti se s njim - ne vjeruje da se poštenim radom može obogatiti. Svi žele na prečac. Pogledajmo, upućuje, naše nove bogataše. Jučer nisu imali ništa, a danas imaju sve. Svi vjeruju u snalaženje, zaobilazne puteve, bogatstvo na briznu. Po njegovu mišljenju te etike nikada kod nas nije bilo - a pesimistički tvrdi - nikada je neće ni biti. Stvarno, naša nova elita podsjeća na likove iz Buñuelove Mirande, u "Diskretnom šarmu buržoazije".

Spomenuti Versace, Escada, BMW i slična imena, predstavljaju i na "trulom Zapadu" "ime", "pojam", "etiketu" ili "marku". Po cijeni ne osobito pristupačnu, po statusu ekskluzivnu. I nije u tome problem - problem je što su ovdje nepristupačne i robe koje nemaju taj status. Blistavo, sjajno lice novog hrvatskog kapitalizma završava, na istoku, u Konjščinskoj ulici u Dubravi; na jugu tamo gdje je Balkan počinjao i za Krleže - kod Esplanade, ili neznatno niže. Estetika kapitalizma, tako prisutna u centru Zagreba, tek odavde, iz Dubrave, blista u punom sjaju.

Građevinsko dotjerivanje centra, pokazuje se tako, ima zapravo ideološku funkciju u temelju: na centru grada hoće se demonstrirati nova, partikularna hrvatska utopija, nasljednica bivšeg komunističkog očekivanja novog doba. Ljepota središta mora potisnuti u zaborav sivilo ostatka - ostatka koji se proteže od dijelova grada zahvaćenih intenzivnim radovima, na istok do Lipovca i na jug do Prevlake. Nisu u oštroj suprotnosti samo mrtvi i živi, kao ispred *Rosenthalla*, nego su i živi podijeljeni sve oštrijim barijerama.

Znanje nije moć

Iza novog lica grada, dakle, odvija se ubrzano prevrednovanje svih vrijednosti. Zahvaljujući poteškoćama velikih izdavačkih kuća, brojne knjižare u središtu grada bile su prinuđene zatvoriti svoja vrata. U njih su se uselili dućani koji prodaju konkurentniju robu od knjiga. Ni ova promjena nije slučajna: obrazovanje, znanje, erudicija - koji su diljem socijalističkog carstva, mora se priznati, zauzimali formalno dosta visoko mjesto u hijerarhijskoj ljestvici vrijednosti (jer su druge bile teže dostupne) sve više gube na značaju. Pragmatizam postaje filozofija dana. Vrijednost znanja jest marginalizirana, potvrđuje to i profesor Županov, ali dodaje da ni ranije stečena znanja nisu to bila u punom smislu te riječi. Po njegovu mišljenju radilo se o vrijednosti na papiru, koja ni ranije nije značila osobito mnogo, a sada znači još manje no onda. Tvrdi da je ipak riječ o, u osnovi, istoj situciji. Diploma je ranije samo bila izrazitije stavljena u funkciju društvene promocije, dok je danas manje značajna. Taj papir, kaže on, ne daje vam danas nikakve posebne izglede, ali je ipak potreban zbog društvene kompeticije. Ali nitko u nju ne vjeruje osobito mnogo: svi se okreću businessu, mešetarenju, i sivoj ekonomiji, a još uvijek velika navala na fakultete dijelom je objašnjiva, po njegovu mišljenju, nekim privilegijama koje idu uz studentski status: beneficijama u zdravstvu i prehrani, kod odgode vojne službe, isl. "U situaciji rata, taj status još uvijek nešto znači", dodaje. Vjerojatno i jest tako.

"U stvarnosti, 'odnosi vrijednosti koji se javljaju u razmjeni proizvoda rada u obliku robe nisu odnosi među stvarima, nego odnosi *među ljudskim bićima koja surađuju u njihovoj proizvodnji*. Građansko je ono društvo koje promeće odnose među ljudima i odnose među stvarima." reći će Gian Enrico Rusconi. Razlike u "cijenama roba", razlike su u vrijednostima ljudi. Malobrojni su bogati, lijepi, uspješni, kupuju jakne od 7 tisuća maraka i voze BMW-e sa 17 godina, imaju - po potrebi - 24 noge i 200 konjskih snaga... jer imaju dovoljno novca da ih kupe. Ostali... Ostali su materijal od kojeg se radi novac.

"Kao što krava proizvodi mlijeko, čovjek proizvodi novac", rekao bi čuveni Benjamin Franklin. Toga treba biti svjestan, uzmaka nema. Ah, kako je kapitalizam, u fantazijama mnogih, bio lijep pod socijalizmom!

Godine otpadnog življenja

Razgovarao: Velimir Rodić

U općoj gunguli nepostojanja zakonske regulative pokušava se, a ponekad i uspijeva uvesti razne visokotoksične otpade u Hrvatsku, kao što je to bio slučaj sa nekoliko tona "lož ulja" prije godinu dana

Gospodin **Ivan Pejković** jedan je od osnivača Zelene akcije, predsjednik Upravnog odbora komunalnog poduzeća ZGO, posrednik carinarnice u Zagrebu, te jedan od mnogih suradnika na projektu novoga Zakona o otpadu koji uskoro treba "proći" u Saboru, svakako je prava osoba za razgovor o nekim novim, uznemirujućim događanjima u Hrvatskoj. Poznajući optimizam i dobrohotnost svoga sugovornika očekivao sam i poneki ohrabrujući podatak. No, prosudite sami.

U posljednjih godinu dana novine uglavnom više ne pišu o stanju okoliša u Zagrebu. Da li to znači da je sve u redu?

Stanje je više nego katastrofalno. Najveći problem Zagreba su ispušni plinovi, odnosno visoka kontaminacija zraka. Imamo podatke o trovanju azbestom i olovom u pojedinim dijelovima grada. Niti jedna ispitna stanica za kontrolu zagađenja u gradu ne radi. Ako želimo te podatke moramo zamoliti naše poslovne partnere u inozemstvu da nam pošalju jedno svoje vozilo sa opremom. Kada se pokaže da su podaci katastrofalni, onda nas je to strah pokazati, a ako podaci idu službenim putem ili preko medija onda bivaju ili filtrirani ili mijenjani.

Kako se odražava nepostojanje zakonske regulative o zaštiti okoliša u praksi?

U toj općoj gunguli pokušava se, a ponekad i uspijeva, uvesti razne visokotoksične otpade u Hrvatsku, kao što je to bio slučaj sa nekoliko tona "lož ulja" prije godinu dana. Nijemci plaćaju po 20.000 DEM po toni takvog otpada samo da ga se riješe. Osječki je vodovod također uvezao opasne kemikalije sa namjerom, kako su kasnije obrazložili, "da ga se riješe". Kako? Još se ne zna.

Imate neke nove snimke u svojoj videoteci.

Nedavno sam, upravo na Sisvete, bio na smetlištu Jakuševac, kada su, u kratkom vremenu stigla tri kamiona. Jedan je izbacio hranu i odjeću humanitarne pomoći, drugi je izbacio privatni, ali zabranjeni glomazni otpad, a treći je kamion, bez ikakvih oznaka i bez registarske tablice istovario bolnički, kirurški otpad - bubrege za dijalizu, polupane vrećice krvi, stotinjak kilograma igala i drugog bolničkog otpada. Samo dvije minute nakon toga to je smeće nabijeno kompaktorom i nestalo je kao dokaz. Slučajno? To je samo jedan od mnogih malih slučajeva. Koliko je tek onih velikih, neotkrivenih?

Uskoro vam u Zagreb dolaze na razgovor Zeleni Šibenika i Zadra.

Da. Dolaze zbog projekta rješavanja vodovoda za ta dva grada. Autor tog projekta je šef kabineta predsjednika republike Jure Radić, a taj je projekt usvojen bez javne rasprave, dakle mimo propisa. Problem toga projekta je i to što on zadire u zaštićenu rijeku Krku, a svaki zahvat u taj dragulj je čin nasilja protiv prirode. HTV je, na primjer, regionalni program bacila na treći kanal, i to u vrijeme kada se na prva dva emitiraju visokogledane emisije, sa ciljem da informacije - koje su ionako filtrirane - o prosvjedu tih građana vidi što manje ljudi. Dok se šef Vlade Valentić "zalaže" za zelenu i plavu Hrvatsku, dotle šef kabineta predsjednika čini takvu kardinalnu pogrešku po tako deklariranu Hrvatsku. Slučajno?

Vama su još u prošlom sistemu prijetili?

Da, da. Kasno noću redovno mi je dolazila u stan milicija pood isprikom da imaju prijavu da se tu karta za novac i slično. Dugo su mi stizale i anonimne telefonske prijetnje, a milicija nikako nije stigla uključiti prisluškivač. Danas su, međutim, metode postale sofisticiranije. Ubace vam doušnika, koji onda traži slabu točku a sve sa ciljem da kontrolirtaju cijelu organizaciju i uruše je iznutra. Dobar vam je primjer Hrvatski savez zelenih. Kada je izbran predsjednik, devedeset posto članova nije ni znalo da će se Skupština uopće održati jer nisu niti bili obavješteni. U Statutu jasno piše da predsjednik ne smije biti stranički ekipirana osoba, a novoizabrani predsjednik Predrag Haramija to jest. To više nije ekologija, već služenje stranci ili političkom cilju.

> **Nije toliko važno šokirati građanstvo senzacionalističkim otkrićima, važno je djelovati i biti efikasan**

Novi je Zakon o otpadu pred izglasavanjem u Saboru.

Da li je pred izglasavanjem? On je za sada na drugom čitanju. Na tom su zakonu radili i strani i domaći stručnjaci i ocjenjujem da je on vrlo dobar. No baš zato što je dobar neće tako lako proći.

Zašto?

Postoje dvije struje. Postoje razni interesi pojedinaca koji ga ne žele prihvatiti. Uostalom, Republika Hrvatska je potpisnik mnogih međunarodnih ekoloških konvencija a jedina je koja plaća puni iznos carinskih daždbina na ekološke proizvode.

PHOTO VINOŽOLIĆ

Tko kontrolira velike zagađivače kod nas i tko su oni?

Ha, ha, tko ih kontrolira? Falsificiranje dokumenata kao u slučaju Plomin nije rijetkost. Upravo toga se bojimo, da će to sada učiniti i sa "Radićevom" Krkom. Pogledajte samo područje Kaštelanskog zaljeva. Tu su na svega desetak kilometara Mesopromet, Željezara, rezalište Brodospasa, dvije cementare, splitska pivovara, INA-Vinil i drugi, a nitko, ama baš nitko nema pročišćivače otpadnih voda. Nekoliko je puta u par posljednjih godina zatvarana čak i magistrala za Split, zbog curenja plina iz INA-Vinila. Zaštita na radu u toj tvornici je apsolutna nula - nema je. Kad se peru pogoni u INA-Vinilu, more u Kaštelanskom zaljevu je bijelo kao mlijeko. To je more sasvim mrtvo. Pomor ono malo ribe je svakodnevan. U krugu INA-Vinila se i dandanas nalazi radioaktivni otpad deponiran još u doba Rankovića. Pučanstvo je tamo temeljito izvarano na sve moguće načine u posljednjih par desetljeća i sada im je dosta.

Kako uopće dolazite do podataka?

Na razne načine. Tko koliko otpada proizvodi i gdje ga odlaže najčešće je "službena tajna poduzeća". U novome Zakonu to će biti javni podatak.

Kuda se odlaže radioaktivni otpad iz naših bolnica?

Radioaktivni otpad koji se raspada nakon kratkog vremena od par sati do par dana se spaljuje. Svaka bi bolnica trebala imati vlastitu spalionicu.

A što je sa onim radioaktivnim otpadom dugoga vremena raspada od nekoliko stotina godina. Gdje on odlazi?

Pa, mislim da bi morali biti zabrinuti jer službenih podataka nema. Odgovor bi mogli pokušati potražiti u Gospodarskoj komori.

O takvome bi otpadu trebao brinuti APO. Javnost uglavnom nije upoznata sa postojanjem te organizacije. Zašto je tome tako i što je u stvari APO?

APO znači Agencija za posebni otpad, i osnovana je upravo za takve otpatke kao što je i radioaktivni. Ali, APO se upravo time najmanje bavi. Ljudi iz APO-a pokušavaju progurati izgradnju nove velike spalionice u Zagrebu, ali javna ju je rasprava odbila. Mi ne želimo spalionicu sve dok ne bude jasno i glasno predočeno što će se tamo spaljivati. Čak ni upravni odbor ZGO-a ne može doći do tih podataka. Što će se, dakle, tamo spaljivati? Nitko ne zna. Odgovor bi mogao dati predsjednik njihovog Upravnog odbora Viktor Simončić, koji je inače, gle čuda, pomoćnik ministra graditeljstva i zaštite okoliša. On bi to svakako mogao znati.

Vidjeli smo da je ekologija opasan "sport". Koliko je prisutan strah?

Da, mnogo ljudi koji nešto znaju šute iz straha. No ima jedan važniji razlog zašto ne treba izazivati paniku alarmantnim podacima. Naime, ako stvorite paniku, to apsolutno ništa neće riješiti. Naprotiv, maknuće vas na prljav način, a na vaše mjesto dovest će poslušnika koji neće raditi ništa. Zato nije toliko važno šokirati građanstvo senzacionalnim otkrićima, važno je djelovati i biti efikasan. Mi znamo mnoge upravo nevjerojatne podatke, ali ne možemo ih dokazati. Čačkajući po projektu Krka, po Plominu, INA Vinilu vi zapravo zadirete u ekonomiju i profitabilnost države, a nijedna država vam to neće dopustiti.

Vi ste, dakle, u ringu s državom?

Mi se nalazimo u ringu sa našom državom ali ne zato da bi je pobijedili, već zato da bi je izoštrili i osnažili. Ona mora pružiti ruku zelenima jer bez njih ne može vratiti povjerenje izmanipuliranog i prevarenog pučanstva.

Mislite li da je to moguće? I da li to država uopće želi?

Svi zajedno smo ispod ozonske rupe, svi zajedno obolijevamo od raka kože i drugih bolesti, svi...

Da, ali bogme ne dijelimo svi zajedno njihov profit.

Točno, ali u svakom slučaju ne smijemo se predati, jer tek tada je kasno.

Afričke države osnovale međunarodne snage za zaštitu prirode

Posljednja runda pregovora o osnivanju međunarodnih snaga koje bi štitile prirodu i prirodna bogatstva zemalja istočne i južna Afrike uspješno je završena sredinom rujna ove godine u glavnom gradu Zambije, Lusaki. Predstavnici osam zemalja, uz sudjelovanje promatrača Sjedinjenih Država i Velike Britanije, kao i međunarodnih organizacija, dogovorili su osnivanje, prvih u svijetu, međunarodnih snaga za zaštitu prirode.

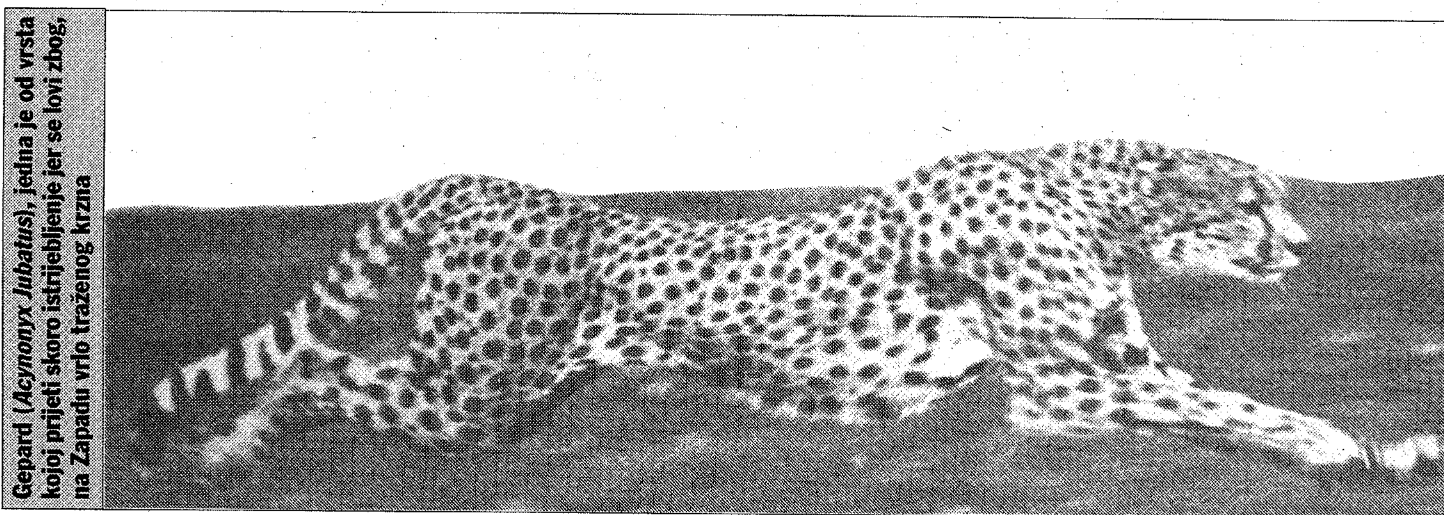
Cilj toga dogovora, poznatog pod nazivom *Lusaka Agreement*, je smanjenje i konačno eliminaranje ilegalne trgovina afričkim prirodnim bogatstvima. Podaci Interpola govore da je ilegalna trgovina biljnim i životinjskim vrstama prošle godine dosegla vrijednost od pet milijardi dolara, i jedini unosniji "posao" je trgovina narkoticima. Efekti tih aktivnosti posebno su uočljivi u Africi. U posljednjih 35 godina Afrika je izgubila gotovo 97 posto svoje populacije nosoroga i 90 posto populacije slonova, koji su u mnogim zemljama istrijebljeni. Potrošački zahtjevi iz razvijenih zemalja direktno su odgovorni za to smanjenje populacije, kao i za krijumčarenje primata, gmazova, rijetkih vrsta biljaka, te tropskog drveća.

Međunarodne Snage bi se trebale uspješnije boriti protiv međunarodnih sindikata krijumčara. Nije nikakva tajna da nekoordinirana nastojanja pojedinih država u toj borbi nisu donosile adekvatan rezultat, jer za razliku od nacionalnih snaga, krijumčari nisu sputani poštivanjem državnih granica, a često su koristili i neusklađenu zakonsku regulativu među afričkim zemljama. Ne treba posebno napominjati koliko takve akcije utječu na biološke, ali i ekonomske gubitke zemalja koje svoj ekonomski razvoj baziraju dobrim dijelom na eko-turizmu.

Snage će se sastojati od otprilike jednakog broja osoblja iz svake od zemalja potpisnica, a njihov glavni zadatak treba biti prikupljanje informacija o međunarodnom tržištu krijumčarene robe - u bliskoj suradnji sa Interpolom - kao i usklađivanje lista zaštićenih vrsta i drugih zakonskih akata između pojedinih država. Pripadnici snaga moraju biti izuzeti od svih političkih i vojnih aktivnosti, a u svim zemljama potpisnicama dobivaju kompletan imunitet i dozvolu da organiziraju i vode javne i tajne istraživačke aktivnosti. Snage će također koordinirati lokalne akcije u borbi protiv nezakonite trgovine biljnim i životinjskim vrstama.

Slijedeći korak, koji možemo očekivati uskoro, trebao bi biti osnivanje operativnih, terenskih snaga za borbu protiv krijumčara, a koje bi, kako se šuška, trebao voditi legendarni Richard Leakey. To je čovjek koji je preporodio kenijsku zaštitu prirode, kada je došavši prije desetak godina na čelo njihovog Ministarstva, najprije otpustio dvije trećine osoblja osumnjičenog za korupciju, a zatim uveo politiku "pucaj da ubiješ" u borbi sa organiziranim bandama krijumčara. Rezultat njegove aktivnosti jest službenih 350 ubijenih krijumčara i rast prihoda od kenijskog turizma za gotovo nevjerojatnih 750 posto.

Lusaka Agreement je također značajan i za implementaciju Konvencije o biološkoj raznolikosti iz Ria. Jedan od aktualnih problema o kome se upravo raspravlja na Bahamima jest pitanje prava na genetski materijal. Biotehnološka industrija na Zapadu svakodnevno povećava svoje zahtijeve za još neeksploatiranim vrstama iz divljine. Trenutno vlada trend ubrzanog prikupljanja genetskog materijala za upotrebu u industrijaliziranim zemljama, prije no što Afrika uspije efektivno implementirati odluke Konvencije. Taj proces se mora čim prije spriječiti, ne samo zbog ekonomske sigurnosti budućih afričkih generacija, već i kao genetski rezervoar koji će biti na korist čitavom čovječanstvu, a ne samo velikim kompanijama. Snage će imati mogućnost djelovanja i iznimno velike ovlasti i na tom području.

Gepard (*Acynonyx Jubatus*), jedna je od vrsta kojoj prijeti skoro istrijebljenje jer se lovi zbog, na Zapadu vrlo traženog krzna

Na realizaciji dogovora veliku pomoć afričkim zemljama pružile su UNEP i sekretarijat CITES-a, a vrijednost ovog dogovora u borbi za ugroženu prirodu je daleko šira od zaštite afričke divljine. Sličan dogovor već planiraju Sjedinjene Države i Kanada, a i kod nas bi se dalo porazmisliti o primjeni takve ideje, barem u zaštiti izuzetno vrijednog poplavnog područja Drave, koje se proteže kroz pet država, a zahtijeva hitnu intervenciju.

Igor Marković

Novi časopis - nove ideje?

Pojavio se još jedan časopis koji bi trebao pridonijeti popuni brojem relativno bogate, ali kvalitetom još uvijek presiromašne ponude časopisa koji se bave pitanjima zaštite okoliša u Hrvatskoj. Radi se o prvom broju Biltena zagrebačke Zelene Akcije, koji će, prema riječima glavnog urednika **Zorana Oštrića**, izlaziti četiri puta godišnje, a donositi će informacije iz rada Zelene Akcije, kao i veći broj stručnih članaka.

Tako u ovom broju možete čitati o zanimljivom prijedlogu Energetske sekcije - planu prekvalificiranja radnika velikih zagađivača u instalatere solarnih kolektora i slična "čista" zanimanja. Teorijski tekstovi su o mogućnostima korištenja elektronske komunikacije u radu nevladinih organizacija, kao i o zaštiti prirode. Predstavljen je i rad zagrepčanima (a i šire) dobro poznatog Zelenog Telefona, kao i uvod u kampanje jedne od najagresivnijih međunarodnih organizacija - Sea Shepherdsa. Bilten je financiran sredstvima *Regionalnog Centra za okoliš* iz Budimpešte i može se dobiti besplatno u prostorijama Zelene Akcije u Radničkoj cesti 22, ili pak putem telefona 610-951.

Bez ulaženja u analizu kvalitete biltena; to je nešto što moram prepustiti publici - jer sam i sam sudjelovao u njegovoj izradi, moram izdvojiti kvalitativan pomak u razmišljanju. Od uvodnika, preko zanimljivog polemizirajućeg teksta Sekcije mladih, pa do stručnih tekstova, kao crvena nit provlači se samokritični ton o nedostatku akcije. I zaista, ukoliko nevladine organizacije, a to vrijedi ne samo za Zelenu Akciju, žele aktivnije sudjelovati u donošenju političkih i drugih odluka od utjecaja na budućnost okoliša, kao i povratiti u javnosti poljuljani kredibilitet, morati će se više potruditi na konkretnom djelovanju, povratku na metode rada koje su kod nas zaboravljene - javne, protestne akcije, mitinge i demonstracije, a morati će se, bogami, i zamjeriti ponekom moćniku. Ili, da citiram tekst iz samog Biltena: "Treba zasukati rukave i nogavice i zagaziti u kaljužu. To smrdi i po život je opasno ali se mora obaviti. A što prije počnemo, to ćemo prije biti gotovi".

I.M.

BILTEN
Zelene akcije

BROJ 1
STUDENI 1994

Sadržaj

Zelena Akcija
- Intervju s našim predsjednicima
- Aktivnosti sekcija
- Zeleni Telefon

Hrvatska
- Savjetovanje u Bakru
- Zeleni Forum

Svijet
- Predstavljemo međunarodne NVO
- Fellowship program

Teorijski pristup
- Zaštita prirode
- E-mail

Izdavač *Zelena Akcija*
Radnička cesta 22,
41000 Zagreb,
telefon i fax (1) 610951,
Zeleni telefon (1) 611777
email za_zg@zamir-zg.ztn.zer.de
zelako@olimpus.irb.hr

Uređuje Uređivački odbor
Glavni urednik Zoran Oštrić
Grafički urednik Branko Vilus
Lay Out Igor Marković
Grafički prilozi stenicani dobrotom Rata
Tisak: Romocija d.o.o.

ZELENA AKCIJA NA RASPUĆU

Treba priznati da je dosadašnjim usmjerenjem na projekte zanemarena AKCIJA, zbog koje smo i osnovani.

Pred vama je, nakon dugih porođajnih muka, prvi broj Biltena Zelene akcije.

Po našim optimističkim predviđanjima, ubuduće će Bilten izlaziti četiri puta godišnje. Drugi broj predviđen je za veljaču, nakon Godišnje skupštine. Na taj način komunikacija sa članovima i javnosti postati će, uvjereni smo, mnogo kvalitetnija - potičući komunikaciju u oba smjera, potičući diskusiju.

Približava se peta godišnjica osnivanja Zelene Akcije Zagreb - bilo je to 27. siječnja 1990, u doba društvenih i političkih previranja i pripreme prvih slobodnih izbora u Hrvatskoj. Tjedan dana kasnije, ne zaboravimo, uz sudjelovanje naših predstavnika osnovan je i Savez zelenih Hrvatske (danas Hrvatski savez zelenih).

U burnim i djelomice tragičnim zbivanjima tokom ovih godina, Zelena Akcija je uspjela opstati kao jedna od najaktivnijih nevladinih organizacija za okoliš u Hrvatskoj.

Rujna 1992. počeo je raditi Zeleni telefon, danas u javnosti najprisutniji dio Zelene Akcije. Pojedinci ili manje grupe radili su na raznolikim projektima o kojima je članstvo i javnost manje znalo. Postignuti su nemali uspjesi, od sudjelovanja naših članova u nizu međunarodnih aktivnosti do izdavanja pet knjiga (šesta izlazi uskoro!). Projekti su bili i glavni vid financiranja ukupnog rada Zelene Akcije (najviše iz *Regional Environmental Centre* iz Budimpešte, a iz Hrvatske gradska uprava Zagreba te sponzori iz privrede). Iako nije bilo masovnih akcija, kroz te je djelatnosti prošao relativno veliki broj članova Zelene Akcije i drugih aktivista.

Treba ipak priznati da je usmjerenjem na projekte zanemarena AKCIJA, zbog koje smo i osnovani. Ta se okolnost može shvatiti i opravdati, ali u svakom slučaju ne treba gubiti riječi o prošlosti. Zeleni moraju biti orijentirani na budućnost. Razdoblje do sjednice Skupštine trebalo bi biti iskorišteno za diskusiju o strategiji rada Zelene Akcije i formuliranje strateških ciljeva u slijedeće dvije godine.

Zelena Akcija je u svojem razvoju došla do točke na kojoj je nužno napraviti novi skok u kvaliteti rada i organizacije. Tko stoji na mjestu, zaostaje!

Evo nekoliko ciljeva za slijedeće dvije godine, koji mi se čine bitnim:

1) Povećanje broja članova. Oni su izvor novih ideja i interesa, izvor aktivista te preko članarine financiraju rad.

2) Stalna nazočnost u javnosti preko konferencija za tisak, slanja otvorenih pisama, tribina, radio i TV emisija, simboličkih akcija, demonstracija i drugih javnih okupljanja. Prosječni građanin Zagreba (a kasnije i cijele Hrvatske!) mora znati što je Zelena Akcija i što radi!

3) Razvoj financijske samostalnosti. To podrazumijeva prihode od članarina i vlastitih djelatnosti, nezavisno od donora, sponzora i fondova. Pripremamo izradu i prodaju oslikanih platnenih vrećica, a na proljeće T-majica...

4) Unapređivanje stručne baze djelatnosti. Osnivanje Savjeta Zelene Akcije i njegovi redoviti sastanci svaka dva do tri mjeseca. Organizacija okruglih stolova i drugih oblika komunikacije stručnjaka.

5) Osmišljavanje nekoliko kampanja vezanih uz temeljne probleme zaštite okoliša u Zagrebu i Hrvatskoj, na kojima će se raditi stalno i sistematski povezujući pojedinačne akcije. Jedna od ključnih kampanja mora biti za osnivanje samostalnog Ministarstva zaštite okoliša!

Na tragu takvih razmišljanja, osnovana je Sekcija za marketing i informiranje Zelene akcije, čiji je prvi vidljivi proizvod ovaj Bilten. Bit ćemo zahvalni za sve ideje, inicijative i kritike!

U prilogu ovom Biltenu, članovi će naći upisnice i uplatnice za 1995. godinu. Ukoliko ste bili član prije ove godine, a sada želite članstvo obnoviti, molimo da nam pošaljete ispunjenu pristupnicu te da uplatite članarinu. Ukoliko ste već ispunili pristupnicu za ovu godinu, pošaljite nam novu samo ako je došlo do promjene nekih podataka.

Obratite nam se slobodno sa svim pitanjima, idejama, prijedlozima!

Zoran Oštrić

PROEKO - Prvi elektronski servis zaštite okoliša

Na Hrvatskoj akademskoj i istraživačkoj mreži CARNet, na zagrebačkom Srcu je otvorena diskusijska lista za pitanja zaštite okoliša. Taj projekt je djelo Pokreta prijatelja prirode Lijepa Naša, preciznije velikog entuzijasta elektronske komunikacije, inženjera **Bogomira Miloševića**. Na žalost, uprkos njegovom ogromnom zalaganju i velikoj želji da se nevladine organizacije bolje povežu, u posljednjih tjedan dana nije se na listi pokazala niti jedna poruka. Očekivana diskusija vjerojatno će i dalje izostajati, sve dok se na dovoljno utjecajnim mjestima u svim većim nevladinim organizacijama, a o državnim institucijama da i ne govorim, nalaze ljudi za koje je modem nešto što proizvodi poruke, i dok pokušaji komuniciranja na taj, u svijetu opće prihvaćen način, budu dočekivani uz iščuđavanje i podsmijeh.

U nadi da ipak postoje ljudi koji žele diskutirati na taj način, da bi se pretplatilo na listu potrebno je poslati poruku

subscribe proeko <ime i prezime> na adresu **listproc@smile.srce.hr**

I.M.

Deset godina nakon Bhopala

Dok se cijeli svijet prisjeća jedne od najvećih industrijskih tragedija, Greenpeace je objavio studiju koja pokazuje da će incidenti u kemijskoj industriji postajati sve učestalija pojava zbog transfera prljave tehnologije sa Sjevera na Jug. Drugoga prosinca 1984, preko 2500 stanovnika gradića Bhopala u Indiji, umrlo je uslijed curenja metil-izocijanata iz tvornice pesticida. Umjesto da se iz te nesreće izvuku pouke, tvrdi Greenpeaceov izvještaj, situacija je danas još gora. Upotreba visoko toksičnih kemikalija u industriji višestruko se pojačala, i to isključivo u slabo razvijenim zemljama. Izvještaj poziva i na globalnu zabranu liste "kemikalija ubojica" - kompilacija svih supstanci koje su iz razloga zaštite okoliša i/ilio zdravlja ljudi već zabranjene u nekoj od zemalja svijeta. "To su kemikalije koje ne služe globalnom napretku", rekao je Topsy Jewell iz Greenpeacea. "Zapravo, eliminiranje tih kemikalija iz industrije je najmanje što možemo učiniti da spriječimo katastrofe slične Bhopalskoj".

Azija i Latinska Amerika su prava Meka za rastuću kemijsku industriju. U oba područja incidenti su u velikom porastu, a državno kontrolirani mediji priječe pristup javnosti do tih informacija. Gotovo sve multinacionalne kompanije umjesto istraživanja alternativnih tehnologija jednostavno sele svoju prljavu proizvodnju u zemlje u razvoju, uvijek, naravno, tražeći zakonske klauzule po kojima nisu odgovorne za eventualne incidente. Zakonska zabrana proizvodnje nekih produkata (primjerice DDT-a) za posljedicu ima samo prijenos kompletnog proizvodnog procesa na Jug - tako da je, paradoksalno, od 1988 naovamo broj tvornica koje proizvode zabranjene kemikalije u porastu. Jedan od posljednjih primjera jest pokušaj transfera tvornice klor-alkala iz Danske u Pakistan. Tvornica je nedavno zatvorena u Danskoj nakon javnih protesta zbog velike kontaminacije živom. (Nevjerojatno velike količine žive nađene su nedavno i u Amazoni, iako im se porijeklo ne zna). Pakistanske nevladine organizacije su upozorile Vladu na taj problem i, barem za sada, dogovor o transferu otpada.

Kakve to veze ima s nama? Naši mediji nisu se posebno osvrnuli na tu tragičnu godišnjicu, što samo pokazuje da ćemo informacije iz svijeta - čak i daleko važnije od ove - i dalje primati na kapaljku. Obilježavanja tog događaja, a to ide na dušu nevladinim organizacijama, nije bilo. Nikakvog. Širom svijeta organizirani su protestni skupovi i happeninzi - samo u Sjedinjenim Državama na raznim manifestacijama sudjelovalo je više stotina tisuća ljudi, a prilika je iskorištena i u zemljama u razvoju da se ukaže na lokalne probleme. Zar se zaista i kod nas nije moglo povezati taj nesretni datum sa akcijama za zatvaranje velikih zagađivača? Barem sa zahtjevima za veću informiranost javnosti o njihovom radu. Ili za konstruktivnu raspravu o prijedlogu Zakona o otpadu, koji je direktno povezan sa proizvodnim procesima.

Ili se zbivanja u tamo nekakvom svijetu, ako se ne bave Hrvatskom nas ne tiču?

I.M.

Baby, don't cry

Piše: Nina DOMAZET

Možda zvuči začuđujuće, ali činjenica je da još uvijek ima muškaraca koji misle da žene treba tući, i ako to ne budu činili one neće biti "poslušne" u obavljanju svojih "dužnosti". Kakav grozan šovinistički lapsus! A koliko tek žena na pragu 21. stoljeća pati zbog toga? Muškarci su oduvijek bili u dominantnom položaju spram ženama, kojima je uglavnom dodijeljivana nedovoljno cijenjena uloga majke i domaćice. Dominantniji tjelesnom snagom i odgojem koji ih je učio da ne budu "mlakonje", društvo od njih traži potvrdu onoga što drži odlikama "pravog muškarca". U te odlike vjerojatno bi se mogle ubrojiti hrabrost, karijerizam, mačizam, veća agresivnost u nastupu u odnosu na suprotni spol, inicijativa, takozvana "boys don't cry" formula... Sve su to uvriježeni obrasci dokazivanja koji se gomilaju već stoljećima. Takva očekivanja mogu proizvesti frustracije, osjećaj nemoći, ili pak ne daju dovoljno slobode istinskoj osobnosti muškarca, a to se može (i ne mora) odraziti kao nasilje nad ženom i djetetom.

Besposlenost, alkoholizam (potvrđeno je da muškarci upravo u pijanom stanju najčešće tuku svoje žene) i drugi socijalni problemi samo povećavaju prisutnost nasilja. Prisutan je i slučaj da su nasilnici u djetinjstvu bili zlostavljani u obitelji ili su imali ulogu svjedoka kad je otac tukao majku. Tako su u djetinjstvu naučili da je nasilje nad slabijim članovima obitelji jedan od mogućih načina za rasterećenje stresnih raspoloženja, straha, ljutnje i drugih negativnih čustava. Kao odrasli oni svoje nasilno ponašanje ne vide kao svoj problem, već kao problem svoje žene i/ili djeteta - nasilnik uvijek nađe tisuću dobrih razloga za napad.

"Žene vole da ih se tuče"

Čak i društvo kroz medije posredno potiče ionako postojeću mizoginiju. Prisjetite se samo mučnih scena sirovog sexa nalik na silovanje, nezamjenjivog u jugo-filmu. Muškarac u seksualnoj žudnji brutalno šapama nasrće na ženu koja po scenariju glumi da je upravo taj nasilni pristup strašno uzbuđuje. Povucite paralelu sa čestim stavom nasilnika kako žene vole da ih se tuče i da u tome mazohistički uživaju, što je naravno - glupost. Susan Schechter, autorica knjige "Žene i muško nasilje", u intervjuu za časopis "Ms", kaže: "Žene vole svoje partnere, ali kod mnogih pretučenih žena ovo se vremenom mijenja. Tipično je da se, čim žena shvati da živi s odista nasilnom osobom, veći dio ljubavi pretvori u mržnju. Osim toga, ono što ona voli nije nasilje već lijepi trenuci, momenti u kojima nije nasilan. Ona želi odnos bez nasilja".

Taj se stereotip preselio i u hrvatsku kinematografiju. Dokaz je scena silovanja zabilježena na vrpci novijeg hrvatskog filma ispolitiziranog tipa: silovatelj je Srbin, što ne mijenja mnogo, jer praksa rada sa zlostavljanim ženama pokazuje da svaki muškarac - bez obzira na nacionalnost, dob, rasu, socijalni ili materijalni status - može biti nasilnik, što naravno ovisi o mnogo čemu.

Kako društvo reagira na nasilje nad ženama i djecom? Ne reagira ili reagira nedovoljno efektno da spriječi ili prekine nasilje i primjereno kazni počinitelja. Miriam, volonterka SOS telefona u Ljubljani, kaže: "Centri za socijalnu skrb, kojima se žene obraćaju za pomoć, teže mirenju partnera, što u slučaju nasilja nije rješenje jer vraćanjem u dom nakon nekog vremena žena najčešće opet postaje žrtvom. Više sluha za problem ima policija kojoj često nije dovoljan poziv u pomoć žene žrtve već reagiraju kada im se mi, sa SOS telefona obratimo i upozorimo na istinsku opasnost koja prijeti ženi."

> Žene vole svoje partnere, ali kod mnogih pretučenih žena ovo se vremenom mijenja. Tipično je da se, čim žena shvati da živi s odista nasilnom osobom, veći dio ljubavi pretvori u mržnju. Osim toga, ono što ona voli nije nasilje već lijepi trenuci, momenti u kojima nije nasilan. Ona želi odnos bez nasilja

Nasilje - u svakoj petoj obitelji

Ženu se optužuje da je nasilje sama isprovocirala i da zato sama mora snositi posljedice. Na taj način društvo sa sebe skida svu odgovornost i proglašava nepotrebnim oblike zaštite od nasilja. Upravo zbog takvog stava društva, dobrovoljne skupine žena, feministkinja, angažiraju se nastojeći pomoći ženi i djetetu, žrtvama muškog nasilja, bilo u obitelji ili u partnerskim vezama.

Jedna od tih skupina je i "Društvo SOS telefon za ženske in otroke žrtve nasilja" koje djeluje u Ljubljani. Telefon je osnovan u listopadu 1989., sedam mjeseci nakon pokretanja istovjetnog projekta u Zagrebu. Inicijativu je dala lezbijska feministička skupina "Lilit", da bi se volonterke dvije godine kasnije registrirale kao društvo i dobile prostor od SSO Slovenije i financijsku potporu od grada. Reakcija na telefon bila je pozitivna, a mogle su zaposliti i jednu osobu. O sadašnjoj suradnji s medijima Miriam kaže: "Imamo dobar kontakt sa medijima. Novine najčešće šalju novinarke jer su one kao žene samim tim naklonjenije našoj djelatnosti. Uz pomoć podataka koje dobivaju od nas, pišu pozitivne tekstove, što pomaže internacionalizaciji problema nasilja u obiteljima u Sloveniji." Ljubljanski SOS jedini je telefon u Sloveniji koji se bavi tim problemom i nastoji konkretno pomoći, dok druge linije probleme rješavaju razgovorom ili kanaliziraju pozive SOS-u ako se radi o nasilju. Po ocjeni volonterki koje primaju ukupno 20-30 poziva tjedno, nasilje je prisutno u svakoj petoj slovenskoj obitelji.

Problem je uvijek u financijama

Ženama i djeci potpuno se vjeruje i omogućava anoniman razgovor, kao i eventualan razgovor u četri oka. SOS telefon posreduje dajući žrtvama informacije o institucijama koje bi im mogle ili morale pomoći (policija, centri za socijalnu skrb, pravna pomoć, psihološka savjetovališta). Isto tako organiziraju hitan smještaj žrtvama silovanja i brinu za ispravnost postupka od prijave silovanja na dalje. U trenutku osnivanja SOS telefon obavio je dvije ankete o nasilju u obitelji, jednu u suradnji s grupom "Lilit", drugu u suradnji s Institutom za kriminologiju, kao i manje intervjue sa ženama koje nisu bile žrtve nasilja. Svrha njihove istraživačke djelatnosti je saznati kako ljudi razumjevaju taj problem i kako se, po njihovom mišljenju, treba pomoći žrtvama. Ti podaci su osnova za smisleno razvijanje pomoći.

Rad na telefonu pokazao je sljedeće: 1. nasilje seže od psihičkog pritiska preko materijalnog iskorištavanja sve do teških tjelesnih povreda, silovanja, pa i do ubojstava; 2. krug nasilja nikad se ne prekida sam od sebe, bez odlučnosti žrtve da iz njega istupi; 3. žrtve nasilja u društvenim institucijama često ne nailaze na razumijevanje i ne dobijaju potrebnu pomoć; 4. potrebne su drastične promjene zakonskih pravila po pitanju kažnjavanja počinitelja i tretmana žrtve.

Na pitanje koliko rad na SOS-u djeluje frustrirajuće na nju, Miriam odgovara: "Radim već pet godina na liniji, tako da znam što poduzeti kad zove ugrožena žena. Frustrira me jedino kad nisam u mogućnosti pomoći joj dovoljno, uglavnom zbog vanjskih okolnosti od kojih je najveći problem nepostojanje skloništa kakvo je zagrebačko. Imamo u planu osnivanje skloništa, no problem je uvijek u financijama jer država nema sluha za probleme s kojima se mi svakodnevno suočavamo."

Da je Sarajevo u posljednje vrijeme sve dalje od Zagreba, te da se iz njega putuje uvijek samo u jednom smjeru svjedoče svi oni koji su izašli. Grad što je postao simbolom patnje i evropske nemoći na izmaku 20. stoljeća naveden je u svim izdanjima svjetskih katastrofa kao mjesto neizbježne tragedije, citiran u vodičima suvremenih užasa koji cinizam određuju u ovom vremenu našim trajnim stanjem. U Sarajevu je uostalom Susan Sontag našla "idealan" prostor za Beckettove slike apsurda i konačnog gubitka nade, uz polemične komentare kako je ovaj ostavljeni grad ipak mnogo više znak promašenih politika i slabosti Zapada, no pozorište čekanja nevidljivih Godota.

Sarajevo se na svjetskim festivalima, izložbama, seminarima... "rasprodaje" odveć lako - na fotografijama, posterima, bedževima, pozornicama, u brojnim tekstovima, nekoliko puta iznova tiskanim knjigama, u svakodnevnim razgovorima, na svečanim večerama i prijemima. U posljednje vrijeme svatko se osjeća pozvan da nešto kaže, svatko ima svoj komentar stvarnosti i svatko je bio jedan od bespomoćnih pojedinaca koji se nekoliko proteklih godina nazivaju disidentima u ravnodušnoj Evropi. Popularnost teme privlači u svijetu brojne profesionalne umjetnike i dakako amatere koji s više ili manje smjelosti prikazuju na pozornicama, platnima, trakama... sva viđenja rata u zemljama na prostoru koji se popularno još uvijek naziva Balkanom. Između zvukova lažnih granata, sirena i vriskova sa scene, kilograma crvene boje i kilometara filmske trake izgovaraju se patetične fraze i prazne lamentacije nerijetko izvedene iz jeftinih klišeja. Sarajevo ostaje jednako tako bespomoćno kao i na početku s nekim pokušajima da se sve to na kratko zaboravi.

Jedan od njih je i predstava "Trojanskog rata neće biti" Jeana Giraudouxa, u nedjelju, 27. studenoga istodobno izvedena na pozornicama sarajevskog Kamernog teatra 55 i Satiričkog kazališta "Kerempuh" u Zagrebu. I dok su u Sarajevu te večeri Nada Đurevska, Ejla Bavčić, Emina Muftić, Venesa Glođo, Erliha Hadžović, Belma Tuzović, Senad Bašić, Dragan Jovičić, Admir Glamočak, Miodrag Trifunov, Nedžad Mulahuseinović, Rade Čolović i Šućrija Bojčić izgovarali dijaloge što posredno svjedoče o užasima ratovanja, u Zagrebu su u isto vrijeme, iste likove, sugestivno interpretirali studenti Akademije dramske umjetnosti.

Tridesetih godina ovog stoljeća francuski dramatičar Jean Giraudoux napisao je dramu koja se opire heroizmu mitskoga sjećanja, analizirajući trojanski rat iz izokrenute perspektive, u trenutku kada se on tek najavljuje. U optuživanju lažnosti antičkih junačkih ideala oslikava se mahnitost vremena u kojem Hektor, Odisej, Prijam, Kasandra, Hekuba ili Elena igraju posve druge uloge od onih što su zapisane u tragedijama ili epovima. Lakoća stila ne umanjuje već podcrtava apsurdnost situacije gdje se sloboda podaje nužnosti, a rat prijeti pogrešnim procjenama i krivim rečenicama. Uz pacifističke poruke, "Trojanskog rata neće biti" prosvjed je protiv nemoći onih što u presudnim trenucima ostaju ravnodušni. Zasigurno poput sarajevske, zagrebačka je predstava prepustila stvarnosti da odgovori na Giraudouxove dvojbe o (ne)mogućnosti trojanskog ratovanja, dok su gledatelji s pozornice prepoznavali svoju situaciju u nerješenim sudbinama izbezumljenih grčkih i trojanskih junaka. Povijesna kaotičnost u kojoj živimo učinila je pak dramu Jeana Giraudouxa o trojanskom ratu danas mnogo uvjerljivijom, čineći po naputcima iz teksta junakom svakoga tko pati i kojemu se upravo zbog njegove anonimnosti dimenzije tragedije pričinjaju većima.

U dva grada koja su na različite načine dotaknuta tragičnim zbivanjima Tomislav Durbešić je razvio prizore što vješto razaraju mitološke strukture izdvojenoga heroizma. I unatoč nespretnostima, nekim već viđenim scenskim rješenjima i neiskustvu mladih

KAZALIŠNI MOST ZAGREB-SARAJEVO

Hommage izgubljenom pojedincu

glumaca Durbešićeva predstava prikazana u Zagrebu vrlo efektno ispisuje hommage pojedincu izgubljenom u događajima na koje već dugo ne može utjecati. Ona je nešto poput privatne geste u doba kolektivne nesigurnosti koja bi barem na tren trebala učiniti uvjerljivim nadu kako je blokadu moguće preskočiti snagom scenskog izričaja. Koliko je to točno možda bi ponajbolje mogli posvjedočiti gledatelji u sarajevskom Kamernom teatru.

Giraudouxovi likovi na pozornici Satiričkoga kazališta "Kerempuh" nalazili su se te večeri negdje između očaja izvedenog iz nemogućih situacija i suspregnutog straha, u želji da se odupru nadolazećim katastrofama. Energijom koja je u ovom slučaju prelazila granice kazališnih okvira i koja zasigurno ne znači iz većine ispitnih predstava zagrebačke Akademije dramske umjetnosti, kao i za naše prilike također ne tako čestim glumačkim nadahnućem Andromahu, Helenu, Hekubu i ostale (anti)junake predočili su studenti Vanda Vujanić-šušnjar, Ecija Ojdanić, Nerma Kreso, Mirej Stanić, Bojana Novković, Mladen Vulić, Vinko Štefanac, Tvrtko Jurić, Samir Vujčić, Mario Mirković, Kristijan Ugrina i djevojčica Lana Kosić. Tekst o počecima trojanskoga rata poslužio im je da efektno oslikaju stvarnost i zajedno sa sarajevskim glumcima istraže svoje mjesto u ovim pogubnim povijesnim zbivanjima.

Mnogo više kao fenomen, no predstava kojoj su potrebne analitičke prosudbe, "Trojanskog rata neće biti" eksperiment je čiji učinak još nije ispitan. "U isti sat, u isti dan, u istoj ratnoj godini, iste rečenice mudroga dramskoga djela, govore, igraju, interpretiraju dva ansambla dramskih umjetnika i dvije Akademije teatra u dva grada, u dva kazališta, udaljenim, isprepletenim vojnim granicama. Ali igraju. Slučaj? Smišljeno htijenje duha i duše? Hir? Kako vam drago!", bilježi Tomislav Durbešić iz opkoljenoga Sarajeva.

Između zvukova lažnih granata, sirena i vriskova sa scene, kilograma crvene boje i kilometara filmske trake izgovaraju se patetične fraze i prazne lamentacije nerijetko izvedene iz jeftinih klišeja. Sarajevo ostaje jednako tako bespomoćno kao i na početku s nekim pokušajima da se sve to na kratko zaboravi

Jelena PETRIĆ

Ovo je vrijeme traženja

FOTO: IDE VAN HEININGEN

MIRNA ŽAGAR, MAPA ZAGREB

Kada je prije jedanaest godina počela s organizacijom Tjedna suvremenog plesa, vjerojatno nije ni pomišljala da će njena ustrajnost i ljubav za kazalište i ples uroditi uspjehom i značajnom pozicijom koju danas hrvatski suvremeni ples zauzima na karti evropskih kulturnih zbivanja. Danas je Mirna Žagar članica Informal European Theatre Meeting s centrom u Briselu, koje se bavi kazališnim producentstvom, u izvršnom je odboru Europen Mime Federation sa sjedištem u Amsterdamu, član je i baletne plesne asocijacije kanadske pokrajine British Colambia, te u umjetničkom savjetu koreografskog natjecanja Bagnolet. Osnivač je i Hrvatskog instituta za pokret i ples, te pokretač plesnih projekata u Hrvatskoj, u kojem su učestvovala i mnoga poznata imena evropskog suvremenog plesa.

Što je MAPAZ i kako je počeo?

MAPAZ je skraćenica za Moving Academy for Performing Arts Zagreb koju smo osmislili i pokrenuli kolega iz Amsterdama Ide van Heiningen i ja 1992. godine, upravo u želji da se što brže prebrodi nedostatak suvremenih izričajnih vještina, pa i u produkcijskom smislu. Danas je MAPA Network organizacija koja kroz svoje programe povezuje desetak evropskih gradova. Program pruža mogućnost individualnog pristupa, jer želimo da se infrastruktura ne gradi samo na jednom mjestu, već da je decentralizirana. I u drugim sredinama u Hrvatskoj postoje mladi, talentirani umjetnici kojima treba pružiti šansu. Postojanje povezanosti mreže MAPA centara otvara dodatnu mogućnost za međunarodnu kulturnu suradnju i prisutnost naših ljudi u inozemstvu. Samo ove godine bilo je desetak plesača iz Hrvatske u Berlinu, troje u Engleskoj...

Što želite i možete, u okviru HIPP-MAPAZ-a, postići na području autonomnosti umjetnika, njegovih prava, statusa i mogućnosti rada po evropskim standardima?

Umjetnik mora imati mogućnost birati gdje će, s kim i na koji način raditi, i tek tada može odgovarati za ono što je napravio. U situaciji kada je prisiljen zbog egzistencije svaštariti i raditi ono što mu se ne dopada, kada se osjeća napuštenim i nepotrebnim, automatski dolazi do radikalne degradacije njegove struke. Egzistira u uvjetima koji ga frustriraju, i nema prostora da djeluje, što je povezano i s činjenicom da na neki način ljudi nisu organizirani između sebe. Želimo stvoriti otvorenu i profesionalnu infrastrukturu koja će omogućiti mobilnost umjetnosti i propulzivniji protok ideja.

Gdje se ti nedostaci najviše osjećaju?

U suvremenom plesu, bez obzira na dugu tradiciju. Umjesto da se razvijao i u drugim sredinama, da je negdje ostavio traga, on se razvijao samo Zagrebu. Istovremeno, probuđen je ogroman interes za ples kroz naše međunarodne festivale. Ali, zbog neriješenog statusa profesije, plesači i koreografi počeli su se baviti raznim tečajevima da bi preživjeli, pa se to s vremenom pretvorilo u puko zarađivanje para. Nikad se nije odredila jedna scena ili adekvatan prostor gdje bi se moglo nesmetano raditi. I kada bi ga dobili, jedan od uvjeta da ostanu jest otvaranje tečajeva koji nisu bili u funkciji programa ansambla, već u funkciji egzistencije pojedinaca unutar ansambla, pa i ansambla samoga.

Hilde Teuches, bivši izvršni tajnik I.E.T.M., napisala je da će značajnu ulogu u daljnjem razvoju suvremenih izvođačkih umjetnosti u Hrvatskoj imati HIPP. Što se uspjelo napraviti?

Uspjeli smo kontinuirano raditi unatoč nepovoljnih financijskih i prostornih mogućnosti. Da imamo stalni prostor bilo bi više tih aktivnosti, kao što je, na primjer, bilo dovođenje vrhunskih inozemnih pedagoga da rade cijelo vrijeme rata. Mi smo se osnovali na samom početku agresije na Hrvatskoj, i vlade inozemnih stručnjaka tada nisu podržavale ideju da oni dođu u zemlju zahvaćenu ratom. Međutim, jer su uočavali potrebu za takvim jednim razvojem, sami umjetnici i pedagozi ustrajavali su na tome da ovdje postoji ogroman potencijal u smislu energije, talenta i volje mladih ljudi za rad i napredak.

Koji je cilj nedavno održanog seminara "Umjetnost komunikacije i managementa"?

Seminar na temu art managementa bio je više informativnog karaktera, da se ljudi upoznaju s našim problemima u organizaciji u kulturi. Problem postoji na svim razinama - u svakodnevnoj ljudskoj komunikaciji, u komuniciranju unutar struktura pa do komuniciranja sa stranim svijetom.

Imate li kakvih primjedbi na ustroj ministarstva?

Voljela bih vidjeti naše Ministarstvo ustrojeno kao zapadna što znači da oni nisu ti koji će odrediti koje modele preferirati i stvarati, već da prate procese i da ih znaju prepoznati u njihovoj funkcionalnosti, i da se napokon ostvari kontinuitet koji će jedino tada nešto i pružiti. Nije dovoljno udijeliti što se u određenom trenutku može, i pri tom priželjkivati da je to zadnji put. Najveći problem je dosadašnja česta promjena na mjestima donošenja važnih odluka, čime se procesi uvijek vraćaju na početak. Gotovo je nemoguće dugoročnije planirati, a to znači da nemamo budućnosti. Pojedini se projekti mogu ostvariti u potpunosti jedino ako se iskažu kao prioriteti kroz određeno vremensko trajanje - kratkoročno i dugoročno. Mi projekte imamo i za 1998. godinu. Znamo naše partnere i uvjete pod kojima ćemo s njima raditi, a ovdje ne znamo da li ćemo moći nastaviti idućeg mjeseca. Problem je jedino u funkcioniranju sistema i odabira.

Uskoro odlazite u Kanadu na nekoliko mjeseci. Znači li to da se prekida kontinuitet vaših projekata?

Moj odlazak u Kanadu ne znači da se prekida rad HIPP-MAPAZ-a. Program je zacrtan za iduću godinu i onu koja slijedi. Preostaje da ga moji suradnici Andrea Božić i Branka Cvjetičanin, u suradnji sa drugima okupljenima oko projekata, realiziraju. Olakotna je okolnost da su za dio projekta osigurana sredstva o čemu smo upravo dobili vijest iz Nizozemske. Naime, nizozemska je vlada u okviru programa MATRA izdvojila za funkcioniranje programa u Hrvatskoj i Češkoj u idućoj godini 1,3 milijuna guldena, što će nam omogućiti i započimanje siječanjskog programa riječkog kazališta Ivan Zajc u okviru seminara designa rasvjete i korištenja specijalnih efekata za kazalište, kao i pružanje logističke podrške za projekt Donaubaietta zagrebačkog HNK.

Ples danas nije isto što je bio jučer. Mijenjaju se stilovi, miješaju tehnike, interdisciplinarnost poprima sve više neizbježnu uvjetovanost za ono što se generalno naziva suvremeni ples. Što je novo, kako diše plesna umjetnost danas?

Danas su ples i kazalište pokreta skoro najprobitačnije forme, integrirane sa drugim umjetnostima. Temelje se na propitkivanju krajnjih granica fizičkih mogućnosti, energije, tehnologije. Bitan je pojedinac i kako sve to koristi. Postoji tendencija i autorskih predstava. Istina, ne može se govoriti o određenom dominantnom stilu i tehnici. Koriste se sve tehnike od baleta, tai chia do sportskih vještina. Stvara se nova generacija koja je okrenuta pronalaženju prostora za svoje ideje, i kako biti prepoznatljiv u odnosu na velikane koji dominiraju poput Jana Fabrea, Wim Vandekeybusa i ostalih koreografa flamanske škole koja je na trenutak zamijenila Francusku. Postoji još uvijek jak utjecaj američkog stila u smislu forme, iako u Americi trenutno i dalje dominiraju koreografi s kraja sedamdesetih godina i njihovi učenici. Treba proći neko vrijeme do pojave nove generacije. Ovo je vrijeme traženja.

U kojoj mjeri strani plesači i koreografi pomažu svojim iskustvom i koliko su zadovoljni uvjetima rada?

Na žalost, mi ne znamo iskoristiti dobru volju stranaca koji dolaze. Uvijek se pitamo za razlog njihova dolaska, a pritom zaboravljamo da u svijetu postoji velika solidarnost s profesijom, i bez obzira na postojanje vrlo oštre konkurencije ljudi se okupe oko zajedničkog interesa. U Zagreb je nedavno došla Kilina Cremona, jedna od najpoznatijih svjetskih koreografkinja i pedagoga. Dovela je svoje plesače i odvojila godinu dana da bi s našim ljudima radila. Uvjete na koje je naišla, daleko su ispod onih koje zaslužuje i koje je očekivala. Žalosno je vidjeti naše plesače koji nemaju mogućnosti izdvojiti osam sati za probe jer se moraju brinuti o svojoj egzistenciji koja najčešće i nije unutar profesije.

Što u ovom trenutku najviše priželjkujete?

Malo više tolerancije, dobre volje, optimizma i vjere u ono što radimo. Svojim suradnicima uvijek kažem da smo dio međunarodne umjetničke zajednice. I to što djelujemo i radimo u Hrvatskoj gdje su uvjeti teži nego što nam se čini da su vani, naš je odabir, a naša je odgovornost da svojim djelovanjem to mijenjamo. Radimo u Zagrebu, a dokazujemo se u radu i rezultatima s našim kolegama u inozemstvu, i stoga za nijansu lakše podnosimo svakodnevno sivilo koje nas okružuje.

Voljela bih vidjeti naše Ministarstvo ustrojeno kao zapadna što znači da oni nisu ti koji će odrediti koje modele preferirati i stvarati, već da prate procese i da ih znaju prepoznati u njihovoj funkcionalnosti, i da se napokon ostvari kontinuitet koji će jedino tada nešto i pružiti. Nije dovoljno udijeliti što se u određenom trenutku može, i pri tom priželjkivati da je to zadnji put

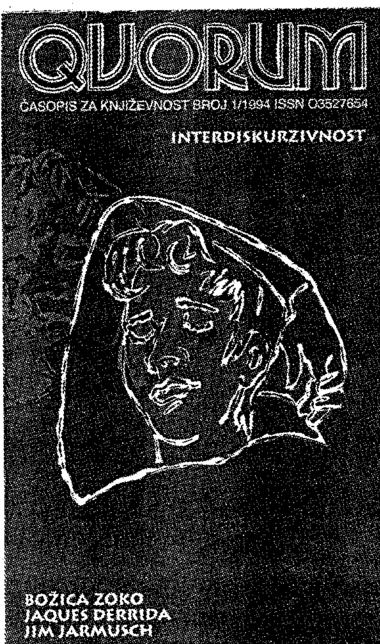
Alen ANIĆ

Napor neodustajanja

Ocjenjivati periodiku znači pro matrati glavu zmije čije tijelo počiva u bližoj ili daljoj prošlosti. Dakle, posve činjenične i nepatvorene zmije hrvatske književne periodike opet su se oglasile siktanjem novih riječi. Premda ih naše pamćenje spontano stavlja u mlade časopise, hoteći time oporeći vlastito starenje, "Gordogan" vuče petnaest godina dugačak rep iskustva, dok "Quorum", najmlađi časopis koji je uspio zadržati kontinuitet izlaženja broji respektabilnih godina. Promotrit ćemo ih jedan uz drugi, jer prostora za supostojanje uvijek i posvuda mora biti, i jednog prema drugom, ne zbog nekakvog suparništva već zbog činjenice da razlike čine indenitet.

"Gordogan" se opet pojavio kao dvobroj što pokazuje kontinuitet financijsko-izdavačkih poteškoća. Bilo kako bilo, trideset i osam brojeva "Gordogana" lijepa je serija i zloslutno izgleda odsutnost uobičajene najave sadržaja slijedećeg broja. Vizualno discipliniran, "Gordogan" je odustao od agresivne samoreklame na naslovnici, diskretnija rješenja nude boju cimeta, starije fotografije i sepiju uz ime časopisa koje nitko više i ne povezuje s dramom Radovana Ivšića. "Gordogan", nakon tematskog broja o Bruni Schulzu, ostaje vjeran formulaičnoj strukturi sadržaja, od većeg temata, preko anarhoidnije uređenog bloka do završnih recenzija, kao da je rođen odrastao, zreo i formiran. Tada se, doduše, smatrao časopisom za književnost, kulturu i sva društvena pitanja, da bi danas zaboravio na društvo, barem samodefinicijom. U odlučnosti pristupa sadržajima, ne osjećanju potrebe za samopromjenom, te širom orijentacijom na društvena pitanja, "Gordogan" zastupa sustavniji pristup u doba rasapa sustava. U njegovoj ozbiljnosti krije se vjera u koncepciju - "Gordogan" želi biti svojevrsnom institucijom, ali neovisnom, ozbiljnom i konkretnom institucijom. Riječima Stanka Andrića, "Gordogan" nudi dobru staru alternativu. Istina, on se bavi pomaknutim, "otkačenim" stvarima, zabranjenim mjestima hrvatske književnosti i restauracijom duhovnih prilika srednje Europe. Polemikama o nečemu što nadilazi strogo kulturnu problematiku svesuvremenom i obrnuto. "Gordogan" je lagano ahistoričan, časopis duga trajanja. Zato temat "Žuti zvuk: protupomak-Kandinski" iz zadnjeg broja drži i suvremenim i nadvremenim. Arnold Schonberg, skladatelj, umjetnik koji stvara u vremenu i Vasilij Kandinski, slikar, umjetnik prostora.

Prostora za supostojanje uvijek i posvuda mora biti, i jednog prema drugom, ne zbog nekakvog suparništva već zbog činjenice da razlike čine identitet

Dvojica suvremenika u prepisci i sporadičnom druženju, inovatori nakon kojih je njihova umjetnost izgledala konačno iscrpljenom, konačno konačnom. U "Novim rukopisima" pojavljuje se Pavao Pavičić s "Otvorenim pismom Slavi Raškoj", Ivo Žanić s prinosom antropologiji jugoslavenskih ratova, sjajnim esejem "Tajni život smrti", a valja istaknuti i prijevod zaključnog poglavlja knjige Arona Gureviča "Kategorije srednjovjekovne kulture", koja produžava tradiciju zanimanja za probleme kulturologije i nove, ovaj put ruske, historiografije. Tekstovi o Grillparzeru spominju zagubljenu raznolikost duhovnosti srednje Europe, u koju smješta i Hrvatsku. Recenzije su žanr kojima je "Gordogan" uvijek posvećivao mnogo pozornosti, pa u najboljem duhu potpunog i instruktivnog postavljanja promatranog djela, Boris B. Hrovat piše o "Periodičkom sistemu" Prima Levija, a Andrea Zlatar o autobiografiji Terezije Avilske.

"Quorum" se za razliku od "Gordogana" trudio poštovati načela slabih dominanti, hirovitije koncepcije i šire shvaćenog pojma kulture. "Quorumovo" ime jest i njegov program; on zahtijeva "najmanju potrebnu većinu od odabranih", on želi biti ne baš popularan, ali svakako čitan, on je popularni elitizam. "Quorum" pazi na svoj imidž, pomno dizajnira svoje tijelo, reklamira svoje vrline. Četrdeset i pet brojeva časopisa daju mu za pravo da istraje u svojem razigranom postojanju. Osim časopisa, edicija s više od pedeset naslova, važna je činjenica koju ne možemo zanemariti. Spomenimo da je "Quorum" oknjižavao mlade autore u doba kada su privatne i nezavisne naklade bile iznimka. Možda i zbog toga, premda to nikada nije želio, "Quorum" se prepoznaje kao časopis formatiran po generacijskom identitetu. Iako se deklarira kao časopis za književnost "Quorum" pojam književnosti shvaća frivolno široko razumijevajući ovdje tekstove grafita, historiografiju, filozofiju, rock izričaje, filmsku umjetnost i likovnu kulturu. Opće prožimanje srodnosti i naizglednih suprotnosti, žanrovski bastardizam i neopterećenost sustavom i poetikom, pomanjkanje čvrstih parametara i ostale slabe dominante "Quorumova" slaba su dominanta. S druge strane je neoznačena, neprepoznata ili ludička praznina kao preduvjet svakog napora artikuliranja nečega i odustajanja od njega. Dva u kratkom roku izdana broja opovrgavaju primisli o nadiđenosti takve anti-koncepcije. Zamor građe što shvaćamo kao materijalističku sintagmu za dekadenciju, okrenutost vlastitoj prošlosti i povijesti umjesto budućnosti i vitalnosti ne postoji. Književna proizvodnja predstavlja i najavljuje nove radove "Quorumovih" autora, elegantnom intrigantnošću nadasve plijeni nekoliko pjesama iz nove zbirke Delimira Rešickog "Knjiga o andelima". Nužnu različitost od ostatka književne produkcije nalazim i u predstavljenoj kratkoj prozi Krešimira Mićanovića sažetoj u zbirci "Vrtlar".

Kroz oba broja proteže se temat "Interdiskurzivnost" nastao na trećem stupnju studija književnosti u pripremi Vladimira Bitija. Četiri, prvi put prevedena teksta pod naslovom "Jezik/tijelo/svijest" propituju preplitanje diskurzivnih praksi međusobno i s nediskurzivnim praksama. Prostor uobičajeno odvojen za hrvatske kulturne djelatnike zauzeo je intervju s Milanom Miričem. "Quorumov" gost je i oksimoronski pseudofilozof Jackie Derrida. Prva kvorumovska mikstura tekstovnih tekstura jest temat "Pitanja poetika" u priredbi Božice Zoko. Tekst Ivice Županа u povodu nastupa Ivana Kožarića na Petom trijenalu hrvatskog kiparstva više je gordoganovski budući da nadilazi svoj povod i usmjerava se na kalcificiranu kulturnu žabokrečinu apelirajući da se osnuje Muzej suvremene umjetnosti, dakle poziva na nešto što pripada području društveno-političke moći. Temati o Jimu Jarmuschu i skupini "Death in June" popularno su elitno orijentirani. Kroz brojeve se provlači nepredvidiva nit vodilja, raskuštrani i razlomljini off line blok s radovima Branka Maleša i Ivana Rogića Nehajeva. Kao svaki mladić koji drži do sebe "Quorum" je besprijekorno upakiran u naslovnice s radovima Ivana Kožarića i Lovre Artukovića.

Premda ih razdvaja samo početnih pet godina "Quorum" i "Gordogan" dva su bitno različita časopisa. Težina "Gordogana" jest u nesumnjivom intelektualnom potencijalu i kredibilitetu stalnijih suradnika, danas već istaknutih intelektualaca, u sveobuhvatnoj obradi i promišljanju naizgled marginalnih fenomena kao što je gastronomija i, s druge strane, hrabrosti da se suoči i načne cijele kulturnopovijesne komplekse u za to nepovoljno doba, ne zaboravimo "Gordogan" dično nosi spomenicu Bijele knjige. Recenzije gordoganovih autora uspijevaju biti knjigom-predloškom i još ponešto više.

"Quorumova" vrlina jest ironija kao uvjet svake suvremene ozbiljnosti, jer ironija svjedoči o iskustvu stečenom do boli proživljenom spoznajom, pa istodobno funkcionira kao obrambeni zid vlastite kože. "Quorumova" koncepcija jest postmodernistički "anything goes" slogan, zato što je sve možda jedno, ali sigurno nije isto. "Quorum" je svjestan da imidž čini robni identitet, a u posredovanom svijetu robni identitet čini identitet uopće, pa zavodi čitatelja, dok "Gordogan" bira svojeg knjižarskog arhivara samozatajnim smiješkom.

Kako bi tek izgledala naša sve neperiodičnija periodika kada bi se uredničke koncepcije i anti-koncepcije mogle ostvariti bez mnoštva financijsko-izdavačkih kompromisa, možemo samo nagađati. Vjerujemo da će se uskoro pojaviti i novi krugovi koji će s razlogom htjeti opečatiti svoje doba.

Kruno LOKOTAR

Yugo,

Ako se ne varam, cijela je priča počela prije nešto više od godinu dana, za vrijeme jedne od konverzacija s Radovanom Devlićem. Pričalo se, kako to ovdje obično biva, o nekim idejama i nekim projektima od kojih na kraju malo što ostane. I tako, tokom tog razgovora netko je spomenuo strip album o Vukovaru i Radovan se zapalio za ideju. Radovanu se i inače nije teško zapaliti, kažu da su Rakovi takvi po horoskopu.

E sad, ako se dobro sjećam, jedan je od Radovanovih argumenata u prilog potrebe za takvim albumom bio taj da bi se album o Vukovaru mogao dobro prodati i vani, jer da u inozemstvu svi za taj grad znaju, da je Vukovar pojam. Moja je tvrdnja pak bila da, na stranu sve što Vukovar nama znači i na stranu oni kojima je posao ili kakav privatan interes da prate što se tute zbiva, prosječna vanjska raja u životu za Vukovar nije čula. Tu se Tata Brada zapalio da kako ne, a ja sam prisiljen nedostatkom dokaza ustuknuo pred njegovom rječitom obranom Vukovarske internacionalne slave. Mada, rekao sam sâm sebi, znam da sam u pravu. I pribilježio sam si u nekom zakutku lubanje prvom prilikom potražiti nešto što bi potkrijepilo moje tvrdnje.

I eto me, samo godinu i pol kasnije, da izložim što mislim i zašto baš tako. U proteklih sam nekoliko dana ponovo sistematski pregledao zadnja četiri godišta američkog mjesečnika "Comic Relief" i sada sam vam spreman predati rezultate. Nekoliko objašnjenja i upozorenja prije toga. "Comic Relief" je časopis koji, onima koje zanima komentatorska karikatura (editorial cartoon u izvorniku), štedi vrijeme i pare potrebne za prelistavanje silnih dnevnih novina koje izlaze u USA. Na jednom mjestu, naime, "Comic Relief" okuplja najbolje karikature prošlog mjeseca, zajedno s kolumnama nekih humorista i stripovima poput "Calvina & Hobbesa", "Outlanda" ili "Doonesburya". Prednosti smo već nabrojili, a i mana mu je, pogotovo kao izvoru materijala za jedan ovakav tekst, očita: on je samo izbor. Ipak, čini mi se da je uzorak materijala u CR-u vjeran pokazatelj tematskog te kritičkog stanja i kod nezastupljenih karikaturista, ako ni zbog čega drugoga onda zbog međusobnog nalikovanja većine objavljenih karikatura, pa sam mu spreman povjerovati i zaključke bazirati na onome što nudi.

Dakle...

...rat je prvo bio u Sloveniji. Kratko je trajao i nije previše mrtvih bilo. Američki karikaturisti, a s njima valjda i komentatori, prokomentirali su to gotovo jednoobrazno kao raspad Juge i prikvačili cijelu priču zbivanjima u CCCP-u. Tipičan je primjer karikature na kojoj su i Gorbačov i neprofilirani predstavnik Jugoslavije posuti osipom separatizma i komentiraju kako je sigurno nekakav virus uokolo. Za sam raspad Juge omiljena je metafora bio, a tko drugi - YUGO!

Na nizu crteža nalazimo tako Yugo kojem u vožnji svaki kotač otpada na svoju stranu, tvornicu Yugo koja sad proizvodi tenkove, Yuga s dva vozača i dva volana na suprotnim krajevima ili mehaničara koji drži akumulator "Slovenija" i klip "Hrvatska" i objašnjava vozaču Yuga da je, eto, bilo dijelova koji se nisu dali natraga u mašinu. Taj "najveći izvozni uspjeh" jugoslavenske industrije, ispraćan na prekooceanska putovanja s limenom glazbom, već smo u mnogim filmovima (najsvježije u "Vrani") vidjeli isprdan uzduž i poprijeko, a doza karikatura iz devedeset i prve rječito nam govori da je taj tutač bio sve po čemu je prosječan Amer uopće i čuo za Jugu. Ne da je za Hrvatsku čuo iole više.

Jedina karikatura na koju sam naišao, od stotinjak koliko je u četiri godine pokrilo zbivanja na našim prostorima - toliko ih je valjda za temu imalo samog Socksa Clintona - a koja se izričito bavi ratom u Hrvatskoj ona je Toma Tollesa: na njoj se dva Hrvata, pred baražnom vatrom skutreni iza improviziranog zaklona, pitaju kako da Georgea Busha uvjere da je Sad-

HITLER i olimpijada

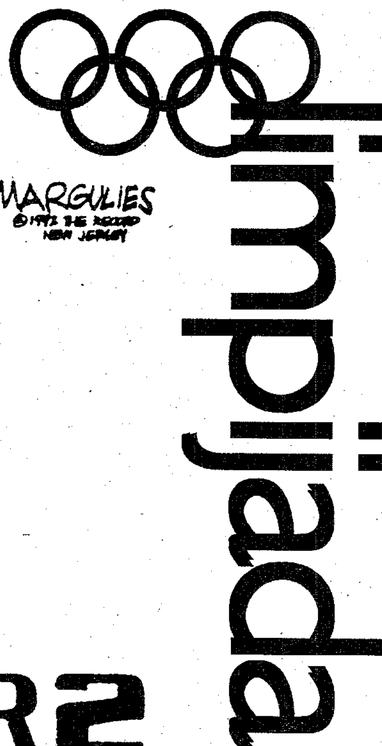
Razumljivo je: Bosna je samo redakcijski zadatak, ali Miami je dio njihove svijesti. Jer od neutralnih je humorista smijeha kao i koristi od neutralnih promatrača - malo

dam Hussein Srbin. I to je to. Sve ostale karikature iz razdoblja prije no što se rat proširio na Bosnu na cijelu situaciju imaju jedan jedini komentar - eto, još se jedna mala i nevažna državica raspala/raspada na još manje i nevažnije. Sve to kad nas se uopće udostoje komentirati. Pored tolikih važnijih tema, Bushovog deficita, Izraelskog/PLO sporazuma, KKK-a, izbora Clarencea Thomasa u Vrhovni sud itd, nije ni čudo da su se urednici "Comic Reliefa", osjetili ponukanim kao glavnu temu svog broja za studeni 1991. staviti "Karikaturisti potpuno zanemaruju građanski rat u Jugoslaviji".
(Digresija: Sjećam se jedne karikature iz ratnog perioda koju je kod nas prenio, čini mi se, "Vjesnik", dokazujući da svijet mari za nas. Na njoj se dva tipa skrivaju pred tenkom i pitaju - primjećujete li obrazac? - što li bi Busha natjeralo da im pomogne. "Velika nalazišta nafte", odgovor je. U "Vjesnikovoj" verziji cijela se stvar događa kod nas, a tenk je, of kors, JNA. U "Comic Reliefu" objavljena je ista karikatura, ali na tenku piše "Haićanska vojska". Jasno mi je da su "Vjesnikovi" urednici imali svojih razloga, tako da to tek spominjem, ne i kritiziram. 'Ajmo dalje!)
Zatim je rat u Hrvatskoj dospio do pat-pozicije koju svi tako dobro znamo i frka se pomaknula prema Bosni. Najprije smo mogli vidjeti nekoliko usputnih i ne naročito produhovljenih karikatura: malo o neučinkovitosti UN-a, malo paralela s Beirutom, malo prisjećanja na sarajevske Olimpijske igre s ratnim twistom... Ništa što i najnenadarenijem domaćem karikaturistu nije već prije palo na pamet. Onda dolazi veliki interes. U broju CR-a koji pokriva kolovoz 1992. (upućeniji će znati što se tada politički i vojno točno zbivalo, ja samo znam da se tada već tri mjeseca do Karima nije moglo telefonom ni pismom) bosanska zbivanja dobijaju pune četiri stranice.
Kakvo je jenkijevsko shvaćanje tadašnje situacije? Pa, usporedbe Srba s Hitlerom su prilično česte, kao i usporedbe s konclogorima i Varšavom; "etničko čišćenje" je popularan termin, a s njim u igru ulaze i svakojaki vicevi s deterdžentima i ukaljanošću krvlju; dosta se špota Busha zato što ne radi ništa, a našao se tu i vic s Exterminatorom 2, u kojem je X zamijenjen svastikom, a Schwarzenegger glumi Srbe. U slijedećim mjesecima vidimo malo tematskih inovacija. Bobby Fisher se pojavljuje jednom, nestanak Jugoslavije iz UN-a isto jednom, a na Bosnu se općenito pažnja svraća samo kad je se može povezati s nedjelotvornošću domaće (ili Evropskih) vlasti u sukobu s košarom somalijsko-balkansko-kojih-sve-ne problema. Početne četiri stranice Bosna više nikad neće doseći i morat će se zadovoljiti s karikaturom ili dvije po broju. Ponekad samo, kad se dogodi nešto novo krvavo ili kad urednicima ponestane domaćih tema, bosanski će rat dospjeti na jednu ili dvije strane. U međuvremenu, mediji će se baviti njima bližim i razumljivijim temama: NAFTA sporazumom, razvodom Charlesa i Diane ili ugroženošću pjegaste sove. I karikaturisti će se na tim temama, barem ako mene pitate, bolje iskazati. Ta razumljivo je: Bosna je samo redakcijski zadatak, Miami je dio njihove svijesti. Koliko bi naše satire o Whitewater aferi bile uspješne toliko i od njih možemo očekivati išta više od dajdžestiranog, simplificiranog pogleda na klanje udaljeno pola globusa.
Zaključimo. Vukovar, Radovane? Kao i domaći humor, on je stvar za lokalnu upotrebu. Vani ga i ne bi shvatili. Imaju oni svojih problema i svojih simbola. Mogli bismo im objašnjavati, možda i objasniti, ali čemu? Od neutralnih je humorista smijeha, kao i od neutralnih promatrača koristi. Malo. I ničija to greška nije. Problemi će se rješavati tamo gdje su i nastali, bilo kakvoj vanjskoj soluciji naša će antitijela naći prigovor.

P.S.
"Comic Relief" je dobar magazin i, da bih mu se odužio za ovo seciranje, prilažem adresu za sve koji se požele pretplatiti. Cijena je 35 US$ za dvanaest brojeva, a možete ih poslati na Comic Relief Subscriptions; PO Box 6606; Eureka, CA 95502; USA.

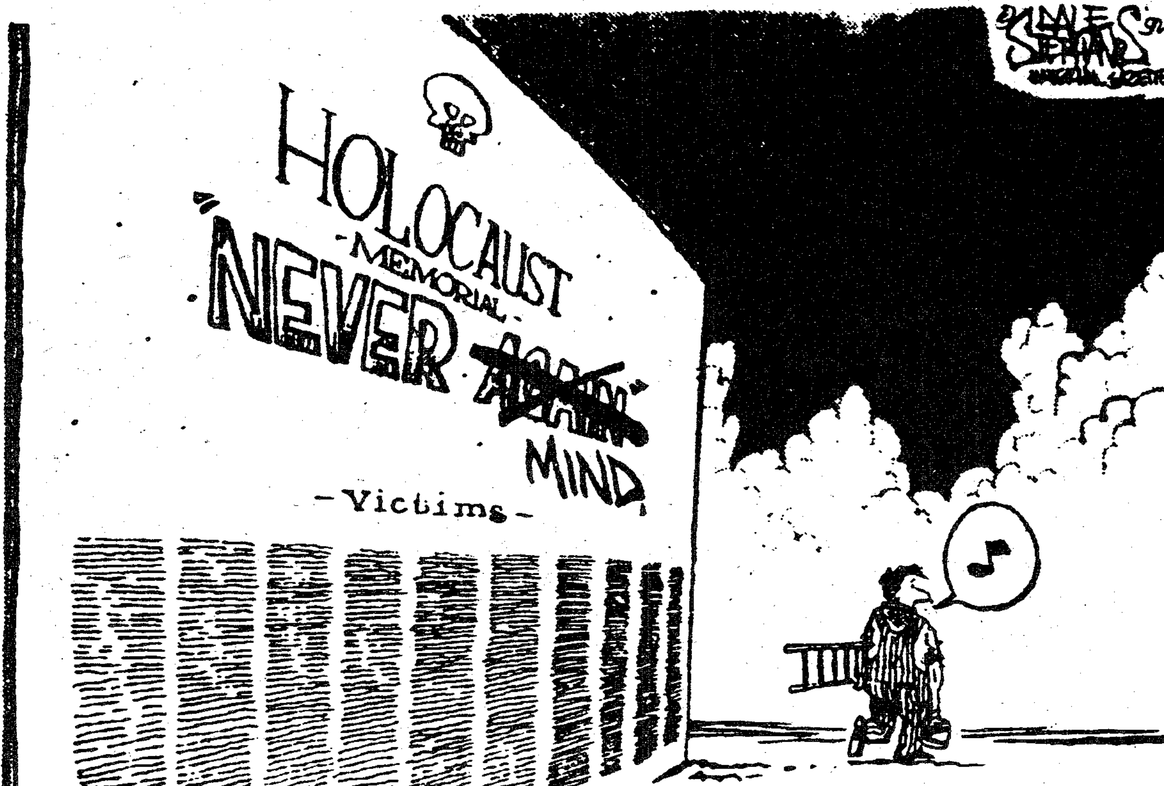
P.P.S.
Ako ste karikaturist, zanimat će vas da je CR zainteresiran za vaše radove. Šaljite ih na gornju adresu, samo s naznakom International Relief. Nešto i plaćaju.

Cecile QUINTAL

SERBIANS

(ili: koliko smo smiješni Amerima?)

STRIP NJUZ

Ako bih trebao izdvojiti strip-zbivanje koje me najviše iznenadilo/razveselilo od prošlog pisanja ovih vjestica, onda je to pojava prvog sveska "Usagi Yojimba". Pustolovine "zeca samuraja", kako je okršten u podnaslovu našeg izdanja (japanfrikovi znat će da je "yojimbo" tjelohranitelj, "usagi" je korektno preveden kao zec), mogu vam na prvi pogled izgledati kao strip za djecu - zato ih pogledajte po drugi put. Ovo crno-bijelo djelo Stana Sakaia, američkog Japanca, od svojeg je pojavljivanja 1984. privlačilo sve veću publiku svojom smjesom humora, drame, dokumentarnosti, dobrih priča te jednostavnih, sjajnih crteža pa u potpunosti zaslužuje i vašu pažnju. Znam da ovo zvuči kao bezočna reklama, ali "Usagi" je već nekoliko godina jedan od mojih najdražih stripova i mogu vam se zakleti da nećete lako naći strip kojeg biste jednako rado čitali vi i vaši klinci. Iako je 1993. Usagiju donijela i novu seriju, ovaj put u boji, i time put do još veće publike, mi ćemo u mjesečnom ritmu, ako izdavač "Bookglobe" izdrži, Usagia čitati crno bijelog još gotovo četiri godine. Zavidim vam na iskustvu otkrivanja.

Kad smo već zabrijali o stripovima koji nisu samo za djecu, dozvolite mi da pokroničarim i segment domaćeg strip-izdavalaštva kojeg sam dosad pomalo zanemarivao - dječji strip. Uz stare i provjerene Toma i Jerrya, kojima je upravo izašao Božićni broj (a kod istog izdavača, Borgisa, i Alan Ford s proslavom dvadesetpetogodišnjice), još se jedan idavač naveliko trsi popuniti zakutke u kioscima koji su ostali prazni prekidom dotoka robe iz Gornjeg Milanovca. Zagrebački AGM, naime, u dealu sa skandinavskim "Egmontom", već nešto više od pola godine uporno vraća Disneyevu momčad u dječje ručice. Pored matičnog lista "Miki Maus", u kojemu uz Mikija možemo naći i patka sada zvanog Paško, AGM je krenuo i s revijom "Disneyland", od drugog broja naziva promijenjenog, tko zna zašto, u "Disney i mi". Današnji nam se kiosci sve manje razlikuju od onih iz doba kad smo bili mali.

Dok ne zaboravim: treći i zadnji dio početka Cortoove sage, "Balade o slanom moru", također je ovih dana viđen po prodajnim mjestima. "Antibarbarus" se opametio pa, iako je crtež na sve tri naslovnice jednak, barem su boje podloge različite.

Koliko se čuje, novi bi se brojevi nekih rijetkih ptica mogli pojaviti u vremenu darivanja. "Patak", potpomognut vašim omiljenim "Arkzinom", sprema svoj dvadeset i drugi broj već za oko Božića. Da, da, ni šest mjeseci nije prošlo, a već novi "Patak". Znam da je nevjerojatno, ali glasine bivaju potvrđene sa svih strana. Novi bi "Patak" trebao zadržati svoj utovljeniji izgled od šezdeset i četiri stranice, a iduće bi se godine, ako suradnja s "Arkzinom" ispadne na obostrano zadovoljstvo, razbahatio s puna četiri nova broja. Zar vam srce ne preskoči koji otkucaj kad čujete takvo što? Zar toga gdje ima?

U Hrvatskoj je, nakon dugo vremena, čut (a može biti i viđen) Željko Pahek. Nakon karijere po bližim i daljim inozemstvima i jednog albuma izdanog na nekoliko svjetskih jezika (u SAD, ako se ne varam, u Nizozemskoj i Švabiji), Željko se s nepogrešivim tajmingom vratio u rodnu Županju baš kad su je opet malo granatirali. Nakon toga se dao u pregovore s Bernardom Radovčićem, izdavačem sve-samo-ne-popularnih "Citata", pa možda uskoro bude koji album i ode.

I "Stari mačak" ide za Božić. Kažu. I broj bi trebao biti specijalan. Kažu. Urednik, Vjeko Đaniš, na sve strane naručuje specijalne stripove s Božićnom temom, a broj će, kao i "Patak", na 64 stranice. Kažu. U novoj devedeset i petoj, pak, "Mačak" će ubrzati do mjesečnika. Kažu.

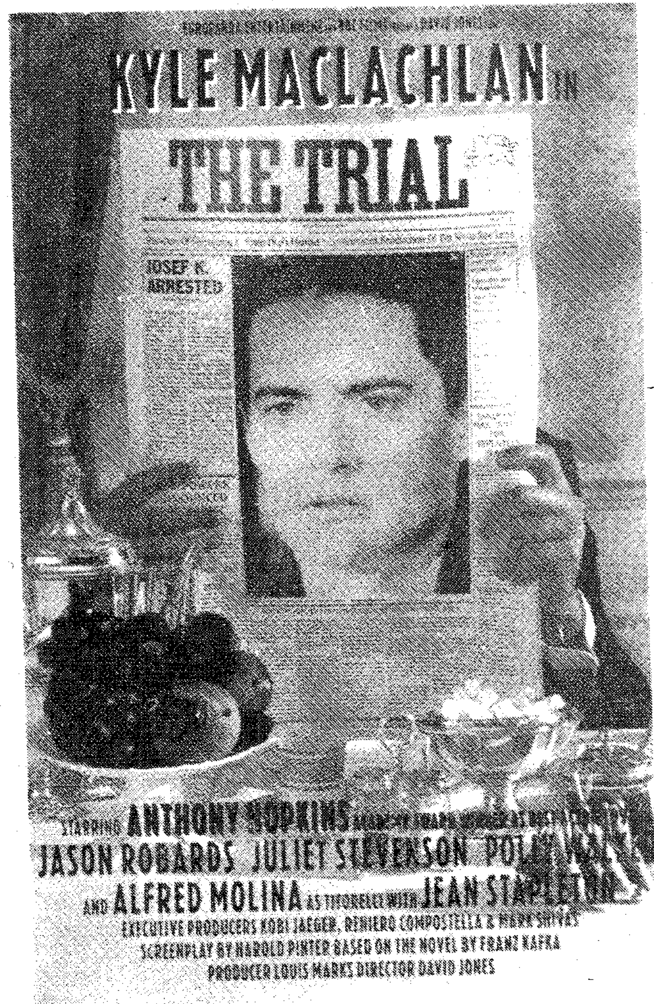
Salon stripa organiziraju, čini mi se, primabalerine. Nakon prvobitnih kontakata s Muzejskim prostorom, odgovorni u HDAS-u elegantno čekaju da ih dodijeljena im kustosica nazove. Imaju i oni doma telefone, ali su im se neki lončići, čini mi se, pobrkali.

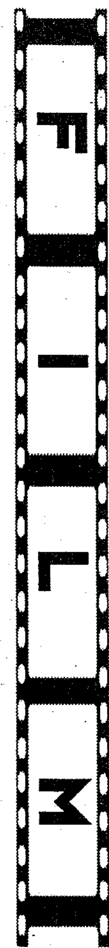
C. Q.

"P R O C E S"

Nema smisla ponavljati

Ekranizacija Davida Jonesa ostaje na razini bogato producirane lektire koja će se pokušati opravdati na tržištu zahvaljujući sjaju angažiranih zvijezda

Josefa K. mora da je netko oklevetao, jer je jednog jutra bio uhapšen iako nije ništa skrivio. Od ove rečenice do kraja Kafkinog romana "Proces", Josef K. pokušava shvatiti o kakvom se procesu radi, zbog čega je pokrenut, tko ga vodi, tko je tužitelj i sl. U oluji općih, dakle i apstraktnih zagonetaka, traži orijentir, sve do svoje nimalo apstraktne, fizičke smrti na samom kraju romana. Kako se tijekom romana ozbiljio Josefov problem nerazumljivog i otuđenog svijeta, tako je i Kafkino djelo postajalo sve širem krugu čitalaca razumljivije i prisnije. Duboko vlastit, a univerzalan svijet Franza Kafke danas je referentna, ali još uvijek uznemirujuća odrednica suvremenosti. Pojavivši se bez književnih otaca, ni ispod čije kabanice, Kafka je djelovao na sve, a ni na koga neposredno kao nastavljača. Naime, budući da nejasne zagonetke Kafkina djela nisu do danas razriješene, nisu osviještene i izgovorene, nisu stereotipizirane agresivnom hiperprodukcijom tumačenja i značenja. Tajna "Procesa" jednako je velika, izazov svekolikim gonetanjima. Donoseći tajnu značilo bi, otprilike, ne toliko ponoviti fabulu, koja je doduše neklasična i slaba, ali linearna, dakle vremenski poveziva na relaciji prije-poslije, već rekreirati totalitet kafkijanstva dan na siżejnoj razini, na razini mikrostrukture i subpercepcije. Iznaći, dakle, mediju imanentna stilska izražajna sredstva i njima ponoviti ili polemizirati s Kafkinim svijetom i svjetonazorom.

Prva ekranizacija "Procesa" glavom i bradom Orsona Wellesa ima s drugom ekranizacijom Davida Jonesa barem jednu dodirnu točku; film se prikazuje u zgradi na čijim stepenicama Joseph K. iliti Anthony Perkins stoji u prvoj verziji. Scenariji, potpisani od samog Wellesa za prvu, a od Harolda Pintera za drugu verziju, prilično su slični, ali filmovi su bitno različiti. Neosporni genij Orsona Wellesa nezahvalan je takmac svakom sineastu, posebice uz prednost prve ekranizacije koja je važno iscrpila dobar dio radnih mogućnosti, a koje, opet, nema smisla ponavljati.

Welles odabire crno-bijelu tehniku adekvatniju Kafkinom pismu bez boja, s ponekom napomenom o svjetlu i sjeni, rijetkih poredbi i atributa, a gotovo potpuno lišenom ekstremizma metafore. Jones sukladno ukusu šire publike bira meke boje zlatnog Praga. Welles fabulu situira u ekspresionističke plohe novih betonskih naselja i tvornica, siluete katedralnih tornjeva i tunele Kamenitih vrata Zagreba iz 1962. godine. Odlučuje se za nadvremeni i suvremeni, bezimeni grad uopće, nasuprot Jonesovom odabiru Kafki suvremenog Praga. Izrazita geometrijska kompozicija crno-bijelih ploha suprotstavljena je bidermajerskim interijerima sobe i baroknim birokratskim labirintima banke. Izuzetak u Jonesovom salonskom, dakle posrednom, tretmanu prostora su prostorije suda koji se nalazi posvuda, ponekad zasjeda u siromašnim dijelovima grada, povezan mračnim i vlažnim hodnicima s nebrojenim prostorima.

Upotrebom srednjih i širih planova, tj. izbjegavanjem intimističke osobnosti krupnog plana Welles pokazuje jednog, bilo kojeg pojedinca. Ovakav odabir planova podrazumijeva pozorno razrađenu mizanscenu koja definira odnose moći između likova. Jones se za krupne planove odlučuje krajem filma pokušavajući pojačati dramu. Mizanscenom u prvom redu naznačuje napasnost promiskuitetnih ženskih likova koji stalno prodiru u intiman prostor Josepha K., dodirujući ga. Najčešća Wellesova promatračka točka je donji rakurs s učestalom upotrebom širokokutnog objektiva i posljedičnom deformacijom prostora, dok Jones znatno manje i rijeđe klaustofobizira prostor.

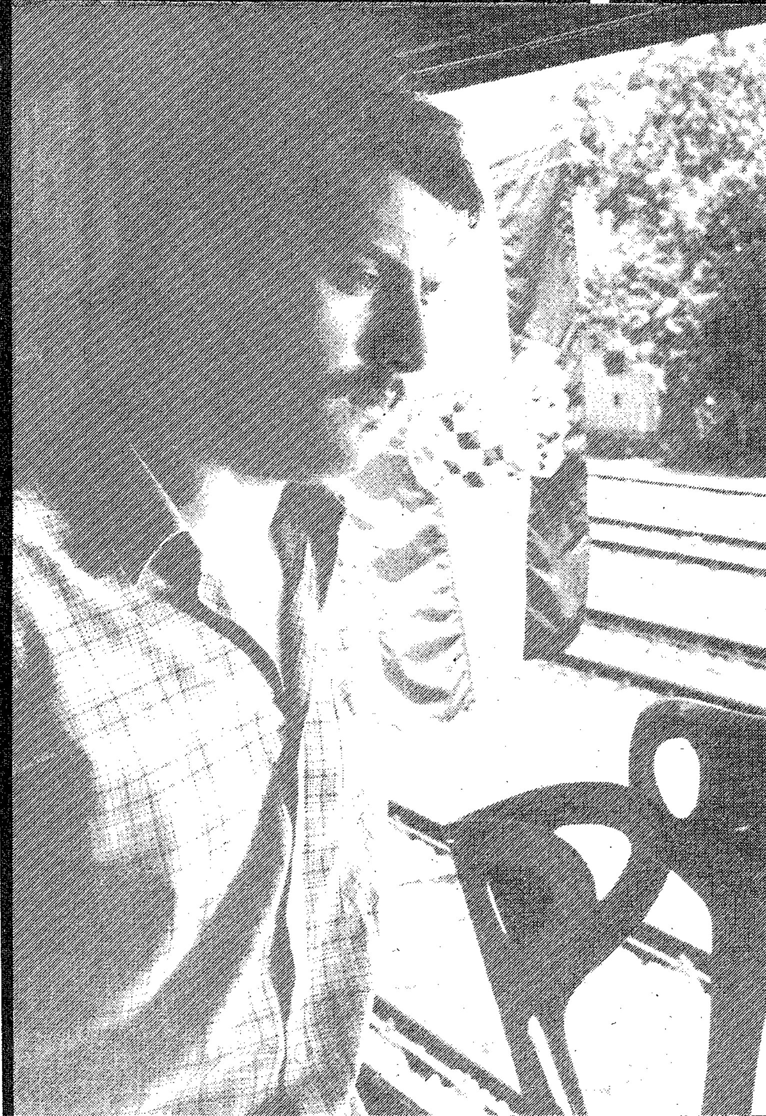
Scenarij Harolda Pintera bliži je izvorniku, dok snažna autorska ličnost Orsona Wellesa znatno slobodnije tretira predložak uvodeći lik rodake Erne, dijalog o elektronskom mozgu-kompjuteru i presuđujući Josephu dinamitom. Apriorna krivica njegovog Josepha K., Anthony Perkins, i sveprisutan stid zbog nesnalaženja uvjerljivije su od Maclahlanove interpretacije Josepha čija sigurnost erodira tijekom filma. Fabula prati kalvariju Josepha K., oko čijeg se lika pojavlju-ju strogo funkcionalizirane sporedne uloge. Svi sporedni likovi; bičevaoci, advokati i njihove sobarice, čuvari i tamnički kapelani, specijalizirani su produžeci birokratsko-socijalne aparature, koju joseph pokušava dokučiti. Nemotovirana fabula bez dramatskog razvoja, uzročno-posljedičnih spona i očekivanja zahtjeva dinamizacija što Welles čini oniričko-paranoidnima sekvencama. Jones vjeran predlošku rješava središnji dio filma, priču o ulasku u zakon, Josephovu ispovijed tamničkom kapelanu kojeg glumi Anthony Hopkins, dugim dijalogom. Welles istu sekvencu rješava glasom izvan kadra i projekcijom dijapozitiva preko tijela Josepha K. Dok Jones inzistira na praćenju filmski nezahvalne fabule i od nje očekuje samo-pravdanje, Welles permanentno komentira širokim repertoarom izražajnih sredstava, i ovdje stvara značenje svjestan da sama priča govori o svemu, osim o bitnom, da govori o nemogućnosti jednog tumačenja, kako je to pokazano u komentaru priče o ulasku u zakon u samom romanu.

Ekranizacija Davida Jonesa ostaje na razini bogato producirane lektire koja će se prosvjetiteljski i komercijalno pokušati opravdati na tržištu zahvaljujući intrigantnosti predloška i sjaju angažiranih zvijezda: Kyle Maclahlana kao Josepha K., Anthony Hopkinsa kao tamničkog kapelana, Jason Robardsa kao advokata i izvrsnog Davida Thewlisa kao jednog od čuvara.

Kruno LOKOTAR

"VUKOVAR SE VRAĆA KUĆI"

Umire patnja za umrlim

Scenarij je napisan kao da je piščeva želja bila da se u filmu ništa ne događa. Zbog toga u njemu nema prave drame ili, što je još strašnije, drama svakog Vukovarca izgleda nam prolaznom i lako zaboravljivom, u što smo se uvjerili već nakon izlaska iz kino-dvorane

U središtu priče najnovijeg hrvatskog igranog filma "Vukovar se vraća kući" mali je prognanik (Srđan Ivanišević) koji sa svojim roditeljima (Goran Navojec i Sanja Marin) živi u izbjegličkom vagonu nekoliko desetaka kilometara od svojeg razorenog grada. Ovaj inteligentni i ozbiljni dječak pokušava pomiriti i dovesti u red roditelje, odnosno povezati njihovu napuklu bračnu vezu jer otac, koji je izgubio nogu braneći Vukovar, sada se opija u lokalnoj krčmi pateći za svojim umrlim gradom, a njegova želja za alkoholom i intenzitet patnje još se više povećavaju kad shvati da njegova supruga pretjerano često prijateljuje s humanitarcem iz Njemačke. Pored ovo troje glavnih junaka i njihovog vagona, tu su i ostali Vukovarci u svojim improviziranim kućama, ljudi što žive u zajedničkoj patnji za izgubljenim gradom i zajedničkoj želji za skorašnjim povratkom u Vukovar, no uloga tih "ostalih" baš i nije pretjerano jasna ukoliko izuzmemo popunjavanje scenarističke praznine.

Ima filmova o kojima se ne može mnogo toga napisati iz jednostavnog razloga što takva djela ne ostavljaju dojam, bilo onakav kad gledatelji izađu iz kina i kažu "Smeće!" ili pak "Veličanstveno!". Jedan od filmova koji kod gledatelja osim puke ravnodušnost ne pobuđuje ništa drugo, nažalost je i film "Vukovar se vraća kući". Postavlja se i opravdano pitanje o postojanju ostvarenja koja prikazuju toliku tragediju a ostavljaju gledatelja ravnodušnim. Konkretno, ovo djelo u svojoj je osnovnoj zamisli valjda željelo prikazati svemirsku patnju i bol ljudi koji su izgubili svoj grad, ostaviti gledatelje uplakanima, no u tome nije uspijelo jer, ipak, između života i filma postoji razlika, a u slučaju filma "Vukovar se vraća kući" to je dodatno potencirano čak na nekoliko mjesta.

Situacija u kojoj su se našli Vukovarci nakon pada njihovog grada u ovom je filmu samo naizgled prikazana na krajnje realističan način. Jer, nije film realističan ako je u njemu prisutna realistična scenografija, kostimografija i fotografija, samozatajna režija, istočnoslavonski akcent na dijalozima i glavni junak koji često malo dublje zaviri u čašicu. Film je realističan i uvjerljiv ako mu kao cjelini vjerujemo, pa bio on i kombinacija znanstveno-fantastičnog filma i horora, a cjelini filma "Vukovar se vraća kući" ne vjerujemo pretjerano jer se cijela situacija u njemu doima jednostavno nestvarnom. Možda bi bila stvarna tek u dokumentarnom filmu ili televizijskoj reportaži, ali s nekom drugom ekipom koja bi ga radila.

Igrani film koji barata toliko snažnim i svježim emocijama koje smo svi mi na neki način upoznali nije trebao biti snimljen ne samo zbog Vukovaraca, nego i zbog gledatelja na koje ne ostavlja dojam, a to želi. Kada je ipak odlučeno snimiti film o vukovarskim prognanicima, trebalo je valjda i priču samog djela osmisliti na koliko-toliko zanimljiviji i originalniji način, a ne da u kino-dvorani sjede gledatelji koji neprestano pogledavaju na satove

Opskurna papazjanija

Je li moguće da smo mi Hrvati glup narod ili je barem prosječan film tako teško napraviti da to mogu samo geniji iz velikih naroda. Ili je pak stvar u nečem sasvim trećem?

Nakon što odgleda i treći film iz domaće ratne produkcije prosječni se gledatelj nađe u dilemi: je li moguće da smo mi Hrvati glup narod; ili je barem prosječan film tako teško napraviti da to mogu samo geniji iz velikih naroda; ili je pak stvar u nečem sasvim trećem?

Bilo je stvarno tužno nakon premijere filma "Vrijeme za..." Oje Kodar promatrati lica prognanika i izbjeglica koji su se drugi put u životu našli u situaciji da uopće ne razumiju što se zapravo dogodilo. Sva konfuzija ovog filma vidljiva je već iz gesla glavne junakinje - "Srbin me otjerao s kućnog praga... Ja neću dopustiti da moga sina otjera od njegova groba"!? Ukoliko se vrli čitalac udubi u ovu jezičnu akrobaciju i proba je rasplesti, jedino što će uspjeti polučiti zasigurno će biti teška glavobolja. Ovaj je "film" jednostavno nemoguće pratiti, jer ne postoji niti jedan filmski parametar, niti jedno filmsko izražajno sredstvo koje on zadovoljava. Priča (koja i nije tako slaba) dramaturški je tako loše razrađena da gledalac uopće nije siguran u kakvom su međuodnosu likovi. Redateljski nerazrađene scene nižu se jedna za drugom i ne postižu nikakav kontinuitet niti kauzalitet. Sve se događa "tek tako". Pri pisanju knjige snimanja redateljica nije vodila računa o montaži jer "montira se tek u montaži". Rezultat je film bez ikakvog ritma i osjećaja za filmsko vrijeme; nikad ne znate jeste li na početku ili pri kraju filma. Sekvence i pojedini kadrovi traju ili predugo ili prekratko i gledalac (ma kakvu maštu imao) jednostavno nije u mogućnosti da događaje poveže u cjelinu. "Vrijeme za..." ne može se označiti čak niti kao loš film jer ova nečitljiva celuloidna zbrka uopće ne funkcionira kao film. I taman kad čovjek konačno pomisli da je najgore prošlo i da je nešto slično jednostavno nemoguće ponovo snimiti, stiže novi ratni film - "Cijena života".

I dok se kod prvoga filma gledatelj suočava vlastitom zbunjenošću i osjećajem nelagode, drugi nam ostavlja gorak osjećaj bijesa i prijevare. Bogdan Žižić, redatelj ove opskurne papazjanije već se trideset godina bavi filmom i dosad je snimio četiri igrana i priličan broj kratkih i dokumentarnih filmova. Za očekivati je da je to dovoljno vremena i rada da čovjek sasvim savlada barem osnove zanata. Naravno, pogrešna postavka. U ovom slučaju nije riječ samo o redateljevoj filmskoj nepismenosti već prije svega o nedostatku bazične inteligencije. Film je zamišljen kao vrsta dokumenta tragične epopeje egzodusa i etnocida nad cijelim jednim narodom ali, na žalost, pojedine scene, na službenim projekcijama (dakle u prisustvu autora i sudionika projekta) svojim dilentantizmom pretvaraju film u komediju, i dvoranom se razliježe prigušeni podsmijeh i uzvici nevjerice. Primjer prvi: glavni junak snimljen u grmlju šalje signale svirajući usnu harmoniku, da bi tek par minuta kasnije na njega pripucao četnik jer je kako kaže "čuo zeca"!? Primjer drugi: kazetofon na kojemu svira "ćirilica" pada na površinu rijeke, neko vrijeme PLIVA i SVIRA a zatim lagano tone dok se zvuk narodnjaka sve više gubi i nestaje u "fade out"!? Alan Ford? Sledge Hammer?

Dakako, ni ovaj film niti u jednom svom segmentu ne uspijeva koraknuti izvan kruga čistog diletantizma. Montažer Martin Tomić jednako je "kvalitetno" montirao i posljednji film veterana Ante Babaje "Kamenita vrata". Oba ova filma egzemplaran su primjer filmova bez ikakvog ritma, filma bez ikakve montaže. Ama baš svi kadrovi u tim su "ostvarenjima" na brzinu polijepljni; montažer je mogla biti i Štefica iz računovodstva - rezultat bi bio isti, ako ne i bolji. Rečeni montažer, inače u svojstvu docenta, podučava filmskoj montaži studente zagrebačke Akademije dramskih umjetnosti.

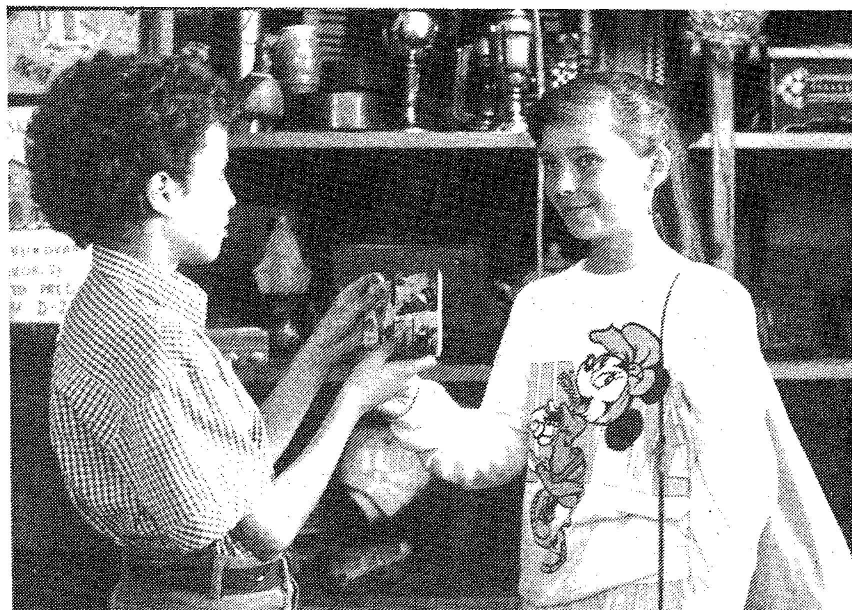
Ono što ove filmove blizance na neki način čini različitima njihov je odnos prema temi, odnosno njihov odnos prema stvarnim žrtvama rata. Kodarova je s novcima talijanskih producenata i s njihovim obećanjima (i očekivanjima) da će svaki film s takvom temom nužno postati komercijalan, i sama povjerovala u to. Njezin je pristup cijelom projektu prilično naivan i iskren, a često i preemotivan i patetičan, i ako ona nešto zlorabi onda je to "samo" tema, a i to je posljedica neispisanosti njenog filmskog rukopisa. Sa Žižićem stvari stoje drukčije. Njegov je film do kraja izvrijeđao ono jedino što je svim žrtvama ovoga rata, nakon svih tortura i nakon svih tjelesnih i unutarnjih razaranja jedino preostalo - njihov ponos. Žižićev junak, zatočen duboko u srpskom teritoriju, uspjeva u najnevjerojatnijoj Rambo maniri pobiti sve, ali baš sve negativce. Rečeno-učinjeno. I ne samo to: naš Rambo spašava ugnjetenu Hrvaticu i njezino dijete i oni zajedno, uništavajući usput još nekoliko desetina prepreka i neprijateljskih vojnika odlaze u daljinu, u slobodu. Čas posla. Ima još: iako ga drži na nišanu, otac ubijenog četnika ne puca u našeg junaka koji s njegovom snahom i njegovim unukom bježi ka spasenju. On kao pravi Srbin velikodušno prašta!! Sav ovaj šlamperaj "Cijene života" nije samo posljedica intelektualne nezrelosti i filmske infantilnosti samoga redatelja, koliko je to ustvari posljedica sebičnosti i pohlepe nekih drugih filmskih ljudi, ljudi iz sjene - onih koji odlučuju.

Dok je ovaj film još bio u fazi scenarija pod radnim nazivom "Bjegunac", čitava se dramaturška radionica "Jadran Filma" složila da scenarij zahtijeva temeljitu doradu. No, niti nakon dorade scenarija, mišljenja nisu bila povoljnija. Netko je ipak ("netko viši"), vođen vlastitim interesima (atavizmima i materijalizmima) pokrenuo čitav projekt, odnosno katastrofu.

Treći film iz ove trilogije, "Vukovar se vraća kući" Branka Schmidta izdvajam od prethodna dva iz više razloga. Ma koliko dijalozi bili neuvjerljivi, ma koliko priča patila od nedorečenosti, ma koliko likovi bili nedorađeni i nemotivirani na vlastite postupke i ma koliko bila "tvrda" čitava izvedba, ovdje je ipak riječ o samostojnom zaokruženom ostvarenju. Da ne bude zabune, film je slab, monoton i često neuvjerljiv, ali se o njemu, za razliku od prethodna dva, MOŽE raspravljati kao o filmskome djelu. Priča, svakako najveća kvaliteta ovog filma, fokusira ljude koji za razliku od većine građana Hrvatske, još uvijek zapravo proživljavaju rat. I pored brojnih nedostataka film je iskren i u pristupu i u izvedbi, i ma koliko se to trapavo činilo, Schmidt nam ipak uspijeva prenijeti unutarnja stanja likova koji su gotovo idealni u svojoj čistoti. Šteta je upravo lik Vinka (Goran Navojec) koji je nosilac cijele priče, dakle i dramske napetosti je najnedorečeniji karakter. Vinko, ratni invalid, vukovarski branitelj, od početka filma je osoba slomljenih krila, čovjek bez unutarnje snage, slabić. Kad počinje sumnjati da ga žena vara, u njemu nema više što pući i jednostavno mu nedostaje MOTIVA da krene u ludi pothvat usamljenog povratka koji on, zapravo u filmu i poduzima. Nažalost, hrabri vukovarski branitelj je ovdje samo ljudska ruševina.

Jedino što vrijedi za prva dva filma, a povremeno i za treći, je nesvjesno maćehinski odnos prema glumcu. Glumci, zahvaljujući neuvjerljivom ili apsurdnom scenariju, odnosno dijalogu, jednostavno nisu u mogućnosti oživjeti date situacije.

Josip HLADNI

"VUKOVAR SE VRAĆA KUĆI"

"VRIJEME ZA..."

"CIJENA ŽIVOTA"

gradom

iščekujući dolazak stote minute. Dijalozi su toliko patetični da je čovjeku jednostavno neugodno takvo što slušati, a scenarij, kao po dobrom starom običaju najlošiji element svakog domaćeg filma, ni u "Vukovaru..." ne pokazuje ikakav napredak. Bez grižnje savjesti se može reći da je scenarij napisan kao da je piščeva želja bila da se u njemu ništa ne događa. Zbog toga u filmu nema prave drame ili, što je još strašnije, drama svakog Vukovarca izgleda nam prolaznom i lako zaboravljivom, u što smo se uvjerili već nakon izlaska iz kinodvorane.

Za Branka Schmidta, redatelja filma, možemo reći da se radi o čovjeku koji poznaje svoj zanat. To najviše dolazi do izražaja kad se osvrnemo na ritam filma "Vukovar se vraća kući", pa iako su neke scene zaista nepotrebne, film solidno ide svojim tokom. Također, ovom redatelju nisu strani pojmovi filmsko vrijeme i filmski prostor, kao i rad s glumcima, a ostaje dvojben odgovor na pitanje je li mogao scenarij za film realizirati malko ili mnogo zanimljivije. Velika redateljsko/scenaristička greška u filmu je nedostatak pravog negativnog junaka (osim onih koji su trenutno u Vukovaru, ali koje ne vidimo), onaj negativni junak koji bi šetao filmskim platnom i eventualno bio jedan od stanovnika iz vagona ili neki od okolnih, domaćih mještana. Prave drame bez pravog negativca naprosto nema, pa stoga film i izgleda kao nebo bez zvijezda.

Najveća pohvala filmu, jedino za što bi mogli reći da je odista dobro jest Srđan Ivanišević, maleni glumac koji je iznad svakog hrvatskog dječje-glumačkog prosjeka odigrao glavnu ulogu. Njegov najbolji neprijatelj, dječak njegovih godina, također je vrlo dobar, toliko da nije za vjerovati da dva klinca u hrvatskom filmu mogu razgovarati kao djeca u francuskom filmu. No, zato je njihova prijateljica katastrofalno loša, uobičajena maloljetnica na hrvatskom filmu. Darkovog oca tumači solidni Goran Navojec, vrlo talentiran glumac kojem bi ipak bolje ležale većine drugih uloga, dok je gluma Sanje Marin, njegove filmske supruge, ispod svakog prosjeka.

Sve u svemu, film "Vukovar se vraća kući" spada, nažalost, među najbolje hrvatske filmove od početka trećeg balkanskog rata naovamo. Njega je stvorila ozbiljna ekipa koja se može pohvaliti podatkom da je stvorila kakav-takav film, za razliku od ljudi koji su stvarali "Vrijeme za...", "Cijenu života" ili tzv. televizijski film "Svaki put kad se rastajemo", filmove kojima možemo pridati tu imenicu samo po tome što su snimljeni na filmsku vrpcu.

Darko POHVALIĆ

Tko zna hoćemo li još slušati grupu čije tvrdoglavo čudovište "Dog Man Star" spava duboko u nama i čija je najveća vrlina (ali i grijeh), da govore o stvarima kojima svi više-manje težimo, ali se to patološki bojimo priznati?

Seksualni individualizam suburbanih desperadosa

Danas, kad londonski *Suede* imaju "Dog Man Star", drugi album koji je podjednako dobar kao i prvi, čini se kako im je od samih početaka nametnuti golemi publicitet donio i više nego očekivanu korist. U travnju 1992. dok pjevač Brett Anderson, gitarist Bernard Butler, basist Mat Osman i bubnjar Simon Gilbert još nisu objavili singl "The Drowners", histerično pomodarski *Melody Maker* učinio je presedan posvetivši im naslovnicu s gromoglasnom titulom "The Best New Band in Britain". Od tada, *Suede* i otočki glazbeni tisak vole se u strasnom i grčevitom koitusu.

Odrastajući u provincijalnom Haywards Heathu kao sin taksista i propale slikarice, Anderson je proživio "tipično suburbano englesko djetinjstvo" obilježeno maltretiranjem od vršnjaka zbog njegove prirođene individualnosti i ekstravagancije. Njegova grupa, sastavljena od "šampiona banalnog i ordinarnog življenja" također označenih prigradskim porijeklom, nastala je iz bijesa prema engleskoj dvolično-konzervativnoj perverziji i ugnjetavanoj seksualnosti čega su posljedica neprirodno sramežljivi i duboko introvertirani pojedinci.

Uniformiranost nezavisnog rocka i uvijek dvojbenog techno pokreta te najezda američkih grunge-monstruma koji za sobom šlepaju masu debilnih epigona, samo su pojačali želju za probitkom. Stoga je i "The Drowners" bio trominutna borba rock esencije. Ova koncizna i neodređena sličica nabijena megatonskom seksualnom energijom i zloćom postala je obrazac za njihove naredne singlove "Metal Mickey" i "Animal Nitrate". Golem uspjeh "Drowners" koji je uz klasičnu B-stranu "My Insatiable One" (kasnije izvođenu od Morrisseya) proglašen pločom godine u MM-u i NME-u, potvrdio je uvjerenje o jednom od najsinglova devedesetih. Napeto iščekivani album "Suede" objavljen u proljeće '93. predstavio je idealnu glazbenu pratnju za očajničke erotsko-eskapističke avanture ispucane po rasklimanim automobilima i vlažnim sobicama siromašnih britanskih predgrađa.

Nije trebalo biti prepametan da bi se proniknulo u njihov glazbeni izraz. Jednostavno, on je kreiran od Bowievog i Morrisseyevog nasljeđa garniranog Davidovim provokativnim seksualnim individualizmom i Steven Patrickovom ne slučajnom moći zbližavanja s deklasiranim urbanim desperadosima. Ingeniozno dovitljivi gitarist Butler kombinirao je eksplozivnost legendarnog svirača *Pauka s Marsa*, pokojnog Micka Ronsona s minucioznom senzibilnošću Johny Marra iz razdoblja nenadmašnih *Smithsa*.

Debut album je izbacio "So Young" mladenačku himnu u stadionskom *U2* stilu, pa zatim "She's Not Dead", grotesku o ženi koja umire usred autoseksa, kao i priče o domaćicama koje sanjaju princa na bijelom konju - u ovom slučaju luksuznom *Volvu* - i odapinju daveći se tabletama ("Sleeping Pills", "Brakdown"). Nasilan seks i droge koji se događaju u ne odviše raskošnim "council homes" (uvijek prisutna sociološka crta) motiv su velikog hita "Animal Nitrate" kao istrgnutog iz filma "Naked" omiljenog im režisera Mikea Leigha. Još neke tipične boleštine jebačkog turizma kao "Animal Lover" i "Metal Mickey", učinili su ovaj album na čijem se ovitku ljube dvojica dječaka, remek djelom erotskog rocka nastalog u godinama dvosmislenog seksa. Seksa bez strogog spolnog određenja kao u pjesmi "Moving": "We're moving, so moving, so we are a boy we are a girl..." Album se uvrstio na prvo mjesto UK ljestvice, a Brett je uzbudio javnost izjavom: "Ja sam biseksualac bez homoseksualnog iskustva", prizivajući davno Bowievo skandaliziranje iz 1971. u doba povijesnog albuma "Hunky Dory". Bubnjar Gilbert, deklarirani homoseksualac i povremeni gay-aktivist, parodirao je tu izjavu riječima: "Ja sam biseksualac bez heteroseksualnog iskustva".

Bernard Butler je općenito smatran autorom najvećeg dijela glazbe i povučenim instrumentalnim fanatikom koji ne daje intervjue, a Osman inteligentnom sivom eminencijom kod koje u oko upada sklonost nevjerojatno lošim frizurama. Anderson koji intenzivno brije po kokainu i ecstasyu, dao je spektakularan mamutski intervju NME-u zajedno s Bowiem. U ležernom ozračju, tata David je pohvalio sina Bretta a ovaj mu se divio neskrivenim ali i rafiniranim strahopoštovanjem. Nakon uspješne američke turneje članovi benda promijenili su izrazito antiameričke stavove tvrdeći kako je "američki pozitivizam bolji od vječnog britanskog cinizma" i kako su "umorni od Britanije" gdje ih na tržnici fanovi drugih bendova gađaju trulim povrćem i verbalnim pogrdama. Neposredno prije njegove smrti, održali su uz pomoć gay redatelja Dereka Jarmana dobrotvorni nastup za žrtve AIDS-a uz gošće Chrissie Hynde i Siouxsie Sioux. Izlazi i koncertni video "Love And Poison" nedavno prikazan i na HTV-u.

Ultimativni zlobnik Mark E. Smith im je posvetio posprdnu "Glam Rocket", *Sonic Youth* izvode pjesmu "Fuck Suede" za koju tvrde da nije o tome o čemu se misli a sama skupina zbog neke tužbe, za američko tržište mijenja ime u *The London Suede*.

Množe se brojne polemike pa *Suede* postaju jedan od najkritiziranijih, najponižavanijih ali i najhvaljenijih sastava na kugli zemaljskoj. Osobito u našim tradicionalno machoidnim i noise fundamentalističkim alter-rock krugovima lako nalazimo ljude koji će ih po kratkom postupku demisionirati kao "engleske pederčine", time samo nakaradno dokazujući sve svoje predrasude i golemo neznanje. S druge strane, promatrajući isključivo glazbu a ne cirkus koji ih okružuje, *Suede* su zavoljeli čak i stari Bowie i *Smiths* freakovi, ne smatrajući ih plagijatorima već maherima upotrebe "već viđenog", tako se slažući s napaljenim teenagerima-icama koji ih potpuno nekritički obožavaju.

Ovi posljednji doživjeli su neizmjeran šok kada je proteklog ljeta na kraju snimanja druge ploče, iz studija zalupivši vratima izašao Bernard Butler, napustivši skupinu ojađen ljudskim i glazbenim odnosom prema sebi te nesuglasicama koje svakako nisu bile od jučer. Njegov apsolutno savršeni rad ostao je tako zabilježen na "Dog Man Staru" kojeg je obojio svojim *gibsonom*, stvarajući čistu gitarsku poeziju. Radi se o elegantnom, glomaznom, gospodski sofisticiranom i orkestriranom albumu promišljenog koncepta. Svojim polu-operskim, feminiziranim glasom s neodoljivim falsetom i šlampavim cockney izgovorom, Brett izražava zrelu umjetničku samosvijest uz iracionalne djetinjaste čežnje i zlosutne vizije, ponajprije od globalne ratne katastrofe, što je činio nekad i njegov idol Bowie.

Metaforu naslova možda se može protumačiti kao zatvoreni krug. Anderson ne pravi razliku između klinaca gladnih života (Man), avanture (Dog), slave (Star) i sebe nadalje nesretnog (Man), obilježenog nagonima (Dog) iako slavnog (Star). Ponori svakodnevnice za svakoga su jednaki, a ljudi ne postaju sretniji ako su poznati. Spolnu neobuzdanost prvog LP-a sjajno sažetu u onom Fellinievsko-Lynchovskom spotu za "Animal Nitrate" smjenjuju tako ne manje impulzivni ali svakako slojevitiji sadržaj i forma.

U konceptualnom uvodu "Introducing The Band" autor je skeptičan prema zvjezdanom statusu a u "We Are The Pigs" povlači oštru paralelu između političkog i pop industrijskog totalitarizma, uz koju *Laibach* zvuče kao glazbena sekcija osnovne škole iz Trbovlja. Na kraju pjesme čujemo nekoliko balavaca koji uz pucketanje vatre pjevuše: "We all watch them burn, we all watch them burn". Obzirom da se u obje pjesme usta spajaju s puškom mogu se dovesti do krajnje posljedice medijskog fašizma - Cobainovog samoubojstva.

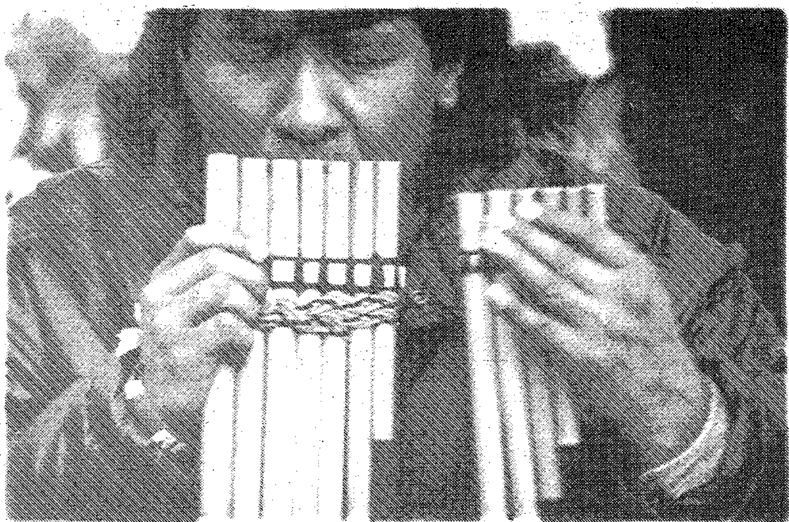
Zbilja, onaj tko natjera fanove da pjevaju: "Mi smo prasci, mi smo svinje" odista mora biti prokleto pametan pokvarenjak. "Heroine" prikazuje Merilynkinu ikonu kao porno-surogat za ljude kojima je humani odnos nepoznanica a psihodelični, Syd Barettovski "Daddy's Speeding" priziva Brettova oca koji je "burne šezdesete" proživio u borbi za kruh kao obični taksist. Dok je James Dean razbijajući auto glamurozno umro mlad i ostao lijep leš, Anderson senior bez vozila nije mogao prehraniti porodicu. Kroz upravo fantastičnu "The Power" struje Bowievi "Quicksand" i "Starman" a kroz "New Generation" ljubavnici koji izgubljeni u moćnom techno-zvuku uzimaju "otrov" kako bi pobijedili otuđenje i suštinski doprijeli jedno do drugog. Uspijevaju li? Teško.

"The 2 Of Us" i "Black Or Blue" eksplicitne su, gotovo optimističke ljubavne balade (Brett već nekoliko mjeseci ima djevojku) a devetominutni ep o betonskom životu "The Asphalt World" donosi opširnost simfo-rocka sedamdesetih i Bernardovu svemirsku svirku u prostornoj produkciji domaćeg producenta skupine Eda Bullera. Ukratko, "Dog Man Star" je besmrtan. Vrijeme će dati odgovor jesu li *Suede* s novim 17-godišnjim gitaristom Richardom Oakesom u stanju preživjeti Butlera, i hoće li Bernard osvanuti s novim ili starim velikim bendom. Prisjećajući se razlaza Morrisseya koji je uspješno nastavio solo rad i Marra koji se utopio po *Pretendersima* i *The The*, našli bismo više argumenata u prilog Andersonu.

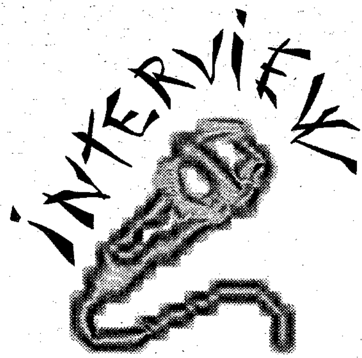

Tko zna hoćemo li još slušati grupu čije tvrdoglavo čudovište "Dog Man Star" spava duboko u nama i čija je najveća vrlina (ali i grijeh), da govore o stvarima kojima svi više-manje težimo, ali se to patološki bojimo priznati? Stay together?

Petar GLODIĆ

Siguran sam da kad nas ljudi vide i čuju naše melodije, da će osjetiti da je to nešto čudno, novo, različito. Mi pjevamo o prirodi, životu, ljubavi, o univerzalnim stvarima, a to im više nije tako strano

(**Churay! Curay!** - krik koji se ispušta u trenutku kada se događa nešto važno: velika fiesta kao što je San Juan, veliki skup, susret...)

Prošli se tjedan na glavnom zagrebačkom trgu moglo po cupkivati u nekim čudesnim ritmovima - iz Ljubljane je došla grupa *Carijayac* ("plemeniti karakter") iz Ecuadora. Osvaldo, Humberto, Alberto, Rodrigo, Cesar i Luis (ili Casqui Tituaña, Raymi Tituaña, Rupay Cachiguango, Yuyay Tituaña, Quipus Cotacachi i Sayri Cotacachi, što su njihova quechua-imena) plahi su momci s dugim, crnim pletenicama koji su nam svakodnevno darivali dijelić svog svijeta svirajući tradicionalnu glazbu Quechua - najbrojnijeg indijanskog andskog naroda. Grupa dolazi iz Otavala, malog gradića u sjeveroistočnom Ecuadoru i samo se u Otavalu njeguje andska glazba kakvu sviraju Indiosi Bolivije i Perua. Oni njeguju svoju glazbenu tradiciju, ponose se njome, ona je priča o njihovom životu, ljubavi, Suncu, Vjetru i o Pacamami.

✷Hoćeš li se predstaviti i reći koje instrumente sviraš?
Ime mi je Osvaldo i sviram žičane instrumente - gitaru, charango (mali instrument koji potiče iz Bolivije) i ekvadorijansku bandolinu koja ima 15 žica. Koristimo i duhačke instrumente - sikus (panova frula u dva reda - tipični andski instrument), quena (andska flauta od trske ili drva), bombo (drveni bubanj) i chajchas (udaraljke napravljene od kozjih papaka).

✷Kada ste došli u Evropu?
Ja sam došao prije dvije, a neki su tu već tri ili četiri godine.

✷Kako ste doživjeli promjenu dolaska na drugi kontinent?
Kada sam došao prvi put bilo mi je neobično jer sam bio naviknut na klimu Južne Amerike. Kod nas u sieri je klima umjerena, 18-20°C i nema velikih razlika između ljeta i zime. Ima malo kiše u srpnju i malo vjetra zimi.

✷Gdje ste najprije došli u Evropu?
U Španjolsku. Tamo smo živjeli neko vrijeme da bi se prilagodili, kasnije smo išli u Italiju, a onda u Sloveniju, u Ljubljanu. Lijepo nam je u Ljubljani, sviđaju nam se ljudi, slični su ljudima u Hrvatskoj.

✷Dolazite iz Ecuadora, možeš li nam reći nešto o svojoj zemlji, običajima, religijama?
Naš originalni ekvadorski ritam se zove sanjuanito, u Boliviji su to sikuriade, u Peruu huaynito. Svaka religija ima svoje običaje i svoju kulturu. Ja sam iz Ecuadora, dolazim iz sela u blizini gradića koji se zove Otavalo. U gradovima je život sličan životu u drugim velikim gradovima, kao i u Zagrebu, ima različitih ljudi... ali mi smo drukčiji, mi živimo na selu.

✷Mislite li da ste, živeći na selu, bliže korijenima?
Naravno, do nedavno je sve bilo drukčije. Bili smo izdvojeni od nekih stvari, a conquistadori su nam donijeli bolesti koje mi prije nismo poznavali, npr. gripu. Nismo znali ni što je to ni kako se liječi, a sada je ima posvuda. Život je uobičajen, drukčije je nego u gradovima, naravno, s vremenom se i naš život mijenja, dolaze nove stvari ali mi zadržavamo običaje naše rase. Mi uvijek nosimo dugu kosu, ne šišamo se, i onda nas ljudi gledaju i pitaju zašto nosimo dugu kosu, ali mi poštujemo našu rasu. U velikim gradovima ima Indiosa koji se šišaju, ali mi ne. Svi u mojoj obitelji, moji djedovi, ujaci, moj otac i braća, svi nosimo dugu kosu. A isto tako i odjeća - sada je prehladno da bi nosili našu tradicionalnu odjeću, ali u proljeće i ljeti nosimo našu nošnju, a posebno kada želimo pokazati našu kulturu i tradiciju. U Italiji je, naprimjer, puno toplije, ima više sunca pa smo nosili našu odjeću.

✷Kako se osjećate svirajući vašu glazbu, dajući dio vaše kulture ljudima u Evropi od kojih neki možda ni ne znaju gdje je Ecuador?
Nama je to bilo dobro iskustvo, lijepo je svirati ljudima koji ne znaju ništa o tome i siguran sam da kad nas vide i čuju naše melodije, da će osjetiti da je to nešto čudno, novo, različito. Mi pjevamo o prirodi, životu, ljubavi, o univerzalnim stvarima, a to im više nije tako strano.

✷Život u Evropi za vas je novo iskustvo. Kakvo je to iskustvo?
Za mene, na primjer, biti ovdje znači

saznati nešto o drugim ljudima, drugim običajima, što mi se vrlo sviđa. Mnogi ljudi iz Ecuadora ne dolaze ovamo jer ne žele ili ne mogu, ali ako nam se ne sviđa uvijek se možemo vratiti našoj majci zemlji Pachamami.

✷Kako ste se osjećali kad ste prvi put svirali u Evropi?
Bilo nam je jako čudno, neugodno, nemamo običaj izići na ulicu i svirati, mi smo sramežljiv narod, ali kada smo počeli svirati, kada smo vidjeli da se ljudima sviđa, da vole našu glazbu, to nam više nije bio problem, od toga živimo.

✷U Boliviji i Peruu se svira na ulici, a posebno na feštama kada svako selo ima svoju fiestu. Jesu li takvi običaji i u Ecuadoru?
Mi imamo jednu veliku fiestu koja se zove Inti Raymi (Slavljenje Sunca) i traje 8-10 dana. Sav moj narod slavi cijeli tjedan, to je velika fiesta, idemo od kuće do kuće, sviramo, pjeva se, pleše, pijemo chichu (pivo od kukuruza - tradicionalno andsko piće), malo se spava. Ima i drugih fiesta, ali ova je za nas najvažnija.

✷U Limi, u Peruu se također održava Inti Raymi festival, ali je on u velikoj mjeri turistička atrakcija. Na taj festival dolazi dosta Amerikanaca, Evropljana, Japanaca. Dolaze li turisti i na vašu fiestu i da li vam to smeta?
Ne, mi slavimo našu fiestu i turisti nam ne smetaju ako ne prave probleme.

✷Koje su specifičnosti Ecuadora i Otavala u odnosu na glazbu i kulturu drugih Quechua u boliviji i Peruu?
Mi imamo bandolinu sa 15 žica koja je tipičan instrument za Otavalo i ne svira se u Boliviji i Peruu. Naš ritam je sanjuanito. Glazba je ista ali je drugačiji ritam u različitim područjima.

✷Otkuda ime sanjuanito?
To je vrlo staro ime. Puno ljudi se zove Juan, ne znam točno, ali svi kada čuju taj ritam znaju "aha, sanjuanito, to je Ecuador".

✷Svirate li i autohtonu glazbu ili samo novonastali folklor?
U Otavalu se svira samo autohtona glazba, no ovdje sviramo i novonastali folklor a koristimo i autohtonu glazbu. Melodije i ritam su uvijek isti. Pjevamo pjesme na španjolskom i quechua jeziku. Kada se vratimo u Ecuador i sviramo te pjesme kažu nam "to nije naša glazba", ali život u Evropi nas također inspirira.

✷Možeš li nam reći da li vas je i kako inspirirao život u Sloveniji i Hrvatskoj te kako se to odrazilo u vašoj glazbi?
Da, moj prijatelj se zaljubio u jednu djevojku. I kakav je već život, uvijek ima problema, ipak su iz različitih kultura. Ima teških i lijepih trenutaka u životu. Mi smo napravili kazetu posvećenu njoj i njihovoj ljubavi.

✷Neke grupe iz Bolivije, npr. Bolivija Manta ili Rumillajta, odlaze često u Boliviju, putuju i, na neki način se vraćaju korijenima tražeći inspiraciju, pa onda u Evropi snimaju nove materijale. Osjećate li i vi tu potrebu?
Da, ja sam bio u Otavalu prije dvije godine, idemo svake 2-3 godine jer ne možemo češće. Kada se vratimo ljudi nam kažu da smo se promijenili ali za par dana smo ponovo "doma", jer mi, zapravo, ne poričemo svoj identitet.

✷Što je vaš identitet? Kako se osjećate ovdje u Evropi?
Općenito se osjećam kao Indio, kao dio inkajske, indijanske rase. U Otavalo su osim katoličkih misionara dolazili i "misionari" drugih sekti, na primjer mormoni i nagovarali su nas da promjenimo naš način života, ali mene te priče ne zanimaju. Naravno, u nekim zemljama nas gledaju normalno, a u nekima kao strance, popričamo s ljudima, popijemo pivo i tako razmjenjujemo kulture, upoznajemo se. Svugdje srećemo divne ljude, kao i ovdje.

✷Osjećaš li se više kao Quechua ovdje ili kod kuće?
Uvijek se osjećam kao Quechua. Klimatski uvjeti mi ovdje ne dopuštaju da nosim svoju tradicionalnu odjeću, ali to ne znači da sam se odrekao svog porijekla. Naravno kada se vratimo kući dolazimo u našu tipičnu sredinu, našu kulturu, obitelj, jedemo našu tradicionalnu hranu i onda sam pravi Quechua.

✷Neke grupe sviraju zajedno na koncertima ili zajedno snimaju ploče, kao Bolivia Manta i Nanda Manachi ili Luzmila Carpio i Los Ruphay. Radite li i vi nešto slično ili možda imate namjeru raditi?
To je vrlo jednostavno. Otavalo je mali grad i kada se organiziraju festivali, sastanu se predstavnici grupa da bi se dogovorili kako će zajedno svirati. Nanda Manachi je također iz Otavala. Zajedno svira po 8-10 grupa. Na festivale pozivamo i grupe iz Bolivije. To je način na koji surađujemo, pjevamo, sviramo, slavimo, veselimo se.

✷Da li biste mogli svirati i sa drugim muzičarima koji sviraju rock'n'roll, jazz ili neku drugu vrstu glazbe?
Jasno, prije dvije godine su dva moja prijatelja surađivali s jednim rock-bandom. Svirali su sikuse i to se ljudima svidjelo. To je u redu, ali za neki temeljitiji rad bi trebalo više vremena da se ljudi međusobno upoznaju i prilagode.

✷Kako ste doživjeli proslavu 500-te godišnjice Otkrića?
Bio sam u Španjolskoj 1992. Listao sam knjige i gledao filmove, a to su uglavnom laži. Ljudi na ulici su mi govorili "Zahvaljujući Cristoforu Columbu ti si sada ovdje!", ali to je sranje, oni čak ni ne znaju otkuda je Cristofor Columbo. Neke knjige kažu da je bio iz Portugala, neke iz Španjolske, a neke kažu da je bio iz Italije. Uvijek su Evropljani superiorni a Indijanci loši. U svemu tome ima dobrih i loših strana, ali općenito oni ne govore istinu.

✷Što misliš je li moguće da se Indijanci Sjeverne i Južne Amerike jednom ujedine i zajednički bore za svoju kulturu i slobodu?
Vrijeme će reći svoje. Nema puno kontakata među nama. Razdvajaju nas jezici, udaljenosti, teško je komunicirati, naša povijest i kultura su različite. Ne znam, vrijeme će pokazati.

Mujer

CHURAY! CHURAY!

Graffiti - Muenchen

Heimerenplatz

On the wall

Isti su writeri dio dviju scena. I dok na jednoj crtaju posve legalno pred pogledima policije, na drugoj se noću skrivaju po spremištima vlakova, podzemnim tunelima...

Kad govorimo o Münchenu, slobodno možemo reći da je dio kako europske tako i svjetske graffiti-scene. Writeri iz cijele Europe, Australije i Amerike u zadnje su tri-četiri godine redoviti gosti na sada već legendarnom minhenskom S-bahnu. Za razliku od Amsterdama ili Berlina, minhenska scena glasi za jednu od mirnijih. To se odnosi na sukobe među writerima, crtanje pieceva jednih preko drugih...

U gradu postoji nekoliko legalnih lokacija na kojima writeri mogu iskazati svoje crtačko umjeće. Paralelno s tom scenom postoji i ilegalna. pod kojom se podrazumjeva crtanje po podzemnoj/nadzemnoj željeznici, te na zabranjenim odnosno privatnim zgradama, njihovim zidovima i sl. Zanimljivo je spomenuti kako su isti writeri dio obiju scena. Dok na jednoj crtaju posve legalno pred pogledima policije, na drugoj se noću skrivaju po spremištima vlakova, podzemnim tunelima... München je najpoznatiji upravo po toj ilegalnoj sceni. Da bi spasili vlakove, policija je čak organizirala posebne odrede (vandal squad) koji hvataju writere radi sprečavanja daljnjeg crtanja. No usprkos tome, vlakovi i dalje bivaju redovito graffitirani.

Na legalnoj sceni crta se bez prestanka. "Legalni" zidovi u Münchenu mogu se pronaći na slijedećim lokacijama:

1. Heimerenplatz - bez dvojbe jedna od najpoznatijih lokacija za legalno crtanje u Münchenu. Pieceve koje su ABC CREW tamo nacrtali učinili su Heimerenplatz najpoznatijim munchenskim zidom. Zid se sastoji od četiri povezana zida ukupne dužine približno 150 metara. Najveći zid je visok 8-9, a dugačak oko 50 metara. Ako se nekim slučajem zateknete tamo, nemojte se preplašiti gomile crnih, žutih, zamazanih, podrapanih i ni sam ne znam kakvih ljudi, jer nasuprot zidu nalazi se azilantski kamp tako da sve izgleda jako ghetto. Najpoznatiji minhenski writeri upravo ovdje crtaju svoje radove. Heimerenplatz možete pronaći vlakovima S7; S27 ili U4; U5. Dio zida može se vidjeti i iz S-bahna (nadzemne željeznice).

2. Poccistraße - pod tim nazivom podrazumjeva se zid dugačak 150 metara na kojem možete pronaći velik broj zaista dobrih pieceva. Iako potpuno legalna, nije toliko poznata minhenska lokacija. Ovdje crtaju ponajviše domaći writeri. Postoji manja bojaznost da se ovdje nađe i koji rad nekog manje iskusnog writera. Do zida se dolazi tako da se sa U3 ili U6 izađe na postaji Poccistr., zatim uđe u Ruppertstr. i nekih 500 metara dalje zid se nalazi kao na dlanu.

3. Flughafen Riem- jedna od najboljih minhenskih lokacija. Stara minhenska zračna luka gdje se sada održavaju veliki rave partyi, koncerti, te preko tjedna "buvljak". Na tu lokaciju sam stigao po noći i tek sam ujutro otkrio veliki broj zidova, ali ne bilo kakvih. Ovamo dolaze crtati writeri iz cijele Njemačke kao i Europe. Tu možete vidjeti mnogo najrazličitijih, najboljih te najpoznatijih imena s Njemačke i Europske graffiti-scene. Ako se ovdje nekim slučajem zateknete nemojte nikako zaboraviti svoj fotoaparat. Vlakom S6 stižete na Riem postaju, a zatim presjedate na autobus br. 91 za Flughafen Riem.

4. Bürgerpark Oberföhring - "domaći" naziv za ovo mjesto je "Loomit-park". Naziv je dan po jednom od najpoznatijh minhenskih, europskih, pa i svjetskih writera. Ne zato što su ondje tri dugačka zida s njegovim radovima, već stoga što je i cijela stara škola iscrtana njegovim radovima. Zidovi su podijeljeni između gostiju i domaćih writera koji ovdje crtaju. Kako naći i ovo mjesto? Sjednete na U4 i na Richard-Strauss str. presjednete na Bus 88/188, vozite se na Muspillistr./an der schanze i stigli ste na pravo mjesto.

5. Landsbergersraße 330 - sa stražnje strane žuto obojene zgrade nalaze se likovi Loomit-a, Eye-a te nekolicina pieceva. Jedini način da dođete na to mjesto je da se popnete kroz rupu na drvenoj ogradi u stražnjem dvorištu zgrade koja se nalazi 100 metara prije prave lokacije. Ovo mjesto posjećujte samo subotom ili nedjeljom ujutro zbog toga što morate hodati po pruzi. Na ovoj je lokaciji nekolicina writera uhapšena, zato pazite ako se upuštate u avanturu pronalaženja ove lokacije.

Osim tih legalnih lokacija, na mnogim mjestima S-linija željeznice možete vidjeti mnoštvo ilegalnih pieceva.

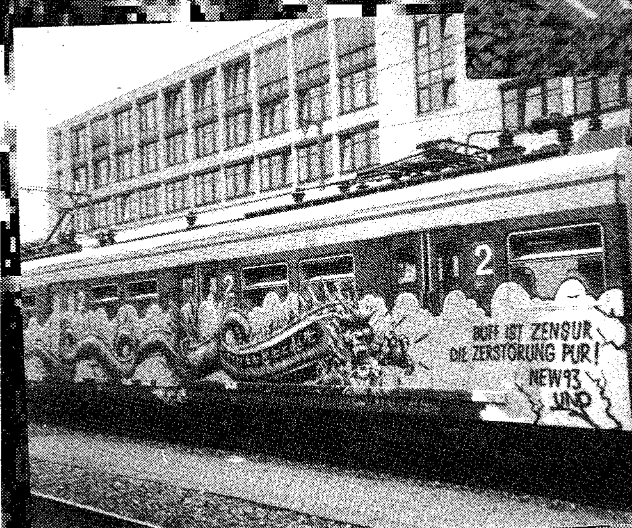
Što se tiče scene na vlakovima, situacija je bitno drukčija. Nakon nekoliko policijskih racija po stanovima, uhapšena je nekolicina writera. Na žalost dvojica su progovorila (propjevala), te je jedan petnaestogodišnjak uhapšen i strpan u zatvor na ispitivanje. Policija iz njega nije mogla izvući ni jednu jedinu informaciju. Broj se graffitiranih vlakova rapidno smanjio tako da skoro nitko više nema hrabrosti crtati. S vremena na vrijeme može se čuti kako, kada i gdje je bila neka racija, te tko je uhapšen i u kojem se zatvoru nalazi.

Ako želite fotografirati graffitirane vlakove najbolje je otići na istočni kolodvor (Ist-banhof) i tamo čekati. Za razliku od ljeta 1993, kada su gomile pieceva vozile vlakovima, u 1994 njihov se broj osjetno smanjio. Scena dobro funkcinira samo na zidovima, ali ipak nije to - "to". Na žalost jedan prekrasan svijet graffitiranih vlakova je uništen i došlo je vrijeme da se pričekaju bolja vremena.

Ipak nekolicina ljudi i dalje radi i ne treba gubiti nadu u oporavak minhenske scene.

Krešimir GOLUBIĆ

Heimerenplatz

Ist-banhof

Poccistraße

Poccistraße

Mladi Hrvati to rade po mračnim ulicama

Posljednjih tjedana u novinama se sve češće pojavljuju tekstovi o problemu narkomanije, a crne kronike pune su vijesti o zapljenama. U zapadnim zemljama neuspješnost "just say no" kampanja zamijenjena je politikom smanjenja rizika, prihvaćanjem činjenice da ljudi uzimaju droge i jačim informiranjem. Dok se u većini drugih medija kreira histerija i najavljuje "sveti rat protiv droge" Arkzin želi ponuditi informacije. Potrebno je na prihvatljivom nivou govoriti o potencijalnim opasnostima, rizicima i načinima njihova smanjenja ili prevencije. Tom cilju upućen je i letak "RAVE BEZ DROGE" koji smo priredili u suradnji s emisijom TOP DJ MAG, tiskan uz financijsku potporu ZAMP-a i Hrvatskog društva skladatelja, te dijeljen na FUTURE SHOCKU! Ovaj feljton predstavlja nastavak te akcije

U gomili senzacionalističkih tekstova koji posljednjih tjedana podižu nakladu tabloida i kreiraju moralnu paniku,teško je naći iole ozbiljniji prikaz problema i pojave narkomanije.

U zapadnim zemljama neuspješnost "just say no" kampanja zamijenjena je politikom smanjenja rizika, prihvaćanjem činjenice da ljudi uzimaju droge i jačim informiranjem. Ako je malo vjerojatno da se nekoga tko ima želju i/ili potrebu da se drogira može od toga odgovoriti potrebno je barem na prihvatljivom nivou govoriti o potencijalnim opasnostima, rizicima i načinima njihova smanjenja ili prevencije.

Ovaj feljton počeli smo sa željom da ova tema uđe u sferu javne rasprave, da se ljude upozna sa djelovanjem različitih opojnih sredstava - legalnih i ilegalnih - koja su kraće ili duže vrijeme kod nas prisutna. Željeli bismo demistificirati droge, riješiti ih balasta senzacionalizma i pseudoznanstvenog naklapanja. Nažalost često je jedina spoznaja o njima tajanstvena priča u stilu pokvarenog telefona, a time ako je opojno sredstvo ilegalno i zakonsko protjerivanje dobiva ulogu progona na vještice. Postoji li za mlade sklone ispitivanju identiteta i propitivanju autoriteta išta izazovnije od takve situacije?

Opojna i stimulativna sredstva i njihova upotreba poznati su ljudskom rodu puno prije postanka zapadne civilizacije. Podaci o njihovoj upotrebi i djelovanju na ljude nalaze se najčešće u medicinskim i religijskim tekstovima pojedinih civilizacija. Osim u zdravstvene svrhe koristili su se i za kontrolu ljudi od vojnih i državnih do sportskih ciljeva. I danas su prisutni u medicini, nelegalni ali ne i državno protjerivani u sportu, državno poželjni u vojne svrhe i uglavnom nepoželjni u individualnoj (nekontroliranoj upotrebi). A upravo ta grupa u raznim vidovima uzimanja stimulansa i opojnih sredstava obuhvaća skoro sve ljude na našoj zemlji. Razlika je jedino u društvenom prihvaćanju ili protjerivanju određene droge što ovisi o civilizacijskom nasljeđu sredine.

U drugim, starim kulturama, i onima koje volimo nazivati primitivnima, postojali su određeni rituali inicijacije, istraživanja pomaknutih stanja svijesti, upotrebe droga u kontroliranom okruženju. Dok se niti u našoj Zapadnjačkoj kulturi nitko ne može baviti nečim opasnim - od vožnje automobila do opasnih sportova bez neke vrste školovanja, vježbanja, upućivanja u materiju od strane starijih i iskusnijih, droge su prepuštene slobodnoj kontroli ulice. Stara su plemena koristila rituale i ceremonije za inicijaciju početnika, mladih, u svijet ritualnog korištenja droga, dok ih naša evropska kultura jednostavno izopćuje, prepuštajući da eksperimentiraju na sebi kako najbolje znaju i mogu.

Među stimulansima, koji su prisutni u našem životu, najčešći su svakako **alkohol i duhan**. O njima je puno toga znano i njihovo uživanje u Europi je dozvoljeno i sveprisutno. Zloupotreba **alkohola** uzrokuje teške zdravstvene (ciroza, hepatitis...) i socijalne poremećaje uključujući i uzrokovanje automobilskih nezgoda. Dr Slavko Sakoman procjenjuje da je oko 15 posto muškaraca starijih od 18 godina alkoholičari, odnosno da u Hrvatskoj ima najmanje 200.000 kroničnih ovisnika o alkoholu, te da isto toliki broj obitelji živi smanjenom kvalitetom života jer su jedan ili dvoje članova obitelji ovisnici o alkoholu...

Smatra se da su cigarete glavni uzročnik kroničnih oboljenja pluća te direktni uzrok 2/3 slučajeva raka pluća. Procjenjuje se da u Hrvatskoj ima oko milijun i pol pušača duhana, a da desetak tisuća ljudi godišnje prerano umire zbog posljedica štetnosti duhana (karcinom grla i pluća, kardiovaskularna oboljenja...).

U SAD više skoro nitko ne puši. Duhan, kao takav, nije zabranjen, ali pušenje duhana ograničeno je na prostor u privatnom stanu a u javnim prostorima na posebne prostorije s tom namjenom. Pušenje na ulici dozvoljeno je jedino na udaljenosti većoj od 20 metara od javne zgrade. Ali nikakvi zakoni ne bi koristili da se nije mijenjala svijest građana SAD. Mediji su detaljno iznijeli činjenice o štetnosti pušenja, pogotovo za okolinu, tzv. "pasivne pušače", a pušači su time obilježeni kao nesavjesna egoistična bagra.

Pokušaji suzbijanja alkoholizma samo zakonskim putem (prohibicijama), nisu nikad donijeli pozitivne rezultate. Dakle samo zakonskim zabranama, a bez spoznaja o prirodi droge postiže se često samo cvjetanje crnog tržišta, gdje se gubi i osnovna kontrola kvalitete proizvoda, a zabranjenom proizvodu raste cijena i popularnost.

Iza duhana i alkohola kao najčešća droga slijede marihuana i hašiš. U Europi je "trava" legalizirana za osobnu upotrebu u Njemačkoj i Nizozemskoj. No mladenačko eksperimentiranje najčešće počinje...

Razređivači, ljepila, *Tigar*...

U svakoj školi nađe se poneki klinac spreman istraživati "pomaknuta stanja svijesti". Počinju alkoholizirajući se rumom za kolače, gutaju lijekove za astmu, sirupe protiv kašlja u ogromnim količinama, a zatim snifaju sve i svašta - od kutija detergenta do ljepila i razređivača. Ulogu "probnih vozača" uglavnom ne igraju iz čovjekoljublja već čiste gluposti. Problem s raznim tehnološkim sredstvima je što izazivaju glavobolju i mučninu i često su štetniji po jetru i bubrege od pravih droga. Potencijalnu kancerogenost ne treba zapostaviti!

Amyl Nitrate - originalno je bila riječ o kapsulama koje su se lomile ispod nosa onima koje je strefio srčani udar. Sada često dolazi u bočicama i ponekad se prodaje u sex shopovima. Opasnost - može dovesti do grčeva, nepravilnosti rada srca i pravog srčanog udara. Efekt je snažan i kratkotrajan i poslije toga ili prestaneš dok si čitav ili uzimaš još i juriš za srčanim udarom!

CANNABIS

Marihuana (ganja, trava) + hašiš (haš) predstavljaju različite derivate iste biljke, **indijske konoplje (cannabis sativa)**, i imaju iste aktivne sastojke. Marihuana je sušeno lišće indijske konoplje dok se hašiš javlja u obliku grumenja ili ulja (koje se sve rjeđe sreće). Znalci razaznaju ono različitog porijekla, iz Afrike, Bliskog istoka, Pakistana... Pogodna za lokalni i domaći uzgoj - majke se često iznenade zašto njihovi tinejdžeri najednom pokazuju takav interes za botaniku! Mnogi smatraju da je manje štetna od duhana. Izaziva poremećaje u orijentaciji što slabi vozačke sposobnosti, ali manje nego alkohol. Osnovna opasnost marihuane je u tome što korisnika može pretvoriti u hipija, rastu ili grungera. Mada konverzaciju može učiniti otežanom, pogotovo s nepušačima, riječ je o pravoj domaćoj, kućnoj, muško-ženskoj drogi koja može i gledanje dosadnih tv emisija učiniti zabavnim (a ako te ne baci u totalni bed *"Jel me netko tražio"* može se učiniti čak i duhovitim!)

HALUCINOGENI

Psilocibin, "magic mushroooms" - kao i kod svih gljiva problem je da se neupućenima svašta može podvaliti. Obično se uzimaju gutanjem, suhe ili skuhane kao čaj (bez limuna, mlijeka ili šećera!). Manja količina djeluje poput trave a veća vodi na pravi *trip* uključujući i halucinacije. Za razliku od acida efekt je kraći - oko sat punog intenziteta i nekoliko sati ugodne izgubljenosti. Usporava disanje i tjelesne procese pa je najbolje ne šetati previše naokolo. Osjećanje slobode rezultira čestim efektom "ispovjedanja" što može biti dosadno drugima.

LSD i meskalin rijetko se trajno uzimaju i ne izazivaju ovisnost. Umjesto dobrog osjećanja mogu izazvati strašno loše, tzv. "bad trip"

Acid, LSD, trip - ponovo popularna droga. Šezdesetih dolazio u kristalićima, kasnije u pločicama. Poznat pod različitim trendovskim trgovačkim nazivima. Od svih droga dostupnih na ulici vjerojantno te najsnažnije pomiče iz uobičajenog stanja svijesti. Brljajući po kemiji mozga acid te doslovno baca na drugi nivo postojanja i ponašanja - i ako nisi na to pripravan može izazvati ozbiljne probleme. Acid te onesposobljava na 6-12 sati i s time se ne smije šaliti.

Acid traži pravi i blagonaklon okoliš - sve što se događa u okolini vaš mozak će interpretirati na individualne, različite i nepredvidjive načine, ovisno o tome "na što tripujete"! Kako je riječ o kemiji mozga efekti jakog acida mogu se pojavljivati povremeno i danima i tjednima poslije.

Ne treba uvijek zdravo za gotovo uzimati riječi u slavu acida američkih teoretičara poput Timothy Learya koji su bili avangarda na polju psihodeličnih iskustava. Naša današnja mladež živi u daleko drukčijim uvjetima, napetijoj ekonomskoj i društvenoj situaciji, pod drukčijim psihološkim pritiscima od američkih avangardista koji su se otkačivali u ugodi svojih domova na Zapadnoj Obali. Mladi Hrvati to rade po mračinim ulicama kojima se šetaju iznervirane izbjeglice, frustrirani veterani, besposleni ljudi, pijani, nervozni, naoružani, agresivni, pritisnuti "hrvatskim sindromom" - "bad trip" je vrlo vjerojatan!

Dugotrajna upotreba može dovesti o psihoza, osjećanja panike, u ekstremnim slučajevima do šizoidnog ili paranoidnog ponašanja a to više nije zezancija... Tradicionalne su priče o ubacivanju acida u piće netkome tko to ne zna ali i o onima koji su "otišli na trip pa se nikad nisu vratili"! Stoga - s tripom pažljivo!

PCP, zvan angel dust - sintetska droga nepredvidljivih efekata koji variraju od doze. Eksperimentiralo se s PCP-jem kao veterinarskim anestetikom. Izaziva osjećanje da si svemoguć i nezamjenjiv. Moguća velika agresivnost. Prolongirana uzbuđenost, toksični sindrom nedovoljno ispitan. U svakom slučaju vrlo opasna stvar!

STIMULANTI

u grupu stimulativnih droga spadaju **amfetamini i kokain** mada među njima postoje značajne razlike. Zajedničke karakteristike su da stvaraju jaku psihičku naviku i česti su psihološki problemi, depresija, trajna psihoza te fizičko iscrpljivanje organizma. Svako "dizanje" slijedi pad. Da se povratiš uzimaš još - "dizanja" nisu ništa bolja ali su depresije sve gore. Postaješ umoran, nervozan, padaš u depresiju, paranoju ukratko - postaješ ovisan a da toga nisi niti svjestan.

Amfetamini imaju ograničenu medicinsku upotrebu. Često ih uzimaju oni koji žele ostati budni - vozači kamiona i studenti. Povremena upotreba ne ostavlja teže posljedice ali ovisnici se izlažu velikoj opasnosti.

Različite vrste amfetaminskih spojeva često se na ulici kolokvijalno nazivaju speedom.

Speed (amphetamine sulphate) - priča kaže kako se speed proširio za vrijeme rata - od hitlerovih panzer divizija do premorenih savezničkih pilota.... U popularnu kulturu široko je ušla kao originalna "mod" droga, u obliku pilula. Ilegalno se proizvodi kao prašak i uglavnom se ušmrkava. Već poslije prvog ušmrkavanja javlja se kašalj, promuklost. Ne daje već oslobađa energiju, pa duža upotreba dovodi do razdražljivosti i nasrtljivosti, nesanice, manjka energije, nedostatka vitamina, gubitka težine, krvarenja zubnog mesa, ispadanja zubiju i kose, srčane aritmije, hipernervoze... i naravno, postdepresije. Često predoziranje. Ne postoji fiziološka već jaka psihička ovisnost praćena dugom depresijom.

Može seksualno inspirirati muškarce i žene ali otežava postizanje ozbiljnije erekcije pa ostavlja žene nezadovoljenima... Speed ne zamjenjuje kondiciju.

Coca, Kokain - u zemljama u kojima raste upotrebljava se za prevladavanje iscrpljenosti, bola i stresa. Nekad korišten kao lokalni anestetik. U zapadnim kulturama danas droga bogatih. Na tržište dolazi u obliku bijelog praha. Stvara jaku psihološku naviku, ne izaziva fizičku ovisnost. Uglavnom se ušmrkava. Ako se unosi injekcijom izaziva slične posljedice kao heroin - opće zdravstveno oštećenje. Uzimajući u obzir cijenu overdoziranje nije ekonomski isplativo osim ako niste bogataško dijete ili popularna pop zvijezda. "Podiže", osjećaš se "nabrijano" - zbog čega je često u upotrebi kod mladih uspješnih poslovnih ljudi, statusni simbol. Dugotrajna upotreba dovodi do uništavanja sluznice nosa, jetre, grčeva i narušavanja cjelokupnog fizičkog stanja. Korisnici tendiraju nadmenom ponašanju, ali zar se ne biste i vi tako ponašali da možete ugurati tolike devize u lijevu nosnicu!

Crack - derivat kokaina za siromašnije. Droga siromašnih njujorških crnačkih četvrti. Puši se i vrlo brzo (kažu čak nakon prvog puta!) izaziva ovisnost.

U SAD-u je zabilježeno oko 700 smrtnih slučajeva od posljedica zloupotrebe kokaina i cracka a pretpostavlja se da postoje oko 2 milijuna ovisnika.

OPIJATI:

Svi derivati opijuma i sintetičke droge nalik na opijum (morfij, heroin, metadon, kodein...) izazivaju vrlo slične posljedice a razlikuju se u potrebnoj količini i trajanju efekta. U medicini se kratkotrajno koriste protiv bolova što ponekad može prerasti i u ovisnost (npr. slučajevi teških ratnih ranjenika, invalida...). Velik dodatni rizik predstavlja unošejnje injekcijom - nečistoća i "dijeljenje igle" uzrokuju različite infekcije - najopsnije AIDS i hepatitis!

Heroin (smack, hors, h...) - prava je "živi brzo umri mlad" droga. Jednosmjerna karta za zaborav. Fleš je kažu sjajan ali zatim mračna koprena omota mozak tako efikasno da sve postaje podnošljivo. Emocije i moral nestaju. Ljubav i suosjećanje lete kroz prozor. Svi tvrde da "oni to mogu hendlati" i da se neće navući. Svi se navuku. Zbog visoke cijene mnogi ovisnici preprodaju drogu, kradu, prostituiraju se i slično da bi financirali svoju naviku. Vrednije stvari brzo nestanu iz kuće, prijatelje se konstantno žica za posudbe koje se nikad ne vraćaju. Savjet - ne dajte novac nikad. Svota od koje početnik ima tri šuta kasnije je dovoljna za jean.

Ostavlja obar utjecaj na image - zjenice postaju male i crne a koža bijela, kombinirano s "boli me kurac" pogledom karakterističnim za pop zvijezde. Unutar heroinskog svijeta ništa te ne može dirnuti , nikakvi društveni pritisci ne postoje i pretvraš se u potpunu svinju prema svima, uključujući ili čak prvenstveno prema obitelji i prijateljima. S druge strane, ako si već dospio u takvo stanje vjerojatno si bio svinja od početka!

10. PROSINAC - DAN LJUDSKIH PRAVA

Komitet žena izbjeglica iz Sarajeva pod pokroviteljstvom **Suncokreta** iz Rijeke 10.12. organizira "dan solidarnosti" u prostorijama Filodramatike - Korzo 28, Rijeka

P R O G R A M

IZLOŽBA: "Opkoljeni grad - Sarajevo 1992.-1994."
autori: **Adnan Šahbaz, Nurudin Vejzagić i Zilka Kujundžić-Vejzagić**, suradnica: **Esta Gvozden**
Otvaranje u 11 sati.
INFORMATIVNI STOL: kontakti i razgovori sa gostima iz Sarajeva, Zagreba i Rijeke (novinari, profesori, pisci, građani...), informativni materijali, dokumenti, publikacije itd.
Od 11 do 20 sati.
GLAZBA: **Dejan Ivanović**, klasična gitara
Od 17 do 20 sati.
PETICIJA: **Deklaracija za slobodno i jedinstveno Sarajevo**
(pokretači: Krug 99, intelektualci Sarajeva)
Potpisivanje od 11 do 20 sati.

Pod pokroviteljstvom grada Pule i Županije Istarske
HOMO - udruženje za zaštitu ljudskih prava I građ. sloboda
organizira JAVNU TRIBINU
9.12. u 18 sati u Istarskom narodnom kazalištu
sudjeluju: S.Budak, V.Vidović, T.Majić, M.Pupovac, P.Mrkalj, V.Kesić, V.Rešković, M.Blečić, Z.Pusić

N E W Z

✲ u Gradskoj knjižnici u Osijeku 3.12. otvorena je izložba "PROZORI ZA OSIJEK" koja dokumentira ostakljavanje u ratu razbijenih prozora, projekt Centra za mir iz 1993 godine. Istovremeno je otvorena i izložba knjiga i časopisa "RAT-NENASILJE". Obje se izložbe mogu pogledati svakim danom, osim nedjelje, sve do 10.12.

✲ 26. I 27.11. u Kutini održana je radionica "RAD NA SEBI, NENASILNA KOMUNIKACIJA, TEHNIKE KREATIVNOG MIŠLJENJA, RJEŠAVANJE SUKOBA" za odgajateljice vrtića iz Kutine, Daruvara i Ivanić grada.

✲ 3.12. u Zagrebu održana je prva iz ciklusa radionica o metodama nenasilnog ophođenja sa sukobom "ŠKOLA ŠKOLI" u Osnovnoj školi Horvati.

✲ Organizacija C.R.I.C. iz Messine, Italija, financirat će ginekološke preglede za 2,500 žena izbjeglica na području Rijeke. Dio sredstava bit će namijenjen i za psihološku pomoć. Žene će moći doći na pregled u toku idućа četiri mjeseca u Domu zdravlja Rijeka.

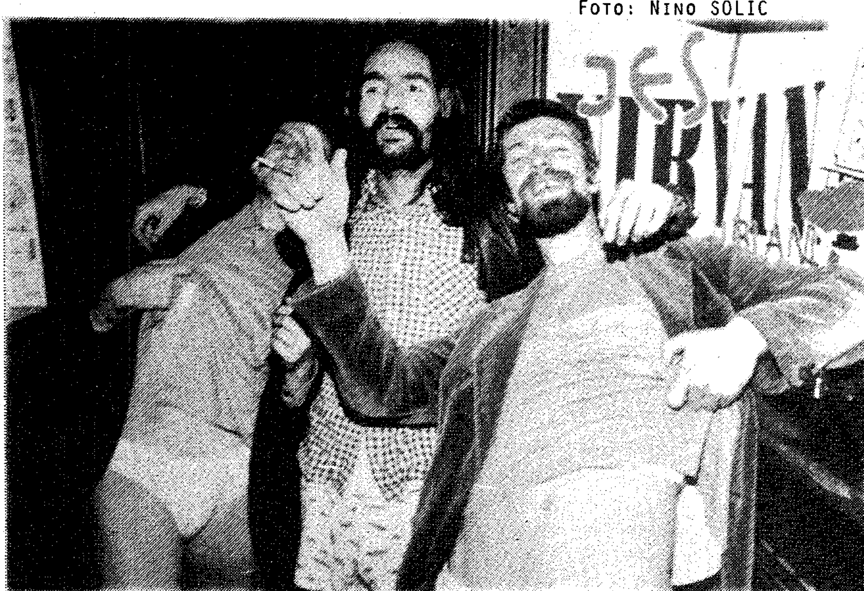
✲ Zagrebački anarho pokret je izdao treći broj ZAGINFLATCHa. Ovaj je newsletter započeo Dave koji je pomogao transformiranje ZAPO-a u ZAP, no kako on više nije ovdje cure I dečki su ovaj broj napravili umjesto njega. Sadržaj: kuglana, ArtSquatt in Split, Space Agressor...

Adresar

ZELENA AKCIJA
01/610-951
ZELENI TELEFON
01/611-777
problemi zagađivanja i uništavanja okoliša
ANTIRATNA KAMPANJA
Grupa za direktnu zaštitu ljudskih prava- 01/422-495, svaki radni dan od 17-19 sati
problemi ljudskih prava/savjeti:
HRVATSKI HELSINŠKI ODBOR
Zagreb 01/432-754, 434-585
Karlovac 047/621-661
AMNESTY INTERNATIONAL
041/422-495
petkom od 19 sati (za zainteresirane)
NEXUS - 01/154-294
peace hostel, humanitarna pomoć
CENTAR ZA MIR, NENASILJE I LJUDSKA PRAVA OSIJEK
031/123-218
RIJEKA SUNCOKRET
051/423-696
KOMITET ŽENA IZBJEGLICA IZ SARAJEVA - 051/213-331
ZAGREBAČKI ANARHO POKRET
01/422-495
HOMO - ljudska prava i grad. slobode - 051/34-055

To je jedini kvart koji je složan. Sve je počelo od zajebancije, a završilo je tako da je to postao pokret. Svi briju na to, od najmanjih Dugavljana do onih velikih

FOTO: NINO ŠOLIĆ

Dugave na Zapadu

Ako ste čuli za čuveni slogan i grafit "Dugave do Babilona" možete ga slobodno zaboraviti, jer pozitivna vibra iz Dugava sad kreće u osvajanje puno širih prostora i dimenzija. Prezentacijom emisije o filmu "Ružni prljavi i zli" kabelske televizije *-Dugavska liberalna televizija (DLT)* - u utorak 7.12. u zagrebačkoj *Kinoteci,* iskazana su htijenja, mišljenja i namjere "dugavljanskog naroda" i ekipe DLT-a da postojeći dugavljanski duh potkuju odgovarajućim sadržajima. "Ova će emisija, koja se emitira već dvije godine, biti sasvim nova i obogaćena", kaže nam **Danijela**, ideolog emisije, i nastavlja: "Razlika emisije prije i sada, u tome je što glavni i odgovorni režiser, urednik, glumac i voditelj neće biti jedan, nego će se angažirati više ljudi. Postojat će urednik, voditelj, režiseri, glumci, novinari, a u emisiji će biti raznih priloga, recenzija, svega... bit će kaos!" I to je sve što se na ovoj prezentaciji moglo čuti o samoj emisiji. Cijeli je događaj, u stvari, više bio prezentacija cjelokupnog DLT-a i manifestacija dugavljanskog pozitivnog ludila. Odlazimo od Danijele i nalazimo **Roberta Knjaza**, jednog od ključnih ljudi DLT-a i saznajemo: "Od danas DLT je dioničko društvo i ima pet dioničara. Ja sam jedan od njih. Dopunili smo registraciju pa smo sada registrirani i za organiziranje demonstracija i izdavaštvo. U prvom mjesecu naredne godine planiramo izdati naše dugavljanske novine humorističnog sadržaja... Dobro smo povezani s ostalim nezavisnim televizijama iz Hrvatske i surađujemo razmjenom raznih emisija. Tako npr. neku našu emisiju može vidjeti 2,5 milijuna ljudi."

Kad je riječ o priči o Dugavama, Robert nam kaže: "Sve je počelo prije nekoliko tisuća godina kad je dugavljanski narod došao iza Karpata, i onda su se od njih odvojili Germani i Hrvati. Uvijek je postojala težnja dugavljanskog naroda da ima svoju televiziju. No, ja bi to usporedio sa Sarajevom gdje je postojala jedna ekipa koja je takve stvari radila. Znaš, **"Zabranjeno pušenje", Elvis J. Kurtović, Đuro**... E, pa isto tako se, nekoliko godina kasnije, formirala ekipa u Dugavama. I to nisu samo ljudi s televizije. To su ljudi kojima se ne radi u životu, ali imaju duha. Njih dvadeset ima duha za petsto ljudi. Sve je proizišlo iz jednog takvog miljea, to je telka, to su grafiti... To će se dalje samo razvijati, to ne može prestati." Priču na svoj način nastavlja Zvonimir: "Jednostavno želimo samostalnost. Želimo našu državu. Kužiš, to je jedini kvart koji je složan. Sve je počelo od zajebancije, a završilo je tako da je to postao pokret. Nema ti tu... stari, svi briju na to, od najmanjih Dugavljana do onih velikih". "A DLT je", pojašnjava Danijela ulogu televizije "kao idejni centar svega toga."

Sama prezentacija počela je prikazivanjem talijanskog filma "Brutti sporchi e cattivi", što u prijevodu otprilike odgovara nazivu emisije DLT-a. Usporedbom toga filma s najboljim izdanjima velikih američkih filmskih tvrtki ostaje samo dojam da je ovo drugo teška komercijala koja čovjeka ne može dignuti i rasturiti kao jedan *"Brutti sporchi e cattivi"*. Radnja, nazovimo to tako, odvija se na brdašcu u baraknom naselju u predgrađu Rima, gdje stanuje suluda socijala, a u pozadini filmskog kadra, namjerno proizveden civilizacijski kontrast; moderne zgrade i ostale lijepe građevine, iznad kojih se ovo čudno mjesto nadvija. Film prati porodicu od petnaestak članova koja spava u svojoj "tri sa tri" baraci. Ludilo, svađe, "raspaljotka", incest, svakodnevno nasilje... Sve u svemu, artistički čušpajz. Film obiluje bizarnim detaljima, nepravitim kadrovima i "novim" stilovima upotrebe kamere. Nakon filma, prezentaciju su svojim nastupom ukrasili **The Name** koji su ujedno prezentirali svoj album "Overdrive baby". Nakon ludog filma luda svirka. Dok su svirali svoje pjesme, bilo je koliko-toliko mirno. No, kad je postava banda izmjenjena, za samo jednu pjesmu, i kad su se počele svirati pjesme **Hendrixa** i drugih legendi, prorjeđena publika je podivljala. Ples pokraj pozornice, urlanje, divljanje... Ubrzo i ples i divljanje na pozornici... U pet do dvanaest upravitelj *Kinoteke* nervozno gleda na sat, proklinje nebesa što si je ovo dopustio, a Dugavljani za kraj preuzimaju mikrofon: "1,2,3,4... izgubljeni, 1,2,3,4... izgubljeni... 1,2,3,4... Dugavljani!"

Boris TRUPČEVIĆ

C H A O S

školski list Prve riječke hrvatske gimnazije
otvoren za svaku vrstu suradnje, rado prima svaki prijedlog, kritiku i savjet.
list u prodaji samo u gimnaziji, a ako ga želite nabaviti zajedno s poklon kazetom i riječkim oglasnikom BURZA koji je sponzor svih besplatnih primjeraka, javite se što prije na adresu ARKzina. Najbrže nagrađujemo
Na kazeti su GIPSS, NEPAL, MADERFANKERZ, KAL, STARGAZER, GNU, AVLIJANERI I GRČ sa svojih ukupno 14 nigdje objavljenih pjesama. Kompilacija specijalno izrađena za ovu priliku
SVE INFORMACIJE O CHAOSU I GRUPAMA S KAZETE MOŽETE DOBITI NA TEL 051/333-108 ILI NA ADRESU D.J.-TEAM, KORZO 2A, RIJEKA

NOVOSTI IZ ZELENE AKCIJE

⊕ ove su godine aktivisti Zelenog telefona i Mlade zelene akcije (sekcija mladih) sudjelovali u nekoliko akcija vezanih uz Medvednicu koja je, što mnogi ne znaju, zaštićeno područje - park prirode. Ove nedjelje bili su na sastanku planinara-članova ekoloških sekcija u Ozlju gdje su dogovarali zajednički plan za sljedeću godinu.

⊕ pošto se o uspješnom radu Zelenog telefona čulo i u inozemstvu, voditeljica ZT trenutno boravi u Amsterdamu, gdje prisustvuje konferenciji o strategiji NVO-a za održivu potrošnju i gdje će prezentirati rad ZT-a.

⊕ energetska sekcija pokrenula kampanju pod naslovom "Racionalizacija i solarizacija znače veću zaposlenost, čišći okoliš i energetsku neovisnost".

⊕ prema najnovijim informacijama postoje velike šanse da EKOTOPIJA, najmasovnije godišnje druženje mladih zelenih Europe koje organizira Europska akcija mladih za šume (EYFA), godine 1996 bude održana u Hrvatskoj.

PROJEKT DRUŠTVENA OBNOVA PAKRACA
KAMP MEĐUNARODNIH VOLONTERA
Hrvatskih velikana 11, Pakrac

WANTED!!!

CROATIAN SPEAKING VOLUNTEERS

ZA SLJEDEĆE VRSTE POSLOVA: 1. voditelj/ica grupe međunarodnih volontera; 2. tajnik/ca projekta; 3. glasnogovornik/ca; 4. volonteri u ostalim projektnim aktivnostima u suradnji sa srednjom školom Pakrac; 5. koordinator/ica kluba mladih; 6. voditelj/ica kluba mladih
NUDI SE (od 1-4): privlačan, raznovrstan i dinamičan posao; izuzetno iskustvo u jedinstvenom mirovnjačkom pokretu; edukacija i putovanja; hrana, smještaj, mogućnost honorara; vremenski angažman od 3 tjedna ili duži
OČEKUJE SE: znanje engleskog jezika; spremnost za rad u uvjetima višestrukog stresa; dob iznad 21 godinu; fleksibilnost; posvećenost nenasilju i visoka i jasna motiviranost
INFORMACIJE: 046/83-435 ili 041/422-495

POLUGODIŠNJA PRETPLATA [13 brojeva]
20 DEM u protuvrijednosti HRK po srednjem tečaju NBH na dan uplate. Za Evropu 50 DM, Australiju i SAD 50 US$.

GODIŠNJA PRETPLATA [25 brojeva]
36 DEM u protuvrijednosti HRK po srednjem tečaju NBH na dan uplate. Za Evropu 90 DM, Australiju i SAD 90 US$.

Uplate na žiro-račun ARKZIN d.o.o. broj 30101-603-28437 (s naznakom "polugodišnja/godišnja pretplata")

Devizni račun kod Varaždinske banke 34800-620-16, ARKZIN d.o.o. 2500-71-0816396

NE ZABORAVITE POSLATI KOPIJU UPLATNICE SA SVOJOM ČITKO ISPISANOM ADRESOM!!!

SUBSCRIPTION

PRETPLATNI KUPON

ime i prezime / poduzeće

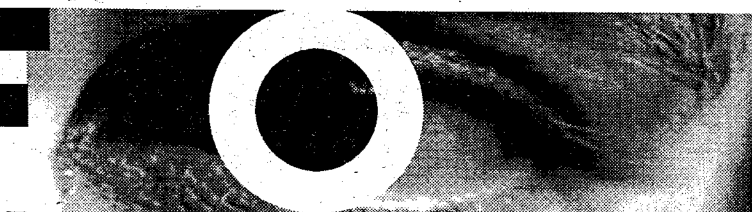
adresa, grad, poštanski broj

☐ POLUGODIŠNJA PRETPLATA ☐ GODIŠNJA PRETPLATA

ARKZIN - MAGAZIN ANTIRATNE KAMPANJE HRVATSKE
Republike Austrije 23/I, tel/fax: 041/ 57 19 11
E-mail: arkzin_zg@zamir-zg.ztn.zer.de

vlastoručni potpis

INFO

Daruvar u Istri

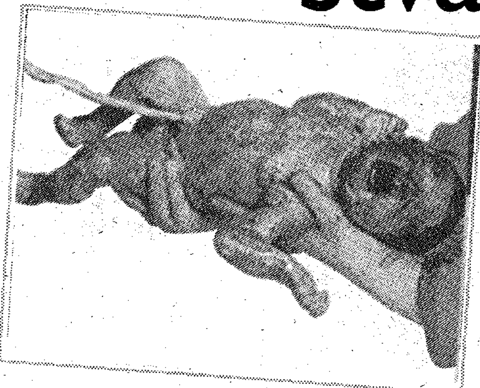
Klub studenata Istre "Mate Balota" već duže vrijeme je najpopularniji od svih regionalnih klubova. Simpatije zadobiva programima koji se odvijaju pod njegovim pokroviteljstvom ili u prostorijama kluba. Spremni na svakovrsnu suradnju i ustupanje prostora (kontakt: Ilica 13/1, tel. 430-344), nakon što su ugostili niz rock izvođača (M. Brecelj, D. Mlinarec, "Motus", "Veliki bijeli slon") i organizirali koncerte u Panasonic klubu SC-a ("Majke", "Megabitch"), poduzetni Istrijani otvorili su vrata i nešto drukčijim sadržajima ugostivši omladinsku scenu "NOS" iz Daruvara. U opuštenoj atmosferi Daruvarčani su nas ugodno iznenadili izvodeći komad "Fleka meda i zrno otrova" Johanna Georga Müllera. Pod zavodljivim naslovom anonimnog autora (s)krio se dramatiziran tekstualni lanac protegnut od baroka do rocka. Gestama, grimasama, gimnastikom i rudimentarnim scenskim rješenjima *nosovci* su nas furmozno proveli kroz odabranu poeziju u rasponu od Dž. Bunića-Vučića i M. Franičevića s jedne, do suvremenih M. Valenta, B. Čegeca i Satana Panonskog, s druge strane. Naravno, u to elitno društvo interpolirani su i tekstovi matičnih Nosovih autora, D. Horvata i S. Panić. Ugodnu atmosferu "kluba autonomaša" napustili smo obogaćeni saznanjem da čak i u UNPA zonama postoje suvremeni napori da se prošlost kreativno i djelatno sagleda u sadašnjosti s kojom su Daruvarčani u bliskom kontaktu. Nadalje, ponuđen je intrigantan kulturni model koji na neki način zaobilazi kulturni centralizam prijestolnice, posredništvo velikih institucija i s tim vezanih komplikacija, te promovira neposredno upoznavanje i razmjenjivanje kulturnih shvaćanja bitno različitih prostora u regionalno-europskom duhu uzajamnog razumijevanja.

Kleo LOPET

KONCERT
ĐORĐA BALAŠEVIĆA
MARIBOR DVORANA TABOR 16 i 17.12.
ob 20 uri
ulaznice možete nabaviti u redakciji Arkzina, Republike Austrije 23/I

Preslikavanje stvarnosti

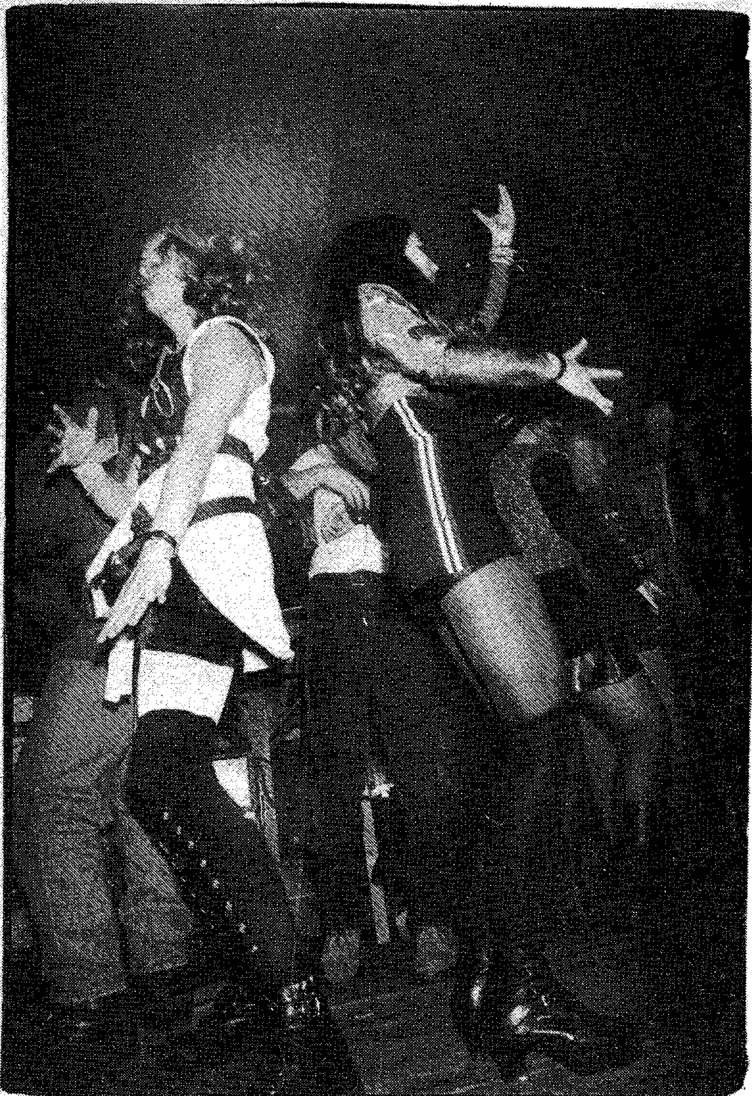
I tek kada se sve te fotografije pogledaju u kratkom vremenu i sakupljene i izložene na jednom mjestu, tek tada se može shvatiti sva apsurdnost i tragedija vremena u kojem živimo

Velika izložba radova Oliviera Toscanija koja se od 1.-25. prosinca održava u Muzeju Hrvatskog društva likovnih umjetnika u Zagrebu, rijetka je prilika za upoznavanje s kompletnim opusom u svijetu danas vjerojatno najpoznatijeg *advertising* majstora. Toscani je rođen 1942. godine u Milanu, a razdoblje od 1961.-1965. proveo je u Zurichu gdje je na Kunstgewerbeschule studirao fotografiju. Nakon završenih studija započinje suradnju s modnim magazinima od kojih ga oni vodeći očekuju najraširenijih ruku. Elle, Vogue, L'Uomo Vogue, Lei, Donna, GQ, Mademoiselle i Harper's Bazaar samo su neki koji se danas mogu podičiti njegovim fotografijama objavljenima prije njegove suradnje sa Benettonom i sticanja svjetske slave.
Suradnju s Lucianom Benettonom, direktorom talijanske modne firme koja nosi njegovo prezime, a koja je dolaskom Toscanija na mjesto direktora propagande doživjela svoje najsvjetlije trenutke, započeo je 1982. godine. "Ako živimo u svijetu u kojem više ništa nije šokantno, zašto se neki ljudi zgražaju nad Benettonovim fotografijama koje jednostavno oslikavaju stvarnost?", čudi se Toscani reakcijama koje su njegove fotografije proizvele diljem svijeta. A istini za volju, bilo je razloga za takove reakcije. Tek rođeno dijete sa još nepresječenom pupčanom vrpcom, crna dojilja koja na grudima drži bijelo dijete, poljubac svećenika i časne sestre, patka što pliva površinom koju je prekrila ispuštena nafta, štembilj "HIV positiv" na ljudskim tijelima, fotografije što prikazuju poljubac dvojice muškaraca ili dviju žena kojima su bili oblijepljeni talijanski gradski autobusi, epruvete s krvlju Margareth, Georgea, Francoisa i Helmutha, poplave, požari, prezervativi te u Hrvatskoj najpoznatiji plakat koji prikazuje krvavu uniformu poginulog Marinka Gagre, hrvatskog vojnika.
I tek kada se sve te fotografije pogledaju u kratkom vremenu i sakupljene i izložene na jednom mjestu, tek tada se može shvatiti sva apsurdnost i tragedija vremena u kojem živimo. Vremena čije će glavne odrednice biti zabilježene i na stranicama "Colorsa", Benettonovog magazina kojemu je upravo Toscani glavni i odgovorni urednik, a koji će svaki svoj broj posvetiti jednoj odtrenutno aktulenih svjetskih tema - gladi, shoppingu, AIDS-u, rasizmu, fašizmu... Uostalom, kao i same Benettonove reklame.
Nepogrešivo primjenjujući Warholovsku maksimu o "petnaest minuta slave koje svatko zaslužuje", Toscani je nepoznate i ponekad ružne manekene učinio lijepima i poželjnima. A nesumnjivi utjecaj Warhola ne Benettonovu filozofiju očituje se i u "Fabrici", Benettonovoj školi u koju su dobrodošli mladi ljudi sa svih strana svijeta, a koji mogu uzeti svoje učešće u mnoštvu workshopova i artističkih projekata uključujući tu video i film, grafiku, fotografiju, radionicu kreativnog pisanja, razne oblike vizuealne umjetnosti i designa. Baš kao nekada u "Factoryu".

Milivoj ĐILAS

FUTURE SHOCK 2001 SECOND EXPERIENCE

Dancing in the Dark

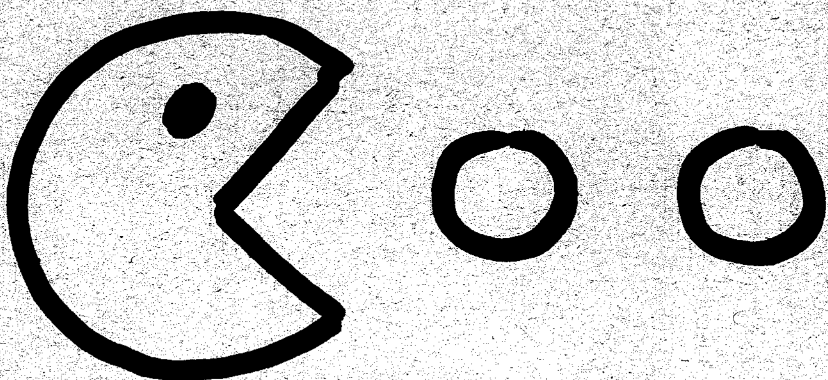
Hale Zagrebačkog velesajma imale su po drugi put priliku ugostiti u njima inače vrlo rijetke goste. Četvrti zagrebački mega-rave spektakl okupio je tisuće ravera koji su od ranih večernjih sati hrlili ka halama koje su barem tu jednu večer bile prostor koji je na najbolji mogući način korespondirao sa suvremenim svjetskim tokovima. Marusha, Dick, Westbam, Tanith, Oberon i Beamish, da spomenemo samo neka od najpoznatijih imena europske DJ i techno scene, do kasnih su jutarnjih sati pažljivo odabranom i izmiksanom glazbom uveseljavali posjetioce što su stigli iz najudaljenijih krajeva Hrvatske, kao i iz susjenih država.
Na sveopću žalost gostiju i posjetitelja, bilo je i onih kojima to sve skupa nije mnogo značilo. Prijerice, Hrvatskoj elektroprivredi kojoj je trebalo cijela dva i pol sata da otkloni kvar što je nastao "negdje na kablovima", a za koje su vrijeme sve velesajamske prostorije i kompletan kvart bili u totalnom mraku. Ili, primjerice, Sokol osiguranju čiji se pojedinci isto ili skoro nisu libili premlatiti pojedine posjetitelje koji nisu bili po njihovom ćeifu.
Ipak, ni takve "sitnice" nisu uspjele pokvariti ukupni dojam koji je ostao nakon ravea. Čak su i Marusha, Dick i Westbam drugi dan na sva usta hvalili zagrebačku publiku diveći se joj se i skoro ne vjerujući koliko je techno kultura ovdje pustila korijenje. Marusha, koja je sa dečkima putovala čitavih dvanaest sati, čiji je avion sletio u Grazu zbog preguste magle nad zagrebačkom zračnom lukom i koja je na slovensko-hrvatskoj granici prisustvovala torturi koju su carinici provodili spram putnika, sva umorna i iscrpljena pojavila se u zakazano vrijeme na Velesajmu i svakom novom minutom svoga nastupa postajala sve raspoloženija jer oduševljenje kojim ju je publika dočekala bilo je ustinu valjana potvrda njenog zvjezdanog statusa. "Za ovakvu publiku putovala bih i 24 sata", rekla je po završetku nastupa. Westbam je pak šokirao ostale DJ-e svojim pojavljivanjem u Clubu Diva Futura jer je to prvi put da se on pojavio na after hour partyu.
Neformalni razgovori koje su gosti i organizatori vodili dan nakon ravea daju naslutiti mogućnost organiziranja Maydaya (ipak!) u Zagrebu, no postavlja se pitanje ima li ovaj grad dovoljno velik prostor u kojem bi se mogla stacionirati tolika količina posjetitelja. Ukoliko se takav prostor pronađe, ne preostaje ništa drugo do krenuti s pripremama za novi višednevni ritam zabave.

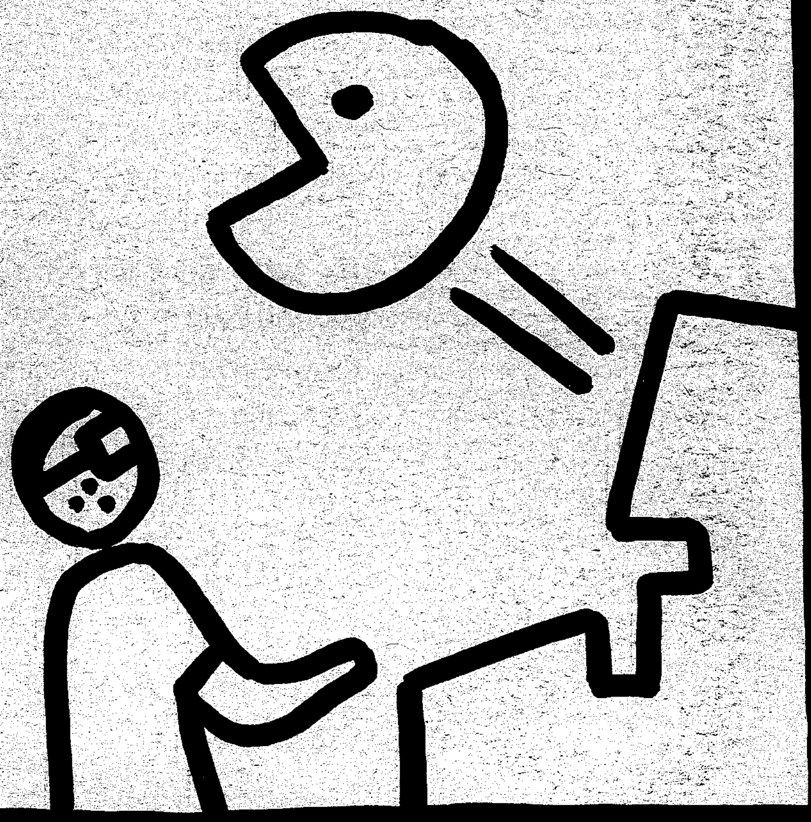

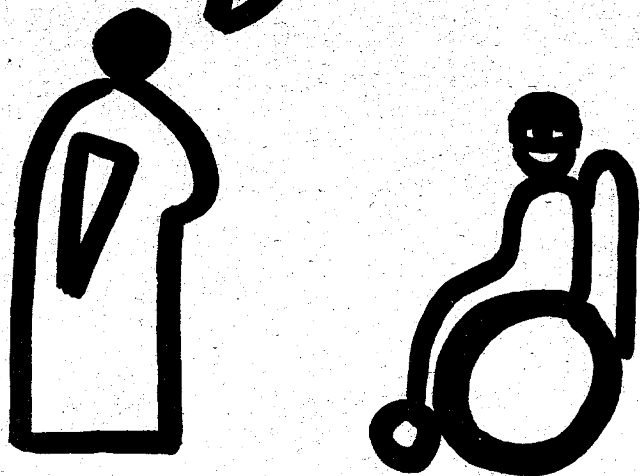
L A U F E R

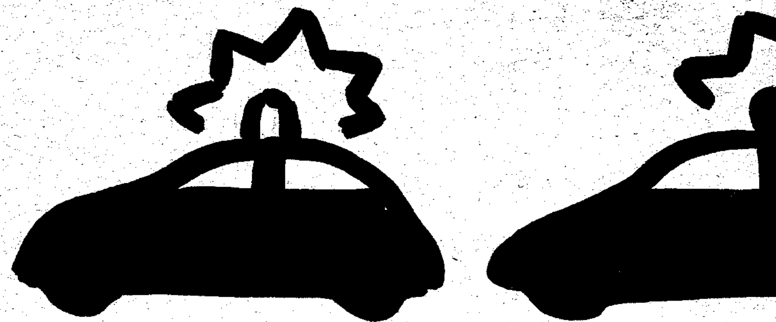
Ovih je dana svoju premijeru doživio i spot za pjesmu "Hej tata" riječke grupe Laufer. Pjesma je skinuta s njihovog novog, po redu drugog albuma naslovljenog "Pustinje" za kojeg je finalnu produkciju uradio Janez Križaj a objavio ga Trip Records - Croatia Records. Uravnoteženu glazbenu cjelinu dizajnerski su upakovali momci iz "Božesačuvaj", fotografski dio posla obavio je na stranicama Arkzina vrlo često Nino Šolić (koji je, by the way, snimio i priloženu fotografiju), a unatoč spomenute uravnoteženosti materijala pretpostavlja se da bi se "Mjesečev rog" mogao slušati nešto češće od ostalih sklabi. Trkači su opet u igri!

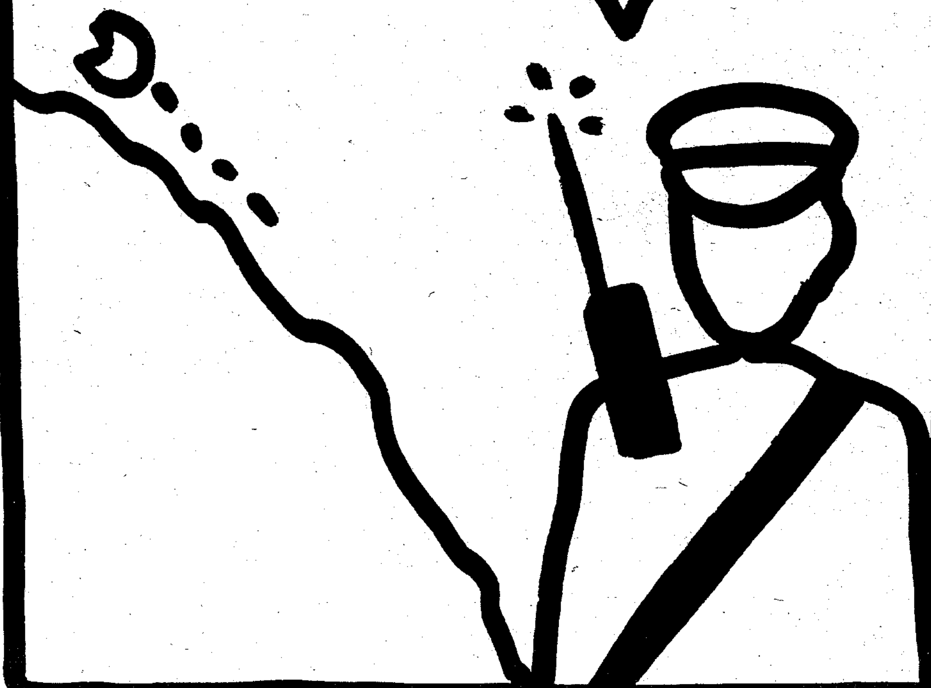
NULOVANJE IVAN MARUŠIĆ

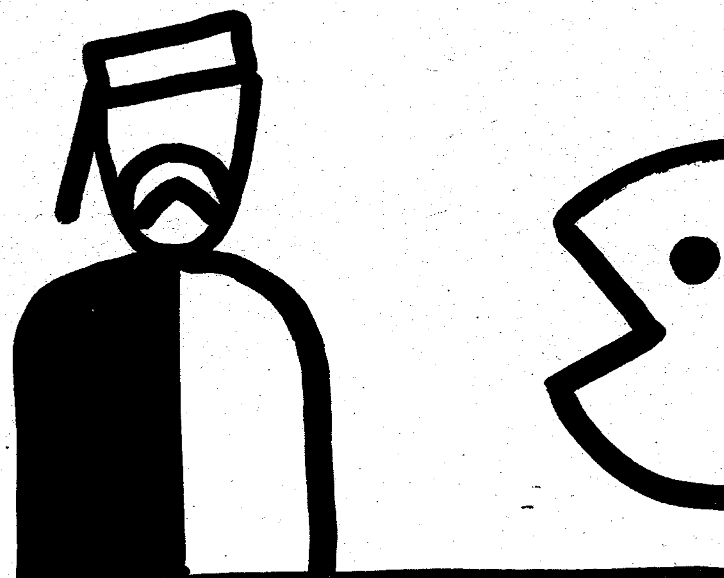

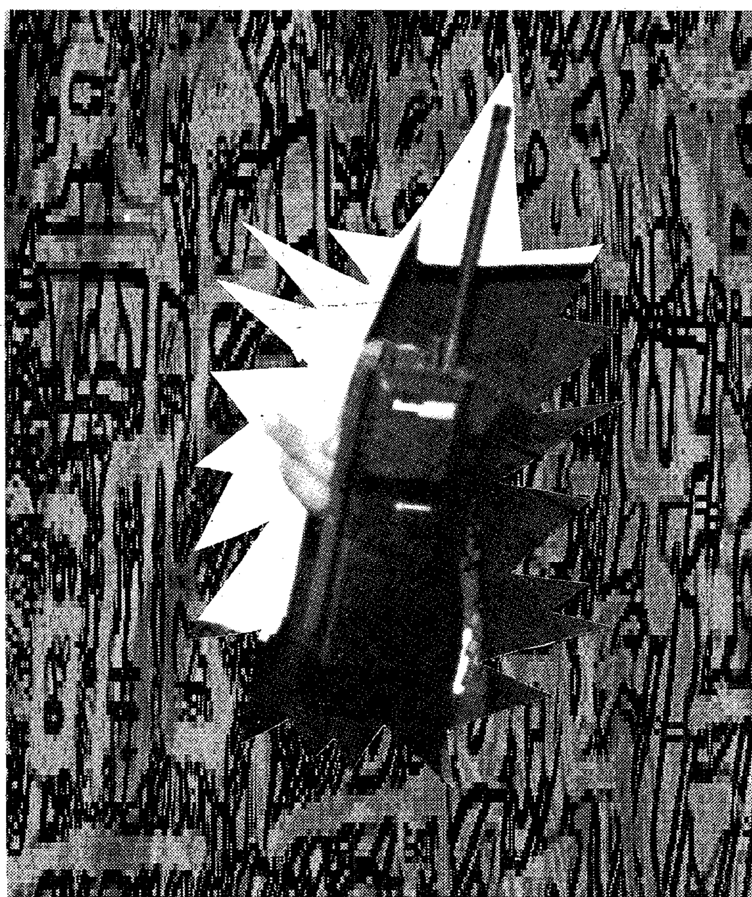

DELOŽACIJE

GODINE HRVATSKE SRAMOTE

SLOVO ZA UVOD

Arkzinov prilog o deložacijama tek je jedan pogled na ono što je image Hrvatske u svijetu, bar kad su posrijedi ljudska prava, najviše opteretilo u posljednje dvije godine.

Namjerno Vam priču dajemo samo iz ugla onih koji su u nasilnom izbacivanju žrtve samovolje i moći vlasti, jer njima su novine, osim časnih izuzetaka nedostupne, *HRT* misaona imenica, a javno mnijenje ono što je preparirano državnom propagandom.

Arkzin je nedavno pokušao na svoje stranice dovesti "najmoćnijeg" političara (osim predsjednika) koji ima udjela u problemu deložacija, **Vladimira Šeksa**. Odbio nas je, tvrdeći da naše pisanje dezavuira sve za što se on zalaže, iako je po funkciji koju obnaša i dijelu javnosti s kojim se ne slaže i kojega bi vlast najradije ušutkala, dužan predočiti stavove vlasti u kojoj sudjeluje.

Mi se zalažemo za nešto drugo - za ljudska prava, koja pojedinci (u najmanju ruku) dezavuiraju, pa otud odluka da javnosti pokažemo ono što misle aktivisti, stručnjaci i uopće, ljudi koji misle da bi Hrvatska, bez sramote deložacija, bila - bolja.

S nadom da *Dan ljudskih prava*. 10. prosinac, kojemu je - među ostalim - posvećen ovaj prilog, neće ostati jalov u nastojanju da vidimo svjetlo u mraku u koji nas neki, oni, hoće odvesti, a u kojemu već jesu tisuće deložiranih i uništenih ljudskih, i hrvatskih, sudbina.

Stavovi koje objavljujemo su, što napisani specijalno za prilog *Arkzina*, što (po zvučnom zapisu naših novinara, bez naknadne autorizacije i poneki redakcijski skraćeni) izrečeni na okruglom stolu o deložacijama nedavno održanom u Zagrebu, u organizaciji Hrvatskog helsinškog odbora i Hrvatskog pravnog centra.

IMPRESSUM:

UREDILA: TATJANA TAGIROV

SURAĐIVALI: MIRJANA RADAKOVIĆ, VERONIKA REŠKOVIĆ, VJEKOSLAV MAGAŠ, TONČI MAJIĆ, MIRKO VID MLAKAR

Zahvaljujemo redakciji Pečata na dijelu slikovnog materijala

PRAVNA ANALIZA ZAKONSKE STRANE DELOŽACIJA

1. Uvod

Prema odredbi člana 94 Zakona o stambenim odnosima (ZSO), ako netko useli u stan bez pravomoćne odluke o davanju stana na korištenje, ili koje druge valjane pravne osnove, stambeni će organ, na zahtjev zainteresirane osobe ili po službenoj dužnosti, rješenjem narediti iseljenje (st.1). Stambeni organ dužan je bez odlaganja provesti postupak i donijeti rješenje najkasnije u roku od petnaest dana (st.2). Žalba protiv tog rješenja ne zadržava njegovo izvršenje (st.3). Nadležnost stambenog organa iz stava 1. ovog člana je isključiva (st.6). Zakon o stambenim odnosima nije se mijenjao od donošenja zakona 1985 (NN 51/85).

Citirane odredbe izazivaju niz ozbiljnih i svakako aktualnih i akutnih pitanja. U nastavku će, međutim, biti razmotrena samo dva pitanja: prvo, jesu li odredbe čl. 94 ZSO u skladu s Ustavom RH, odnosno s drugim propisima ustavnoga ili nadzakonskog ranga, i drugo, jesu li one derogirane stupanjem Zakona o sudovima? (NN 3/94).

2. Analiza pravnih osnova problema

Analiza odredaba ZSO

Pored navedenih odredaba člana 94 ZSO, za razmatranje nagovještenih problema, trebalo bi uzeti u obzir i odredbe čl.89, 90 i 11 ZSO. Prema odredbi člana 89 ZSO, u pravilu nije dopušteno useliti u stan i koristit se njime bez pravomoćne odluke o davanju stana na korištenje. Takva se odluka donosi u pisanom obliku i mora imati zakonom utvrđeni sadržaj (čl.90. ZSO). Tko može biti davatelj stana na korištenje, utvrđeno je članom 11 t.1. ZSO. Jedna bi od dilema što se javlja u vezi s navedenim odredbama ZSO bila, je li upravni organ prema čl. 94 ovlašten odlučiti o iseljenju, je li to ovlašten učiniti samo ako se određena osoba useli u stan bez pravomoćne odluke subjekta koji u načelu može biti davatelj stana na korištenje, bez obzira na to je li taj subjekt i na to in concreto ovlašten, ili je ovlašten (prejudicijalno) odlučivati o tome, je li pravomoćnu odluku koja predstavlja osnovu za useljenje donio na to ovlašteni davatelj stana na korištenje.

U prilog prvoj interpretaciji govorila bi okolnost da upravni organ ne bi imao instrumentalnih mogućnosti da utvrđuje je li davatelj stana na korištenje doista "pravi davatelj", jer bi o iseljenju morao odlučiti u roku od 15 dana, dakle u jednom sumarnom i hitnom postupku, po prirodi stvari bitno reducirane kognicije. Naime, pitanje prava davanja stana u pravilu nije pitanje koje bi se moglo riješiti u jednu takvu postupku. Takvoj interpretaciji u prilog bi išla okolnost da ovaj Zakon govori o pravomoćnoj odluci davanja stana na korištenje. Smisao odredbe člana 94 bio bi po toj interpretaciji u tome da se intervencija upravnih organa ograniči samo na slučajeve u kojima ne bi bilo nikakve odluke subjekta za kojega bi se, barem, moglo pretpostaviti da bi mogao dati stan na korištenje, zapravo na slučajeve "golog" nasilja i samovolje. Takav bi izvod bio potkrijepljen i isključivošću tog puta pravne zaštite, te okolnošću da odluka o iseljenju ne bi odgađala izvršenje. Upravni put pravne zaštite ne bi smio biti isključiv ako bi uključivao i spor o pravu - za takve slučajeve predviđene su i druge materijalnopravne pretpostavke i drukčiji upravni ili sudski postupci, u kojima se, izvan slučajeva privremenih mjera osiguranja, ne može pristupiti iseljenju prije konačnosti, odnosno, pravomoćnosti odluke. Druga bi interpretacija polazila od općih pravila upravnog postupka, prejudicijalnom rješavanju pitanja postoje li ili ne postoje neka uvjetujuća prava koja bi, budući da u tom pogledu nema nikakvih restrikcija, trebalo tu također primijeniti. U prilog ovoj interpretaciji govorila bi "notornost" nepostojanja ovlaštenja nekih od subjekata koji su figurirali kao davatelji stanova na korištenje. Osobno smatram da bi samo prva interpretacija smjela biti prihvaćena. Druga bi interpretacija mogla biti izvorom velikog broja nepravdi i "instrumentaliziranja" upravnih organa.

Analiza ustavnih odredaba

Ustav sadržava niz odredaba koje bi, s jedne strane, mogle poslužiti kao osnova za interpretaciju odredaba samog Ustava te svih propisa nižeg ranga dok bi, s druge strane, i neposredno sadržajno determinirala rješenje problema.

Tako su u čl. 3 Ustava, sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, vladavina prava, itd. proglašeni najvišim vrednotama ustavnog poretka. Iz navedene odredbe, proizlazio bi i temeljni interpretacijski zahtjev: svako bi tumačenje moralo voditi računa o tim vrednotama - prigodom mogućnosti izbora između više tumačenja nekog propisa, trebalo bi izabrati ono koje bi najviše pridonosilo njihovu ostvarenju.

Odredbom čl. 4. Ustava, načelo podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, utvrđen je kao temelj ustroja državne vlasti u Republici Hrvatskoj. Sudbenu vlast obavljaju sudovi (čl. 115. Ustava). Ustav, međutim, ne utvrđuje sustavno i cjelovito granice sudbene vlasti, već samo fragmentarno i parcijalno (npr. u vezi sa sudskom kontrolom upravnih akata - čl. 19. u kaznenim stvarima na mnogim mjestima), pa se stoga otvara pitanje postoje li te granice uopće ili je zakonodavnoj i izvršnoj vlasti prepušteno da zonu sudbenosti sužava i šire prema svojoj volji.

Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i pravima etničkih

Upravni organi ne bi se smjeli upuštati u deložacije!

i nacionalnih zajednica i manjina u Hrvatskoj (NN 34/92) odredbom je čl. 2, proširio listu prava što se jamče na ustavnoj razini i na sva prava predviđena međunarodnim instrumentima, a osobito Općom deklaracijom o pravima čovjeka, međunarodnim paktovima o građanskim i političkim, odnosno o ekonomskim, socijalni i kulturnim pravima, Evropskom konvencijom o zaštiti prava čovjeka i temeljnih sloboda.

Prema odredbi čl. 14.1 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, svatko ima pravo na to da njegova stvar bude pravično i javno raspravljena pred nadležnim, nezavisnim i nepristranim sudom, ustanovljenim na temelju zakona, koji će, među ostalim, odlučiti i o sporovima o njegovim pravima građanskopravnog karaktera. Sličnu odredbu ima i europska konvencija (čl.6).

Pravo na stan svakako ide u područje odnosa građanskopravnog karaktera u širem smislu, u tzv. civilne stvari, za razliku od kaznenih. To potvrđuje i Zakon o sudovima (ZS), kad u čl. 16 st. 1 t. 2g određuje da općinski sudovi u "građanskim predmetima sude u sporovima iz najamnih, zakupnih i stambenih odnosa".

Uzimajući u obzir navedene ustavne odredbe i odredbu čl. 14 Međunarodnog pakta čini mi se da treba zaključiti kako Ustavni zakon o ljudskim pravima, s time što upućuje na odredbe Međunarodnog pakta (i Evropske konvencije), zahtijeva da o svim sporovima koji bi se ticali stambenih stvari, zato što te stvari spadaju u domenu građanskih (civilnih) stvari, moraju odlučivati sudovi.

Analiza odredaba ZS

Zakonom o sudovima pokušavalo se nadoknaditi redakcijsku insuficijenciju Ustava u pogledu određivanja materijalnih granica nadležnosti sudbene vlasti. Prema odredbi čl. 3 Zakona o sudovima, sudovi štite Ustavom i zakonima utvrđeni poredak Republike Hrvatske, te osiguravaju jedinstvenu primjenu zakona, ravnopravnost i jednakost svih pred zakonom (st.1). Tako oni, među ostalim, odlučuju o osnovnim pravima i obvezama čovjeka i građanina, o pravima i obvezama Republike, jedinicama lokalne uprave, rješavaju sporove o osobnim odnosima građana, radnim, trgovačkim, imovinskim i drugim građanskopravnim sporovima, te odlučuju u drugim stvarima kad je to zakonom određeno. U vezi s navedenim odredbama ZS treba naglasiti da one, bez ikakvih rezervi, imaju mogućnost prebacivanja nadležnosti na koje druge, nesudske organe, utvrđuju nadležnost sudova za građanskopravne sporove. To je potvrđeno i već prije izloženom odredbom čl. 16 st.1 t. 2g ZS.

Ako bi se Zakon o sudovima doveo u vezu s Ustavnim zakonom (i Međunarodnim paktom), trebalo bi zaključiti da je taj Zakon u skladu s tim pravnim instrumentima višeg ranga zato što utvrđuje (bezrezervnu) nadležnost sudova za rješavanje građanskopravnih sporova.

3. Umjesto zaključka

Na temelju izložene analize ustavnih i zakonskih odredaba čini se da bi trebalo zaključiti:

a) da je Zakonom o sudovima iz 1994., koji je u tom pogledu u skladu s Ustavnim zakonom i Međunarodnim paktom derogirana nadležnost upravnih organa za rješavanje sporova iz stambenih odnosa, pa stoga i sporova je li netko na temelju valjane pravne osnove u nekom stanu;

b) da bi Ustavni sud imao osnove da odredbe o nadležnosti upravnih tijela za rješavanje stambenih odnosa iz Zakona o stambenim odnosima ukine zbog njihove protuustavnosti i time razriješi dilemu jesu li odredbe tog zakona jače od odredaba Zakona o sudovima koji je lex posteriori;

c) da bi jedina interpretacija odredaba čl. 94. Zakona o stambenim odnosima bila u skladu sa čl. 3. Ustava bila ona po kojoj se upravni organ ne bi smio upuštati u odlučivanje o iseljenju nekoga koji bi raspolagao pravomoćnom odlukom o davanju stana na korištenje subjekta koji bi u načelu to mogao biti. Samo bi se takva interpretacija mogla smatrati pravednom.

Profesor dr. Mihajlo DIKA,
profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu

Čekajući pravdu, ili Godota?

Ovih dana dvogodišnja trakavica zvana *deložacije* privremeno je obustavljena rješenjem Ustavnoga suda o pokretanju postupka za preispitivanje ustavnosti članka 94 Zakona o stambenim odnosima. Oko tog "famoznog" članka lomila su se koplja svih "zainteresiranih" strana u postupku prisilnih iseljenja iz stanova, nekad u vlasništvu JNA a sad danih na korištenje Ministarstvu obrane Republike Hrvatske. Stari članak još starijeg Zakona o stambenim odnosima, donesenoga još 1985. godine u sistemu društvenoga vlasništva, poziva se na bepravno korištenje stana te otvara mogućnost upravnom organu (nadležnom Gradskom sekretarijatu za graditeljstvo, komunalne i stambene poslove, promet i veze) da provede hitan, ubrzan postupak iseljenja na traženje vlasnika stana.

Kako su oko tih stanova "u igri" i oni koji su nekad radili u JNA, i predstavnici Ministarstva obrane RH koji sadašnje korisnike stanova po svaku cijenu žele iseliti, a negdje između i oni koji sve to nezgrapno pokušavaju zaviti u celofan pravne procedure i zakonitosti, to cijeloj priči daje ne samo (ne)pravni nego i (ne)pravedni ton. Da se ljudske sudbine teško mogu omeđiti zakonskim paragrafima, odredbama neprimjerenim za svakodnevne životne nijanse najzornije pokazuju upravo (ne)provedene deložacije.

Iako "zagrebačka praksa" u svojim pravnim i pojavnim oblicima provođenja prisilnih iseljenja nije ni do koljena splitskom Divljem Zapadu, ilustrativna je i, pretpostavljamo, poučna. Za neka buduća vremena...

Ljudi koji ne postoje

Kad su zagrebačke obitelji krajem 1992. godine počele dobijati prva rješenja o prisilnim iseljenjima koja su neki mjesec kasnije postajala i izvršna, prva zatečenost takvim odlukama Gradskog sekretarijata za graditeljstvo, komunalne, stambene i ine poslove prerasla je u beskrajno obijanje svih mogućih, više ili manje relevantnih adresa. Bivši djelatnici JNA, sad pretežno nezaposleni, nakon početnih potpisivanja (ponižavajućih) izjava o lojalnosti novoj hrvatskoj državi, svoje pravo na stan, na egzistenciju, na obitelj i dom počeli su bezuspješno tražiti od Stambene komisije MORH-a, Gradskog stambenog, Javnog pravobraniteljstva, aktualnih "političkih" faktora - komisija za pritužbe i žalbe, Ureda Predsjednika Republike, čelnika (o)pozicijskih političkih stranaka... Žalbe uložene na odluke prvostepenog i drugostepenog organa serijski su se negativno rješavale, bez pomne analize svakog pojedinačnog slučaja i bez odgovora. Samo ponekad uz stereotipno ponavljanje prvobitne odluke o bespravnom korištenju stana i prisilnom iseljenju.

U međuvremenu kroz sporni stan šetale su se raznorazne komisije - od Ministarstva obrane do mjesnih zajednica i predsjednika kućnih savjeta - koje su u svoje zapisnike unosile sve o tehničkim karakteristikama stana, ali nigdje nisu upisivale ljude. Jednostavno, stanovi su se vodili kao prazni, ispražnjeni ili napušteni... Kao nositelj stanarskog prava upisivan je bivši stanar, onaj koji je otišao tokom 1991. godine. O aktualnom stanaru, ni riječi...

Često je ta (kvazi)pravna forma prolazila uz prijetnje i uvrede. Iako se ovogodišnje deložacije provode i u stanovima obitelji hrvatske nacionalnosti ili barem s (možebitnim) hrvatskim prezimenima, 1992. i 1993. godine u bilješkama (tad rijetkih) aktivista za ljudska prava koji su prisustvovali prisilnim iseljenjima, zakonitost su imena nehrvatske "provenijencije".

Pojava aktivista za ljudska prava u to vrijeme nije nimalo slučajna. U Zagrebu aktivistički "prvoborci" bili su aktivisti Antiratne kampanje Hrvatske kojima se kolektivno obratilo za pomoć 170 djelatnika (bivše Vojne) Nove bolnice. U suradnji s tadašnjim Odborom za ljudska prava pri SDU počinje analiziranje pravne problematike, prikupljanje zakonskih i podzakonskih akata, pisanje žalbi i molbi za odgodu, odlasci u stanove obitelji u vrijeme zakazanog prisilnog iseljenja. Ponekad su u stanovima bili i promatrači Evropske zajednice i UN-a. Češće samo obitelj, poneki hrabar prijatelj ili rođak i dvoje-troje aktivista naoružanih tek dobrom voljom, vjerom u pravo i pravednost, i notesima u kojima su ostali zabilježene "vinjetice" svake od tih deložacija.

Scenarij deložacije

Ekipa za deložaciju dolazi u točno zakazano vrijeme. U prvih godinu dana, nezaobilazna "potpora" predstavniku Gradskog sekretarijata (tzv. "izvršnom organu") i civilnoj policiji bilo je i više od deset vojnih uniformiranih osoba, od kojih bar pet-šest naoružanih. Kao što su, uostalom, naoružani bili i predstavnici Stambene komisije MORH-a. Scenarij "unutar četiri zida" uvijek je isti. S jedne strane, komisija s upornošću da provede deložaciju, pod stalnim pritiskom vojnika koji se ne libe od pogrda i prijetnji prisutnima u stanu. Spominju se bombe, četnici, mudžahedini, izdajice, ratni profiteri... S druge strane, (naizgled) utopijsko inzistiranje na zakonu, aktivisti sa svojim bilježnicama i obitelj u nekom kutu stana po zadnji put priča "izvršitelju" nimalo sretne životne priče dokazujući lojalnost i svoj izbor života u Hrvatskoj. Štiteći ih od takvih mučnih scena roditelji su svoju djecu često odvodili kod susjeda ili prijatelja ne želeći prihvatiti mogućnost koju im zakon velikodušno nudi - smještaj djece u socijalnu ustanovu dok se roditelji ne snađu za nekakav nužni smještaj. Licemjernost administrativne mašinerije u tome dostiže vrhunac karikaturalnosti.

U međuprostoru, povremeno u stanu ili ispred njega - nositelj rješenja za privremeno korištenje stana ponekad u liku dobroizgledajuće i dotjerane mlađe žene, (pre)često obitelji odjevene u crno ili invalida. Mučnih scena napretek, a sve zbog tih nekoliko kvadrata bar trenutne sigurnosti i nadoknade za neki izgubljeni život i zdravlje. Nije daleka pomisao na grubo poigravanje ljudskom nesrećom. Rješenje je potpisano od strane predsjednika Stambene komisije MORH-a. Dok se 1992. i 1993. godine sve odvijalo u "četiri zida", s nekoliko vojnih kamiona koji su čekali da stvari "bespravno" useljenih odvezu u vojno skladište na Bornogaj iz kojega su često nestajale ili bile nepovratno oštećene, ove se godine, nakon na desetke tako provedenih prisilnih iseljenja ipak nešto promijenilo... Problem je, prije svega, postao javan. Mnoštvo domaćih i stranih novinara, predstavnika ambasada, opozicijskih političkih stranaka, veći broj aktivista za ljudska prava... Budući da je problem deložacija prerastao "zagrebačke okvire", te zbog boljeg uvida "na terenu" upravo oko problema deložacija počinje suradnja s odborima za ljudska prava iz cijele Hrvatske.

U svibnju nastaje *Koordinacija organizacija za zaštitu ljudskih prava* koju čine odbori za ljudska prava iz Splita, Karlovca, Poreča, Pule, Osijeka i Zagreba.

Po prvi puta i glas Katoličke crkve, začudno radikalan i jasan. Incidentne situacije - od nasilničkog ponašanja pripadnika HV-a prema dopisnici jedne strane novinske agencije pred zgradom iz koje je trebala biti deložirana obitelj **Melkić**, fizičkog nasilja civilnih policajaca nad aktivistima koji su pružali "pasivni otpor" u stanu obitelji **Mošet**, višekratnog privođenja u policijsku stanicu, pa do mučnog pokušaja samospaljivanja **Nevenke Jednak** i višednevnog štrajka glađu **Vesne Bernardić** i **Drage Krstekanić** ispred Sabora - pokrenule su ovu našu (u pravilu) učmalu javnost i - još više - domaće politčke faktore koji su, odgovarajući na međunarodne signale, odlučili zastati. Po prvi put, nakon višegodišnje ignorancije, što domaćih, što međunarodnih organizacija za zaštitu ljudskih prava, na nedavno održanom okruglom stolu o deložacijama u organizaciji Hrvatskog helsinškog odbora za ljudska prava i Hrvatskog pravnog centra, ***oni*** su se pojavili. U pomirljivim likovima političara vladajuće stranke i predstavnika sva tri aspekta vlasti. Između redova naziirao se moratorij. Izabrana je najsretnija forma - Ustavni sud. I preispitivanje ustavnosti članka 94 Zakona o stambenim odnosima. Saboru je dana mogućnost da se u roku od devedeset dana očituje o mišljenju Ustavnoga suda i da sadržaj spornog članka promijeni ili ospori njegovu primjenu, bar u ovim slučajevima.

Zagrebačke deložacije su trenutno zaustavljene, saborska rasprava je zastala, tek Ustavni sud radi "punom parom" privremeno odgađajući najavljene deložacije... Do kada?

Veronika REŠKOVIĆ,
Građanski odbor za ljudska prava i Grupa za direktnu zaštitu ljudskih prava ARKH

Za lošu sliku o Hrvatskoj krivi su oni koji krše ljudska prava!

Ima nade za Hrvatsku?

Nisu spomenute deložacije koje su se događale u početku, a mogle su se svesti pod naziv - čisto razbojstvo. Riječ je o upadima naoružanih ljudi u stanove i o izbacivanju stanara koji su tu stanovali doslovce na ulicu - neosnovano, bez ikakvih papira ili s bianco-rješenjima koja je potpisao predsjednik Stambene komisije MORH-a. Na žalost, to su činjenice - što god tko govorio. Ponavljam: riječ je o postupcima koji bi se mogli nazvati razbojstvom uz pomoć MORH-a, a nikako ne - upravnim postupcima. To su činjenice koje mogu potvrditi ljudi koji su izbačeni. Sve o čemu je gospodin **Šale** govorio može se, dakle, staviti na provjeru, posebno tvrdnja da su posrijedi zakoniti postupci. Ovdje je u velikoj većini riječ o postupcima koji nemaju nikakve veze sa zakonom, osim možda sa zakonom iz filmova o Divljem Zapadu. U to smo se imali prilike neposredno uvjeriti, i to je činjenica koju treba ustanoviti. Poslije toga takve bi izjave postale nemoguće, i tako ne može govoriti ni jedan ozbiljan čovjek.

Tvrdnja, pak, da su oni koji o tome govore zapravo krivi za lošu sliku o Hrvatskoj zaista je deplasirana. Često se i ranije tako govorilo, u svim režimima se tako govori: novinari su krivi za loše stvari o kojima pišu! A nisu krivi oni, koji su te loše stvari inicirali! Ista je stvar i ovdje. Nikakvi odbori za ljudska prava nisu potrebni u totalitarnim režimima, od Sovjetskog Saveza nadalje, da bi se znalo kako se ondje "debelo" krše ljudska prava!

Nerealno je misliti da će svijet povjerovati da se u nekoj zemlji ne krše ljudska prava, ako se ne čuju prosvjedi odbora za nji-

SPLITSKA KRONIKA DELOŽACIJA

Vlast je svemu kriva!

Odmah po odlasku "nehrvatskih" obitelji iz Dalmacije, 1991. godine, u njihove prazne stanove uselili su novi stanari, u novim uniformama. Početkom 1992., bivša JNA izmješta se u Boku i BiH, a u njihove stanove provaljuju mahom pripadnici civilne policije, na što su se obrušili njihovi komandanti, pa su tu pojavu nakratko napali i funkcionari lokalnog HDZ-a. **Slaven Letica** u to je vrijeme djelovao iskreno tražeći kažnjavanje provalnika iz redov RM, ali naposlijetku se morao pomiriti i s time da je njegov podređeni, komandant mornaričke vojne policije grubo upao u tuđi stan, i ostao nekažnjen.

Početkom 1993. godine, nije više bilo prazih stanova, ali grupe vojnika naoružane dolaze na vrata stanova u kojima žive stanari. Organizacije za zaštitu ljudskih prava savjetuju im: ne otvarajte nikome, oglušujte se na prijetnje. Stanove su napuštali samo oni koji su "nasjeli" na prijetnje. No, trajalo je to dok nasilnici nisu shvatili da je država na njihovoj strani, i tad je počeo, za stanare u vojnim stanovima - pakao.

Prvi izvršitelj takve prakse bio je **Mate Laušić**, "prvi vojni policajac", koji je izdao naredbu da vojna policija tek popiše imena provalnika i stanara, i što hitnije napusti poprište nasilja.

Uniformirane nasilnike nitko nije smio omesti - birali su za žrtve žene s djecom, na dvogodišnju djecu repetirali oružje, tukli ljude do lomova i krvi, prijetili bacanjem kroz prozor i klanjem, razbijali i pljačkali, u jednom slučaju naočigled žrtava čak i spolno općili...

Većina tadašnjih žrtava nisu bili Hrvati.

Samo u Splitu, tokom 1993. godine i u siječnju 1994., izbačeno je i opljačkano oko 250 obitelji. Procjena je da je izbačenih još 500 obitelji, dakle daljnjih 1500 ljudi, koji su otišli ne javivši se nikome, bilo da nisu znali za odbore za ljudska prava, bilo iz straha, bilo zbog procjene da je deplasirano tražiti pomoć od onih istih za koje su procijenili da stoje iza nasilja, te da je to rezultat službene politike etničkog čišćenja.

Nakon jakog medijskog interesa izazvanog nasiljem na jednoj deložaciji u veljači ove godine, gdje je premlaćen predsjeknik *Dalmatinskog komiteta*, organiziran je sastanak o deložacijama u centru Vojne policije u vojnoj bazi Lora u Splitu, s najodgovornijim dužnosnicima - oba zamjenika ministra obrane, tadašnjeg političkog komesara **Drage Krpine**, u slijedeća četiri mjeseca zabilježena su tek četiri-pet upada u stanove. To je, inače, u Splitu bila uobičajena bilanca za jedan vikend.

U svibnju ove godine, Laušić je izdao naređenje da VP, kad treba i silom, izbaci iz stana provalnike u uniformi. Zanimljivo je da je tek tjedan dana nakon spomenutog naređenja antiteroristička policija djelovala u skladu s njim, što je prekinulo najbrutalnije kršenje ljudskih prava, ali i pokazalo da je država sve to vrijeme mogla zaustaviti provale i izbacivanje legalnih stanara i pljačku. Štoviše, naš je zaključak da vlast i stoji iza cijele pojave, jer:

- u sudskim postupcima koje su izbačeni stanari pokretali za povratak u svoje stanove, na strani provalnika pojavljivao se državni organ, javno pravobraniteljstvo,
- MO je izdavalo i još izdaje rješenja za provaljene stanove, da se legalni stanari ne bi mogli vratiti u svoj, oružjem otet stan,
- istodobno, dok čekaju na ishod sudskih sporova, ili izvršenje dobijenih presuda, izbačeni stanari plaćaju pristojbe - stanarinu i drugo, svojim provalnicima, kao i telefonske račune, jer HPT odbija isključiti telefonsku liniju na zahtjev legalnog pretplatnika,
- država pokreće protiv izbačenih sudske postupke za oduzimanje stanarskoga prava jer "duže od šest mjeseci nisu koristili stan".

Tek 1994. godine, kad se s nasilnim deložacijama ove vrste udarilo o zid, počeo je niz deložacija na temelju spornih uredbi, te protiv onih koji su dotad bili zaštićeni u stanovima u koje su provalili.

Dok su tokom 1993. i u početku ove godine mahom izbacivani ne-Hrvati, sad su na red došli i Hrvati, pa se moglo čak i predvidjeti protivljenje deložacijama od strane Katoličke crkve, pa i opozicijskih prvaka i stranaka. Potonji su reagirali, ovoga puta, bez straha da će izgubiti vjernike, obožavatelje, glasače, čitatelje...

Tonči MAJIĆ,
predsjednik Dalmatinskog komiteta za ljudska prava u Splitu

hovu zaštitu. Odbori su u tim stvarima samo pokušavali pomoći pogođenim ljudima ili registrirati događaje. Ali oni sami nemaju nikakve veze s kršenjem ljudskih prava. Za lošu sliku o Hrvatskoj krivi su oni koji su takva kršenja provodili! To što se glas odbora iz Hrvatske čuje, znači da za Hrvatsku ima nade.

Isto tako, mislim da je deplasirano tvrditi kako organizacije za zaštitu ljudskih prava pokušavaju uzeti zakon u svoje ruke - to je bilo nekoliko puta rečeno. Jasno je da organizacije za zaštitu ljudskih prava nisu sastavljene od meritornih pravnih stručnjaka. Jasno je da u krajnjoj liniji odluku da ćete braniti ljudska prava ne donosite zato što vrlo dobro poznajete član 94, ili što vrlo dobro znate da je Uredba od 24. srpnja 1991. donesena u doba moratorija. Ono što sam vidio, to je da su žene s malom djecom izbacivane na ulicu, a to je nešto što vas potiče. Ja se neću zbog kršenja nekakvog člana 9 u to angažirati, ali kad takve stvari vidim - onda hoću! I nisam znao ni za kakve zakone koji se krše, ali sam vidio da se nešto doista krši, kad se takve stvari događaju. I tek kad takvo što vidite, tek tad počnete rovati po zakonima, po člancima, i otkrijete svu silu rupa i, koliko god ti zakoni bili podložni nekakvim pravnim kritikama, da se čak i oni krše. To se može vrlo dobro pokazati.

Gospodin **Bebić** je ovdje rekao, a prije njega gospodin **Šeks** u raspravi s gospodom **Antićem** i **Ivinom** u *Slikom na sliku*, da je Uredba od 24. srpnja bila dobro poznata svim onim ljudima koji su primali rješenja, jer je bila objavljena u svim medijima i svi su mogli o njoj čitati i informirati se i - unatoč tome ljudi su kalkulirali da će ipak dobiti te stanove. Naravno, kalkulacije uvijek postoje: svi smo mi ljudi. Ali činjenica jest da sam ja poslije toga zamolio kolegu iz Građanskog odbora za ljudska prava da pregleda novine od 25. do 30.srpnja 1991. Pokazalo se da ni u *Vjesniku* ni u *Večernjem listu* nema ni jedne jedine riječi o toj Uredbi. Prema tome, volio bih da mi pokažete gdje su to građani bili tako dobro informirani da su se na to mogli pozvati! Kad se takve izjave daju morale bi iza njih stajati nekakve činjenice.

Zoran PUSIĆ,
predsjednik Građanskog odbora za ljudska prava

U HRVATSKOJ MANJAK 298 TISUĆA STANOVA

Stambena reforma za probranu gospodu

Prije rata stambene su prilike u Hrvatskoj procijenjene kao minus 100 tisuća stambenih jedinica. Od 80-ih godina do 1993. u Hrvatskoj znatno pada broj novosagrađenih stanova. Prošle godine sagrađeno je samo oko 8000 stanova, a 70-ih godina građeno je u prosjeku više od 30000 stambenih jedinica godišnje. Po mojim procjenama, u spomenutom razdoblju nastaje u Hrvatskoj manjak od 128 tisuća stambenih jedinica. Ako kažemo da je 170 tisuća stanova porušeno ili oštećeno, to bi bio manjak od 298 tisuća stanova. Ako bismo uzeli drugu varijantu, da nam valja stambeno zbrinuti četvrt milijuna prognanika, prema prosječnoj veličini domaćinstva u Hrvatskoj, to bi bilo 80 tisuća stanova.

No, sad ću stvar staviti u kontekst da li je u tom smislu hrvatska Vlada išta ozbiljno napravila, može li uopće nešto napraviti, ili je na dobrom putu da riješi stambene probleme. Hoćete li danas, primjerice, obnavljati svoju ratom porušenu kuću, državi morate platiti porez na građevni materijal. Vjerojatno to ide u fond iz kojega će se nabavljati stanovi u društvenom vlasništvu za probranu gospodu. Tim se građanima ne dopušta da se organiziraju u skladu s tradicijom i iskustvima evropskih zemalja. Njih se čak tjera da za dobivanje kredita upišu hipoteku na svoju porušenu kuću. U tom smislu, našoj su Vladi, na moju inicijativu, došla dva ozbiljna prosvjeda Svjetskog udruženja neprofitnih stambenih organizacija i Udruženja neprofitnih stambenih udruženja pri Evropskoj zajednici. Građani se imaju pravo udružiti u neprofitne stambene organizacije kako bi preko njih mogli nabavljati građevinski materijal bez poreza na promet, jer kad grade svoju kuću, to je za njih, zapravo, repodukcijski materijal. Zanimljivo je analizirati stambeno tržište u Hrvatskoj gdje se zapravo državnim novcima hrvatskih banaka napravilo jedno isključivo špekulantsko tržište. Zamolio sam kolege iz inozemstva da napišu svoje autorske priloge za časopis *Društvena istraživanja* (br. 1/94) s temom: "Socijalno stanovanje u Evropi", da se vidi kako su se rješavala stambena pitanja u razvijenim zemljama poslije Drugoga svjetskoga rata. Zanimljiva je stvar da su oni zabranili gradnju stanova iz špekulantskih razloga dok se na neki način ne podmire potrebe stanovništva. Napominjem da se u Hrvatskoj sve financira državnim novcem i da se grade stanovi tri do četiri puta skuplji nego stanovi npr. u Bratislavi koja je iste veličine kao i Zagreb. No, zanimljivo je spomenuti, ako gledamo stambenu literaturu i obaviještenost, što se u svijetu napravilo na području stanarskih prava, prava na stan, stambene politike općenito. Mi u Hrvatskoj smo u ozbiljnom nedostatku. Da su hrvatski odvjetnici barem jedan posto svojih zarada iz stambenih sporova izdvajali za te svrhe, danas bismo imali ozbiljnu lektiru i mogli bismo sasvim meritorno razgovarati o stambenim problemima i problemima deložacija. Naime, u Hrvatskoj je bio jako aktualan problem, i još jest, prodaja društvenih stanova. Razradio sam model koji je proširen prošle godine na jednom međunarodnom skupu, s kolegama koji se bave problemima stanovanja i stambene politike. Pokazao sam da je bilo moguće da država namakne 8000 stambenih jedinica u socijalni stambeni fond - jasno, od društvenih stanova. Ali, to se kosilo s interesima ljudi koji su sebi dodijelili stanove, a k tome su još i na vlasti. Gospoda iz vlasti napisala su za sebe prijedlog stambene reforme, dao sam više intervjua o tome, pisao sam o tome u *Vjesniku*. Nitko se na moje kritike nije usudio odgovoriti. Inicirao sam dolazak *Habitata* u Hrvatsku, to je svjetska agencija pri UN za probleme stanovanja i stambene politike. Došli su u Hrvatsku i razgovarali s ljudima, napravili izvještaj iz kojega se vidi kako bi mogli pomoći Hrvatskoj. No, u Hrvatskoj nitko nije sposoban napisati ozbiljan prijedlog projekta, da se nešto napravi - da se stanovi naprave međunarodnim novcem.

Profesor dr. Gojko BEŽOVAN,
profesor sociologije na Pravnom fakultetu u Zagrebu

Ne treba izvoditi zaključak da su sve ustavne tužbe, o kojima su odluke donesene dok su te uredbe važile, bezuvjetno i uvijek neosnovane

Srećka za pravdu

Ustavni sud ima danas tridesetak ustavnih tužbi koje se vezane uz primjenu člana 94 ili 70, dakle članova koji se tiču iseljenja iz stana, odnosno članova koji su poslužili kao pravna osnova za kasnije donošenje odluka o deložaciji.

Te tužbe su sad u fazi razmatranja. Međutim, nešto smo ipak učinili, u jednom smo predmetu donijeli privremenu mjeru, rješenje o odgodi deložacije, a potom još jednu takvu odluku.

Vjerojatno će takvih odluka biti još, ali postoje i ograničenja kojima smo izvrgnuti. Naime, i Ustavni sud radi po Ustavu i zakonu i ne preko toga! A po Ustavu i zakonima, Ustavni sud može odlučivati o povredi nečijeg prava samo ako je taj podnio ustavnu tužbu. Očito je da nisu svi koji su ušli u to vrzino kolo odlučivanja o iseljavanju, zbog toga što su se uselili bez pravne osnove, podnijeli ustavnu tužbu. Zanimljivo je da je, od 30 tužbi koliko sam ih pregledao, samo u tri tužbe predložena privremena mjera. To je pomalo simptomatično.

Ako netko želi dobitak na lutriji, onda najmanje što se od njega može očekivati jest da - kupi srećku! Ako netko želi pravnu zaštitu (pa i od Ustavnoga suda) neka adekvatnu pravnu zaštitu i zatraži. Treba očekivati da će sad, nakon naših rješenja, bit više prijedloga za donošenje privremenih mjera.

Spomenuto je da se Ustavni sud već izjasnio o ustavnosti nekih Vladinih uredbi, posebno one koja se odnosi na zabranu raspolaganja nekretninama, i Ustavni sud će ostati kod svojih odluka. Te su uredbe zasnovane na Ustavu i zakonu. No, iz toga ne treba izvoditi zaključak da su sve ustavne tužbe, o kojima su odluke donesene dok su te uredbe važile, bezuvjetno i uvijek neosnovane. Ovisi to o mnogim okolnostima - nisu sve stvari jednake! I o tome ćemo možda morat zauzeti stanovište. Nije ista situacija kad je netko dobio stan dodijeljen radi otkupa (ili na otkup, kako se u tim "armijskim" rješenjima obično kaže), ili kad je netko zamijenio stan na temelju odluke nekog vojnog organa, pa je ipak nešto imao i nešto drugo dobio od vojske, a sad izgubio sve.

Trebat će, dakle, u nekim situacijama uzeti u obzir i neke dodatne okolnosti i činjenice, na temelju kojih bi se onda moglo odlučiti o osnovanosti ili neosnovanosti dotične ustavne tužbe. Ja ovdje možda izlazem i više nego bih trebao jer, u načelu, ne bi trebalo govoriti o predmetima o kojima se sudi. Zbog toga se ograničavam samo na najnužnije, ali ipak dajem neke natuknice da pokažem u kojim se pravcima razmišlja na Ustavnom sudu.

Razmišlja se, nadalje, i o tome bi li ili ne bi trebalo pokrenuti postupak o tzv. apstraktnoj ocjeni zakonitosti famoznoga člana 94. O tome su mišljenja u Ustavnom sudu vrlo podijeljena, pa ne treba uzeti za gotovo da je Ustavni sud o tome donio odluku. Neki smatraju da bi takav postupak trebalo pokrenuti, neki da ne bi, a ako ga i pokrenemo, tek će iscrpna rasprava pokazati što ćemo i kako ćemo odlučiti o članu 94 - ako o njemu uopće budemo raspravljali. Vrlo sam oprezan u izjavama i ne bih htio ništa prejudicirati. Mišljenja su podijeljena: jedni smatraju da ništa u članku 94 nije protivno Ustavu ili zakonu, a drugi da su neki njegovi dijelovi, posebno oni koji forsiraju što brži postupak, suspektni - naročito sa stanovišta ustavnosti. Neki pak smatraju da je čitava odredba suspektna, i da bi o takvim stvarima morali zapravo odlučivati sudovi. Postoji čitava paleta razmišljanja o tomu.

Što će ispasti, ja ne znam i ne želim prognozirati. Mogu jedino obećati slijedeće: Ustavni će sud o tome donijeti odluku uskoro. Ali, vrlo je nezahvalno davati rokove. Ni UNPROFOR ih ne daje pa je pitanje smijemo li i mi, jer ni u nas stvari ne ovise samo o našoj volji.

Velimir BELAJAC,
sudac Ustavnog suda RH

Crkva protiv deložacija

"Četnici" među biskupima?

Trebala je to biti samo još jedna u nizu deložacija na temelju upravnog rješenja, bez pravomoćne sudske odluke. Međutim, već na ulazu u stan obitelji **Korkut**, izvršnog su organa "isprepadali" pripadnici Građanskog odbora, nekih stranaka, "sedme sile" (tj. "četvrte vlasti")... - tako da na koncu nije uspio pokušaj iseljenja iz Savske 52 a u Zagrebu. Radost mogućih žrtava deložacije i pravobojovnika bila je to veća stoga što su se mogle čitati riječi podrške njihovim naporima - potpisane od jednog biskupa.

Repriza Bosne

Naime, na samome koncu rujna, mons. **Marko Culej**, jedan od trojice zagrebačkih pomoćnih biskupa, potpisao je, kao predsjednik Komisije *Justitia et pax*, priopćenje u kojem se kaže da slučajevi izbacivanja iz stanova "uznemiruju javnost i postavljaju pitanje kršćanske savjesti". Vršeći svoje poslanje, ta komisija Hrvatske biskupske konferencije ističe da, "ako na temelju pravednog zakona postoje razlozi da se nekoga iseli iz stana u kome stanuje, takvo iseljenje mora biti plod sudske odluke. Bez sudske odluke postupati samo na temelju administrativnih odredbi znači mogućnost gušenja prava, samovolje i nasilja". A "zakon koji bi dopuštao izvršenje iseljenja bez sudske odluke i bez osiguranja drugoga stana, bio bi nepravedan i protučovječan". Stoga ne samo da "treba obustaviti izvršenje naumljenih deložacija", nego i "svaki dosadašnji slučaj iznova treba ispitati i uspostaviti pravednost".

Priopćenje u kojemu se kaže da se deložacijama "ne samo ugrožavaju temeljna prava određenih građana nego i međunarodni ugled Republike Hrvatske kao demokratske i pravne države", komisijsko-biskupska je inačica "Sindroma moralno-političke podobnosti", uvodnika *Glasa Koncila* od 24. srpnja (na to reagiranje Katoličke crkve osvrnuli smo se u tekstu "Mahanje etikom"- *Arkzin* od 5. kolovoza).

Vršeći svoje poslanje, Katolička se crkva očitovala kao utjecajan odbor za ljudska prava.

Primjerice, u (uobičajeno nepotpisanom) komentaru poluslužbenoga glasila četiri hrvatske i jedne bosanskohercegovačke nadbiskupije, piše: "Ni sudski dokazano sudjelovanje u neprijateljstvu i zločinima jednog člana neke obitelji, ne može biti pravni temelj za bilo kakav progon ili deložaciju ostalih neosuđenih članova obitelji, jer bi to značilo necivilizacijsko i krajnje neetičko uvođenje kolektivne krivnje". A *Justitia et pax* veli: "Osumnjičiti nekoga da je on osobno ili neki član njegove obitelji djelovao protiv interesa hrvatske države pa mu na temelju takve sumnje oduzimati pravo na stan ili mu prijećiti da stan u predviđenom roku otkupi, znači postupati protiv Ustava i zakona".

Treći su "front" izjave, npr. u intervjuima kardinala **Franje Kuharića**. Kad se usporede sva očitovanja samoga vrha i s praksom u državi, s dosta pokrića može se reći da je Crkva opet s druge strane državne politike, odnosno, da smo (bili) svjedoci sukoba kakav je bio i gdje BiH! Ipak, javnoj kritici izbacivanja iz spornih stanova u vlasništvu Ministarstva obrane prethodila je "tajna diplomacija". Naime, ovoga je ljeta, nadbiskup Kuharić upoznao vrhove izvršne vlasti, uključujući i predsjednika **dr. Franju Tuđmana**, s načelnim stajalištima Crkve, tek pošto se ništa nije dalo napraviti "iza kulisa", uvjeravanjem, moralo je doći do uvodnika u *Glasu koncila*, da bi se nakon te prve javne opomene, oglasili i sami biskupi.

Na nedavnom redovitom astanku Komisije *Justitia et pax* razmatrane su, stoji u izvješću, vrlo pozitivne reakcije hrvatske javnosti i medija na istupe Komisije, posebice one o deložacijama i nepovredivosti tajnosti policijskih dosjea koji su se zlorabili u slučajevima javnih objeda i povreda dostojanstva čovjeka. Istaknuto je da se i Ustavni sud ubrzo nakon istupa Komisije svojim odlukama prihvatio njezina stajališta.

"Bogohulne" izjave

To može goditi Komisiji, ali istodobno se pokazuje kako još nema dovoljno moćnih "civilnih" mehanizama utjecaja, te rješavanja određenih društvenih problema. Nije li se, uostalom, i u prosvjetarskom štrajku, Crkva u osobi Njegove uzoritosti morala pojaviti kao svojevrsni posrednik?

Crkva je - gledano iz specifičnoga kuta - jedan veliki odbor za obranu i promicanje ljudskih prava. Kao što je Crkva protiv deložacija u Banja Luci ili Sarajevu, mora biti i u Zagrebu ili Splitu. Istina, Crkva se nije moćno oglasila u doba "divljih" deložacija - kao ni npr. HSLS - ali sad traži da se svi slučajevi preispitaju i da se uvede pravednost. To zacijelo više neće nimalo pomoći određenim kategorijama stanovništva, onima koji su se odselili, ali je Crkva sad na crti koja je pokazuje kao autonomnog subjekta koji slobodno očituje svoja stajališta - bez obzira na to što su i "protiv vjetra", odnosno "nove običajnosti". Npr. kardinal Kuharić smatra da "nikakva sudska odluka ne može lišiti bilo koju ljudsku osobu ili obitelj njihova prava na stan. Ako se iseljuje zakonitom odlukom iz jednoga stana, ta odluka nužno mora uključiti i drugo rješenje, da se iseljenima osigura drugi stan". U dijelu tiska, npr. u *Večernjem listu*, taj je stav - kojega dijeli *Justitia et pax* i *Glas koncila* - naišao na kritiku ("zar da vlasnici stana sa svojom djecom na ulici čekaju dok država ne nađe stan za nasilno useljene!?"), dok do javnosti još nisu doprle direktne kritike na također "bogohulno" očitovanje spomenute Komisije: "Ljudi koji su doista zaslužni u obrani domovine, ne smiju se pozivati na te zasluge da bi osigurali stan nasilnim izbacivanjem druge obitelji iz nekoga stana. Zasluge u obrani domovine ne mogu opravdavati nasilje i bezakonje u toj domovini". Crkva, naravno, nije protiv branitelja, udovica i drugih stradalnika u agresiji na RH, ali joj je jasno da se, kako je kazano u jednome od nedavnih napisa u *Glasu koncila*, deložacijama nikako ne rješava stambeni problem, nego se samo mali dio beskućnika prisilno useljava stvarajući jednaki broj novih beskućnika.

Zdravko Gudek, predsjednik velikogoričke HVIDRA-e odgađanje deloživanja proglasio je "sramoćenjem hrvatske države", te izjavio da udruge za ljudska prava "sad pod motom kršćanske savjesti hodaju okolo po bijelom svijetu i pljuju po hrvatskoj državi da krši ljudska prava". Saborski zastupnik **Zvonimir Goreta** zaključio je da će "oni koji budu glasovali za to da se deložacije obustave, za invalide biti gori od četnika." Kako li će tek biti nazvani biskupi, pitala se kršćanska revija *Kana*. A **Ljubomir Antić**, predsjednik Saborskog odbora za ljudska prava, izjavio je da Crkva nešto predlaže bez prethodnoga proučavanja onoga o čemu govori, te da je prešla na političko područje. Svakako jest, jer crkvena, evanđeoska etika ima političke posljedice, poglavito stoga što su i same deložacije politička rabota. Ali, glasovi iz Crkve nisu klerikalizam nego dokaz toga koliko je RH neprav(ed)na država.

Mirko Vid MLAKAR

Čim se raspravlja o

Gospodin **Šale** je govorio zapravo filozofski (amaterski, doduše, ali ipak na taj način), a za to se smatram stručnjakom. Argument je bio ovaj: govori se da su ljudi u odorama Hrvatske vojske provaljivali u stanove. Ni jedna pravna država ne bi to dopustila, a budući da je Hrvatska pravna država, to se jednostavno nije moglo dogoditi. Mnogo prije gospodina Šale i mnogo talentiranije, **Hegel** je rekao: "To gore po činjenice!" No, za razliku od Šale, Hegel nije bio državni dužnosnik i mogao je misliti filozofski što hoće. Šale ne smije - želi li biti državni dužnosnik u pravnoj državi.

Drugo, govori se o ovom ili onom pravorijeku Upravnog suda. Sve dok se govori o pravorijecima Upravnoga suda, imamo ono o čemu je govorio gospodin **Ivica Crnić**: između dva stvarna ili zamišljena prava odlučuje sud. Jedino je problem u tome što su ljudi istjerivani iz stanova i rečeno im je da žalba ne odlaže izvršenje. Dakle, prije nego što je pravni postupak završen, on je u stvari izvršen. A ako je odluka Upravnoga suda presedan, svatko tko zna nešto o pravu, pa i ja koji nisam pravnik, znade da je u anglosaksonskom pravu presedan čimbenik suđenja, ali ne zamjenjuje suđenje. Prema tomu: ponovno suđenje mora se provesti u svakom pojedinom slučaju. Treće, svatko tko je ikad prošvrljao Bečom, Stockholmom ili Berlinom znade da je ondje otprilike 20 posto stanova u otprilike istom režimu kakav su stvarala i stambena prava u bivšoj Jugoslaviji

NENASILNA AKCIJA U OBRANI LJUDSKIH PRAVA

Građanska neposlušnost ogled demokracije

U kojoj točki prestaje obvezivati dužnost pokoravanja zakoanima koje je izglasala zakonodavna većina ili izvršnim aktima koje ta većina podržava, a s obzirom na pravo obrane vlastitih sloboda i dužnosti suprostavljanja nepravdi?

Članovi nekog društva čije su vrijednosti sloboda i jednakost, ponašaju se, hodaju, govore, djeluju drugačije nego u totalitarnim sistemima. "U demokraciji se čak i konji i magarci ponašaju u hodu na način na koji izražavaju slobodu i dostojanstvo i kao svatko drugi postaju 'prenatrpani' slobodom. Nema sumnjičavosti, straha ili su oni barem nezamjetni u takvom društvu". (**Platon**, *Republika*). Prava ljudi da jednostavno putem svojeg općeljudskog svojstva mogu postavljati određene zahtjeve, da ne budu samo amorfna masa kojom upravljaju vlade i vladari, nisu nikad mogla biti sasvim spriječena. Zašto bi ljudi mislili da imaju prirodna prava ili prava kao ljudska bića, nezavisno od zakona i vlada bilo kojeg postojećeg društva? To je bar djelomično zato, što niti jedna društvena prinuda ili odnos ne opravdava samoga sebe. Ljudi mogu uvijek pitati zašto bi je trebali, ili ne bi trebali, trpjeti i očekuju uvjerljiv odgovor.

Ljudska prava su prava koja svaki pojedinac ima kao ljudsko biće. Uže određenje može glasiti da su to etička prava pojedinca kao ljudskog bića u odnosu na državu. Zašto? Svi važni dokumenti o ljudskim pravima i deklaracije o prirodnim pravima koje su im predhodile, u suštini su bili politički dokumenti. Njihov primarni cilj i konačni cilj je tradicionalno bio da proglase prava pojedinca nasuprot državi. Samo ona moralna prava koja moralno trebaju biti univerzalno rasprostranjena i prihvaćena među svim ljudskim bićima, jesu ljudska prava.

Nespojivo s nasiljem

Problem građanske neposlušnosti vrlo je značajan kao ogledno pitanje za raspravu o moralnoj osnovi demokracije. Građanska neposlušnost je javni, nenasilni i svjestan čin oprečan zakonu ili političkoj djelatnosti vlade. Postupajući tako, pojedinac se obraća osjećaju većine za pravdu i izjavljuje da se prema njegovom uvjerenju ne poštuju načela društvene suradnje među jednakim i slobodnim ljudima. Poziva se na zajedničku koncepciju pravednosti koja je temelj političkog uređenja. Pretpostavka je da u pravednom demokratskom sistemu postoji opća koncepcija pravednosti prema kojoj građani reguliraju svoje političke i ostale javne djelatnosti i tumače ustav.

Građanska neposlušnost nije prikrivena i u njoj se sudjeluje otvoreno, uz pošteno upozorenje. Zbog toga ju ne karakterizira nasilje. Nasilje je nespojivo s građanskom neposlušnošću kao oblikom oslovljavanja. Dok upozorava i savjetuje, to samo po sebi nije prijetnja.

Građanska neposlušnost izražava nepokoravanje zakonu u granicama poštivanja zakona, iako je na njegovom rubu. Zakon se krši, ali se poštivanje zakona izražava u javnoj i nenasilnoj prirodi čina i u spremnosti da se prihvate zakonske posljedice vlastitoga ponašanja. Potrebno je platiti određenu cijenu da bismo uvjerili druge da naši činovi imaju čvrsto moralno utemeljenje u političkim uvjerenjima zajednice. Cilj dobro uređenoga društva ili takva u kojemu vlada približna pravda, jest očuvanje i učvršćivanje institucija pravednosti.

Molitelji ili građani?

Ako se neposlušnost shvati kao čin kojim se obraća osjećanju zajednice za pravednost, tad bi ga bilo bitno ograničiti na slučajeve bitne i očite nepravde, a posebno na one koji onemogućuju uklanjanje drugih nepravdi. Isto tako, ako se pokaže da su legalni načini za dokidanje nepravdi beskorisni, opravdano je primijeniti metodu građanske neposlušnosti.

Primjenjujući takav oblik akcije kao što je građanska neposlušnost, obraćamo se drugima da promisle, da se zamisle o našem položaju i shvate da se od nas ne može očekivati beskonačno prihvaćanje nametnutih uvjeta. Snaga tog poziva upućenoga zajednici ovisi o demokratskoj koncepciji društva kao sistema suradnje među ravnopravnim ljudima. Ako je društvo drukčije shvaćeno, tada taj oblik protesta ne dolazi u obzir. Npr. kada suveren vlada kao božji poslanik, tad njegovi podanici imaju samo pravo molitelja. Međutim, ako se društvo tumači kao shema suradnje među ravnopravnim ljudima, oni koji trpe nepravdu ne trebaju se pokoriti. Građanska neposlušnost je tad sredstvo koje učvršćuje ustavni sistem, iako je po definiciji ilegalna. Zajedno sa slobodnim i redovnim izborima i neovisnim pravosuđem ovlaštenim da tumači ustav, ako se prakticira s dužnim ograničenjem i razboritošću, učvršćuje i podržava pravedne institucije.

Ako se čini da opravdana građanska neposlušnost ugrožava jedinstvo građana, nisu odgovorni oni koji se bune, nego oni čija zloupotreba vlasti i sile opravdava takvu poziciju. Upotreba represivnog državnog aparata radi očuvanja očigledno nepravednih institucija sama po sebi oblik je legitimnog nasilja kojemu se ljudi imaju pravo suprotstavljati. Kad se na nenasilne akcije odgovara nasiljem, to može biti dokaz da su nenasilne akcije uzete ozbiljno i da mogu donijeti promjene.

Mirjana RADAKOVIĆ,
voditeljica Grupe za direktnu zaštitu ljudskih prava Antiratne kampanje Hrvatske

političkim, socijalnim ili moralnim prioritetima u odnosu na Zakon, nema vladavine prava

Hoće li i provalnici odgovarati?

ili Hrvatskoj. To su tzv. Sozialwohnungen na koje tamošnji stanari imaju Vervugungsrecht - pravo na raspolaganje stanom, što je potpuno usporedivo sa stanarskim pravom u bivšoj Jugoslaviji. Ako netko hoće govoriti o inozemstvu, morao bi inozemstvo i poznavati!

Četvrto, čini mi se da smo u prvom dijelu imali prilike čuti dva jasno različita stava među predstavnicima vlasti. Ne govorim to kako bih njih dovodio u zavadu, već da bih upozorio na stvar: gospodin **Bebić** i gospodin Crnić zalagali su se za pravnu državu, a potom je na red došao gospodin **Kostović** i, po mom shvaćanju i razumijevanju, rekao kako od toga neće biti ništa jer je pritisak realnosti naprosto prevelik. Mislim da je gospodin Kostović, na žalost, u pravu. Situacija o kojoj je gospodin Kostović govorio takva je da će se morat raspravljati o prioritetima. A čim se raspravlja o političkim, socijalnim ili moralnim prioritetima u odnosu na Zakon, onda nema vladavine prava. Ili, kako je to pomalo nespretno rekao ministar pravosuđa, nema države vladavine prava, jer vladavina prava jest država, pa je besmisleno govoriti o državi vladavine prava. Prioritete pak imamo, jer je ova država okupirana, jer je djelomično u ratu, jer je pod protiskom izbjeglica i jer, da dodam, jako slavljena Rezolucija IV odbora Glavne skupštine UN znači, pored ostaloga, pritisak na povratak najmanje 200.000 Srba u hrvatske gradove - što će situaciju sa stanovima dodatno neopisivo zakomplicirati.

Morat će se, dakle, donijeti političke odluke o prioritetima, morat će ih donijeti vlast i vlast za njih odgovarati. Tek nakon što se te odluke donesu može se, po mom shvaćanju, raspravljat o vladavini prava i o tome, kako je govorio kolega **Pusić**, kako će se svaki od nas spram toga odnositi. Pa ako se netko odluči usprotiviti, u čemu gospodin Šale ima potpuno pravo, onda će podnijeti konzekvenciju toga što se usprotivio Zakonu. Samo, bilo bi dobro da konzekvencije toga što su se usprotivili Zakonu podnesu i oni koji su provalili u stanove. No, nije poznat ni jedan jedini slučaj u kojemu se to dogodilo. A to ozbiljno dovodi u sumnju kredibilitet tzv. pravne države.

Profesor dr. Žarko PUHOVSKI,
profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Tko će, i kome, odgovarati?

Detalji govore o teškim pritiscima MORH-a i desnih krugova vlasti, a određeni postupci izvršitelja pokazuju i spregu i miješanje ingerencija civilne i vojne vlasti.

Upravo u trenutku kad je Ustavni sud RH odlučno i učinkovito zaustavio iseljavanje stanara iz spornih vojnih stanova u Republici Hrvatskoj, zagrebački *Globus* je objavio skandalozan tekst o bivšem predsjedniku Vojno-stambene komisije MORH-a **Branku Primužaku**, optužujući ga vrlo uvjerljivo za manipulacije stambenim fondom. Jedno i drugo dovelo je pod ozbiljan znak pitanja dosadašnju stambenu politiku Ministarstva obrane, a tekst u *Globusu* je, dapače, teško optužio Primužaka zbog stambenog spletkarenja za vrijeme njegovog predsjednikovanja. Ako se tome doda svo drugo prljavo rublje koje je u ovom problemu izneseno kroz niz drugih napisa, pa i na Okruglom stolu o deložacijama, od pritisaka, uznemiravanja i nasilja do ucjena i ljubavnih ponuda kao uvjeta da se stanari ostave na miru, onda je doista neshvatljivo da ljudi koji su najodgovorniji za nastalo stanje, ne podnose nikakve odgovornosti. Dapače, pukovnik - sad brigadir Primužak je prema *Globusu* upravo promaknut za načelnika SIS-a, vojne kontraobavještajne službe.

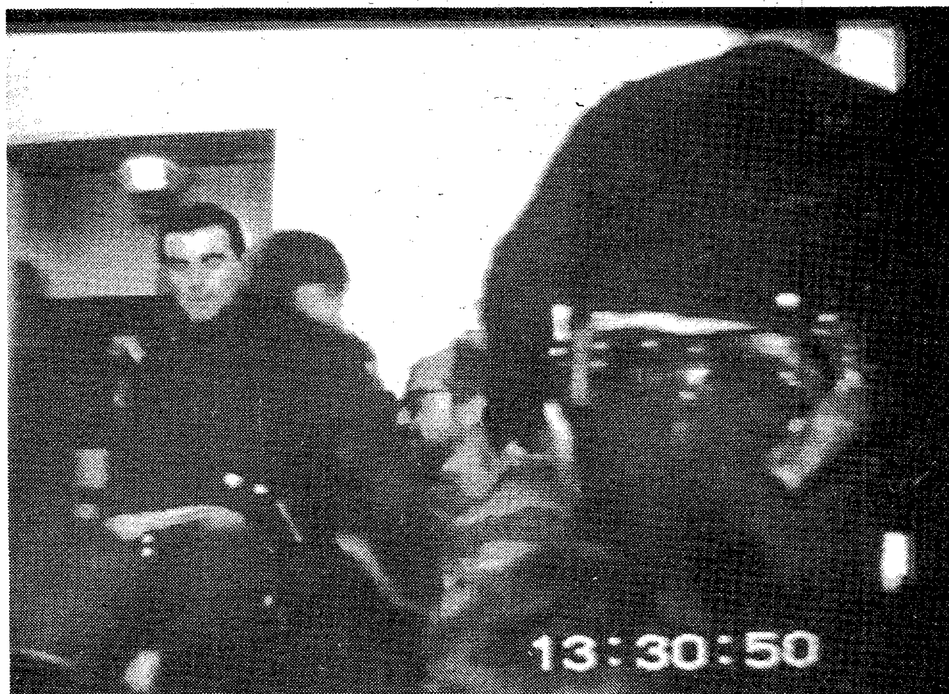
Promaknuće umjesto odgovornosti

Ono što je najozbiljnije u cijeloj stvari jest da ovaj paradigmatski uzorak kadrovske politike hrvatske vlasti, čini se, uopće ne uzbuđuje hrvatsku javnost niti je potiče na odgovarajuću reakciju. Ili je to samo potvrda često iznošene teze da hrvatska javnost uopće ne postoji. Uostalom, da postoji, izborila bi se barem za to da se prozvani osobno, ili institucije u ime kojih rade, očituju o brojnim javno iznesenim "objedama". Njihova šutnja, međutim, svjedoči o njihovom osjećaju debele zaštićenosti i nedodirljivosti. Oni su svjesni da žive u društvu u kojem se nekritička odanost i frazersko politikantstvo vrednuju puno bolje od kritičke konstruktivnosti i odgovornog domoljublja. Oni znaju da bezpogovornim ulizništvom mogu nadomjestiti nedostatak kompetentnosti. Umjesto poziva na odgovornost, čeka ih promaknuće.

Najbolji primjer neodgovornog (ili dirigiranog) ponašanja i zloporabe službenog položaja predstavlja postupak izvršitelja Gradskog sekretarijata za graditeljstvo, stambene i druge poslove, **Dubravka Šuligoja**, koji je samovoljno zakazao deložaciju, da bi se u trenutku provođenja slučajno utvrdilo da nije došao u ime organa koji predstavlja. Postavlja se pitanje koliko je takvih deložacija izvršeno, i da li je Šuligoj nekome zbog toga odgovarao.

Ako se zapitamo gdje su korijeni ovakvog osjećaja zaštićenosti, vidjet ćemo da je on potkrijepljen brojnim javnim istupima, u prvom redu predsjednika **Tuđmana**, ali i drugih vrlo utjecajnih obnašatelja javnih ovlasti. U vezu s njegovim stavovima može se dovesti i ponašanje invalida domovinskog rata, kojima njihova žrtva nipošto ne daje pravo na postupke koji su u bitnom izravna negacija pravne države. Međutim, kako ih prozvati nakon što se Tuđman na Drugom redovitom saboru *HVIDRA*-e zapitao: "Zašto ima 6000 stanova u kojima su Srbi, a vi hrvatski invalidi nemate stanova? To je na prvi pogled nerazumljivo, ali ima među nama Hrvata koji nas tužakaju po svijetu da izbacujemo Srbe iz stanova" (*Večernji list*, 3. lipnja 1994.).

Predsjedničke laži

Na redovnoj mjesečnoj konferenciji za novinare, na pitanje dopisnice španjolske novinske agencije EFE Tuđman odgovara: "Prije svega, nema nikakvih bespravnih deložacija. Svaka pojedinačna deložacija obavlja se jedino i samo na temelju sudske odluke. Te sudske odluke donose se na temelju zakona kojega je donio Hrvatski parlament. Zanimljivo je da ti, koji potežu problem deložacija zaboravljaju da su njima pogođeni oni pojedinci koji su skrivili ili su na neki način povezani s onima koji su skrivili to da danas u Hrvatskoj imamo 250 tisuća ljudi koji su deložirani iz svojih stanova čije su domove razorili i tisuće pobili. Deložacije pogađaju one koji su se na bespravan način koristili pogodnostima pripadnika bivše jugoslavenske vojske, ili pak one koji su na ovaj ili onaj način bili uključeni u pobunu protiv demokratske hrvatske vlasti. Sudovi u Hrvatskoj potpuno su samostalni, bez utjecaja političkih tijela, i donose odluke na temelju zakona. Zanimljivo je da oni koji potežu pitanje deložacija nisu zaokupljeni sudbinom ljudi koji još uvijek ne znaju kad će se vratiti na svoja razorena ognjišta. Dopuštam da pravna deložacija gledana izolirano, pogađa pojedinca, ali se taj problem ne može gledati izvan konteksta agresije protiv Hrvatske, okupacije hrvatskih područja, sudioništva u pokušaju obaranja hrvatske vlasti ili pak bespravnog useljenja u stanove u pokušaju izigravanja pravnih propisa i zakona Hrvatske" (*Vjesnik*, 13. srpnja. 1994.).

I prilikom nedavnog posjeta Karlovcu Tuđman se ulaguje prognanicima i izbjeglicama, tražeći žrtvenog jarca za njihove nevolje, obrušavajući se na "kojekakve helsinške komitete" i braneći deložacije.

Oglasili su se o ovom problemu i drugi istaknuti predstavnici vlasti, kad se vidjelo da stvar izmiče kontroli, ponavljajući da je stvar pravno čista i predlažući neka palijativna rješenja.

Zapanjujuću inkompetentnost za posao koji obavlja pokazao je **Ljubomir Antić**, predsjednik Saborskog odbora za ljudska prava i prava etničkih i nacionalnih zajednica i manjina. Njegov eutanazijski pristup ovom problemu može se sažeti u tezu iznesenu u *Vjesniku* od 16. listopada 1994.: "Ako se mora, učinimo to ljudski". Možda je upravo zato **Stjepan Mesić** na jednoj deložaciji, komentirajući pitanje zašto tu nema Antića, rekao: "Pa kako bi i bio, kad je on desno krilo HDZ-a".

Packe za Hrvatsku

Problem deložacija, onih koje se pokušalo kako-tako pravno utemeljiti i onih koje su provedene snagom sile, bez poziva na bilo kakve pravne argumente (tzv. "divlje" deložacije), nanio je ogromnu političku štetu Republici Hrvatskoj na domaćem i međunarodnom planu. Gotovo svi susreti sa utjecajnim čimbenicima međunarodne političke scene, od **Kinkela** do **Mazowieckog**, sadržavali su neizbježne packe i upozorenja zbog ovog problema. Navodno je problem deložacija bio jedna od zapreka i za primitak Ustavnog suda RH u europsku asocijaciju ustavnih sudova. Tu vjerojatno leži bar dio objašnjenja zašto je Ustavni sud tako energično zaustavio deložacije, do novog definiranja zakonskih odredbi na koje su se provoditelji pozivali, a koje su dovedene pod ustavno-pravnu sumnju.

Na domaćem planu stvar su do kulminacije doveli aktivisti organizacija za zaštitu ljudskih prava, svojim beskompromisnim suprotstavljanjem deložacijama na terenu, kao i stalnim pritiskom na medije. Nisu ih zaplašili ni veliki pritisci, od ružnih prozivanja u javnosti (npr. generala **Laušića** u *Vjesniku*), policijskih brutalnosti, privođenja i saslušavanja do nazočnosti i prijetnji neofašističkih skupina na samim deložacijama.

Sve ovo izuzetko korektno je pratio dobar broj, uglavnom mladih, novinara iz vodećih hrvatskih medija. Jedini tko se oglušio na jednu od najčešćih medijskih tema u zadnje dvije godine bila je Hrvatska televizija. Pod kraj je i ona morala nešto progovoriti o ovoj temi.

Svi koji u Hrvatskoj s imalo razloga pretendiraju na atribut neovisnosti o aktualnoj hrvatskoj vlasti, iznijeli su, u najmanju ruku ozbiljnu sumnju u postupanje stambenih organa. Gotovo sve opozicijske političke stranke i vjerske zajednice slale su svoje predstavnike na deložacije i često se ograđivale od takve prakse. Dolazili su i predstavnici brojnih međunarodnih organizacija i stranih veleposlanstava u RH (UN, Europska zajednica, Veleposlanstvo SAD...).

Gola sila kao sredstvo vlasti

Vrhunac drame bilo je nasilno provođenje deložacije iz stanova obitelji **Mošet** i **Jednak**, nakon čega je i najširoj javnosti postalo bjelodano da tu nešto nije čisto. Ako se u jednom stanu okupi 40 do 80 osoba etabliranog društvenog integriteta, od akademika, istaknutih književnika do saborskih zastupnika, koji izražavaju svoje protivljenje provođenju odluke vlasti, onda je jasno da ozbiljna vlast takav otpor ne smije ignorirati i lomiti ga golom silom. Međutim, slijepo inzistiranje na provođenju zacrtanog nastavilo se sve dok Ustavni sud nije rekao - dosta. Nažalost, uopće ne sumnjamo da je i on za takav postupak morao dobiti zeleno svjetlo.

Kvalitativni pomak dogodio se uključivanjem Katoličke crkve i **kardinala Kuharića** u ovaj problem. U posljednje vrijeme pritisak na sve organe upletene u ovu rabotu bio je toliki da su izvršitelji na deložacijama tražili i najmanju formalnu izliku za vlastiti "častan" odstup. Tako je najednom u svim stanovima pred deložiranje netko obolijevao, a hitna pomoć je to u pravilu potvrđivala.

Nakon odluke Ustavnoga suda od 14. studenoga 1994. vjerojatno je i mnogima od njih laknulo, a napose organima policije koji su bili u najdelikatnijoj situaciji. Mnogi detalji, naime, govore da su i jedni i drugi bili pod teškim pritiskom Ministarstva obrane i nekih uvjetno rečeno desnih krugova vlasti, a određeni postupci izvršitelja pokazuju da je riječ i o sprezi, odnosno miješanju ingerencija civilne i vojne vlasti.

Vjekoslav MAGAŠ